

บทที่ 5

กระบวนการเรียนรู้วิถีประชาธิปไตยผ่านการสร้างสรรค์ละคร

กระบวนการสร้างสรรค์ละครประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ 1)ขั้นเตรียมงาน 2)ขั้นการแสดง และ 3)ขั้นประเมินผล โดยในแต่ละขั้นตอนเกิดกระบวนการเรียนรู้วิถีประชาธิปไตยดังนี้

ตอนที่ 1 ขั้นเตรียมงาน (Pre-Production)

1. รูปแบบการใช้อำนาจแบบแนวดิ่ง

กิจกรรมที่เกิดขึ้นในขั้นนี้ของกลุ่มละครในโรงเรียนเอกชนรายหนึ่งในกรุงเทพมหานครซึ่ง เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 เป็นกิจกรรมที่เป็นพันธะสัญญาระหว่างนักเรียนกับอาจารย์ที่ต้อง ทำให้เกิดขึ้นเพื่อเป็นการสรุปปิดโครงการภาวะผู้นำ (Leadership) ซึ่งมีแนวทางในการสร้าง กระบวนการเรียนรู้ที่เน้นโครงการ (Project Approach) โดยกิจกรรมที่เยาวชนทำในช่วงขั้น เตรียมการละครนี้ คือ การประชุมเพื่อนำเสนอความคิดรวบยอด (Concept) ของละครเพลง การ ประชุมเพื่อหาข้อสรุป หลังจากนั้นจึงเลือกสรรและกำหนดหน้าที่ของคนแต่ละฝ่าย การเลือกสรร และกำหนดนักแสดง (Casting) การเลือกและสร้างสรรค์เพลงที่จะใช้ประกอบละครเพลง การเลือก และสร้างสรรค์องค์ประกอบศิลป์ต่างๆ อาทิ ฉาก อุปกรณ์ประกอบฉาก เสื้อผ้า ทีมงานเบื้องหลัง ผู้เขียนบทและผู้กำกับการแสดง การรับงานที่ได้ข้อสรุปจากที่ประชุมไปลงมือทำ และการเสนอ ความเห็นเพื่อการแก้ไข

ตามความเข้าใจเดิมของเยาวชน เยาวชนรู้เพียงว่า ประชาธิปไตยคือการปกครองที่ เน้นเสียงข้างมาก เน้นการลงมติ และตนมีวิถีประชาธิปไตยเพียงแค่เรื่องการลงมติเลือกตั้งเท่านั้น ดังนั้น เมื่อเยาวชนได้เรียนรู้วิถีประชาธิปไตยผ่านการสร้างสรรค์ละครในแต่ละบทบาทหน้าที่ที่ แตกต่างกัน เยาวชนจึงเกิดการเรียนรู้วิถีประชาธิปไตยดังนี้

1.1 วิธีการเรียนรู้วิถีประชาธิปไตย

1.1.1 ความรู้หรือปัญญา

คุณลักษณะที่สะท้อนวิถีประชาธิปไตยที่เกิดขึ้นขณะที่เยาวชนสร้างสรรค์ละคร คือเรื่องการเรียนรู้ว่าการบริหารอำนาจโดยอาศัยบทบาทหน้าที่ของตนเองและผู้อื่นสามารถทำให้งานสำเร็จลุล่วงได้ ภายใต้การยินยอมคล้อยตามของคนส่วนใหญ่ เพื่อให้งานของส่วนรวมสำเร็จลุล่วงได้

บทบาทหน้าที่ที่ได้รับทำให้เกิดการต่อรองอำนาจกันในระดับหนึ่ง อาทิ บทบาทของผู้กำกับการแสดง ที่จากเดิมมีลักษณะนิสัยเป็นคนเงียบและพูดน้อย เมื่อเรียกสมาชิกในกลุ่มสร้างสรรค์ละครมาซ้อม จะเกิดปัญหาว่าสมาชิกในกลุ่มจะไม่ค่อยเชื่อในฝีมือ จึงทำให้เกิดการเสนอความเห็นแบบหลากหลายและโต้แย้งกันในช่วงแรกของการซ้อมในทุกครั้ง เห็นได้จากสมาชิกคนหนึ่งให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“ละครตอนแรกที่ไม่เดิน เพราะเพื่อนไม่ฟังเลย เพื่อนไม่ฟังคนนี่เพราะเพื่อนไม่เชื่อถือ พอให้บทเพื่อนมาพูด เพื่อนก็ถามทำไมต้องพูดอย่างนี้ เราไม่ได้อยากพูดอย่างนี้ อะไรอย่างนี้ นี่ก็แบบ อืม โอเคยอม ... บางวันซ้อม 2 ชั่วโมง ได้ซ้อมแค่ 1 ชั่วโมงอีก 1 ชั่วโมงแรกทะเลาะกัน คอยกันทะเลาะกัน คอยกันทะเลาะกัน โอเคไปกินเฟรนฟราย 2 ชั่วโมงกลับมาซ้อมครึ่งชั่วโมง จะเป็นฟิล ประมาณนี้”

(สัมภาษณ์สมาชิกกลุ่มเยาวชน กลุ่มละครในโรงเรียน, พ.ศ.2554)

เมื่อผู้กำกับการแสดงเริ่มรู้สึกท้อแท้ ก็จะไปหาผู้ช่วยผู้กำกับการแสดงเพื่อปรึกษาหารือ และเติมพลังใจ จึงจะสามารถกลับไปซ้อมได้ใหม่ สิ่งที่เกิดขึ้นนี้ทำให้ความก้าวหน้าของงานไม่เป็นไปตามที่ควรจะเป็น แต่ด้วยบทบาทหน้าที่ของผู้นำกลุ่มในตำแหน่งผู้กำกับการแสดงนั้น ทำให้เกิดการต่อรองทางอำนาจว่าสมาชิกในกลุ่มต้องเชื่อฟังและทำตาม เพื่อให้งานส่วนรวมสำเร็จลุล่วงได้

อีกกรณีหนึ่งคือ ทีมงานเบื้องหลัง (back stage) ซึ่งเดิมเป็นคนที่ยืบร้อยไม่กล้าที่จะสั่งการและควบคุมคน แต่ด้วยหน้าที่ที่ต้องทำเพื่อให้เกิดความเป็นระบบระเบียบในการทำงาน และความสมบูรณ์ของผลงานละครที่ออกสู่สายตาคนดูนั้น การสั่งการจึงเป็นทางเลือกที่ก่อให้เกิด

ประสิทธิภาพต่องานมากและเร็วที่สุด และจากการสวมบทบาทนี้ ทำให้เยาวชนคนนี้เกิดการต่อรองทางอำนาจด้วยบทบาทและหน้าที่ใหม่ นำไปสู่การสร้างตัวตนที่กล้าแสดงออกและกล้าแสดงความคิดเห็นมากขึ้น

“ปกติจะเป็นคนไม่ค่อยพูด พอมาทำหน้าที่นี้ ถ้าเราไม่พูดงานมันก็ไม่เดิน ก็เลยต้องสั่งไปบ้าง เพื่อให้งานมันเรียบร้อยขึ้น”

(สัมภาษณ์เยาวชนกลุ่มละครในชมรม, กุมภาพันธ์ 2555)

นอกจากนี้ยังเรียนรู้ว่า การรักษาหน้าที่ของตนเองส่งผลให้งานส่วนรวมสำเร็จ ล่วงและออกมาได้ จึงใช้บทบาทหน้าที่ในการสั่งการให้ตัวละครต่างๆ ขึ้นในตำแหน่งที่ถูกต้องตามที่เคยซ้อมกันไว้ ดูแลนักแสดงให้มาตรงเวลาและจำบทที่ตัวเองรับผิดชอบให้ได้ ตัวตนใหม่ที่เกิดขึ้นนี้ นำพาไปสู่ความมั่นใจในตนเองและกล้าแสดงความคิดเห็นมากยิ่งขึ้น ในขณะที่เดียวกันก็นำไปสู่การรู้จักวิธีแก้ปัญหาเพื่อการทำงานกับผู้อื่นให้สัมฤทธิ์ผลด้วย

จากสิ่งเหล่านี้จะเห็นว่า ความรู้ที่ได้จากการทำตามบทบาทหน้าที่ของแต่ละฝ่ายนั้น ทำให้มองเห็นลักษณะของการต่อรองทางอำนาจที่เกิดขึ้นโดยอาศัยบทบาทหน้าที่ของตนเองที่รับผิดชอบ ในการสร้างการยอมรับ เข้าใจสภาพความเป็นจริง ยึดหยุ่น และยินยอมคล้อยตาม ซึ่งบางส่วนก็ให้ความยินยอมอย่างดีขึ้นในภายหลัง แต่บางส่วนยังมีการต่อรองอำนาจเพื่อคานอำนาจหลักของผู้นำกลุ่มเยาวชนด้วยการเพิกเฉยและไม่ส่งงานให้กับกลุ่มตามเวลาที่กำหนด จะเห็นได้จากทีมงานบางส่วนยังมีความคิดเห็นว่าผู้นำไม่ฟังความเห็นที่หลากหลายพอ เน้นระบบการสั่งการ ทีมงานฝ่ายแสงและเสียงนี้จึงต่อรองทางอำนาจกลับด้วยการไม่ทำงาน

“บางทีการทำงานกลุ่มมันก็ต้องฟังกันด้วยนะ แต่นี่พอเค้าไม่ฟัง ผมก็เลยเฉยเลย ไม่ทำเพื่อนบางคนเห็นด้วยก็ไม่ทำบ้าง จนอาจารย์มาเคลียร์นะ ก็เลยทำแต่อย่างน้อยก็อยากให้เค้ารู้ว่าเค้าไม่ได้ทำงานคนเดียว เมื่อมันทำด้วยกันก็ต้องฟังกันบ้าง”

(สัมภาษณ์เยาวชน, 2554)

จนในท้ายที่สุดอาจารย์ผู้ซึ่งมีบทบาทสำคัญในกระบวนการเรียนรู้แบบแนวคั้งนี้ ก็เป็นอีกผู้หนึ่งที่ใช้บทบาทในการต่อรองอำนาจเช่นเดียวกัน เห็นได้จากเมื่อเหลือเวลาในการซ้อม น้อยลง อาจารย์ผู้ดูแลและควบคุมการแสดงจึงแสดงบทบาทด้วยการเรียกทีมงานทั้งหมดมาประชุม และว่ากล่าวตักเตือนให้เกิดความคืบหน้าในงาน

“ก็เรียกพวกเค้ามาคุย เพราะรู้สึกว่าการทำแบบนี้มันก็ไม่ถูกต้อง เราจะ คัดเลือกแต่พวกพ้องของตัวเองมาทำงาน โดยไม่ดูความสามารถไม่ได้ เลย เรียกมาคุย พอคุยแล้วก็รู้สึกว่าแบ่งหน้าที่กันใหม่ ก็ดีขึ้น”

(สัมภาษณ์อาจารย์ผู้ดูแลโครงการ, 2554)

และผลที่ได้หลังจากนั้นคือ งานเป็นระบบระเบียบมากขึ้นและสำเร็จได้ตรงเวลา ที่กำหนด แต่ทั้งนี้การแสดงบทบาทหน้าที่ของอาจารย์นั้น ก็อาจเกิดจากการที่สมาชิกในกลุ่มบางคน เกิดความเบื่อหน่ายกับความไม่ก้าวหน้าของงานสร้างสรรค์ จึงนำปัญหาทั้งหลายไปบอกอาจารย์ เพื่อให้อาจารย์แสดงบทบาท “ผู้ควบคุม” เพื่อทำให้งานดำเนินไปได้ตามใจของพวกเขาค่ะ

“เวลางานมันช้า ไม่ค่อยเดิน พอครูเข้ามาจัดการมันก็ง่ายขึ้น เพราะเพื่อนฟังครู มากกว่าเราอยู่แล้ว”

(สัมภาษณ์เยาวชน, 2554)

ทั้งนี้ อาจารย์บางส่วนคิดว่าเยาวชนยังไม่รู้บทบาทหน้าที่ของตนเอง จึงได้เรียก เยาวชนเข้ามาพูดคุยถึงหน้าที่ในแต่ละบทบาท แต่เมื่อพูดคุยแล้วไม่เกิดความเคลื่อนไหวบางอย่าง อาจารย์จึงเข้าใจว่าพวกเขาไม่เข้าใจบทบาทของตนเอง

“ครั้งแรกเลยเรายอมรับว่าเป็นเพราะเค้าไม่รู้ พอรู้ว่าเค้าไม่รู้ปุ๊บเราก็เรียกเค้า มาแล้วเราก็อธิบายแต่ละหน้าที่แต่ละบทบาทของแต่ละตำแหน่งทุกตำแหน่ง ให้เค้าฟัง พอเสร็จแล้วมันก็ยังเป็นเหมือนเดิม เพราะว่าเขาก็ตกเชื่ออยู่ว่านี่คือ เพื่อนเขา ไม่ใช่บทบาทใหม่ที่เขาควรรู้ หลังจากนั้นเราก็เลยคิดว่าเขาไม่เข้าใจ บทบาทที่เค้าได้รับ”

(สัมภาษณ์อาจารย์ผู้ดูแลกลุ่มละครในโรงเรียน, 2554)

ในมุมมองของเยาวชนบางคน ก็คิดว่าการที่อาจารย์เข้ามาควบคุมดูแลนั้นเป็นการจัดระเบียบให้เกิดการทำงานที่เป็นระบบและดำเนินไปได้อย่างรวดเร็วมากขึ้น

“ครูเค้าแค่ดูแลความเป็นระเบียบเรียบร้อย ทั้งหมดครูจะให้พวกเราตัดสินใจกันเอง เขาเข้ามาแนะนำในบางเรื่องที่มีมันสามารถแก้ไขให้ดีขึ้นได้ แต่ว่าครูเขาให้การตัดสินใจทั้งหมดอยู่ที่นักเรียน”

(สัมภาษณ์สมาชิกกลุ่มละครในโรงเรียน, พ.ศ.2554)

และ

“ถ้าสมมุติว่าเขาโอเคกับคำแนะนำของเราเขาก็จะปฏิบัติตาม ถ้าเกิดเขาไม่โอเค เขาก็จะแบบหน้าออกเลย รุ่นนี้ถ้าไม่เห็นด้วย ไม่พอใจ หน้าตาจะแสดงออกชัดเจนมาก แล้วเขาก็จะมีข้อเสนอของเขา แล้วเราก็จะคนละครั้งทางกับเด็ก แต่ถ้าเราได้ เด็กได้ เราก็โอเค ไปด้วยกัน แต่ถ้าไม่ได้ เราก็จะเอาเหตุผลมาคุยกัน”

(สัมภาษณ์อาจารย์ผู้ดูแลกลุ่มละครในโรงเรียน, 2554)

การทำงานสำเร็จได้ตามกำหนด เกิดเป็นโปรดักชันละครขึ้นมาเรื่องหนึ่งนั้น ไม่ได้หมายความว่าคนทุกคนในโปรดักชันจะพอใจกับเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น เพราะผู้เรียนรู้บางคนกลับรู้สึกว่าคุณควบคุมความคิดสร้างสรรค์ ขาดอิสระในการคิดและทำ และไม่สามารถจะสร้างสรรค์ละครตามที่ตนปรารถนาได้ทั้งหมด แต่นี่คือลักษณะสำคัญของกลุ่มการเรียนรู้วิถีประชาธิปไตยแบบแนวตั้งที่มีครูเป็นผู้ดูแลและควบคุมการดำเนินงานอีกครั้งหนึ่ง ดังนั้นสิ่งที่เยาวชนต้องฝึกปฏิบัติ(Practice)ให้มากขึ้นก็คือ การบริหารอำนาจแบบมีส่วนร่วมทั้งในการสร้างการมีส่วนร่วมให้เกิดขึ้นในหมู่สมาชิกกลุ่มสร้างสรรค์ละคร และอาจารย์ผู้ควบคุมสามารถเปิดโอกาสให้เยาวชนได้มีส่วนร่วมในการทำงานให้มากขึ้น แต่ถึงแม้ว่าเยาวชนบางคนจะรู้สึกว่าตนไม่มีเสรีภาพในการคิดและสร้างสรรค์เท่าที่ควร แต่ส่วนใหญ่ก็กล่าวว่าเมื่อเปรียบเทียบการทำงาน

ระหว่างปีที่แล้วกับปีนี้ พวกเขาบอกว่า ปีนี้ อาจารย์ให้อิสระในการที่เขาจะเลือกคิดและทำด้วยตัวเขาเองมากกว่าปีที่ผ่านๆมา

“เดี๋ยวกมาพูดกับเขาเองเลยว่าหนูชอบทำงานปีนี้มากกว่าปีที่แล้ว เพราะหนูได้คิด ได้ทำด้วยตัวพวกหนูเอง เราก็ดาม แล้วปีก่อนๆ เธอไม่เคยได้คิดหรือ หนูได้แค่ทำ ครูจะเป็นคนมาบอกว่าหนูต้องทำอะไร มีบทบาทไหนให้หนูแล้ว ให้หนูเล่นจากบทที่มี ทำทำอะไร เล่นอะไร ยังไง เพลงจะให้อะไรครูจะคิด มาเสร็จสรรพ หนูมีหน้าที่แค่เข้าไปอยู่ใน โครงการของครู แต่อันนี้มันเป็นโครงการของหนูจริงๆ”

(สัมภาษณ์อาจารย์ผู้ดูแลกลุ่มละครในโรงเรียน, 2554)

ดังนั้น การเรียนรู้วิถีประชาธิปไตยในส่วนของความรู้นี้ กลุ่มเยาวชนกลุ่มนี้เกิดการเรียนรู้ว่า การบริหารจัดการอำนาจของทั้งตนเองจากการทำตามหน้าที่ในบทบาทที่ได้รับ และการแจ้งข่าวสาร ปัญหาบางประการ หรือการปรึกษาหารือกับอาจารย์ผู้ดูแลโครงการ ก็จัดเป็นความรู้ที่กลุ่มเยาวชนกลุ่มนี้เรียนรู้ว่า พวกเขาสามารถที่จัดบริหารจัดการอำนาจบางอย่างเพื่อให้เกิดกระบวนการทำงานที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น เพื่อให้งานสำเร็จลุล่วง และเพื่อให้พวกเขาสมความปรารถนาบางประการ เพราะเยาวชนบางคนก็มีความเชื่อว่า

“การถามอาจารย์นั้นจะทำให้งาน ไปเร็วและเสร็จเร็วกว่าที่จะต้องรอเพื่อน”

(ส่วนหนึ่งจากการสะท้อนตนเองของเยาวชน)

นอกจากนี้ สำหรับนักแสดงบางคน เขายังเรียนรู้ด้วยว่าการที่เขาถูกบังคับให้เปลี่ยนเสื้อผ้าได้เฉพาะแค่บางบริเวณในส่วนของด้านหลังฉาก หรือมีคนมาบังคับให้เขาเปลี่ยนเสื้อผ้าด้วยความรวดเร็วเพียงใดนั้น ทั้งหมด คนๆนั้นก็ทำเพียงเพราะบทบาทของเขาที่มีหน้าที่ดูแลความเรียบร้อยหลังเวทีทั้งหมด รวมถึงดูแลสวัสดิภาพของนักแสดง และความต่อเนื่องในการรับออรรถสในการชมละครของผู้ชมด้วย ดังนั้น การบังคับในเรื่องบางเรื่อง ก็เกิดจากความยินยอมของทีมงาน เพื่อก่อให้เกิดงานที่สมบูรณ์ที่สุดเท่านั้น

ความรู้ที่อีกประการหนึ่งคือ การรับรู้ถึงความแตกต่างหลากหลายของคนที่มาทำงานสร้างสรรค์ร่วมกัน ทำให้เกิดภาวะการณ์เอาใจเขามาใส่ใจเรา โดยมีความคิดว่า

“การทำงานร่วมกับคนอื่นๆที่มีจำนวนผู้ร่วมงานเยอะ ทำให้มีปัญหาความ คิดเห็นเยอะ บางครั้งทำให้ต้องมีการปรับความเข้าใจกัน ทำให้ใจเย็น คิด อย่างรอบคอบ นำความคิดคนอื่นมาปรับใช้ เข้าใจผู้อื่น ยอมรับและเคารพ การตัดสินใจของผู้อื่นด้วย”

และ

“ได้เรียนรู้ว่า การที่เราจะควบคุมคนอย่างมีประสิทธิภาพได้ เราควรที่จะ เข้าใจคนอื่นก่อน ไม่ควรไม่ให้โอกาสคนอื่น (เปิดโอกาสให้คนอื่นบ้าง) ไม่ ควรอคติ และดูถูกผู้อื่น จะก่อให้เกิดการร่วมมือกันปฏิบัติงานในที่สุด”

(สะท้อนตนเอง กลุ่มละครในโรงเรียน, 2554)

นอกจากนี้ สำหรับเยาวชนบางคนยังเรียนรู้ว่าการทำงานร่วมกับผู้อื่นนั้น ต้องคุย กันด้วยเหตุผลและยอมกันบ้าง (Compromise) โดยเน้นที่ความสามัคคีและการประนีประนอม เพื่อให้บรรยากาศในการทำงานเป็นไปได้อย่างดีและทำงานอย่างราบรื่น

ดังนั้น ในกระบวนการเรียนรู้ทางปัญญาของเยาวชนกลุ่มนี้จึงเกิดความรู้ว่า เรื่อง บางเรื่อง พวกเขาอาจจะไม่ได้ถูกใจหรือสมความปรารถนาในทุกเรื่องที่เขาต้องการ แต่การทำตาม หน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย ภายใต้อิทธิพลของความยินยอมพร้อมใจของทุกฝ่าย การรับรู้ถึงความแตกต่าง หลากหลายในกลุ่ม รับรู้ว่าการทำงานภายใต้ความหลากหลายนั้นต้องอาศัยการพูดคุยกันด้วยเหตุผล ยอมรับความแตกต่าง และประนีประนอมกัน ผนวกกับการให้ความสำคัญกับผลของส่วนรวม มากกว่าความต้องการของส่วนตัว การมีเป้าหมายเดียวกัน จะทำให้ละครของกลุ่มสำเร็จลุล่วงได้

อันเป็นความรู้ในเนื้อหาเรื่องจิตสาธารณะ คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมก่อนส่วนตน และ ความแตกต่างหลากหลาย ที่การสร้างสรรค์ละครนี้ทำให้เยาวชนรับรู้ เข้าใจ และยอมรับความ แตกต่างหลากหลายได้มากขึ้น

1.1.2 จิตใจ

สิ่งที่เยาวชนในกลุ่มละครในโรงเรียนควรฝึกปฏิบัติ(Practice)และเรียนรู้(Learning)ให้มากขึ้นคือเรื่องของการยอมรับมติและเสียงส่วนมากภายใต้กฎกติกาที่ตกลงร่วมกันไว้ เนื่องจากเยาวชนกลุ่มนี้ได้มีการตกลงมติดกันว่า จะเลือกการแสดงละครเพลง (Musical) เป็นการปิดโครงการ จากการไปฝึกอบรมและปฏิบัติกันเรื่องภาวะผู้นำที่จังหวัดนครนายก แต่เมื่ออยู่ในกระบวนการสร้างสรรค์ละครบางช่วง ผู้นำตัดสินใจในหลายเรื่องโดยไม่มีการลงมติ ดังนั้นหากมติบางอย่างได้มาโดยการยึดความคิดเห็นของใครเพียงคนเดียว หรือเยาวชนคนอื่น ๆ รู้สึกว่าผู้ตัดสินใจนั้นมือคด ไม่ได้มีใจเปิดกว้างพอต่อการรับฟังความคิดเห็นที่หลากหลาย เยาวชนที่เห็นตรงข้ามส่วนนี้ก็จะแสดงออก 4 ทาง คือ 1) แสดงความคิดเห็นที่แตกต่างอย่างทันที 2) เงียบและยอมจำนน 3) เพิกเฉยและเฉื่อยชา และ 4) นำเรื่องไปแจ้งกับอาจารย์ผู้ดูแลและควบคุมโครงการ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นการเรียนรู้วิถีประชาธิปไตยที่พบได้ในช่วงกระบวนการสร้างสรรค์ละคร โดยแบ่งความคิดของเยาวชนเป็น 2 ส่วน คือ

1. เยาวชนที่คิดว่าการทำงาน การตัดสินใจเด็ดขาดควรอยู่ที่ผู้นำของกลุ่ม เพื่อให้งานดำเนินได้อย่างรวดเร็ว ซึ่งมีแนวโน้มจะใช้แนวความคิดของประชาธิปไตยแบบตัวแทนสูง โดยส่วนใหญ่จะเป็นเยาวชนผู้สั่งการ และเยาวชนผู้ปฏิบัติบางส่วนที่เชื่อในตัวผู้นำหรือมีความสนิทสนมในกลุ่มผู้นำหรือผู้สั่งการ

2. เยาวชนที่คิดว่าการทำงาน การตัดสินใจควรเป็นของสมาชิกในกลุ่ม สร้างสรรค์ทุกคน เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในงานของกลุ่ม ซึ่งมีแนวโน้มจะใช้แนวความคิดของประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมสูง โดยส่วนใหญ่จะเป็นเยาวชนผู้ปฏิบัติที่มีความเห็นที่แตกต่างกับผู้สั่งการ

ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับตำแหน่งหน้าที่ที่ตนได้รับมอบหมาย โดยแบ่งเป็นฝ่ายดังนี้

1. ฝ่ายสั่งการ

ประกอบด้วย ผู้กำกับการแสดง ผู้ช่วยผู้กำกับการแสดง ผู้เขียนบท และทีมงานบางส่วน กลุ่มนี้มุ่งเน้นการทำงานที่เน้นประสิทธิภาพของงาน เพื่อให้งานสำเร็จได้ตามเวลาที่กำหนด ดังนั้นการตัดสินใจอย่างรวดเร็วจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่ทำงานดำเนินต่อไปได้

“อัคราธิปไตย คือ เราตัดสินใจเลย เราต้องทำแบบนี้ เดินแบบนี้ กับประชาธิปไตยต้องฟังผู้นำ แล้วก็ต้องฟังผู้อื่นไปด้วย ฟังคนอื่นบ้าง ในส่วนการทำงานของเรา มันก็กึ่งๆ ส่วนใหญ่จะเป็นแบบว่า เราเป็นคนเลือก พวกไคแรกเตอร์จะเป็นคนตัดสินใจว่าทำแบบนี้ แบบนี้ เพราะว่าเหมือนกับว่า ถ้าเราไม่ตัดสินใจ งานก็จะไม่เดิน ในส่วนของการเรียนรู้ประชาธิปไตยหลังการทำงาน ก็ไม่ได้เยอะมากนะเพราะว่าอย่างที่บอกไปเราจะเป็นคนคิด ก็จะมีเพลงที่ให้เพื่อนช่วยกันคิดแต่ว่าส่วนใหญ่เราก็จะเป็นคนคิดไปเองเลย ก็เลยไม่ค่อยประชาธิปไตยเท่าไร แต่ก็มีความช่วย”

และทีมงานบางคนก็มีความคิดเห็นสอดคล้องกับกลุ่มผู้นำนี้โดยมองว่า

“ประชาธิปไตยเป็นเรื่องดีก็ต่อเมื่อ อยู่ในกลุ่มคนเล็กๆที่ฉลาด ในการวางแผน เพราะไม่งั้นมันจะวุ่นวาย ไม่ไปไหน”

และ

“บางคนก็ค่อนข้างมั่นใจในตัวเอง ไม่ค่อยสนใจว่าใครสั่งอะไร”

(สัมภาษณ์เยาวชนในกลุ่มละครในโรงเรียน, 2554)

ขณะที่อีกท่านหนึ่งพบว่าวิถีประชาธิปไตยของตนเองไม่มีการเปลี่ยนแปลงจากเดิมมากเท่าไร เนื่องจากตนเองเป็นคนที่ใส่ใจความรู้สึกของทีมงานในการทำงานด้วยกันมาตั้งแต่ก่อนมาสร้างสรรค์ละครแล้ว และยังใช้วิธีเดิมในการทำงานสร้างสรรค์ละครนี้

2. ฝ่ายปฏิบัติการ

ประกอบด้วย นักแสดงและผู้สร้างสรรค์ส่วนอื่นๆ กลุ่มนี้มุ่งเน้นการทำงานที่เน้นกระบวนการในการมีส่วนร่วม หากมีขั้นตอนใดหรือการตัดสินใจใดที่ไม่เน้นกระบวนการดังกล่าว

กลุ่มนี้จะเกิดการโต้แย้งและแสดงความคิดเห็นทันที ทำให้บางครั้ง ฝ่ายผู้สั่งการมองว่าพวกเขาไม่ปฏิบัติตามหน้าที่และทำให้งานดำเนินไปอย่างล่าช้า โดยกลุ่มนี้เยาวชนบางคนได้แสดงความคิดเห็นว่า

“บางอย่างมันก็ถูกกำหนดไว้ว่ามันต้องเป็นอย่างนี้ แบบนี้ จากความคิดของเรา เราก็อาจจะรู้สึกว่ามันไม่ใช่ คือเรารู้ว่าเขาเป็นตำแหน่งนั้น คือเราเป็นนักแสดง เราก็มีสิทธิ์ในการออกความคิดเห็น รู้สึกว่ามันไม่ใช่ ยังไม่เต็มที่ และประชาธิปไตยที่ดีคือการรับฟังเหตุผล ไม่ใช่ว่าลงความเห็นว่ามันดี อันนี้ได้”

(ส่วนหนึ่งจากการสะท้อนตนเองของเยาวชนในกลุ่มละครในโรงเรียน, 2554)

ตลอดการสร้างสรรค์ละคร เยาวชนคนหนึ่งอาจเกิดความรู้สึกที่หลากหลายได้ในคราวเดียว อาทิ ฝ่ายทำอุปกรณ์ประกอบฉาก เกิดความรู้สึกว่าขณะการประชุมและสร้างสรรค์ผลงาน เกิดปัญหาความคิดเห็นไม่ตรงกัน แต่เนื่องจากเป้าหมายที่ต้องทำงานให้สำเร็จ จึงเห็นประโยชน์ของส่วนรวมมาก่อนส่วนตัว และเชื่อว่าความสามัคคีของหมู่คณะสามารถนำพาความสำเร็จมาได้

“ความสามัคคีระหว่างหมู่คณะ ถ้าขาดความสามัคคี งานก็จะไม่สำเร็จ ถ้าใครคนใดคนหนึ่งเห็นแก่ความคิดส่วนตัว งานก็จะไม่มีทางสำเร็จ ความสำเร็จจะเกิดขึ้นได้ ด้วยความร่วมมือของทุกคนทุกฝ่ายร่วมกัน”

(ส่วนหนึ่งจากการสะท้อนตนเองของเยาวชนในกลุ่มละครในโรงเรียน, 2554)

แต่สิ่งหนึ่งที่เห็นถึงจิตใจที่มีการพัฒนาประชาธิปไตยมากขึ้น คือ ก่อนหน้าที่จะทำกิจกรรมสร้างสรรค์ละคร เยาวชนส่วนใหญ่มีภาวะตัดสินใจแบบคนเดียว ยึดตามใจตน และมีอำนาจในการสั่งการแบบเบ็ดเสร็จ สืบเนื่องจากฐานะทางบ้านที่ค่อนข้างดี และมีครอบครัวที่เอาใจใส่เป็นอย่างมาก แต่พอเข้าร่วมกระบวนการสร้างสรรค์ละครที่ต้องทำงานสัมพันธ์กับผู้อื่นในทุกบทบาท ต้องฝึกให้และรับสำหรับบทบาทของนักแสดง ต้องฝึกสื่อสารความคิดที่ชัดเจนเพื่อนำไปสู่การลงมติในการตัดสินใจเลือกความคิดที่จะนำมาสร้างสรรค์ละครในบทบาทของฝ่ายฉาก เสื้อผ้า เสียงประกอบ อุปกรณ์ประกอบฉาก ต้องฝึกการสร้างความสัมพันธ์และการบริหารจัดการใน

บทบาทของผู้กำกับการแสดงและทีมงานเบื้องหลัง เป็นต้น เมื่อได้ผ่านกระบวนการเหล่านี้ เขาจะเกิดการเปลี่ยนแปลง คือ มีความสามารถในการทำงานกับคนอื่นได้มากขึ้น อดทน เปิดกว้าง และรับฟังเหตุผลรวมถึงข้อเสนอของคนอื่นๆ ได้มากขึ้น ดังข้อความต่อไปนี้

“บุคคลที่มีวิถีประชาธิปไตย นอกจากการยอมรับความคิดเห็นของคนส่วนมากแล้ว ก็ยอมรับความคิดเห็นของคนส่วนน้อยมาปรับใช้กับงานด้วย เพราะความเห็นของคนส่วนน้อยอาจมีความคิดที่สามารถปรับใช้กับงานด้วย พร้อมกับฟังความเห็นของคนที่ทำงานร่วมด้วยทุกคน”

และ

“การยอมรับความเห็นของคนอื่น ทำให้เราได้มีจิตใจที่ดีขึ้น”

(ส่วนหนึ่งจากการสะท้อนตนเองของเยาวชนในกลุ่มละครในโรงเรียน, 2554)

ดังนั้น ในส่วนของจิตใจที่สะท้อนความเป็นประชาธิปไตยของกลุ่มเยาวชนนี้อาจกล่าวได้ว่ามีทั้งส่วนที่เปลี่ยนแปลงไป และส่วนที่ยังคงใช้วิธีในการทำงานและแก้ปัญหาแบบเดิมอยู่ ภายใต้เงื่อนไขเรื่องเวลา ที่ต้องสร้างสรรค์ละครให้ทันกับกำหนดเวลาของโครงการ และเงื่อนไขเรื่องรูปแบบกระบวนการเรียนรู้และการบริหารอำนาจในการสร้างสรรค์ละครด้วย

ดังนั้นเพื่อเป้าหมายของการเรียนรู้ (us) ที่จะอยู่ร่วมกันบนความแตกต่างหลากหลายได้อย่างเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของกันและกัน จึงควรเพิ่มการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจให้กับเพื่อนสมาชิกในกลุ่มสร้างสรรค์ให้มากขึ้น เน้นการบริหารอำนาจแบบผสมผสาน (plus) ให้มากยิ่งขึ้น มิใช่เน้นที่การบริหารงานแบบแนวตั้งมากเกินไป ซึ่งในกรณีศึกษานี้พบว่าการบริหารแบบแนวตั้งนั้นพบได้ในการทำงานของเยาวชนเอง

1.1.3 พฤติกรรม

พฤติกรรมที่สะท้อนประชาธิปไตยในรูปแบบของการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นได้อย่างอิสระนั้น อาจไม่มากเท่าที่ควรจะเป็น ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า เยาวชนแบ่งเป็น 2 กลุ่มคือผู้สั่งการกับผู้ปฏิบัติ การทำงานของทั้ง 2 กลุ่มอยู่ภายใต้การควบคุมของอาจารย์ผู้ดูแลโครงการอีก

ขั้นตอนหนึ่ง ดังนั้น เราจะพบว่ามีการใช้อำนาจในการบริหารจัดการงานสร้างสรรค์ละครในลักษณะที่เป็นดังแผนผังต่อไปนี้

ภาพที่ 10 อำนาจที่ส่งผลต่อพฤติกรรมประชาธิปไตยของเยาวชน

ขณะที่วิธีการแสดงออกของพฤติกรรมของเยาวชนในกลุ่มผู้ปฏิบัติการ ก็จะสามารถแสดงออกได้แตกต่างกัน 7 แบบ คือ

ตารางที่ 6 วิธีประชาธิปไตยของเยาวชนในกลุ่มละครในโรงเรียน

ลำดับที่	วิธีประชาธิปไตยของกลุ่มเยาวชนต่อการทำละคร	
	จิตใจ	พฤติกรรม
1	รัก/มีแรงจูงใจ	ทำ
2	ยกอำนาจให้ผู้นำ	ทำ
3	ยอมจำนน	ทำ

ลำดับที่	วิถีประชาธิปไตยของกลุ่มเยาวชนต่อการทำละคร	
	จิตใจ	พฤติกรรม
4	ไม่เห็นด้วย	พูด → ทำ
5	ไม่เห็นด้วย/ด้านทานอำนาจ	พูด → โน้มน้าวเพื่อน/ครู → ทำ
6	ไม่เห็นด้วย/ขาดแรงจูงใจ	เพิกเฉย → ทำ
7	ไม่พอใจ	เพิกเฉย → เฉื่อยชา → ทำ

ด้วยทุนทางสังคมที่แตกต่างกัน พื้นฐานครอบครัว การเลี้ยงดู จึงทำให้ลักษณะการเรียนรู้ของเยาวชนแตกต่างกัน อาทิ ครอบครัวใดที่มีความเป็นประชาธิปไตยที่บ้านค่อนข้างสูง ก็จะทำให้เยาวชนเกิดการเรียนรู้ที่จะมีส่วนร่วมหรือรู้จักวิธีการในการต่อรองสูง ขณะเดียวกัน ครอบครัวใดมีลักษณะการใช้อำนาจนิยมในครอบครัว เยาวชนก็มีแนวโน้มที่จะเลือกการนิ่ง ขอม จำนวน หรือขอให้ผู้มีอำนาจสูงกว่าเข้ามาจัดการปัญหาให้กับพวกเขาแทน ซึ่งจากตารางด้านบนสามารถอธิบายได้ดังนี้คือ

1) รักและมีแรงจูงใจในการสร้างสรรค์ละครจึงลงมือทำ กลุ่มเยาวชนนี้มีความรักในการทำละครเป็นพื้นฐานอยู่แล้ว ทั้งจากประสบการณ์ที่เคยทำมาในอดีต ผนวกกับมีความสามารถและมีทักษะที่สำคัญในการทำหน้าที่ต่างๆในการสร้างสรรค์ละครได้ จึงรู้สึกยินดีที่กลุ่มจะสร้างสรรค์ละคร ผนวกกับที่เคยกล่าวไว้ในตอนต้นแล้วด้วยว่า ก่อนจะมาเป็นโปรเจกต์ปิดโครงการที่เป็นการจัดแสดงละครเพลงนั้น ได้ผ่านการนำเสนอและลงมติคัดเลือกกันในค่ายภาวะผู้นำกันแล้ว กลุ่มที่มีสถานะที่เป็นเจ้าของความคิดนี้จึงรู้สึกว่าตนมีความเป็นเจ้าของโครงการเป็นพิเศษ และรู้สึกว่าตนเข้าใจความคิดนี้ได้ดีกว่ากลุ่มที่ไม่ได้เสนอความคิดนี้โดยตรง แต่ในทางปฏิบัติกลุ่มที่ร่วมสร้างสรรค์ละครนั้น เป็นการรวมตัวจากหลายกลุ่มด้วยกัน เยาวชนในกลุ่มที่ไม่ได้เสนอความคิดนี้ อาจรู้สึกไม่มั่นคงทางจิตใจเท่ากับกลุ่มที่เสนอความเห็นก็เป็นได้ อันส่งผลให้เกิดพฤติกรรมในแบบอื่นๆด้วย

2) ยกอำนาจให้ผู้นำหรือผู้สั่งการที่มีความเชี่ยวชาญในการสร้างสรรค์ละครเป็นผู้นำหน้าที่สำคัญบางอย่าง โดยไม่ต้องผ่านมติของกลุ่ม และเยาวชนกลุ่มนี้ก็จะร่วมลงมือทำตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย กลุ่มนี้เน้นความเชื่อถือในตัวผู้นำ และมองว่าทักษะทางการละครเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงอำนาจในการต่อรองหรือตัดสินใจของกลุ่มผู้นำ โดยที่กลุ่มนี้เข้าใจและเรียนรู้ว่า การเดินตามผู้นำที่มีความเชี่ยวชาญนั้นสามารถทำให้งานของกลุ่มสำเร็จลุล่วงไปได้ และการบริหารงานภายในกลุ่มจะเป็นประชาธิปไตยหากผู้นำมีความเป็นประชาธิปไตยเพียงพอ

3) ยอมจำนนและลงมือทำ เยาวชนกลุ่มนี้อาจไม่เห็นด้วยกับความคิดของผู้นำหรือผู้สั่งการทั้งหมด แต่เนื่องจากเป็นเยาวชนที่ไม่กล้าแสดงความคิดเห็น หรือไม่อยากมีความขัดแย้งในกลุ่ม จึงไม่แสดงความคิดเห็นต่างออกไป ได้แต่ยอมจำนน และทำตามคำสั่งที่ตนได้รับมอบหมาย เพื่อให้งานเสร็จไปตามกำหนด

4) ไม่เห็นด้วย แล้วพูดแสดงความคิดเห็น และลงมือทำ เยาวชนกลุ่มนี้มีความไม่เห็นด้วยกับผู้สั่งการบางประการ อาทิ เกณฑ์การคัดเลือกนักแสดง การคัดเลือกเพลง หรือบทละคร เป็นต้น เมื่อไม่เข้าใจเกณฑ์หรือไม่เห็นด้วยกับเกณฑ์และการทำงานบางอย่างของผู้นำ เยาวชนกลุ่มนี้จะแสดงออกด้วยการพูดแสดงความคิดเห็นโต้แย้ง บางครั้งกลายเป็นการโต้เถียงกัน แต่ท้ายที่สุดเมื่อครูเข้ามาไกล่เกลี่ย เยาวชนกลุ่มนี้ก็เลือกที่จะทำตามคำสั่งเพื่อให้งานเสร็จไปตามโจทย์ที่ได้รับมอบหมาย

5) ไม่เห็นด้วย ด้านทานอำนาจด้วยการพูดแสดงความคิดเห็น โน้มน้าวเพื่อนและครูเพื่อให้สมความปรารถนา และลงมือทำ เยาวชนกลุ่มนี้ไม่ยอมจำนนต่ออำนาจ แม้ว่าจะเป็นผู้ปฏิบัติการก็เชื่อในวิถีประชาธิปไตยว่าเสียงส่วนน้อยของตนเองจะสามารถเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาบางอย่างในละครให้ดีขึ้นได้ เมื่อทำสำเร็จจะรู้สึกว่ามีประสิทธิภาพต่องานของกลุ่มด้วย

6) ไม่เห็นด้วยและขาดแรงจูงใจ จึงเกิดการเพิกเฉย ไม่ทำงานตามที่ได้รับมอบหมาย แต่ท้ายที่สุดแล้วก็ลงมือทำให้งานสำเร็จได้ เยาวชนกลุ่มนี้ไม่พอใจในการตัดสินใจของผู้นำบางประการ ผนวกกับตัวตนของเยาวชนที่มีความเป็นปัจเจกค่อนข้างมากและไม่เชื่อในตัวผู้นำที่เป็นผู้สั่งการ จึงไม่ยอมทำและเลือกที่จะนิ่งในการทำงานช่วงต้นๆ เมื่อใกล้เวลา และครูเข้ามากระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมมากยิ่งขึ้น จึงลุกขึ้นมาทำงานตามที่ได้รับมอบหมาย

7)ไม่พอใจ จึงเลือกที่จะเพิกเฉย ไม่ทำอะไรในตอนต้น เมื่ออาจารย์ผู้ดูแลกระตุ้น ก็ยังคงมีความเฉื่อยชาสูง กล่าวคือ ไม่อยากทำอะไร ไม่อยากมีส่วนร่วมต่อกลุ่ม แต่ท้ายสุด ด้วยความที่การทำละครเป็นเงื่อนไขหนึ่งทางการศึกษาในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 จึงลงมือทำตามหน้าที่อีกส่วนหนึ่งที่เป็นนักเรียนเท่านั้น กลุ่มนี้จะไม่เกิดการเปลี่ยนแปลงในวิถีประชาธิปไตยใดๆ เนื่องจากไม่เห็นประโยชน์ของการเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานสร้างสรรค์นี้

พฤติกรรมที่สะท้อนวิถีประชาธิปไตยด้านพฤติกรรม เรื่องการมีส่วนร่วมในกิจการของกลุ่มและการมีจิตสาธารณะ การมีความรับผิดชอบนั้น จะเห็นได้ชัดเจนขึ้นในช่วงท้ายของการเรียนรู้ขั้นเตรียมงาน (Pre-Production) โดยเยาวชนกลุ่มนี้ในเบื้องต้นอาจเกิดความรู้สึกขาดแรงจูงใจในการทำงานตอนต้น ทำให้ประสิทธิภาพของการทำงานมีไม่มากนัก แต่พอใกล้เวลาที่ละครจะจัดแสดง ความเป็นกลุ่มแบบเหนียวแน่นก็กลับมาอีกครั้งหนึ่ง ด้วยความคิดที่ว่า “ถ้าทุกคนไม่ร่วมมือกัน งานก็ไม่อาจสำเร็จได้”

โดยสรุปคือ เยาวชนในกลุ่มละครในโรงเรียนเหล่านี้จะเกิดการเรียนรู้วิถีประชาธิปไตยที่แตกต่างกัน ทั้งเกิดมากเกิดน้อยแตกต่างกันตามพื้นฐานชีวิต รวมทั้งมีวิถีประชาธิปไตยที่เปลี่ยนมากหรือเปลี่ยนน้อยด้วย แต่ท้ายที่สุดแล้ว ทุกรูปแบบการแสดงออก ล้วนมีปลายทางที่การลงมือทำหรือสร้างสรรค์ละครร่วมกันทั้งสิ้น จะด้วยเต็มใจหรือไม่เต็มใจก็ตาม และจะด้วยกลวิธีในการต่อรองอำนาจแบบใดๆก็ตาม จากการสังเกต สัมภาษณ์ และแบบสะท้อนตนเอง สามารถสรุปประเด็นและพฤติกรรมการแสดงออกของเยาวชนทั้ง 2 กลุ่มได้ดังนี้

ตารางที่ 7 การแสดงผลของการเปลี่ยนแปลงตามประเด็นต่างๆ

ลำดับที่	ประเด็น	พฤติกรรม	
		กลุ่มเปลี่ยนมาก	กลุ่มเปลี่ยนน้อย
1	รูปแบบการทำงาน	มุ่งเน้นกระบวนการ	มุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์มากเกินไป
2	เป้าหมายการทำงาน	รู้และเข้าใจในเป้าหมาย	ทำตามเป้าหมายแต่ขาดแรงจูงใจ

ลำดับที่	ประเด็น	พฤติกรรม	
		กลุ่มเปลี่ยนมาก	กลุ่มเปลี่ยนน้อย
3	บทบาท หน้าที่	ทำตามหน้าที่ด้วยความรัก และมีแรงจูงใจ	ทำตามหน้าที่ เพื่อให้งานลุล่วง
4	กระบวนการกลุ่ม	เน้นการทำงานเป็นทีม	เน้นการทำงานแบบปัจเจก
5	การมีส่วนร่วม	แสดงบทบาท ดึงศักยภาพ ออกมา	ปฏิเสธหน้าที่ ทำโดยถูก บังคับ สั่งการ
6	การคำนึงถึง ผลประโยชน์	เพื่อส่วนรวม	เพื่อส่วนตน
7	การปรับตัว	เรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกัน อารยขัดจีน	ไม่ปรับตัว ยึดตนเองเป็นใหญ่
8	การสื่อสาร	คำนึงถึงผู้ฟัง	ไม่คำนึงถึงผู้ฟัง
9	การคิด	คิดสร้างสรรค์ คิดตามฐาน ของเหตุผล	คิดบนฐานของอคติอารมณ์ และความเชื่อ ส่วนบุคคล
10	การฟัง	ฟังผู้อื่น	ฟังตัวเอง

1.2 ขั้นตอนการเรียนรู้ตามหลัก Constructivism

1.2.1 ชี้นำ

จากตารางแสดงวิถีประชาธิปไตยของกลุ่มเยาวชนต่อการทำละครทำให้เห็นว่า
ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนที่สำคัญที่สุดที่จะทำให้เยาวชนมีส่วนร่วมในงานได้หรือไม่ และเยาวชนจะ

เกิดการเรียนรู้วิถีประชาธิปไตยได้หรือไม่ ดังนั้นการทราบบัณฑิตผู้ประสงค์ในการเรียนรู้ ของกลุ่มเยาวชนเป็นเรื่องที่สำคัญมาก โดยผู้เรียนรู้ควรมีความต้องการเบื้องต้นที่ประสงค์จะสร้างสรรค์ละครก่อน โดยความต้องการนี้ ควรเป็นความต้องการของสมาชิกในกลุ่มด้วย เพื่อให้เกิดการร่วมแรงร่วมใจและทำงานด้วยกันอย่างมีแรงบันดาลใจ อันเป็นส่วนสำคัญต่อการสร้างพลเมืองผู้กระทำการ(ละคร) (Active Citizen) และนำไปสู่การลงมือทำอย่างมีส่วนร่วมด้วย

ในขั้นตอนนี้ ถ้าเยาวชนเกิด “สัญชาตญาณทางความคิด” จะทำให้พวกเขาไม่รู้สึกรู้ว่า กิจกรรมหรือผลงานที่กำลังจะเกิดขึ้นต่อไปในภายหน้านั้นเป็นส่วนที่เขาต้องเข้ามามีส่วนร่วมหรือไม่เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกันต่อผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้น สิ่งเหล่านี้จะส่งผลไปยังความรู้สึกเรื่องประโยชน์ของส่วนรวมสำคัญกว่าส่วนตัวนั้นก็ย่อมลงไปด้วย จึงทำให้เกิดการแสดงออกในการมีส่วนร่วมที่แตกต่างหลากหลายดังที่ได้กล่าวไปแล้ว 7 รูปแบบ

ขณะที่กลุ่มที่เกิดการเรียนรู้และการเปลี่ยนแปลงจะเข้าใจในเป้าหมายของการทำโครงการนี้และมีความชื่นชอบในละคร จึงทำให้มีความสุขในการมีส่วนร่วมในขั้นตอนต่างๆ แม้ว่าบางครั้งอาจจะเกิดความไม่มั่นใจในศักยภาพของตนเองต่องานที่ได้รับมอบหมาย แต่ก็แสดงถึงความพยายามเพื่อให้งานของส่วนรวมผ่านไปได้อย่างดี โดยมีเขาเป็น 1 ในกระบวนการที่ทำให้ละครสำเร็จได้ด้วย

ในขั้นตอนนี้ ทางโรงเรียนเป็นผู้กำหนดให้ว่าเยาวชนต้องจัดกิจกรรมเพื่อเป็นการปิดโครงการภาวะผู้นำ โดยเปิดพื้นที่ให้เยาวชนนำเสนอแนวความคิดและลงมติเลือกการแสดงที่ตนชื่นชอบมากที่สุดมาทำ ผลที่ได้คือ มติเห็นว่าการทำละครเพลงเพื่อสะท้อนเนื้อหาภาวะผู้นำเป็นสิ่งที่น่าสนใจ แต่เมื่อเข้าสู่กระบวนการสร้างสรรค์ละคร เกิดการเรียนรู้เป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่เปลี่ยนแปลง และ กลุ่มที่ไม่เปลี่ยนแปลง ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

1.2.2 ขั้นทบทวนความรู้เดิม

เป็นขั้นตอนการทำงานที่อาศัยความรู้เดิมที่เกี่ยวข้องกับวิถีประชาธิปไตยมาใช้ในการสร้างสรรค์ละคร ขั้นตอนนี้กลุ่มเยาวชนเน้นการดึงประสบการณ์ทำงานกลุ่มแบบเดิมมาใช้ แต่เนื่องจากกลุ่มที่ทำงานสร้างสรรค์นี้มีขนาดใหญ่กว่ากลุ่มที่ทำงานในห้องเรียนอยู่มาก และเน้น

ความคิดสร้างสรรค์มากกว่าท่องจำ จึงต้องการการมีส่วนร่วมที่แตกต่างกัน ดังคำกล่าวของเขาวน
ว่า

“ถ้าเทียบกับการทำงานกลุ่มในห้อง แบบนี้มีความเป็น
ประชาธิปไตยมากกว่าเพราะทุกคนต้องมาช่วยกันทำ ทุกคนก็ต้องการงานที่
ดีที่สุด จึงต้องช่วยกันออกความคิดเห็น”

(สัมภาษณ์ฝ่ายไฟและเสียง, 2554)

สิ่งที่เห็นได้ชัดของกระบวนการเรียนรู้สำหรับคนที่ไม่เกิดการเปลี่ยนแปลง
มากนัก คือ เกณฑ์ในการคัดเลือกนักแสดง โดยเน้นการคัดเลือกแบบความสัมพันธ์ส่วนตัว ดังนี้

“ก็คือเราเป็นเพื่อนกันมานานเราก็เลยรู้ว่าใครควรทำหน้าที่อะไร เราก็เคย
ทำงานเล่นดราม่าอะไรอย่างนี้มาก่อน ก็จะมีพวกแบบจัดแสงก็จะรู้ว่าใครเก่ง
เทคนิคอยู่แล้ว หรือว่าใครที่ร้องเพลงเป็นรู้ว่าพอจะเล่นได้ เราก็ลองคุยกัน
หลายๆคน ก็คิดทีละคน ว่าใครจะเหมาะกับคาแร็กเตอร์ไหน...ส่วนเรื่องสิ่งที่
โรงเรียนกำหนดให้ทำ คือทุกปียังงี้ก็จะให้ทำโปรเจกต์อย่างนี้ คิดว่าเขา
(โรงเรียน) ให้เราเป็นทีมเวิร์คที่ดี สำคัญสุดเลยเพราะว่าปีที่ผ่านมาระงี้ก็เกี่ยว
กันทุกคน คืองานมันก็ออกมาไม่ดี เราก็เหมือนเรียนมาทุกปี โตขึ้นเราก็รู้
แล้วว่าเราต้องช่วยกันจริงๆ ถ้าไม่ช่วยกันงานก็จบ”

(สัมภาษณ์ฝ่ายกำกับการแสดง, 2554)

จากพฤติกรรมนี้สะท้อนเรื่องวิถีประชาธิปไตยด้านคุณธรรมในเรื่องของความ
ขยันหมั่นเพียร อันมีผลส่งต่อนักแสดงคนหนึ่ง ดังนี้

“เหมือนบทเนี่ยจะมาจากคนสองคนเท่านั้น แล้วเหมือนเราเป็นคนๆหนึ่งที่
ค่อนข้างขัดแย้งกับเพื่อน อาจจะไม่ได้อะไรหรือมีปัญหาอะไรนิดหน่อย ด้วย
ความกลัวด้วย แต่ว่าเราก็พยายามจะเสนอแนะอะไรที่เราว่ามันน่าจะดี แต่
กลายเป็นว่าเราคัดค้านออกไป ก็รู้สึกนะ โดยเฉพาะตอนเลือกเพลง ก็ได้
เลือกเพลงสไตล์ตัวเอง แต่กับเราไม่ใช่เลย คือเราไม่เคยฟัง ไม่เคยได้ยินเพลง

แบบนี้มาก่อน ก็เลยค่อนข้างมีปัญหา... เราเลยต้องแก้ด้วยการฟังบ่อยๆ คือเรารู้ว่าเราไม่ชอบ เราก็ต้องฟังมากกว่าเดิม...เสียงส่วนน้อยมีความสำคัญ เพราะว่าเราจะได้เห็นความแตกต่าง มันอาจจะเป็นได้สองแง่ คืออาจจะน้อยลงคือถดถอยหรือเป็นตัวถ่วง หรือเป็นการพัฒนาที่ดีขึ้นไป ก็ได้...เรายังเชื่อว่าเราพัฒนานะ เราทำงานนี้ออกมาก็อยากให้มันดี เป็นงานที่ดีอะ เพราะฉะนั้นเราก็ไม่อยากจะคัดค้าน เราอยากให้มันดีขึ้นมากกว่า...เมื่อมีมติเลือกให้เป็นตัวละครนี้ ก็ยอม เพราะเชื่อว่าถ้าเค้าเห็นศักยภาพในตัวเรา แสดงว่าเราทำได้”

(สัมภาษณ์ฝ่ายนักแสดง, 2554)

ดังนั้นการกระทำบางอย่างในขั้นตอนนี้ เป็นช่วงของการที่เยาวชนลองผิดลองถูก อาจจะมีจุดตั้งต้นแบบไม่ได้เป็นประชาธิปไตยมากนัก แต่ปลายทางอาจทำให้เยาวชนอีกคนหนึ่งเกิดการเรียนรู้ที่จะมีส่วนร่วมเพราะภูมิใจที่ตนเองได้รับบทบาทที่สำคัญ รวมทั้งเกิดการพัฒนาตนเองเพื่อมีส่วนร่วมในผลงานได้อย่างภาคภูมิใจด้วย

1.2.3 ขั้นปรับเปลี่ยนแนวความคิด

เป็นขั้นตอนของการทำให้ผู้เรียนเข้าใจได้ดีขึ้น ผ่านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันระหว่างสมาชิกในกลุ่ม นำไปสู่การสร้างความคิดใหม่และประเมินความคิดใหม่นี้ มีกระบวนการปรับเปลี่ยนแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับวิถีประชาธิปไตย เป็น 3 ขั้นตอน คือ

1) เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างการทำงานมากขึ้น สำหรับกลุ่มเยาวชนกลุ่มนี้เน้นการทำงานภายใต้การสั่งการของผู้นำเป็นหลัก อาจเป็นเพราะเป็นโครงการที่มาจาก Project Approach เรื่อง ภาวะผู้นำ จึงทำให้ผู้นำมีบทบาทค่อนข้างมาก ผสมกับลักษณะของผู้นำมีแนวโน้มที่จะมุ่งเน้นผลของงานมากกว่ากระบวนการมีส่วนร่วม จึงทำให้ขั้นตอนของการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นมีเพียงบางขั้นตอนเท่านั้น อาทิ ขั้นตอนการเลือกเพลงที่จะใช้ในการแสดง เป็นต้น นอกนั้นเน้นการคิดและตัดสินใจจากผู้นำ โดยระหว่างทางก็มีการรับฟังความคิดเห็นในระดับหนึ่ง แต่การตัดสินใจหลักเป็นของผู้นำกลุ่ม

ขณะที่ความสัมพันธ์ระหว่างอาจารย์กับกลุ่มเยาวชน อาจารย์จะค่อนข้างเปิดกว้างให้เยาวชนได้มีโอกาสเสนอแนวคิด แลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการสร้างสรรค์งานมากขึ้นกว่าปีก่อนๆ โดยมอบสิทธิในการตัดสินใจให้กับกลุ่มเยาวชน อาจารย์เป็นเพียงผู้ให้คำแนะนำ พัฒนาแก้ไขบางประการเท่านั้น อาทิ ประสบการณ์ด้านการแสดงอาจารย์มีมากกว่า ก็จะช่วยชี้แนะแนวทางในการเข้าถึงตัวละครต่างๆให้ เป็นต้น

2) การสร้างความคิดใหม่ อาทิ เกิดความคิดและทัศนคติใหม่ ขึ้นตอนนี้เกิดขึ้นกับกลุ่มเยาวชนที่เป็นผู้ปฏิบัติการ โดยเมื่อการทำงานเน้นการสั่งการจากบนลงล่าง ทั้งที่เพื่อนร่วมงานเป็นนักเรียนในระดับชั้นเดียวกัน จึงทำให้กลุ่มเยาวชนนี้คิดหาวิธีในการที่จะต่อรองอำนาจกับกลุ่มผู้สั่งการด้วยการนิ่งไม่ทำตามคำสั่ง การพูดแสดงความคิดเห็น การโน้มน้าวเพื่อนและอาจารย์เพื่อให้เข้ามาไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่เห็นไม่ตรงกัน การหนีคเพื่อดึงเวลาให้เกิดความสำคัญในการต่อรองมากขึ้น และอื่นๆ ทั้งนี้ ความคิดเหล่านี้เกิดขึ้นจากการเผชิญปัญหาขณะสร้างสรรค์ละครทั้งสิ้น

3) ประเมินความคิดใหม่ เป็นขั้นที่เยาวชนเรียนรู้ว่า การนิ่ง หนีค ที่เป็นพฤติกรรมที่กลุ่มตนใช้แสดงออกในการต่อรองทางอำนาจในการสร้างสรรค์งานนั้นไม่เกิดประโยชน์กับส่วนรวม จึงเลือกใช้กลยุทธ์ที่สามารถสร้างพื้นที่ในการต่อรอง และทำให้งานสำเร็จได้คือ การดึงมวลชนมาเป็นพวก และการดึงผู้มีอำนาจในการตัดสินใจที่สูงกว่าเข้ามารับรู้ปัญหาด้วย

1.2.4 ขั้นนำความคิดไปใช้

เป็นขั้นตอนการนำความคิดหรือความรู้ไปใช้ในสถานการณ์ต่างๆทั้งที่คุ้นเคยและไม่คุ้นเคย ในขั้นตอนนี้เยาวชนบางคนบอกว่าพวกเขามีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น ในเรื่องการทำงานกับคนหมู่มาก การทำงานเป็นทีม การอดทน ใจเย็น และการคำนึงถึงผลประโยชน์ของส่วนรวมเป็นหลัก โดยเยาวชนบอกว่าเมื่อต้องไปทำงานกับคนจำนวนมากอีก ก็จะทำให้มีความเข้าใจในความแตกต่างหลากหลายได้ดียิ่งขึ้น

1.2.5 ชั้นบททวน

คือการค้นพบว่าตนเองได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างไรบ้าง เมื่อเทียบกับก่อนเริ่มต้นบทเรียน ชั้นตอนนี้เยาวชนส่วนใหญ่ระบุว่า สิ่งที่เปลี่ยนแปลงไปมากที่สุดคือ ทักษะการทำงานร่วมกับผู้อื่น การประนีประนอม(Compromise) ความสามัคคี การสร้างวินัยให้เกิดขึ้นเองในการรับผิดชอบการทำงานตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย การสละหน้าที่ส่วนตนมาทำหน้าที่ของส่วนรวม การแสดงความคิดเห็น การรับฟังความคิดเห็น เข้าใจและเคารพการตัดสินใจของผู้อื่น การคิดเป็นขั้นตอนก่อนลงมือทำ การเอาใจเขามาใส่ใจเรา การเรียนรู้การบริหารงานและเวลา และการเรียนรู้ที่จะควบคุมคนอย่างมีประสิทธิภาพ เป็นต้น โดยสิ่งที่เยาวชนเหล่านี้สะท้อนไว้นั้น เกิดขึ้นมากบ้างน้อยบ้างแตกต่างกัน และบางคนก็รู้สึกว่าคุณไม่เกิดการเปลี่ยนแปลงเพราะได้ทำงานในลักษณะนี้มาหลายครั้งแล้ว และเลือกใช้วิธีการทำงานแบบเดิมมาทำเพื่อให้งานสำเร็จออกมาได้อย่างเร็วและมีประสิทธิผลมากที่สุด

ขณะที่สิ่งที่ควรฝึกปฏิบัติ(Practice)เพิ่มเติมคือเรื่องการบริหารอำนาจแบบมีส่วนร่วมเนื่องจากกลุ่มนี้มีการบริหารระหว่างเยาวชนด้วยกันในลักษณะแนวตั้งมากเกินไป จึงควรเน้นการบริหารอำนาจแบบแนวราบมาผสมผสานให้มากขึ้น เพื่อเพิ่มโอกาสการมีส่วนร่วมให้กับเพื่อนสมาชิกผู้สร้างสรรค์ละคร และเปิดโอกาสในการเรียนรู้วิถีประชาธิปไตยให้มากขึ้น ด้วยการเปลี่ยนการตัดสินใจแบบเบ็ดเสร็จจากผู้นำให้เป็นการเปิดโอกาสให้กลุ่มเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจและดำเนินการบางอย่างมากขึ้น อาทิ การคัดเลือกนักแสดง การคิดสร้างสรรค์ เป็นต้น

นอกจากนี้ยังต้องฝึกปฏิบัติในเรื่องของคุณธรรมเรื่องการซื่อตรงต่อหน้าที่ให้มากขึ้น เนื่องจากการเรียนรู้ของกลุ่มนี้ถูกกำหนดโดยอาจารย์และโรงเรียนให้ทำกิจกรรมปิดโครงการโดยมีเป้าหมายหนึ่งของการทำกิจกรรมนี้เรื่องเป็นเรื่องของการพัฒนาคุณธรรมในตัวเอง ผู้นำคือการตั้งมั่นอยู่บนความสุจริต แต่เมื่อเยาวชนทำงานจะพบคุณธรรมอย่างหนึ่งที่เด่นชัดมากคือการซื่อสัตย์ต่อบุคคลและพวกพ้อง ซึ่งทำให้เน้นประโยชน์ส่วนตนและประโยชน์เฉพาะกลุ่มมากเกินไป จึงทำให้เกิดการต่อรองอำนาจจากกลุ่มที่ไม่ได้รับความเป็นธรรมในเรื่องนี้ที่ทำการต่อรองอำนาจต่างๆที่ได้กล่าวมาแล้ว ดังนั้นหากจะพัฒนาเยาวชนให้มีคุณธรรมที่เหมาะสมต่อการเรียนรู้วิถีประชาธิปไตยให้มากขึ้น ควรพัฒนาความซื่อตรงต่อหน้าที่ให้มากขึ้น เมื่อเยาวชนรู้หน้าที่ของ

ตนเองแล้วก็ควรมีความซื่อตรงต่อหน้าที่ของตนเอง และทำหน้าที่ของตนเองให้ดีที่สุด เมื่อเป็นผู้นำแล้วก็ต้องทำหน้าที่ผู้นำของสมาชิกทุกคน มิใช่เป็นผู้นำเฉพาะกลุ่มพวกพ้องของตนเองเท่านั้น ควรเน้นให้คำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวมมากยิ่งขึ้นด้วย

1.3 ลักษณะเฉพาะของการเรียนรู้ภายใต้เงื่อนไข

การเรียนรู้ผ่านการสร้างสรรค์ละครนี้เป็นการเรียนรู้ที่โรงเรียนจัดขึ้นเพื่อให้เยาวชนเกิดความเข้าใจในเรื่องภาวะผู้นำผ่านการลงมือทำโครงการ ดังนั้นจุดตั้งต้นของโครงการจึงทำให้เกิดขึ้นนำของการเรียนรู้ในเรื่องวิถีประชาธิปไตยที่แตกต่างกันในแต่ละบุคคล เนื่องจากบางคนมีความต้องการที่จะเรียนรู้ผ่านการสร้างสรรค์ละคร ในขณะที่บางคนที่ไม่ได้ลงมติเลือกแนวคิดนี้ก็ขาดแรงจูงใจในการทำงาน สิ่งสำคัญคือ ระหว่างกระบวนการสร้างสรรค์ที่เกิดขึ้น เยาวชนได้มีส่วนร่วมในการทำงานมากน้อยแค่ไหน และภายใต้กฎเกณฑ์ของโรงเรียนที่เยาวชนต้องทำการปิดโครงการนี้ เยาวชนได้มีส่วนร่วมในการกำหนดหรือเลือกสรรสิ่งที่จะเกิดขึ้นมากน้อยเพียงใด

จากการลงพื้นที่ในกลุ่มละครในโรงเรียนพบว่า โรงเรียนเปิดพื้นที่ให้กับเยาวชนค่อนข้างมากในการแสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วมในกระบวนการทำงานของตนเอง แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นมาจากกระบวนการจัดการอำนาจในการบริหารงานระหว่างเยาวชนด้วยกันเอง ซึ่งสิ่งเหล่านี้ย่อมส่งผลให้เยาวชนได้เรียนรู้ว่าลักษณะการทำงานที่เกิดขึ้น ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของเพื่อนร่วมงานมากน้อยเพียงใด ขณะเดียวกันการทำตามหน้าที่เพื่อให้งานสำเร็จकुถ่วง การลดอัตราและความเป็นปัจเจกของตนเองลง เพื่อคำนึงถึงกลุ่มและการทำงานแบบทีมเพื่อให้งานของส่วนรวมสำเร็จได้นั้นสำคัญเพียงใด การเพิ่มลดในบางอย่างของกระบวนการ ล้วนทำให้เยาวชนได้เรียนรู้วิธีการในการบริหารจัดการความคิด คำพูด จิตใจ และพฤติกรรม ของตัวเองในการทำงานกับคนหมู่มากได้อย่างราบรื่น

2. รูปแบบการใช้อำนาจในแนวราบ

เยาวชนในกลุ่มชมรมศิลปะการแสดง มหาวิทยาลัยทางภาคเหนือสะท้อนตนเองว่าการเมืองเป็นเรื่องของระบอบ เป็นเรื่องที่ไกลจากตัวของเยาวชน เมื่อผู้วิจัยถามถึงนิยาม เยาวชนมองว่าเป็นเรื่องยากที่จะกำหนดนิยาม เพราะพวกตนไม่เข้าใจความหมายทางลึกของประชาธิปไตย รู้เพียงว่า

เป็นระบอบการเมืองการปกครองที่มีมานานแล้ว และคนได้มีโอกาสเข้าไปเกี่ยวข้องแค่ช่วงของการเลือกตั้งเท่านั้น เมื่อผู้วิจัยได้อธิบายถึงวิถีประชาธิปไตยที่พวกเราใช้กันในชีวิตประจำวัน ชาวชนชั้นยืนยันว่าไม่เคยรู้มาก่อน รู้แค่เรื่องว่าเรามีบทบาทหน้าที่ และทำตามบทบาทหน้าที่ของพลเมืองที่ดีคือการไปใช้สิทธิเลือกตั้งเท่านั้น การมีส่วนร่วมทางการเมืองจึงเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นได้ยาก เนื่องจากชาวชนมองว่าเป็นเรื่องยากที่ไกลตัว

เมื่อชาวชนได้เรียนรู้วิถีประชาธิปไตยผ่านการสร้างสรรค์ละคร จึงค้นพบวิถีประชาธิปไตย และสร้างวิถีขึ้นมาจากการสร้างสรรค์ละครร่วมกันในชมรม โดยมีรายละเอียดข้อค้นพบดังนี้

2.1 วิธีการเรียนรู้วิถีประชาธิปไตย

ภาพรวมกระบวนการเรียนรู้วิถีประชาธิปไตยผ่านการสร้างสรรค์ละคร ในสองปีมีความแตกต่างกันค่อนข้างมาก คือ ในละครเรื่องแรก ผู้นำหรือผู้กำกับการแสดงจะมีความใหม่และไม่เคยมีประสบการณ์ในการทำงานละครมาก่อน อีกทั้งมีทักษะการใช้ภาษาในการสื่อสารในระดับปานกลาง และมีบุคลิกลักษณะที่ค่อนข้างแปรปรวน จึงทำให้บรรยากาศการทำงานไม่ค่อยเกิดความร่วมมือ จึงทำให้กลุ่มสมาชิกค่อยๆ หายไประหว่างทาง แต่ในละครเรื่องที่ 2 ผู้นำหรือผู้กำกับการแสดง ได้เรียนรู้การทำงานจากละครเรื่องแรกมาก่อน ผนวกกับมีทักษะการใช้ภาษาในการสื่อสารในระดับดี มีบุคลิกภาพที่มีภาวะผู้นำ คือ กล้าคิด ตัดสินใจ มีความยืดหยุ่น วางแผนงานอย่างมีระบบและทำงานอย่างมีขั้นตอน ทำให้เกิดบรรยากาศในการทำงานที่ดี สมาชิกในชมรมที่เคยร่วมงานกับทั้ง 2 เรื่อง ก็เริ่มเข้าใจบทบาทและหน้าที่ของตนเองมากยิ่งขึ้น ความสัมพันธ์ของสมาชิกกลุ่มจึงเป็นไปได้อย่างราบรื่น เกิดระดับความร่วมมืออย่างดี มีความเป็นประชาธิปไตยที่บริหารอำนาจได้ค่อนข้างดี จึงทำให้สมาชิกรวมตัวกันได้เป็นอย่างดี และสมาชิกส่วนใหญ่มีความสุขที่ได้เข้ามาทำกิจกรรมละครและเป็นส่วนหนึ่งของละครเรื่องที่สอง

“ยกตัวอย่างนะคะ เรามาซ้อมละคร ตอนเรื่องแรก บางที่เราแบบไม่เอานะ
 ซักเรื่องซ้อมก็ไม่ใช่ไปเลย แต่คราวนี้มาซ้อมดิคนน้อย เราก็เริ่มแบบ มันก็
 ต้องฟังนะ ต้องทำหน้าที่ตัวเอง”

และ

“ความแตกต่างก็คือ เรื่องที่สองจะมีความลงตัวมากกว่าเพราะว่าทุกคนมีการแบ่งฝ่ายที่ชัดเจน มีการวางแผน วางว่าคนนี้เป็นผู้กำกับ เป็นฉาก เป็นprops¹ ประกอบกับว่าคนเยอะ ก็ไม่ได้เยอะแตกต่างกัน แต่เยอะกว่าเดิมก็เลยต่างกันตรงนี้ อย่างเรื่องแรกคนน้อย น้อยคนก็มางาน คนๆหนึ่งทำหลายๆอย่าง”

(บทสัมภาษณ์ สมาชิกที่ท่า 2 เรื่อง , 2 กุมภาพันธ์ 2555)

โดยพบการเรียนรู้วิถีประชาธิปไตยด้านต่างๆดังนี้

2.1.1 ความรู้หรือปัญญา

การเรียนรู้วิถีประชาธิปไตยของเยาวชนในกลุ่มละครในชมรมศิลปะการแสดง จะเกิดค่อนข้างมากในขั้นการเรียนรู้ขั้นเตรียมงาน(Pre-Production)นี้ เนื่องจากเยาวชนเป็นผู้กำหนดด้วยตนเองว่าต้องการเรียนรู้ผ่านการสร้างสรรค์ละคร และเป็นละครที่พวกเขาพร้อมกันคิดและสร้างสรรค์ขึ้นมา จึงทำให้เยาวชนเกิดแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ที่ค่อนข้างมากทำให้การมีส่วนร่วมของเยาวชนมากขึ้นไปด้วย โดยขณะสร้างสรรค์ละครเยาวชนเกิดความรู้เกี่ยวกับวิถีประชาธิปไตย คือ

1)เยาวชนทราบว่าเสียงข้างมากทำให้เกิดการตัดสินใจในการทำงานที่รวดเร็วขึ้น ขณะเดียวกันก็ควรรับฟังเสียงข้างน้อยเพื่อให้เกิดการรับฟังอย่างรอบด้าน นอกจากนี้การใช้เหตุผลทำให้เกิดปัญหาในการทำงานน้อยลง และการจะทำงานกับคนหมู่มากต้องอาศัยเหตุผลและการรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ซึ่งจะช่วยให้งานสำเร็จลุล่วงและสามารถทำให้เกิดการแก้ไขปัญหาได้อย่างทันท่วงทีด้วย

2)เยาวชนทราบว่าควรคิดก่อนการลงมือทำ เพราะทำให้ประหยัดเวลาในการทำงานและทำงานผิดพลาดน้อยลง

¹ Props หมายถึง อุปกรณ์ประกอบฉาก ที่ใช้ในการแสดง

3)เยาวชนทราบว่าการทำงานที่และยอมรับผิดชอบจะสามารถทำให้ งานของส่วนรวมสำเร็จลุล่วงได้ตามเป้าหมายที่วางไว้ เกิดการทำงานอย่างเป็นระบบ และการ คำนึงถึงส่วนรวมจะทำให้งานสัมฤทธิ์ผลเพราะเกิดความร่วมมือร่วมใจ

ในช่วงเริ่มต้นของการสร้างสรรค์ละครในปีแรกของชมรม คือ พ.ศ.2553 นั้น กลุ่มเยาวชนไม่มั่นใจในคุณค่าของตนเองและผู้ร่วมงานว่าจะสามารถทำได้สำเร็จตามที่มุ่งหวัง หรือไม่ ในระหว่างที่สร้างสรรค์ก็เกิดความสงสัยระหว่างกันว่าผู้ที่เริ่มต้นเรียนรู้ทักษะละครมา อย่างพอกัน อายุใกล้เคียงกัน จะสามารถทำตามหน้าที่และทำให้ละครสำเร็จลุล่วงได้ โดยเฉพาะความ มั่นใจในตัวผู้นำกลุ่มที่เป็นเหมือนกับดันเรือที่ต้องพาลูกเรือไปยังเป้าหมายปลายทาง จึงทำให้การ ให้ความร่วมมือในการทำงานมีน้อยลง

ในช่วงปีที่สอง พ.ศ. 2554 เป็นช่วงที่เกิดการเปลี่ยนผู้นำ ผนวกกับกลุ่ม เยาวชนได้เกิดการเรียนรู้ในกระบวนการสร้างสรรค์ละครจากปีที่ผ่านมาแล้ว จึงทำให้เกิดความ เชี่ยวชาญจากการเรียนรู้ในการสร้างสรรค์มาระดับหนึ่ง บรรยากาศในการทำงานเป็นไปอย่าง ราบรื่นมากขึ้น

ความรู้ในเรื่องวิถีประชาธิปไตย ทั้งเรื่องการทำงานส่วนรวมบนฐานของ เหตุผล การคิดก่อนลงมือทำ และการทำตามบทบาทหน้าที่นั้น เกิดขึ้นจากในการเตรียมงาน ที่แต่ละ บทบาทหน้าที่จะมีสัญลักษณ์ใหม่เกิดขึ้น คือ บทบาทที่แตกต่างไปจากเดิม กล่าวคือ เดิมใน ชีวิตประจำวัน เยาวชนกลุ่มนี้เป็นนิสิตของคณะต่างๆที่มีหน้าที่เรียนหนังสือและทำกิจกรรมของ คณะที่ตนอยู่ เมื่อได้รับสัญลักษณ์ที่เป็นบทบาทและมีหน้าที่ใหม่เข้ามา จึงทำให้เกิดการแปล ความหมายของคุณค่าในตนเองแบบใหม่ อาทิ นักศึกษาแพทย์คนหนึ่งซึ่งเป็นสมาชิกของชมรม ได้ กล่าวไว้ว่า

“ตัวผมอยู่โรงเรียนก็ชอบอะไรที่เกี่ยวกับการแสดง และคิดว่าตัวเองทำได้ดี แต่พอมาอยู่ที่นี้ อยู่คณะแพทย์อะไรแบบเนี่ยครับ เปิดตัวมาเค้าก็ให้แสดง เล็กๆน้อยๆเป็นกิจกรรมคณะ ก็คิดว่าตัวเองทำได้ดีกว่าคนอื่น ตัวเองจะเป็น คนที่อยู่แบบคอยจำกัดเพื่อน ทั้งอยู่โรงเรียนและอยู่ในคณะ แต่พออยู่ตรงนี้ ปู่ป้า สภามาวันแรกก็คือเห็นคนอื่น ก็รู้เลยว่าเนี่ยคนพวกเนี่ยไม่ใช่คนที่เรา

จะไปกำกับเค้าเพราะว่า หรือบอกทุกคนว่าต้องทำอย่างนี้ๆ เพราะว่าเค้ามีความสามารถอยู่แล้ว คุณแล้วเก่งกว่าผมเสียอีก เค้าแสดงเก่งความสามารถสูง รู้จักกันมาก่อนด้วยสามารถเข้ากันได้ดีกว่าในการแสดง”

(สัมภาษณ์เยาวชนในชมรม, กุมภาพันธ์ 2555)

จากบทบาทและหน้าที่ใหม่ในกลุ่มสังคมใหม่ที่ตนไม่คุ้นเคย ดังที่ได้กล่าวมานั้น นำไปสู่การแปลความหมายใหม่ให้กับตัวตนของตนเอง โดยมองว่าสิ่งเหล่านี้ส่งผลให้ตนมีความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับคนที่มาจากหลากหลายคณะ และค้นพบความสามารถที่หลากหลายขึ้น ได้ขยายและแสดงศักยภาพของตนเอง และทำให้ผู้อื่นเห็นว่าตนมีความสามารถหลายด้านและสามารถบริหารจัดการเวลา ระหว่างเรื่องเรียน กิจกรรม และละคร ได้ โดยการแปลความหมายใหม่นี้ นำไปสู่การประเมินผลตนเองว่าเป็นผู้ที่มีความสามารถทำให้งานของกลุ่มสำเร็จ ล่วงได้ ถ้าพวกเขารับผิดชอบในหน้าที่ของตนเองอย่างดีพอ จึงนำไปสู่การกำหนดคตินิยมของการให้ความร่วมมือในการทำงานสร้างสรรค์ละครอย่างตั้งใจและมีความสุขมากขึ้นในการทำกิจกรรมนี้

“ดีค่ะ เหมือนใช้เวลาว่าง อันนี้ไม่ตอบเหมือนนางงามนะคะ ตอนนั้นว่างมากไม่ได้ทำอะไรค่ะ เพื่อนก็ชวนมา แล้วมาก็คิดจากที่ชอบอยู่แล้วก็ได้ชอบยิ่งขึ้น ได้เรียนรู้ศาสตร์ต่างๆเป็นเรื่องเป็นราว จากที่ได้แสดงแต่ละกะ โลกกะลาเราได้มาเรียนรู้ทฤษฎีด้วย เวลาไปคุยกับคนอื่น คุณมีความรู้”

และ

“แต่ตอนแรกมานี้ก็ไม่ว่าจะได้เล่นหรือเปล่า แต่พอได้เล่นตอนนั้นคือซ้อมมาเยอะแล้ว งานเดินมาเยอะแล้ว เราหวังกับละครนี้เหมือนกัน คือพอมาเจอตรงนี้ งานเอกก็สำคัญเหมือนกัน ก็เลยต้องทำไงดีให้สองอย่างไปพร้อมกัน”

(สัมภาษณ์เยาวชนในชมรม, กุมภาพันธ์ 2555)

ขณะเดียวกันมีเยาวชนบางคนรู้สึกในทางตรงข้ามกัน กล่าวคือ เยาวชนบางคนรู้สึกว่าตนไม่มีคุณค่าพอที่จะได้รับเลือกให้มีบทบาทที่ตนปรารถนา และไม่สามารถปฏิบัติ

หน้าที่ที่ตนอยากทำได้ ในขณะที่ผู้นำของกลุ่มกลับเลือกที่จะให้เยาวชนนี้ไปทำบทบาทอื่น ซึ่งในเยาวชนกลุ่มนี้แบ่งเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนหนึ่งเลือกที่จะสร้างความหมายใหม่ให้กับตนเองโดยเห็นคุณค่าในงานที่ได้รับมอบหมาย แม้ว่าจะไม่ใช่ตำแหน่งที่เขาอยากทำก็ตาม อาทิ นักแสดงคนหนึ่ง ที่เกิดปัญหาความคลาดเคลื่อนกันในตอนนัดหมาย ทำให้ได้รับบทบาทหนึ่ง แต่สมาชิกในชมรมที่พลาดบทบาทก็เกิดการพูดคุยต่อรอง ผอ.วงกับเสียงส่วนใหญ่ของชมรมก็กล่าวถึงความเหมาะสมในบทบาทดังกล่าว นักแสดงคนนี้ก็พร้อมจะไปรับบทบาทใหม่

“ความรู้สึกจริงๆคือ หนูก็อยากแสดงนะ แต่ว่าหนูก็เข้าใจ ก็เสียใจนิดนึง แต่ว่าหนูก็แค่ ไม่ได้ตอบแบบนางเอกเลยนะ หนูตอบแบบจริงๆก็คือ แค่มุมมีส่วนร่วมในการแสดงครั้งนี้หนูก็ดีใจแล้ว “

(สัมภาษณ์เยาวชนในชมรม, กุมภาพันธ์ 2555)

แต่อีกส่วนหนึ่ง กลับมองว่า กลุ่มปฏิเสธเขา และไม่พร้อมที่จะให้เขาได้มีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์งานละครชิ้นนี้

“แคสตัวอันนี้เลย แต่พอมาตอนหลังซ้อมไปได้นิดนึง ก็ไปเปลี่ยนบทใหม่ แล้วอีกวันต่อมาพี่เค้าก็ไม่ได้บอก เราก็รอซ้อมว่าเมื่อไหร่เค้าจะเรียกเรานะ แต่พอสุดท้ายเราถามพี่เค้า ว่าบทของผมนี่ไม่ได้ซ้อมหรือ พี่เค้าก็บอกว่าบทถูกตัดออกแล้วนะ ก็ได้เปลี่ยนเป็นครูหญิง ตอนนั้นก็เริ่มน้อยใจละ รู้สึกแบบน้อยใจว่าทำไมถึงไม่ยอมบอกตั้งแต่แรก ปล่อยให้นั่งคอย แต่ตอนนั้นก็มีความคิดนะว่าตัวเองพอทำอะไรได้อีกบ้าง ส่วนเพื่อนก็มีน้อยคนนะครับและอยากจะอยู่ช่วยด้วย เรื่องบทเราก็ไม่ได้ทำแล้ว เรื่องแสดงเราก็ไม่ได้ทำแล้วก็นั่งเฉยๆอยู่สองสามวัน แต่ก็มีช่วยซ้อมบ้างอะไรบ้าง แล้วถึงช่วงที่เอกซ้อมเชียร์พอดีก็คิดว่า ถ้าเป็นอย่างนี้เราไปช่วยที่อื่นดีกว่าไหม คิดว่ามานั่งเฉยๆ

² แคล (Cast) ย่อมาจากคำว่า Casting หมายถึงการคัดเลือกนักแสดง

³ นอยด์ ย่อมาจากคำว่า Paranoid หมายถึง กังวลใจ

“ไม่ได้ทำอะไร ก็ปรึกษาเพื่อน เออถ้าเป็นอย่างนี้ ก็อยู่ที่เราสบายใจดีกว่า อยู่ที่
แบบว่าเรามีอะไรทำดีกว่ามานั่งเฉย และควรไปอยู่ที่อื่น ก็เลยออกจากกลุ่ม
“ไม่มาร่วมซ้อมด้วยอีก”

(สัมภาษณ์สมาชิกชมรมศิลปะการแสดง, 2555)

สำหรับเยาวชนคนนี้เกิดความคิดว่าเมื่อกลุ่มสร้างสรรค์ละครกลุ่มนี้ไม่มี
พื้นที่ให้เขาได้แสดงบทบาท เยาวชนจึงเลือกที่จะหาพื้นที่ใหม่ที่ตนมีคุณค่าต่อกลุ่มมากกว่า และ
เลือกสละพื้นที่ในกลุ่มนี้เพื่อยืนยันสิทธิ์ในการตัดสินใจของตน

ดังนั้นสิ่งที่เยาวชนในกลุ่มละครในชมรมควรฝึกฝน(Practice)เพิ่มเติม คือ
การสร้างระยะห่างแห่งสุนทรีย์ขึ้น เนื่องจากเยาวชนที่เป็นสมาชิกในกลุ่มมีอายุที่แตกต่างกันตามชั้น
ปีที่ศึกษา ผิดกับโครงสร้างอำนาจในมหาวิทยาลัยที่ให้อำนาจกับรุ่นพี่ค่อนข้างมาก ทำให้บางครั้ง
เยาวชนที่เป็นรุ่นน้อง เกิดความรู้ว่าตนจะสามารถแสดงออกทางความคิดเห็นได้ในระดับหนึ่ง
เพราะหากพูดทุกอย่างตามที่ใจคิดก็จะถูกติดตรา(Labeling)ว่าตนเป็นคนที่กำลังก้าวร้าว ทำให้เยาวชนบาง
คนขาดอิสระเสรีในการสื่อสาร ส่วนเยาวชนที่มีความสัมพันธ์ที่ดีกับรุ่นพี่ก็จะสามารถแสดงตัวตน
ออกมาได้เต็มที่ ดังนั้นระยะห่างแห่งสุนทรีย์คือการมีระยะที่คนทุกคนสามารถก้าวเข้าไปหากันได้
ในระยะที่เหมาะสม ไม่รู้กร้าวพื้นที่ส่วนตัวของผู้อื่นมากเกินไปจนทำให้เขารู้สึกอึดอัดและเหมือน
ถูกกดขี่ แต่ก็ไม่ได้มีเส้นแบ่งระหว่างกันชัดเจนแบบปัจเจกชนที่ห้ามก้าวล้ำเข้ามาในพื้นที่ส่วนตัว
ของกันและกัน เนื่องจากเราเป็นคนไทยจะมีภาวะการให้ความสำคัญกับการสร้างความสัมพันธ์
ระหว่างกัน การสามารถก้าวเข้าไปหากันและกันบนพื้นที่ร่วมที่สามารถแลกเปลี่ยน(Share)กันได้ก็
จะสามารถทำให้ทำงานด้วยกันได้อย่างราบรื่นขึ้น แต่ต้องอยู่บนฐานของให้เกียรติพื้นที่ส่วนตัวของ
เขาด้วย จึงจะอยู่ร่วมกันได้อย่างแท้จริง

2.1.2 จิตใจ

เยาวชนในกลุ่มละครในชมรมศิลปะการแสดงเมื่อประสบภาวะกดดันที่ต้อง
ทำงานให้สำเร็จภายในระยะเวลา 10-15 วัน จึงทำให้มีความสามัคคีกันมากขึ้น เพราะต่างก็เชื่อมั่น
ในตนเองและเพื่อนร่วมงานว่าสามารถทำงานสำเร็จลุล่วงได้ โดยในขั้นตอนของการเตรียมงาน

ทั้งหมดนั้นเยาวชนได้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ความรู้และทักษะทางการละครซึ่งกันและกัน โดยรุ่นพี่ได้จัดอบรมเชิงปฏิบัติการ (workshop) ให้กับรุ่นน้อง และเปิดโอกาสให้รุ่นน้องได้เสนอความคิดเห็นในการทำงานแต่ละขั้นตอนด้วย

“ในการคัดเลือกนักแสดงและเขียนบทก็ช่วยกันคิดครับ ก็มีบอย โช้ พี่เก้า พี่แซน 4 คน ช่วยกันคิด ไปทำกันที่ห้องบอย แล้วต้องทำให้เสร็จเลย 2 คืนครับ ช่วยกันจนตึกจนได้เป็นไดอะล็อกเลย”

(สัมภาษณ์สมาชิกชมรมศิลปะการแสดง, 1 กุมภาพันธ์ 2555)

ขั้นตอนที่สะท้อนคุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยมากที่สุดคือ ขั้นตอนของการซ้อมละคร ในขั้นตอนนี้จะอาศัยการทำงานจากหลายฝ่าย ทั้งนักแสดง ผู้กำกับ สวัสดิการ ฝ่ายเบื้องหลังเวที ในการซ้อมแต่ละครั้ง ทุกฝ่ายจึงต้องอยู่อย่างพร้อมเพรียงกัน และได้มีโอกาสชมการซ้อมไปพร้อมๆกัน เป็นขั้นตอนของการเปิดพื้นที่ร่วมที่จะแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน (Sharing) และในช่วงท้ายของการซ้อมแต่ละครั้ง ก็จะมีการประชุมเพื่อประเมินการซ้อมการแสดงที่เพิ่งผ่านพ้นไปด้วย โดยที่ผู้กำกับจะทำการแสดงความคิดเห็นและเปิดโอกาสให้ทีมงานแต่ละคนได้มีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นต่อการแสดงดังกล่าว รวมถึงถามความคืบหน้าขององค์ประกอบต่างๆ เสริมข้อมูลให้ฝ่ายต่างๆนำไปต่อยอดและปรับปรุงงานของตนเองด้วย

ขณะที่ขั้นตอนในการสร้างสรรค์ละครที่ไม่สะท้อนความเป็นประชาธิปไตยมากนัก คือ ขั้นตอนของการเลือกเสียงประกอบการแสดง เนื่องจากผู้กำกับการแสดงเป็นผู้มีความเชี่ยวชาญในการเลือกสรร ตัดต่อ และผสมเสียง โดยเป็นผู้สนใจและมีความสามารถด้านนี้ จึงทำให้เกิดการทำงานแบบเบ็ดเสร็จ ประกอบกับช่วงเวลาที่เตรียมงานเหลือน้อยลง ผู้กำกับจึงเป็นผู้ทำงานด้านนี้แต่เพียงผู้เดียว และอาศัยรุ่นน้องซึ่งเป็นสมาชิกในชมรมอีกท่านหนึ่งเป็นผู้ควบคุมเปิดปิดเสียงประกอบในเวลาซ้อมแบบต่อเนื่อง (run through) แต่เนื่องจากความผิดพลาดของคิวที่มีบ่อยครั้ง ทำให้ผู้กำกับเกิดความไม่แน่ใจ และตัดสินใจควบคุมคิว ณ จุดเปิดและปิดเสียง ที่บริเวณการควบคุมเทคนิค ที่อยู่ด้านหลังสุดของคนดูด้วยตัวเองซึ่งจัดเป็นการยึดอำนาจมาไว้ที่ตนบนฐาน

⁴ ไดอะล็อก (Dialogue) หมายถึง บทสนทนาที่ตัวละครในเรื่องพูดคุยกัน

อำนาจเรื่องทุนที่ตนมีความเชี่ยวชาญด้านเทคโนโลยีอยู่แล้ว แต่ที่ไม่เกิดการต่อรองอำนาจขึ้นเพราะเยาวชนที่เป็นสมาชิกในกลุ่มเชื่อมั่นในตัวผู้นำ เชื่อในทุนที่เขามี ประกอบกับไม่เชื่อมั่นในทุนของรุ่นน้องผู้ที่มีบทบาทหน้าที่โดยตรง ทำให้เกิดการยกอำนาจให้ผู้นำตัดสินใจและกระทำการแบบเบ็ดเสร็จ ดังนั้น หากผู้นำต้องการสร้างการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นกับเพื่อนสมาชิกก็ควรปล่อยและเปิดโอกาสให้เขาได้เรียนรู้ถึงความผิดพลาดนั้น อันจะนำไปสู่การเห็นคุณค่าในตนเองได้มากกว่าที่เป็นอยู่

ในส่วนของการกำหนดพฤติกรรมและตัวตนผ่านความคิดของการเรียนรู้จิตใจที่เป็นประชาธิปไตย ในส่วนมากนั้นการที่ผู้กำกับได้เปิดโอกาสให้สมาชิกชมรมท่านอื่น ได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นนั้น ส่งผลให้เกิดการแปลความหมายถึงการยอมรับฟังความคิดเห็นและการนำความคิดเห็นนั้นไปพัฒนางานส่วนรวมของผู้นำ อันนำไปสู่การประเมินว่าเสียงของตนเองนั้นได้รับความสำคัญ จึงเกิดความกล้าแสดงความคิดเห็นมากขึ้น และเกิดแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ในการทำงานมากยิ่งขึ้น สิ่งเหล่านี้ในทางทฤษฎีเรียกว่า “ความรู้สึกมีประสิทธิภาพทางการเมือง” กล่าวคือ เป็นความรู้สึกว่าตนเองมีคุณค่าต่อกลุ่ม ชุมชน สังคม ที่ตนอาศัยอยู่ ทำให้เกิดความกล้าแสดงออกและเป็นผู้กระทำการกิจการต่างๆมากยิ่งขึ้น หรือที่เรียกกันว่า active citizen ในขณะที่บางขั้นตอนของการเตรียมงานในการสร้างสรรค์ละคร สมาชิกคนอื่นก็ยินยอมให้ผู้กำกับการแสดงทำหน้าที่สร้างสรรค์เสียงประกอบการแสดงแต่เพียงผู้เดียว เพราะเขาเหล่านั้นไม่มีทักษะและความสามารถในเรื่องเสียงเลย จึงจัดเป็นความยินยอมให้เกิดการทำงานแบบเบ็ดเสร็จขึ้น

2.1.3 พฤติกรรม

เยาวชนในกลุ่มละครในชมรมศิลปะการแสดงมีส่วนร่วมในกิจการของกลุ่มและมีจิตสาธารณะ คำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวมก่อนส่วนตนด้วยการแสดงความรับผิดชอบในการปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย แม้ว่าตนจะมีหน้าที่อื่นๆที่ต้องรับผิดชอบด้วย นอกจากนี้เยาวชนยังเชื่อมั่นในกฎของมหาวิทยาลัยได้เป็นอย่างดี จะเห็นได้จากเมื่อมหาวิทยาลัยกำหนดเวลาในการซ้อมในหอประชุมเวลาเท่าไรถึงเท่าไร เยาวชนก็สามารถรักษาวเวลาในการปฏิบัติหน้าที่ของตนเองได้ การมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์ละครของกลุ่มเยาวชนกลุ่มนี้มีในระดับหนึ่ง เนื่องจากสภาพการซ้อมละครนั้นเป็นไปอย่างไม่เป็นทางการมากนัก จึงทำให้ระเบียบวินัยในการมาซ้อม เช่น

ความตรงต่อเวลา การรักษาหน้าที่ของตน ได้อย่างเต็มที่ อาทิ การท่องเที่ยวแต่ละครก่อนมาช้อปปิ้งนั้น จะยังไม่ค่อยดีนัก เนื่องจากเขาชนมีภาระหน้าที่อื่น ๆ ที่ต้องทำนอกเหนือจากการทำละครด้วย ทั้งการเรียน การรับน้อง การถูกพี่รับ กิจกรรมคณะ และอื่นๆ ภายใต้นโยบายของนิสิต ที่นอกเหนือไปจากบทบาทของผู้สร้างสรรค์ละครด้วย แต่สิ่งที่ทำให้เขาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกลุ่มได้นั้นเกิดจากวิถีประชาธิปไตยด้านการงานและการประเมินผลในบรรยากาศที่ดี เนื่องจากเขาชนบางส่วนเป็นคนที่เคยทำงานเรื่องแรกมาแล้ว เมื่อไปปรากฏตัวที่ต่างๆก็จะมีคนทักทายและจำได้ว่าเป็นนักแสดงหรือทีมงานของละครเรื่องแรกนั้น และมีเสียงชื่นชมมาทั้งจากทางเขาชนด้วยตัวเองและจากผู้ใหญ่ในมหาวิทยาลัย จึงทำให้เขาชนเห็นคุณค่าในตนเองและเห็นประสิทธิภาพของตนว่าสามารถสร้างความสำเร็จให้กับส่วนรวมได้จึงมาทำละครเรื่องที่สองต่อ และเมื่อมีประสบการณ์ที่เคยทำละครมาเรื่องหนึ่งแล้ว พบพบกับผู้นำที่เป็นคนที่สามารถสร้างบรรยากาศในการทำงานที่ดีจึงทำให้เขาชนคนอื่นเข้ามามีส่วนร่วมได้มากขึ้น

ความคิดที่กำหนดพฤติกรรมใหม่ให้กับเขาชนเหล่านี้เกิดจากความเชื่อว่าคุณเองมีความสำคัญต่อกลุ่มและความสำเร็จของกลุ่ม เห็นได้จากการที่เขาชนส่วนใหญ่จะให้ความเห็นว่า มีงานภายนอกกรุณาเราแต่พอถึงตอนเย็นก็ต้องเข้ามาชมรมและซ้อมละคร ทั้งที่รู้ว่าการซ้อมนั้นจะเลิกฝึกเพียงใด และเมื่อเลิกแล้วก็ต้องกลับไปสะางงานที่ได้รับมอบหมายมาจากอาจารย์ในแต่ละรายวิชา และบางคนก็มีงานกิจกรรมต่างๆที่ได้รับมอบหมายจากคณะ สาขา หรือกลุ่มอื่นๆ ที่ตนสังกัดรออยู่หลังการซ้อมละครเสร็จสิ้น แต่ก็พร้อมที่จะทำ

“มีอยู่วันหนึ่ง ตรงกับวันแสดงหรือวันซ้อมใหญ่ และวันนั้นเป็นวันสอบของ ผม ผมก็ต้องขาดสอบตรงนั้นไป แล้วขอใบลาไปยื่น ได้ แล้วมาขอสอบทีหลัง แต่ว่ามันก็มีผลเสียนะครับ คือการสอบทีหลังระเบียบของคณะผมคือจะได้คะแนนเท่ากับคนที่น้อยที่สุดในกลุ่ม ก็เสียสละไปบ้าง หรือบางทีก็เสียสละเวลาอ่านหนังสือของตัวเองเพราะว่าเรียนคณะแพทย์มันหนักอยู่แล้วอ่านหนังสืออย่างนี้ด้วย แต่เราก็ต้องให้เวลากับการซ้อมด้วย อาจจะแบบแบ่งเวลา เอาเวลาอื่นมาอ่านหนังสือแทน อ่านหนังสือน้อยลงไปบ้าง”

ขณะที่บางคน สละเวลาจากการซ้อมเชียร์ที่คณะมาใช้ในการซ้อมละครจน ถูกเพื่อนและรุ่นพี่ลงโทษ ก็ต้องจัดสรรเวลาในการทำหน้าที่ที่แตกต่างกันให้ได้

“คราวนี้พอได้บทแล้ว ซ้อมกัน 2 ทุ่มถึง ตี 2 เกือบทุกวันและที่เริ่มตี 2 เพราะช่วงนั้นจะเป็นช่วงรับน้อง เดียวมันจะตีกัน เราต้องไปรับน้อง บางทีพี่ ก็นัด แล้วบางทีซ้อมละครเพื่อนบ่นก็มี คือเหมือนเอาเวลาไปทุ่มกับละคร มากจนเพื่อนบ่นว่าไม่สนใจเอก⁵ แล้วก็มีปัญหากัน คือ mc⁶ จะเยอะ (7 คน) อยู่ในชมรมเยอะแล้วคนในเอกก็น้อย ครั้งนั้นก็มาอยู่ที่นี้ ช่วงนั้น โคนยัดป้าย แล้วต้องซ้อมบูม คือช่วงนั้นเป็นช่วงสอบบูมแล้วเพื่อนจะนัดเวลาประมาณ 5 โมง แล้วบางวันพี่ก็จะแบบว่า พี่นัดพร้อมเพื่อนนัด พอเราอยู่ในเอกพี่ก็ว่า ทำไมไม่มาซ้อมกัน อยู่ไหนกัน แล้วพอเราไปทึ่งเอก เพื่อนก็จะบ่นว่าไป ไหนหายไปหมดเลย ก็แก้ปัญหา คือบอกเพื่อนเหมือนว่าตรงนี้นักมันน้อย แล้วเราเหมือนเป็นตัวหลัก ก็ขอเพื่อนมา ด้วยบทบาทหน้าที่ในละครนี้ครั้ง หนึ่งคือ mc เยอะมากทั้งหน้าทั้งหลัง แล้วจะเป็นส่วนมากเป็นตัวหลักเล่น ละคร ถ้าไม่มาซ้อม แล้วจะมีใครมั่งก็จะมีพระเอกนางเอก แล้วนักเรียนก็หาย เพื่อนนางเอกก็มีไม่กี่คน ส่วนมากจะเป็นตัวหลักที่หายไป แล้วที่หายไปก็ ต้องเอาคนอื่นมาแสดง ก็คนแถวนั้นแหละ คนในชมรมครับคุยกันกับ เพื่อนก่อนว่าเราจะเอาประมาณนี้นะ แล้วประชุมรวมกันกับเพื่อนว่าแบบนี้ นะ ก็เลยคุยกับเพื่อนแล้วคุยกับพี่ขอเป็นอย่างนี้จะได้ไม่มีปัญหา.....ตอนมี ปัญหาหลายๆ โคนยัดป้ายเลย(ป้ายชื่อ) พี่เขาอยากให้เราไปขอร้อง แขว่นป้าย แต่พวกหนูเหมือนหยิ่งในศักดิ์ศรี เพราะพวกหนูไม่รู้จะทำไง พวกหนูก็เลย ทำผ้าพันคอขึ้นมาเอง พี่ก็เลยไม่คุยกันเลย”

(สัมภาษณ์สมาชิกในชมรมศิลปการแสดง, 1 กุมภาพันธ์ 2555)

⁵ เอก หมายถึง สาขาวิชาที่เยาวชนศึกษา

⁶ mc สาขาวิชา วิทยุโทรทัศน์

เยาวชนพยายามที่จะบริหารจัดการเวลาเพื่อจะเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจการของส่วนรวมในบทบาทอื่นๆที่นอกเหนือไปจากบทบาทของผู้สร้างสรรค์ละครด้วย แต่เนื่องจากในมหาวิทยาลัยมีโครงสร้างอำนาจของรุ่นพี่รุ่นน้องอยู่ด้วย จึงทำให้เยาวชนถูกควบคุมโดยการสั่งการและลงโทษจากรุ่นพี่ในสาขาวิชาออกด้วยการยึดป้ายชื่อ จึงทำให้เยาวชนเกิดการเรียนรู้ที่จะต่อรองอำนาจด้วยการทำสัญลักษณ์ประจำตัวอันใหม่ และเลิกใช้ของรุ่นพี่ในที่สุด จัดเป็นการก้าวเข้าสู่สัญลักษณ์ใหม่ที่นำไปสู่ตัวตนใหม่ที่พยายามหลุดจากโครงสร้างของอำนาจเดิม

สัญลักษณ์ใหม่ที่เยาวชนได้รับนั้นคือ “ฟินเฟืองสำคัญ” ของเครื่องจักรชิ้นหนึ่ง ที่เมื่อขาดนี้อดตัวใดตัวหนึ่งแล้ว ก็ไม่สามารถที่จะทำให้เครื่องจักรนั้นทำงานต่อไปได้ สิ่งเหล่านี้ “แม่” ซึ่งเป็นที่ปรึกษาชมรมในเวลานั้น จะคอยบอกสมาชิกในชมรมเพื่อให้พวกเขาตระหนักถึงความสำคัญของตนเอง และลุกขึ้นมากระทำการบางอย่างเพื่อให้งานสำเร็จลุล่วงได้

2.2 ขั้นตอนการเรียนรู้ตามหลัก Constructivism

2.2.1 ขั้นนำ

ในขั้นนี้ เยาวชนจะทราบวัตถุประสงค์ในการเรียนรู้ โดยที่เยาวชนผู้เรียนรู้กลุ่มนี้มีความต้องการต่างๆเพื่อเข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์ละครนี้ คือ

1)ฝึกฝนทักษะใหม่ อาทิ ทักษะการแสดง ทักษะการทำละคร การทำงานร่วมกับผู้อื่น ความกล้าแสดงออก เพื่อเพิ่มโอกาสในการประกอบอาชีพในอนาคต

2)การใช้ชีวิตในสถานการณ์ที่แตกต่างจากเดิม มีสังคมและประสบการณ์รูปแบบใหม่

3)การเพิ่มคุณค่าในตนเองและการหาพื้นที่ทางสังคมใหม่ด้วยการมีบทบาทหน้าที่ใหม่ สละเวลาส่วนตนเพื่อการทำงานแบบส่วนรวม และใช้เป้าหมายหรือผลสัมฤทธิ์ของงานเป็นแรงจูงใจในการลงมือทำ

4)การใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ การมีจิตสาธารณะ

5)ความรักในสิ่งที่ทำ

โดยมีนิสิตให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“ความสนใจมักครับ สนใจด้านละครไม่ใช่การแสดงนะครับก็คือทุกด้าน มีโอกาสก็เลยอยากเข้ามา”

(สัมภาษณ์เยาวชนในชมรม, กุมภาพันธ์ 2555)

ซึ่งสิ่งต่างๆเหล่านี้ ทำให้พวกเขาเลือกที่จะเข้ามาเป็นสมาชิกของชมรม โดยสมัครใจ แม้ว่าจะไม่มีค่าตอบแทนใดๆจากการเป็นสมาชิกของชมรมเลยก็ตาม

2.2.2 ชั้นทบทวนความรู้เดิม

เป็นขั้นตอนการทำงานที่อาศัยความรู้เดิมที่เกี่ยวข้องกับวิถีประชาธิปไตยมาใช้ในการสร้างสรรค์ละคร ซึ่งแบ่งได้เป็น 2 ส่วนคือ 1) ส่วนที่คำนึงถึงส่วนตัวเป็นหลัก อาทิ การทำตามอำเภอใจ การยึดตนเองเป็นที่ตั้ง ไม่รับฟังความเห็นผู้อื่น ตัดสินใจแต่เพียงผู้เดียว และ 2) ส่วนที่คำนึงถึงส่วนรวมเป็นหลัก อาทิ การบริหารจัดการ คน เวลา สถานที่ และความขัดแย้ง การมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ทั้งการใช้ภาษาที่รวมวงนภาษาและอวงนภาษาที่ก่อให้เกิดอำนาจในการต่อรองและบริหารจัดการในการสื่อสารที่ก่อให้เกิดและไม่เกิดวิถีประชาธิปไตย หรือสร้างความร่วมมือและการลงมือทำ

“คำพูดเป็นสิ่งที่สำคัญมาก ตั้งแต่ความหมายที่พูดหรือลักษณะการพูด คิดหมด อย่างความหมายอย่างนี้ ถ้าเกิดเราพูดความหมายที่เชิงแบบคูวิชาการหรือหลักการ หรือบางทีอาจจะเป็นการแสดงความคิดเห็นที่เกินหน้าเกินตาคนอื่นเกินไป ก็จะทำให้คนอื่นรู้สึกที่เรากำลังดูถูกเขาอยู่ ในการที่เราทำตัวมีสาระ เกินคนอื่น อาจจะดูมองว่าดูถูกเขาอยู่ หรืออาจดูมองเป็นที่รำคาญได้ ที่เราพูดอย่างนั้นอย่างนี้ เขาก็อาจจะมองว่าพูดทำไม คือจริงๆพูดแบบธรรมดาก็ได้ ในส่วนความหมายและลักษณะการพูดนี้ก็สำคัญเพราะอย่างที่อยู่ทีขณะเวลาพูดก็อย่างน้อยก็ต้องพูดจาให้ดูน่าเชื่อถือ แต่อยู่ทีนี้ควรจะพูดจาให้ดูสบายๆ อย่างนี้ก็เป็นอะไรที่แตกต่าง”

(สัมภาษณ์เยาวชนในชมรม, กุมภาพันธ์ 2555)

นอกจากนี้ เยาวชนยังเรียนรู้ถึง ความสำคัญของกระบวนการกลุ่ม การคำนึงถึง บทบาท หน้าที่ แต่เป็นการทำงานบนบทบาทหน้าที่แบบไร้พรมแดนกล่าวคือ มีการแบ่งบทบาท หน้าที่กันในการรับรู้ แต่ในทางพฤติกรรมนั้นเน้นการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน คำนึงถึงระเบียบวินัย การเคารพสิทธิของผู้อื่น การรับฟังความคิดเห็น การมีความรับผิดชอบ การคิด การคำนึงถึง ผลประโยชน์ส่วนรวมด้วย

ในช่วงแรกของขั้นนำกับขั้นทบทวนความรู้เดิม จะมีการพลิกผันระหว่างการบริหารอำนาจแบบอัตตารูปไต่กับประชาธิปไตยค่อนข้างมาก แต่ในภายหลังมีความเป็นประชาธิปไตยมากยิ่งขึ้น เห็นได้จากบทบาทผู้กำกับกับการแสดงที่จากเรื่องที่ 1 มีอัตตาค่อนข้างสูง ผนวกกับสมาชิกในกลุ่มยังไม่ยอมรับนับถือมากนัก เมื่อยึดตนเองเป็นใหญ่จึงทำให้ขาดความร่วมมือจากเพื่อนสมาชิก ขณะที่เรื่องต่อมา ผู้นำมีลักษณะการบริหารงานในฐานะผู้นำที่เป็นตัวแทน และบริหารแบบกระจายอำนาจ คึงคนเข้ามามีส่วนร่วมมากในทุกขั้นตอน จึงทำให้เกิดบรรยากาศแห่งความร่วมมือมาก เป็นต้น

2.2.3 ขั้นปรับเปลี่ยนแนวความคิด

เป็นขั้นตอนของการทำให้ผู้เรียนรู้เข้าใจได้ดีขึ้น ผ่านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน ระหว่างสมาชิกในกลุ่ม นำไปสู่การสร้างความคิดใหม่และประเมินความคิดใหม่นี้ โดยในกระบวนการสร้างสรรค์ละครของเยาวชนในชมรมศิลปะการแสดง มีกระบวนการปรับเปลี่ยนแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับวิถีประชาธิปไตย เป็น 3 ขั้นตอน คือ

1)เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างการทำงานมากขึ้น อาทิ การปรับเปลี่ยนบุคลิกลักษณะของตัวละครร่วมกัน การเกิดการสอนทักษะทางการแสดงระหว่างสมาชิกในกลุ่ม ร่วมกันคิดในขั้นตอนต่างๆของการสร้างละคร มีความกล้าในการแสดงความคิดเห็น ยึดเสียงส่วนมากในการปรับปรุงงาน เกิดการสนับสนุนและเสริมสร้างกำลังใจซึ่งกันและกันในการทำงาน การเสริมสร้างคุณค่าในตนเองผ่านกระบวนการกลุ่ม

2)การสร้างความคิดใหม่ อาทิ เกิดความคิดและทัศนคติใหม่ มีการวางแผนในการทำงานมากขึ้น ฟังความคิดเห็นและคำแนะนำของผู้อื่นมากขึ้น ยอมรับและให้เกียรติผู้อื่น เข้าใจซึ่ง

กันและกัน ลดความทะนงตนและยอมรับในความสามารถและการตัดสินใจของผู้อื่นมากขึ้น มีความรับผิดชอบ รู้หน้าที่ มีส่วนร่วมในการทำงานมากยิ่งขึ้น ทำงานเป็นทีมและทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ดี มีระเบียบวินัยในตนเอง มองว่าการแสดงความคิดเห็นเป็นสิ่งที่พึงทำได้ เกิดการยอมรับนับถือในกลุ่มสมาชิกมากขึ้น เกิดความรู้สึกว่าตนเองเป็นผู้มีประสิทธิภาพต่องานของกลุ่ม เกิดการประเมินตนเองและเกิดความพอใจต่อผลงานที่ทำงานไป

3) ประเมินความคิดใหม่ อาทิ เข้าใจถึงคุณค่าของการรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นมากยิ่งขึ้น ทำให้เป็นคนเปิดใจ ใจกว้าง ใจเย็น ฟังมากกว่าพูด อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ดี ไม่เกิดแรงกดดันระหว่างสมาชิกในกลุ่ม เห็นความก้าวหน้าของงานที่ทำมากขึ้นเมื่อทุกคนคำนึงถึงผลประโยชน์ของส่วนรวมเป็นหลัก พัฒนาความสามารถของตนเองและพัฒนางานของกลุ่มได้ กล้าแสดงความคิดเห็นจนได้รับการยอมรับนับถือมากขึ้น มีคนไว้วางใจ สื่อสารด้วย เกิดการถ่ายทอดความรู้ระหว่างกันอันเนื่องมาจากการเก็บเกี่ยวความรู้และความสามารถจากผู้อื่น ถือเป็นกระจุกสะท้อนกันและกันได้เป็นอย่างดี ทำให้อัตลักษณ์ (Identity) มีลักษณะที่เด่นชัดและดีขึ้น รู้จักวางตัวในที่สาธารณะ ได้ฝึกภาวะผู้นำและผู้ตามที่ดี มีบทบาทที่ชัดเจนขึ้น ในส่วนของการสร้างสรรค์งานละคร ได้เกิดความคิดที่ดีและหลากหลายทำให้ทำงานสำเร็จได้อย่างรวดเร็วและลดปัญหาที่เกิดขึ้นตามมาก็ได้ด้วย

2.2.4 ขั้นนำความคิดไปใช้

เป็นขั้นตอนที่ผู้เรียนรู้ได้นำความคิดหรือความรู้ไปใช้ในสถานการณ์ต่างๆ ทั้งที่คุ้นเคยและไม่คุ้นเคย สิ่งที่เกิดขึ้นคือ เมื่อเยาวชนลองนำความรู้เกี่ยวกับวิถีประชาธิปไตยที่ได้รับจากกระบวนการสร้างสรรค์ละครมาประยุกต์ใช้กับกลุ่มสมาชิกอื่น เช่น กลุ่มสาขาวิชาเอก กลุ่มการเรียน กลุ่มเพื่อน พบว่า เมื่อกล้าแสดงความคิดเห็นจะได้รับการยอมรับนับถือมากขึ้น มีคนไว้วางใจ สื่อสารด้วย ให้เกียรติและยอมรับนับถือตนเองมากขึ้น

นอกจากนี้ทักษะต่างๆ จากการสร้างสรรค์ละคร อาทิ การวางแผนการทำงาน การทำงานที่เป็นระเบียบ มีความละเอียด รับผิดชอบ มากขึ้น หาความรู้เพิ่มเติมและรู้จักเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ เสมอ การเป็นผู้นำที่ใช้อำนาจในทางที่ถูกต้อง รู้จักสังเกตพฤติกรรมผู้อื่นมากขึ้น ควบคุมตนเองได้มากขึ้น ไม่ทำอะไรตามใจตนเองมากเกินไป รู้จักการใช้จิตวิทยาสังคมในการอยู่ร่วมกับ

ผู้อื่น สิทธิและการทำหน้าที่ของตนเองอย่างดีที่สุด การบริหารจัดการ การปกครอง ทำให้เยาวชนเกิดความคิดว่าสิ่งเหล่านี้สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันของพวกเขาได้ นอกจากนี้ ยังสามารถนำความรู้ต่างๆมาประยุกต์ใช้ในสายวิชาชีพได้ด้วย อาทิ แพทย์ เกิดการยอมรับความรู้ในสายงานที่แตกต่างจากตนเองมากยิ่งขึ้น และนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์กับสายงานที่จะทำในอนาคตได้

2.2.5 ชั้นบททวน

คือการค้นพบว่าตนเองได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างไรบ้าง เมื่อเทียบกับก่อนเริ่มต้นบทเรียน สิ่งที่พบคือ จากเคยคำนึงถึงส่วนตัวเป็นหลัก กลับคำนึงถึงส่วนรวมมากขึ้น

รู้จักการทำงานเป็นทีม เคารพสิทธิของผู้อื่น อดทน รับฟังความคิดเห็นที่แตกต่างหลากหลายได้และให้เกียรติผู้อื่นมากขึ้น รู้จักการเอาใจเขามาใส่ใจเรา เข้าใจกันและกันมากขึ้น

จากเป็นคนที่ไม่กล้าแสดงความคิดเห็นและไม่กล้าแสดงออก กลายเป็นคนที่มีความกล้าคิด กล้าแสดงความคิดเห็นและกล้าแสดงออกมากยิ่งขึ้น ลดความทงตนและสามารถปรับตัวได้ดีขึ้น

มีกระบวนการปรึกษาหารือก่อนตัดสินใจและลงมือทำ มีการวางแผนงานมากขึ้น มีคุณธรรมเรื่องรู้จักการตรงต่อเวลาและบริหารเวลาได้ดีขึ้น รู้จักกาลเทศะ มีสติ รู้จักและดูแลงานที่ทำ เข้าใจในบทบาทหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย รับผิดชอบ ทำงานอย่างมีระบบระเบียบและละเอียด สื่อสารได้อย่างดีขึ้นด้วย

สิ่งที่เยาวชนในกลุ่มละคร ในชมรม ปฏิบัติ(Practice)และเรียนรู้ได้อย่างดี คือ การเอาใจเขามาใส่ใจเราและการประเมินและทำงานกันในบรรยากาศที่ดี เนื่องจากกลุ่มนี้มีสภาพการทำงานแบบเน้นการอาสา สภาพกลุ่มเป็นแบบไม่ยั่งยืน เนื่องจากไม่มีกฎเกณฑ์ใดมาบังคับให้เยาวชนทำละคร เยาวชนเป็นผู้ริเริ่มและสร้างสรรค์ด้วยตนเอง การมีบรรยากาศในการทำงานที่ดีจึงเป็นสิ่งสำคัญต่อการสร้างการเรียนรู้ ผวนกับในช่วงต้นของขั้นตอนการเรียนรู้ในขั้นเตรียมงานนี้ การเอาใจเขามาใส่ใจเรา มีความสำคัญมาก เนื่องจากหากทุกคนยึดตามความต้องการส่วนตัว ไม่เปิดพื้นที่สาธารณะของกลุ่มในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้(Sharing) กลุ่มก็จะสามารถสลายไปได้ในที่สุด

2.3 ลักษณะเฉพาะของการเรียนรู้ภายใต้เงื่อนไข

เงื่อนไขที่สำคัญมากอย่างหนึ่งคือ เวลา ในการสร้างสรรค์ละครที่ค่อนข้างมีน้อย ทำให้ลักษณะของการเรียนรู้เป็นไปอย่างกระตือรือร้น และเกิดความเครียดบ้างระหว่างเรียนรู้ แต่ก็สามารถทำให้งานสำเร็จลุล่วงได้ โดยมีผู้กำกับการแสดงเป็นศูนย์รวมใจของสมาชิกที่ร่วมในกระบวนการสร้างสรรค์ละครเรื่องที่สอง ส่วนเงื่อนไขอีกประการที่สำคัญมากในการสร้างให้เกิดการร่วมมือร่วมใจภายใต้เวลาอันจำกัดคือ ภาษาที่ใช้ในการสื่อสารกันระหว่างบุคคลที่เป็นสมาชิกในกลุ่ม หากผู้นำสามารถใช้ภาษาในการโน้มน้าวใจ เลือกสรรคำที่ใช้เพื่อปลุกพลังกลุ่มได้ บรรยากาศการทำงานก็จะเป็นไปอย่างดี ทำให้งานเกิดความคืบหน้าได้อย่างรวดเร็ว ในทางตรงกันข้าม หากผู้นำหรือสมาชิกในกลุ่มเลือกสรรคำที่บั่นทอนจิตใจซึ่งกันและกัน ประชดประชัน เสียดสี สมาชิกในกลุ่มจะมีจำนวนน้อยลงและความคืบหน้าของงานจะเป็นไปอย่างช้ากว่าที่ควรจะเป็นและอาจไม่สำเร็จในบางกรณี อาทิ การนัดหมายเพื่อซ้อมการแสดง หากมีการใช้ภาษาที่ด่าจะทำให้การซ้อมในครั้งนั้นและครั้งต่อไปมีจำนวนสมาชิกเท่าเดิมหรือมากขึ้นและมีบรรยากาศในการซ้อมที่ดี แต่หากมีการประชดประชันเกิดขึ้นขณะซ้อมหรือนัดหมาย จำนวนนักแสดงและทีมงานจะน้อยลงเรื่อยๆ เป็นต้น

3. รูปแบบการใช้อำนาจแบบผสมผสาน

กลุ่มที่มีลักษณะการใช้อำนาจแบบผสมผสานคือกลุ่มที่เยาวชนบริหารอำนาจในการสร้างสรรค์ละครแบบแนวราบ คือ มีสมาชิกในกลุ่มเป็นเยาวชนที่มีอายุใกล้เคียงกัน เป็นเพื่อนกัน มีระดับของอำนาจในการสร้างสรรค์ละครใกล้เคียงกัน แต่ในขณะที่เดียวกันก็ได้รับการจัดกระบวนการเรียนรู้และดูแลด้วยกลุ่มผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ที่ใช้อำนาจในลักษณะที่มีความใกล้เคียงกับกับแนวคิงด้วย โดยในการจัดกระบวนการเรียนรู้เน้นที่การควบคุมการทำงานโดยสร้างเงื่อนไขแบบมีส่วนร่วม กล่าวคือ ผู้จัดกระบวนการเรียนรู้คือมูลนิธิสื่อชาวบ้าน มะขามป้อม ให้ความสำคัญกับการจัดกระบวนการเรียนรู้และดูแลเยาวชนในทุกขั้นตอน แต่กำหนดการเรียนรู้ในบางขั้นตอนเท่านั้น ส่วนใหญ่เน้นเปิดโอกาสให้เยาวชนได้ร่วมสร้างการเรียนรู้ด้วยตนเอง เปิดอิสระในการทำงานค่อนข้างสูง

ก่อนเยาวชนจะเรียนรู้วิถีประชาธิปไตยผ่านการสร้างสรรค์ละคร เยาวชนกำหนดนิยามของประชาธิปไตยไว้เรื่องเดียวคือเรื่องของความร่วมมือ และเยาวชนก็ให้ความสำคัญกับวิถีด้านนี้ตลอดการทำงานสร้างสรรค์ในกลุ่ม โดยจะพบกระบวนการเรียนรู้ของเยาวชนกลุ่มมะนาวหวานได้ดังนี้

3.1 วิธีการเรียนรู้

ประชาธิปไตยในความหมายของเยาวชนกลุ่มละครอิสระ คือ การมีส่วนร่วม การเปิดโอกาสให้สมาชิกในกลุ่มได้มีส่วนร่วมในทุกๆอย่างในการสร้างสรรค์ละคร เมื่อเยาวชนเน้นที่การมีส่วนร่วมจึงทำให้เยาวชนเกิดการฟังกันและกันมากยิ่งขึ้น เกิดการยอมรับกันและกัน และช่วยเหลือกันในทุกขั้นตอนของการสร้างสรรค์ แม้ว่าจะมีการรับรู้บทบาทและหน้าที่หลักตามที่ได้แบ่งกันแล้ว แต่เมื่อลงมือปฏิบัติจริงๆ ด้วยความคิดว่าทุกคนควรมีส่วนร่วมและช่วยเหลือกัน จึงทำให้เกิดภาวะคนหนึ่งคนทำหลายหน้าที่ เป็นต้น การเรียนรู้วิถีประชาธิปไตยของกลุ่มละครอิสระนี้ส่วนใหญ่เน้นการเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง และบางส่วนเกิดจากการเรียนรู้จากการจัดกระบวนการเรียนรู้ของผู้จัดด้วย โดยแบ่งเป็นระดับของความรู้ได้ 3 ระดับ คือ ความรู้หรือปัญญา จิตใจ และพฤติกรรม แจกแจงได้ดังนี้

3.1.1 ความรู้หรือปัญญา

คุณลักษณะที่สะท้อนวิถีประชาธิปไตยที่เกิดขึ้นขณะที่เยาวชนสร้างสรรค์ละครคือเรื่องเหตุผล ซึ่งความรู้ที่เยาวชนเรียนรู้คือ รู้ว่าเหตุผลเป็นส่วนสำคัญของประชาธิปไตย ให้ความสำคัญกับเหตุผลเหนืออารมณ์ และใช้เหตุผลในการทำงาน ในประเด็นนี้สำหรับการทำงานสร้างสรรค์ละครในกลุ่ม เยาวชนเรียนรู้ว่าเมื่อเกิดปัญหาต้องใช้เหตุผลในการแก้ปัญหา พุดคุย ทำความเข้าใจกันในกลุ่ม ส่วนความรู้เรื่องเหตุผลที่เกี่ยวข้องกับชุมชนนั้น ขณะเลือกที่จะสร้างสรรค์ละคร เยาวชนเกิดความรู้ว่า ชาวบ้านควรจะได้รู้เหตุของปัญหาการทำมาหากินของพวกเขาจากละครด้วย กล่าวคือ มีการนำพาละครที่พวกเขาสร้างขึ้นนั้นไปชักนำเหตุผลให้เกิดการคิดที่ตัวชาวบ้าน โดยเยาวชนสังเกตเห็นว่า การนำประเด็นปัญหามาคิดวิเคราะห์ ก่อนจะสร้างบทละครนั้น เป็นสิ่งที่ทำให้ละครมีเหตุมีผล และสมจริงมากขึ้นด้วย และความสมจริงนี้ จะช่วยกระตุ้นและปลุกจิตสำนึกของชาวบ้านให้คำนึงถึงผลที่จะส่งถึงตัวเขาได้

“พอได้รับรู้ปัญหาแล้วเราก็สร้างเป็นภาพ เราสร้างเป็นภาพหนึ่งเพื่อเราได้เห็นว่าเกิดอะไรขึ้นบ้าง จุดเริ่มต้น จุดขัดแย้ง จุดเชื่อมเรื่อง และจุดจบของเรื่อง เมื่อได้แล้วเราก็มาใส่รายละเอียดเพิ่มตัวละครแล้วก็เพิ่มสถานการณ์ และบทสนทนาให้มีเหตุผล โดยอิงจากปัญหาและสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริงๆ เป็นละครที่ไม่ได้แต่งหรือสร้างเรื่องขึ้นมาเอง เป็นละครที่มาจากเรื่องจริงลงไปถามจากสถานที่จริง เป็นละครเร่ เราเริ่มซ้อมและปรับแก้อันไหนที่ไม่สำคัญก็ตัดออกอันไหนที่น่าจะใส่ก็เพิ่มเพื่อให้มันเข้มข้นมากขึ้น สุดท้ายก็ได้ละครที่มันสมบูรณ์”

(รายการเด็กมีเรื่อง, สัมภาษณ์กลุ่มละครอิสระ)

จัดเป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นทั้ง 2 แบบ คือ แบบที่เกิดการเรียนรู้จากผู้จัดที่วางกระบวนการไว้ว่าให้ลงชุมชนเพื่อเก็บข้อมูลและทำเป็นละคร และแบบที่เกิดจากความเต็มใจในการเรียนรู้ เกิดการใฝ่รู้ และรับรู้ถึงความสำคัญของเหตุผลในการสร้างสรรค์ละคร การทำงาน และการดำรงชีวิตด้วย

ทั้งนี้ความรู้ที่เด่นชัดมากในกลุ่มละครอิสระ คือเรื่องของบทบาทหน้าที่แบบไร้พรมแดนที่เน้นการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สิทธิและความเสมอภาค และการเน้นการบูรณาการ เนื่องจากเยาวชนกลุ่มนี้เรียนด้านพัฒนาสังคมมาโดยตรงในระดับปริญญาตรีจึงบูรณาการความรู้เข้ากับการทำงานสร้างสรรค์ด้วยการเปิดพื้นที่ให้ชาวบ้านในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการเรียนรู้ด้วย และมีการเรียนรู้ที่สำคัญคือเรื่องของการมีส่วนร่วมในกิจการของกลุ่มและมีจิตสาธารณะ จึงทำให้เกิดการรับรู้และให้ความสำคัญกับเรื่องนี้ค่อนข้างมาก จากการทำงานที่มีคนทำงานร่วมกันเพียง 3 คนที่เป็นหลัก เป็นชาย 2 คนและหญิง 1 คน และมีเพื่อนที่เคยทำงานร่วมกันอีกประมาณ 4 คน มาช่วยกันทำงานเป็นครั้งคราว เมื่อมีจำนวนคนน้อย เยาวชนจึงเรียนรู้ที่จะแบ่งหน้าที่กันเพื่อให้งานสามารถดำเนินได้อย่างมีขั้นตอนและรวดเร็วมากยิ่งขึ้น แต่เวลาทำงานจริงจะพบว่า งานบางอย่างก็ไม่ได้สำเร็จตามที่ได้ตั้งเป้าหมายไว้เยาวชนที่เหลือก็จะเข้าช่วยเหลือและดูแลหน้าที่ตรงนั้นร่วมกัน การรับรู้ในเรื่องบทบาทนี้จึงเป็นหลักการในการตั้งต้น แต่ในความเป็นจริง เยาวชนขยายขอบเขตของความรู้ไปสู่การช่วยเหลือในหน้าที่และบทบาทของเพื่อนสมาชิกด้วย

“แรกๆก็แบ่งหน้าที่กันในกลุ่ม ว่าใครทำอะไรตรงไหน เมื่องานมันไม่คืบไป
 อย่างที่ควรจะเป็น ก็จะเข้าไปช่วย อย่างเช่นตัวผมรับผิดชอบทำเครื่องเสียง
 กับทำไฟ ตัวผมเองก็ต้องไปดูของคนอื่นด้วยว่า เสร็จหรือยัง ถ้าเสร็จแล้วก็
 ต้องไปทำเรื่องอื่นด้วยนะ ขณะเดียวกันถ้าเราบกพร่องอะไร คนอื่นก็จะมา
 บอก อย่างนี้นะครับ”

(สัมภาษณ์เยาวชนกลุ่มละครอิสระ, 2555)

ลักษณะการเรียนรู้บทบาทหน้าที่นี้เป็นการเรียนรู้แบบการเรียนรู้ด้วยตนเอง
 อย่างเต็มใจ คือ รู้ว่าตนมีส่วนสำคัญต่อกลุ่ม งานของกลุ่ม และมีส่วนสำคัญต่อชุมชนที่ตนไปเก็บ
 ข้อมูลมาอีกด้วย จึงนำไปสู่ขั้นจิตใจได้ในช่วงต้นของการเรียนรู้เยาวชนรับรู้บทบาทหน้าที่ของ
 ตนส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับละครที่สร้างสรรค์ร่วมกัน เรียนรู้ในฐานะผู้เรียนรู้ แต่ในระดับพฤติกรรม
 นั้น เยาวชนขยับระดับของการเรียนรู้ของตัวเองไปสู่การเป็นผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ให้กับเยาวชน
 รุ่นน้องด้วยการอบรมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) ผ่านการมีจิตสาธารณะด้วยแนวคิดความต้องการ
 จะเผยแพร่ความคิดดีๆที่พวกเขาได้รับมาจากกลุ่มมะขามป้อมด้วย

“เราเรียนรู้จากมะขามป้อม และเราก็ได้สืบทอดอีกต่อหนึ่ง ให้เขาได้เรียนรู้
 สิ่งดีๆบ้าง”

(สัมภาษณ์เยาวชนกลุ่มละครอิสระ, 2555)

นับเป็นอีกบทบาทหน้าที่หนึ่งด้วย คือการเป็นผู้ถ่ายทอด เพื่อให้เครื่องมือละคร
 ไปพัฒนาการเปลี่ยนแปลงในตัวเยาวชนคนอื่นและนำไปใช้ในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน
 เหล่านั้นด้วย

ส่วนความรู้เรื่องสิทธิและความเท่าเทียมนั้น เยาวชนมีความรู้เรื่องสิทธิของตน
 และรู้ว่าทุกคนเท่าเทียมกัน เคารพสิทธิเสรีภาพและความเท่าเทียมของมนุษย์ และใช้สิทธิ ทำตาม
 สิทธิของตนภายใต้กฎ กติกา ขอมรับและปฏิบัติต่อผู้อื่นด้วยความเท่าเทียมกัน ความรู้ในเรื่องนี้ จะ
 เห็นได้ชัดในการสะท้อนคิดของเยาวชนที่จะทำละครเรื่องที่สอง เพราะเยาวชนมีความคิดว่าคนทุก
 คนในสังคมมีสิทธิและความเท่าเทียมกัน คนในชุมชนที่ทำมาหากินในทะเลที่ได้รับผลกระทบจาก

โรงแยกก๊าซ โรงไฟฟ้า คอนกรีตกันคลื่น และอื่นๆที่มีคนนอกชุมชนและรัฐเข้ามาสร้างไว้ให้ อันส่งผลกระทบต่อคนที่ทำมาหากินในทะเลอย่างคนในชุมชนเหล่านั้น เมื่อเขาชนได้มีโอกาสลงชุมชน ศึกษาสภาพปัญหา จึงดึงประเด็นเหล่านี้มาทำเป็นโครงเรื่องละคร และให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการสร้างบทละคร เพราะเขาชนมีความเชื่อว่าชาวบ้านควรจะได้รับรู้ถึงข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับตนอย่างเท่าเทียมกัน จึงเลือกทำละครสะท้อนประเด็นปัญหานี้ไปยังชาวบ้านในชุมชนอีกทอดหนึ่ง

“ก่อนอื่นที่ไปมา มันเป็นทะเลที่สมบูรณ์และไม่คิดว่าทะเลยังมีอย่างนี้อยู่ แล้วเกิดตั้งท่าเรือน้ำลึกก็จะเสียพื้นที่หาดไป ในใจรู้สึกเสียตายมาก และอีกไม่นานก็จะเปลี่ยนแปลงไปเป็นอย่างธรรมชาติของหาดสวนกง พอเราทราบปัญหาของสวนกง เราจะปรึกษาแล้วจัดทำละคร ในเมื่อเราจะทำละครสื่อถึงชาวบ้าน เราก็เลยเลือกทำโครงการละครสะท้อนปัญหาสำคัญของสังคม”

(รายการเค็มมีเรื่อง, สัมภาษณ์เยาวชนกลุ่มละครอิสระ)

การทำละครลงไปชุมชนในครั้งนี้ ก็เพื่อสะท้อนสิทธิขั้นพื้นฐานในการรับรู้ของชาวบ้าน ว่ากำลังจะเกิดอะไรขึ้นกับชุมชนและวิถีชีวิตของพวกเขาบ้าง ลักษณะการเรียนรู้เรื่องสิทธิและความเท่าเทียมนี้เป็นการเรียนรู้แบบการเรียนรู้แบบเต็มใจ ที่เกิดจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ของมะขามป้อม ที่กำหนดโครงสร้างของการสร้างสรรค์ละครไว้ว่าให้เยาวชนลงชุมชนเพื่อเก็บข้อมูล และทำละครสะท้อนปัญหาชุมชนออกมาเพื่อสื่อสารแบบย้อนกลับ

3.1.2 จิตใจ

คุณลักษณะที่สะท้อนวิถีประชาธิปไตยที่เกิดขึ้นขณะที่เยาวชนสร้างสรรค์ละครคือเรื่อง คุณธรรม เยาวชนแสดงผลของคุณธรรมด้านหนึ่งขณะสร้างสรรค์ละครไว้อย่างเด่นชัดมากคือความขยันหมั่นเพียร เนื่องจากการทำงานสร้างสรรค์ละครครั้งนี้มีเวลาในการทำงานอย่างค่อนข้างจำกัด จึงทำให้เยาวชนต้องเร่งการทำงานให้เสร็จตามเวลาที่ตั้งไว้ รวมทั้งการลงไปชุมชนในช่วงแรก ก็จะถูกความคลางแคลงสงสัยจากชาวบ้าน เนื่องจากมีกลุ่มคนและนักวิจัยจำนวนหนึ่งลงไปเก็บข้อมูลกับชาวบ้านแต่ไม่นำข้อมูลหรือประโยชน์อะไรกลับไปยังชาวบ้านเลย ชาวบ้าน

กลุ่มนี้จึงไม่ไว้ใจเขาวชนในช่วงแรกของการลงพื้นที่ แต่พอลงพื้นที่ไประยะหนึ่ง จึงทำให้ชาวบ้านมั่นใจในตัวพวกเขามากยิ่งขึ้น จนกระทั่งวันแสดงที่ชาวบ้านได้มาร่วมกันดู จึงทำให้ชาวบ้านเชื่อใจเขาวชนมากขึ้น สิ่งเหล่านี้เกิดจากความซื่อสัตย์ต่อตนเองที่จะไม่มาลักขโมยข้อมูลของชาวบ้านและเก็บกักข้อมูลไว้กับตนเอง แต่เขาวชนเลือกที่จะถ่ายทอดข้อมูลเหล่านั้นในเชิงย้อนกลับด้วย

จัดเป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นทั้ง 2 แบบ คือ แบบที่เกิดการเรียนรู้จากผู้จัดที่วางกระบวนการไว้ว่าให้ลงชุมชนเพื่อเก็บข้อมูลและทำเป็นละครจนเห็นถึงความไม่ไว้ใจของคนลงมาเก็บข้อมูลของชาวบ้านในชุมชน และแบบที่เกิดจากความเต็มใจในการเรียนรู้ เกิดการใฝ่รู้ และรับรู้ถึงความจำเป็นของคุณธรรมในการทำงานกับชุมชนด้วย

อีกด้านหนึ่งที่เขาวชนเรียนรู้ด้านจิตใจคือเรื่อง จิตสาธารณะ เห็นประโยชน์ของส่วนรวมเหนือส่วนตัว โดยความรู้ที่เขาวชนเรียนรู้ คือ รู้ว่าส่วนรวมสำคัญกว่าส่วนตัว เห็นความสำคัญของส่วนรวม และเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อส่วนรวมได้ สิ่งแรกที่เห็นได้ชัดคือเขาวชนทั้ง 3 คนที่ร่วมกันสร้างกลุ่มละครอิสระเพื่อทำละครประเด็นสังคมลงไปจัดแสดงที่ชุมชนต่างๆ ในอำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา นี้ ไม่มีเขาวชนคนไหนมีภูมิลำเนาอยู่ในอำเภอจะนะ โดยเขาวชนที่เป็นผู้นำเป็นคนพัทลุง คนที่สองเป็นคนอำเภอสะเดา และคนที่สามเป็นคนอำเภอระโนด แม้ว่าคนที่สองกับสามจะเป็นคนจังหวัดสงขลา แต่ความห่างไกลของอำเภอที่เป็นภูมิลำเนา กับสถานที่จัดแสดงนั้นก็ห่างกันราว 40-60 กิโลเมตร เขาวชนทั้งสามจึงต้องอาศัยศูนย์เรียนรู้ธรรมชาติเป็นที่ซ้อมละครและพักอาศัย ขณะที่ทำงานด้านละครมา 4 ปี เมื่อเรียนจบปริญญาตรี ก็เกิดคำถามจากคนในชุมชนบ้านเกิดของตนเองว่าทำไมไม่กลับมาทำงานที่บ้าน แต่เขาวชนก็เลือกที่จะสร้างสรรค์ละครในประเด็นใหม่ๆ เพื่อสะท้อนปัญหาสังคมและจัดแสดงในชุมชนต่อไป โดยในการแสดงเรื่องครูที่สอง นอกจากจะเล่นที่ในจังหวัดสงขลาแล้ว ยังเล่นในจังหวัดอื่นๆ อาทิ นครศรีธรรมราช อุดรดิตถ์ นราธิวาส และกรุงเทพฯ รวมทั้งสิ้น 20 รอบ และมีแผนงานจะสร้างสรรค์ละครเรื่องใหม่ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับประเด็นความมั่นคงทางอาหารอีกด้วย เป็นการเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างเต็มใจ คือ รู้ว่าสิ่งที่ตนทำยังมีประโยชน์และเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชุมชนและสังคมอยู่ จึงเลือกที่จะสละความจำเป็นส่วนตัวออกไปก่อน

เยาวชนกลุ่มนี้เคยถูกตั้งข้อสงสัยว่า การที่เยาวชนเข้าไปทำงานในพื้นที่สีแดง ในอำเภอจะนะนั้นไม่กลัวอันตรายบ้างหรือ ผู้นำในเยาวชนกลุ่มนี้จึงตอบไปว่า “ถ้าเรากลัว ใครๆก็กลัว แล้วใครจะเข้ามาทำงานตรงนี้” สิ่งเหล่านี้สะท้อนความเห็นที่เยาวชนเล็งเห็นความสำคัญของการกระทำของตนและกลุ่มสร้างสรรค์ที่จะสามารถทำประโยชน์ให้กับชุมชน สังคม และประเทศชาติได้ แม้ว่าอาจจะต้องเสี่ยงภัยใดๆก็ตาม

นอกจากนี้ การมีจิตสาธารณะยังเป็นเกณฑ์ในการรับคนเข้าเป็นสมาชิกในกลุ่มละครอิสระอีกด้วย

“ส่วนมาก คนที่จะมาอยู่กับเราเนี่ย ไม่ต้องเก่ง ขอแค่รักที่จะทำงาน ช่วยเหลือสังคมได้เนี่ย ถือว่าเราสามารถฝึกฝนเรื่องอื่นได้”

(สัมภาษณ์เยาวชนกลุ่มละครอิสระ, 2555)

คุณลักษณะของวิถีประชาธิปไตยในเยาวชนที่ผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ให้ความสำคัญมากอีกประการหนึ่งคือ ความสามัคคี โดยนอกจากสมาชิกกลุ่มมะนาวหวานทั้ง 3 คนจะสนิทสนมกัน ทำงานเป็นทีมกันได้เป็นอย่างดีแล้ว ยังมีสมาชิกเสริมอีก 4 คนที่จะเข้ามาช่วยในวันแสดงบ้างบางครั้ง

“ความสามัคคีส่วนมากจะเป็นเรื่องความช่วยเหลือนะคะ ขัดแย้งไม่ค่อยมี มีแต่ถกเถียงกันบ้าง แต่ก็ไม่มีถึงหนักหนาสาหัสถึงขั้นไม่คุยกันเลย มีแค่ถกเถียงกับปัญหาเล็กๆน้อยๆ ตอนนี้นำพวกผมทำกันอยู่ 3 คน แต่พอมีงานอย่างพวกผมต้องเล่นละคร เพื่อนที่เกาะกลุ่มกันมาตั้งแต่ช่วงแรกๆ จะทำงานคนละที่ เราจะแข่งวันแสดง คนไหนว่างก็จะมาช่วยกัน โปสไปบนfacebook ว่าเล่นเรื่องนี้ วันที่เท่านี้ คนที่อยู่ใกล้หรือคนที่ว่างในวันนั้น ไม่มีสอน ไม่ทำงานเนี่ย ก็จะมาช่วย เราจะอยู่กันอย่างนั้นมากกว่า”

(สัมภาษณ์เยาวชนกลุ่มละครอิสระ, 2556)

นอกจากนี้ เยาวชนมีความเชื่อว่าการทำงานสร้างสรรค์ละครของพวกเขาสามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นในชุมชนได้ พลังสามัคคีของการสร้างสรรคงานของพวกเขา

เขาสามารถก่อพลังการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายทางความรู้ที่ชาวบ้านสามารถเก็บไว้เป็นทุนในการ ต่อรองและสื่อสารกลับไปยังผู้มีอำนาจมากกว่าได้

“ชาวบ้าน เกิดการรวมตัวของเขาโดยอัตโนมัติ เพราะมันต้องย้อนมองชุมชน ของเขา ว่ามันเกิดอะไรขึ้นตอนนี้ ตอนนี้เนี่ยชุมชนของเขามีทรัพยากรเยอะ พอที่จะเลี้ยงคนได้ทั้งจะนะจะน๊ะครับ ทั้งสงขลาเลย ซึ่งมันเกิดหน่วยการเรียนรู้ รู้ชู้ในนี้ แล้วถ้ามีคนมาทำลายมันเนี่ยเขาจะอยู่กันยังไง เขาก็เลยเกิดการ รวมตัวกัน กลุ่มเล็กๆ แล้วเราเชื่อว่าสักวันนึงมันจะขยายๆ แล้วก็สร้างเป็น ระบบเครือข่ายได้”

(สัมภาษณ์เยาวชนกลุ่มละครอิสระ, 2556)

3.1.3 พฤติกรรม

เยาวชนเน้นการทำงานกันแบบ 3 คน แต่เมื่อมีการแสดงวันงานจริง อาจจะมี เพื่อนๆและน้องๆจากมหาวิทยาลัยมาช่วยด้วย กฎพื้นฐานข้อนี้นำไปสู่การรับรู้ร่วมกันว่า ตลอด 5 วันที่สร้างสรรค์ละครพวกเขาต้องร่วมมือและทุ่มเทเพียงใด เมื่อทุกคนรับรู้ถึงกฎข้อนี้แล้ว จึงมีส่วนร่วม ในทุกขั้นตอนของการทำงาน และในขณะเดียวกัน เมื่อละครนี้ได้เรื่องและประเด็นมาจาก ชาวบ้าน พวกเขาที่รับรู้ ชาวบ้านคนดันเรื่องก็ควรจะมีสิทธิในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารแบบ ย้อนกลับด้วยการนำละครกลับไปเล่นให้ชาวบ้าน ได้ตรวจสอบข้อมูลอีกครั้งด้วย การตั้งกติกาใน ลักษณะนี้ นำไปสู่ขั้นตอนของการทำงานที่เด่นชัด แม้ว่าคนหนึ่งคนจะทำหลายหน้าที่ ก็จะสามารถ ทำให้งานสำเร็จลุล่วงได้ภายในระยะเวลาอันสั้น

ด้านการมีส่วนร่วม เยาวชนกลุ่มละครอิสระมีวิถีประชาธิปไตยโดยด้านนี้ชัดเจน ตั้งแต่การกำหนดนิยามของประชาธิปไตยในตอนต้นแล้วว่า ในความเห็นของพวกเขา ประชาธิปไตยคือการมีส่วนร่วม มีส่วนร่วมในทุกๆส่วนที่เกี่ยวกับการสร้างสรรค์ละครและนอก การสร้างสรรค์ อาทิ การมีส่วนร่วมในชุมชน การมีส่วนร่วมในการกระตุ้นเตือน ให้ข้อมูล ปลุก จิตสำนึกให้กับคนในชุมชน รวมถึงให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์ละครอีกด้วย

“การมีส่วนร่วมเนี่ยมันมี ในกลุ่มนะ ทุกคนมีส่วนร่วมอยู่แล้ว เพราะว่ามันเป็น การเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งในบางเรื่องเนี่ยที่เราลงในชุมชน เรามาอยู่ก่อนเราก็คงไม่รู้หรือว่า เรื่องบางเรื่องเนี่ย มันเป็นมาอย่างไร ตอนนี้เราต้องเรียนรู้ร่วมกัน เรากับชาวบ้าน กลุ่มเรากับชาวบ้านเนี่ยก็ต้องมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน เพราะไม่ใช่คิดว่า เรามาสูงมา ชาวบ้านที่เป็นชาวประมงเนี่ย ก็เก่งกว่า เก่งกว่าพวกเราเยอะ”

(สัมภาษณ์เยาวชนกลุ่มละครอิสระ, 2555)

โดยการมีส่วนร่วมนั้นจะปรากฏชัดมากในขั้นตอนการเตรียมงาน (Pre-Production) นี้ สมาชิกทุกคนจะมีส่วนร่วมในงานทุกขั้นตอน ตั้งแต่ประชุม ลงพื้นที่ชุมชนเพื่อเก็บข้อมูล ทำบท ซ้อม แสดง เตรียมไฟ หาสถานที่ในการแสดง ติดต่อประสานงาน เตรียมข้อมูล จัดเสวนาหลังละครจบ ทุกอย่างสมาชิกทั้ง 3 คนจะมีส่วนร่วมทำอย่างทุ่มเทให้เกิดขึ้นภายใน 5 วัน

“ตอนที่เตรียมละคร ก็มีการมีส่วนร่วมเนี่ยสูงมาก มันต้องไปเป็นเนื้อเดียวกัน ต้องอาศัยความร่วมมืออย่างมาก ต้องมีการขัดแย้งกัน ใครไม่ชอบอันนั้น เธอไม่ชอบอันนี้ แล้วก็ถกเถียงกันให้จบ ในเรื่องกระบวนการตรงนั้น เมื่อเถียงกันจบก็ ไปเรื่องต่อไป ที่ว่า การวางโครงไว้จะไรประมาณเนี่ย หน้าที่จาก 1 ไป 2 จาก 2 ไม่เคลียร์ ก็ไป 3 ไม่ได้ ประมาณนี้ ทุกคนต้องมีเหตุผลแล้วก็มีส่วนร่วม มันต้องสามัคคีกันด้วย ถ้าไม่สามัคคีกันก็จะไปไม่ได้ เราให้เกียรติทุกคนเท่ากัน คือมีการให้เกียรติซึ่งกันละกันด้วย”

นอกจากนี้ เยาวชนยังเปิดโอกาสให้คนทั่วไปมีส่วนร่วมในการโหวตสถานที่ที่จะจัดแสดงละครของกลุ่มตนจำนวน 10 พื้นที่ด้วย โดยกลุ่มจะนำข้อความไปโพสต์ไว้บนเฟสบุ๊คของกลุ่มตนในเฟสบุ๊คเพื่อให้เพื่อนในเฟสบุ๊คแสดงความคิดเห็นหรือเสนอสถานที่ที่อยากให้นักแสดงไปจัดแสดงจนสุดท้ายได้สถานที่ในการจัดการแสดงทั้งหมดมา จัดเป็นการเปิดโอกาสให้คนทั่วไปได้มีส่วนร่วมเสนอความคิดเห็นในการสร้างสรรค์ละครของกลุ่มตนด้วย โดยการเรียนรู้ลักษณะนี้เป็นการเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างเต็มใจ และได้รับการเสริมแรงเรื่องกระบวนการลงชุมชนจากผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ด้วย

ในการทำงานร่วมกันวิถีประชาธิปไตยที่โดดเด่นอีกประการหนึ่งคือเอาใจเขามาใส่ใจเรา และการปรับตัวที่จะอยู่ร่วมกันบนความแตกต่าง ในส่วนนี้สำหรับการทำงานในกลุ่มจะเกิดการเรียนรู้อยู่แล้ว จึงเกิดการเปลี่ยนแปลงไม่มากนัก เนื่องจากสมาชิกทั้ง 3 คนรู้จักและสนิทสนมกันคืออยู่แล้ว เข้าใจในตัวตน ความคิดและนิสัยของแต่ละคนเป็นอย่างดี จึงทำให้ยอมรับในความต่างกันของเพศและนิสัยได้ แม้ว่าผู้นำกลุ่มจะมีนิสัยชอบสั่งการ แต่เนื่องจากเยาวชนสนิทสนมกันมาก จึงมองว่าการสั่งการนั้นมีได้เป็นการใช้อำนาจ แต่เป็นเพียงการกระตุ้นให้เกิดการทำงานที่ตรงตามเป้าหมายที่กำหนดไว้เท่านั้น

“คนหนึ่งอยู่ด้วยกันตั้งแต่เรียนปี 1 อีกคนอยู่กันมา 3 ปี รู้สึกว่าเข้าใจกันมากกว่า มองตาก็มองใจประมาณนี้นะครับ...ผมมีนิสัยอย่างหนึ่งคือชอบสั่ง ก็ถ้างานไม่เดินผมก็จะสั่งจะบอกให้รีบหน่อย ไม่ได้สั่งตลอดเวลา คือเวลางานก็จะเครียด มันแบ่งหน้าที่กันแล้วก็ต้องทำของตัวเอง ก็จะบอกว่ารีบหน่อย ประมาณนี้ ตอนที่อยู่ด้วยกันว่างๆ ก็ไม่ไปสั่งไปจู่อะไรเขาหรอก”

(สัมภาษณ์เยาวชนกลุ่มละครอิสระ, 2556)

แต่เนื่องจากเยาวชนรับรู้นิสัยส่วนตัวกันมาแล้วตลอดการทำงานด้วยกันมา 4 ปี จึงทำให้เข้าใจและยอมรับความแตกต่างตรงนี้ได้ ซึ่งจัดเป็นคุณลักษณะที่เกิดการเรียนรู้จากตนเอง ส่วนการเรียนรู้จากผู้จัดกระบวนการหรือมะขามป้อมนั้น เกิดขึ้นในการวางแผนของโครงการสร้างสรรค์ละครของเยาวชนว่า ให้เยาวชนลงพื้นที่เจอชาวบ้าน ให้เยาวชนสอนหรืออบรมรุ่นน้องหรือคนอื่นต่อ ซึ่งการทำในลักษณะนี้เป็นการจัดการเรียนรู้เพื่อมุ่งให้เยาวชนเกิดการรู้และเข้าใจถึงความแตกต่างหลากหลายของคนทีนอกเหนือไปจากกลุ่มตัวเองด้วย

สิ่งที่ต้องฝึกปฏิบัติ (Practice) เพิ่มเติมคือเรื่องของการสร้างระยะห่างแห่งสุนทรียาให้เกิดขึ้น เนื่องจากการคุ้นชินกันจากการเป็นเพื่อนกันมากกว่า 4 ปี จึงนำไปสู่การทำงานบางอย่างบนความเคยชิน และอำนาจส่วนใหญ่ก็อาศัยความเคยชินในการเข้ามามีบทบาทกับกลุ่มภายใต้ภาวะความธรรมดา นี้ โดยแบ่งอำนาจเป็น 2 แบบ คือ

1) อำนาจภายในตนเอง

อำนาจภายในตนเองของเยาวชนกลุ่มละครอิสระ คือ อำนาจเชิงบวกที่มุ่งสร้างงานละครด้วยแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ว่างานที่ตนสร้างนั้นจะมีประโยชน์ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งระดับตนเองและผู้อื่น จัดเป็นการเพิ่มพลังทางปัญญาให้กับตนเองและชุมชนด้วยกระบวนการสร้างสรรค์ละครและด้วยละครที่นำไปจัดแสดงด้วย อำนาจนี้มีแรงขับเคลื่อนค่อนข้างสูงภายในระยะเวลาอันสั้น เนื่องจากกระบวนการทำงานสร้างสรรค์ละครของกลุ่มเพียง 5 วันเท่านั้น การมีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์และสร้างวินัยในการทำงานให้กับตนเองและกลุ่มจึงมีสูงมาก นอกจากนี้หน้าที่ที่ตนเองได้รับผิดชอบในบทบาทหลักของตนเองแล้ว ยังมีแรงจูงใจในการกระทำการเข้าไปช่วยเหลืองานของคนอื่นๆ ได้ด้วย

นอกจากนี้ เมื่อครั้งที่กลุ่มละครอิสระได้มาจัดแสดงเรื่องที่สองที่ชุมชนแพรงนรา กรุงเทพมหานคร ในวันที่ 16-17 มีนาคม พ.ศ.2556 กลุ่มเลือกที่จะใช้ภาษาในการสื่อสารเป็นภาษาพื้นเมือง(ภาษาใต้)แทนที่จะใช้ภาษากลาง เพราะคนดูส่วนใหญ่เป็นคนกรุงเทพและใช้ภาษากลางแทบทั้งหมด แต่กลุ่มเยาวชนก็เลือกที่จะยืนยันอำนาจในตัวเองที่จะใช้ภาษาพื้นเมืองในการสื่อสารประเด็นของท้องถิ่นของพวกเขา แม้ว่าปฏิริยาคนดูจะแตกต่างจากคนในท้องถิ่น แต่เยาวชนก็รู้สึกพอใจกับการได้นำประเด็นปัญหาในท้องถิ่นมาเปิดพื้นที่ให้คนกรุงได้รับรู้ด้วย โดยปฏิริยาตอบกลับ(Feedback)ของคนกรุงเทพฯขณะดูละครนั้นเป็นอย่างไรจะขอก้าวไว้นั้นขั้นตอนการแสดง (Production) ต่อไป

2) อำนาจภายนอกตนเองหรือต่อผู้อื่น

กลุ่มละครอิสระยังใช้ละครที่ตนสร้างขึ้น ไปสร้างอำนาจเชิงบวก ที่เป็นการเสริมแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ให้กับชุมชนด้วย โดยใช้ละครเป็นเครื่องมือในการสร้างการเปิดใจและรับรู้ข้อมูล ดึงประเด็นปัญหาของชุมชน ออกมาจากคนในชุมชนเอง และนำกลับไปแสดงเพื่อสื่อสารกับชุมชนที่กลุ่มตนลงไปเก็บข้อมูลมา และยังให้ชาวบ้านในชุมชนมีส่วนร่วมในการสร้างบทละคร เสนอแนะ และร่วมแก้ไขบทด้วย จัดเป็นการเสริมพลังทางปัญญาให้กับชุมชนอีกทางหนึ่งด้วย

ส่วนอำนาจเชิงลบที่กลุ่มเยาวชนเรียนรู้ มาจากโครงสร้างทางสังคมที่ไม่เป็นธรรมที่ผู้มีอำนาจกำหนดนโยบายในการสร้างโรงไฟฟ้า โรงแยกก๊าซ คอนกรีตกันคลื่น โดยไม่

สำรวจความต้องการของคนในพื้นที่ก่อนลงมือสร้าง ไม่มีการทำประชาคมดี ไม่มีการทำวิจัยเพื่อศึกษาผลกระทบในภายหลัง ทำให้เยาวชนเลือกที่จะใช้ละครและกระบวนการสร้างละครที่ดึงคนในชุมชนมามีส่วนร่วมเพื่อกระตุกจิตสำนึกในการสร้างอำนาจเชิงบวกในตัวชาวบ้านเพื่อลุกขึ้นมาทำอะไรบางอย่างเพื่อต่อกรกับอำนาจเชิงลบที่เกิดขึ้น

สรุปโดยรวม วิถีประชาธิปไตยที่เกิดขึ้นในเยาวชนกลุ่มละครอิสระนั้น เกิดเป็น 2 ลักษณะ คือ

1. เกิดกระบวนการเรียนรู้ระหว่างสมาชิกในกลุ่ม

การเรียนรู้วิถีประชาธิปไตยที่เกิดขึ้นเกิดจากกระบวนการสร้างสรรค์ในขั้นเตรียมงาน ทั้งการประชุมคัดเลือกชุมชน การลงพื้นที่ชุมชนเพื่อเก็บข้อมูล การเลือกประเด็น การสร้างสรรค์บท การออกแบบการแสดง การแบ่งบทบาทและหน้าที่ในการสร้างสรรค์ การซ้อม การสร้างสรรค์องค์ประกอบการแสดง อาทิ เสื้อผ้าและไฟ การออกแบบลีลาประกอบการแสดง การแต่งเพลงที่ใช้ในการแสดง เป็นต้น เหล่านี้ล้วนเป็นกระบวนการสร้างสรรค์ที่ทำให้เกิดวิถีประชาธิปไตยทั้ง 11 ด้านดังที่กล่าวมาแล้ว

แต่เนื่องจากเยาวชนที่เป็นสมาชิกในกลุ่มมีเพียง 3 คน เคยเรียนสาขาวิชาเดียวกันในระดับอุดมศึกษาจึงเป็นเพื่อนกันมา 3-4 ปี ทำให้เข้าใจในตัวตนกันมาก่อนที่จะทำละครเรื่องนี้ แต่เมื่อทำละครแล้วก็มีการปรับตัวเข้าหากันและกัน ขอมรับความคิดเห็น เปิดโอกาสในการมีส่วนร่วมระหว่างเพื่อนสมาชิกมากยิ่งขึ้น แต่เมื่อเทียบกับกลุ่มที่มีรูปแบบการบริหารอำนาจแบบแนวราบอย่างกลุ่มเยาวชนในชมรมศิลปะการแสดง มหาวิทยาลัยทางภาคเหนือ จะพบว่า กลุ่มชมรมจะมีการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากกระบวนการทำงานระหว่างสมาชิกในกลุ่มมากกว่า เนื่องจากมีความหลากหลายสูงกว่า โดยพื้นฐานแล้วไม่รู้ค่อขจักกันมาก่อน จึงเกิดการเรียนรู้จากกันและกันในขั้นตอนการเตรียมงานอย่างเห็นได้ชัด ในขณะที่กลุ่มละครอิสระจะเกิดกระบวนการเรียนรู้ในแบบที่ 2 มากกว่า

2. เกิดกระบวนการเรียนรู้ระหว่างสมาชิกในกลุ่มกับการปะทะสังสรรค์กับคนนอกกลุ่ม อาทิ ผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ และ ชุมชน เป็นต้น เกิดขึ้นในขั้นตอนของการเตรียมความพร้อม

ด้านการแสดง ด้านการสร้างสรรค์บท กระบวนการในการลงชุมชน จากผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ และเกิดขึ้นเองในขั้นตอนการเลือกสถานที่ในการแสดง การประสานงานกับชุมชนเพื่อขอเข้าไป เก็บข้อมูลและจัดแสดง เป็นต้น

ในส่วนนี้เยาวชนกลุ่มละครอิสระได้เรียนรู้วิถีประชาธิปไตยค่อนข้างมาก เป็นผลมาจากผู้จัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทำให้กล้าแสดงความคิดเห็น ระหว่างเพื่อนสมาชิกในกลุ่มและนอกกลุ่มตอนเข้าค่ายละครเพื่อการเปลี่ยนแปลงด้วย โดยในขั้นตอนหนึ่ง ผู้จัดจะให้กลุ่มเยาวชนสร้างโครงเรื่องอย่างง่ายและนำเสนอในค่าย และให้เยาวชนกลุ่มอื่นๆแสดงความคิดเห็นต่อโครงเรื่องนั้น หลังจากนั้น ผู้จัดจะให้เยาวชนเอาโครงเรื่องของตน ไปให้กลุ่มอื่น และกลุ่มนั้นก็พัฒนาโครงเรื่องของตัวเองต่อ และนำเสนอ และแสดงความคิดเห็น เป็นแบบนี้เรื่อยไป จนเยาวชนเกิดทักษะความกล้าในการแสดงความคิดเห็น ยอมรับในความคิดเห็น ของผู้อื่น ยอมรับในความแตกต่างหลากหลาย และมีเหตุผลในการทำงานมากยิ่งขึ้น

ในส่วนของการลงชุมชน มะขามป้อมก็สอนกระบวนการลงชุมชนแบบเคารพใน ชาวบ้านให้กับเยาวชน จึงทำให้เยาวชนให้ความสำคัญกับแหล่งข้อมูลและให้เกียรติชาวบ้านที่ให้ ข้อมูลเป็นคนและชุมชนต้นเรื่องมาก จึงนำไปสู่การที่เยาวชนกำหนดให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการ สร้างสรรค์ พิจารณาและเสนอแนะบทในการแสดงด้วย

การเรียนรู้วิถีประชาธิปไตยของกลุ่มละครอิสระจากการปะทะสังสรรค์กับคนนอก กลุ่มนี้ยังรวมถึงการที่กลุ่มเยาวชนเปิดโอกาสให้คนทั่วไปที่เป็นเพื่อนในแฟนเพจของกลุ่มละคร อิสระ ได้มีโอกาสโหวตและแสดงความคิดเห็นในการเลือกสถานที่ที่ใช้ในการจัดแสดง 20 พื้นที่ ด้วย

3.2 ขั้นตอนการเรียนรู้ตามหลัก Constructivism

3.2.1 ขั้นนำ

ขั้นนำของกลุ่มละครอิสระเกิดขึ้น 2 ลักษณะ คือ

1) ขั้นนำที่กำหนดโดยผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ เนื่องจากเยาวชนกลุ่มละครอิสระเข้าร่วมอบรมในโครงการละครเพื่อการเปลี่ยนแปลง และในการอบรมนั้นมีเงื่อนไขว่าผู้เข้าอบรมจะต้องทำละครเพื่อจัดแสดงจำนวน 5 รอบ จึงทำให้เยาวชนมะนาวหวานต้องสร้างสรรค์ละครขึ้น แต่ในขั้นนำนี้เยาวชนมีส่วนร่วมในการกำหนดเงื่อนไขบางประการด้วยตนเองด้วย จึงจัดเป็นการบริหารอำนาจแบบผสมผสานโดยแท้

2) ขั้นนำที่เกิดจากความใฝ่รู้และสนใจของตัวเยาวชนเอง เมื่อเยาวชนได้เรียนรู้จากเครื่องมือละครแล้ว จึงเห็นคุณค่าของละครว่าสามารถพัฒนาเปลี่ยนแปลงตนเอง กลุ่ม ชุมชนได้ ยิ่งทำก็ยิ่งเห็นว่าเครื่องมือละครมีพลังในเรื่องการสื่อสาร และกระบวนการสร้างสรรค์ละครก็สามารถก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมทั้งจากสมาชิกในกลุ่มและจากชาวบ้านในชุมชนได้ด้วย จัดเป็นเครื่องมือที่น่าสนใจสำหรับเยาวชนในการใช้เครื่องมือในการส่งเสริมของพวกเขาสู่ชุมชนและสังคมด้วย

3.2.2 ขั้นทบทวนความรู้เดิม

เป็นขั้นตอนการทำงานที่อาศัยความรู้เดิมที่เกี่ยวข้องกับวิถีประชาธิปไตยมาใช้ในการสร้างสรรค์ละคร อาทิ การมีจิตสาธารณะ เนื่องจากเยาวชนกลุ่มนี้เรียนทางด้านการพัฒนาชุมชนมาในระดับปริญญาตรี จึงทำให้เยาวชนกลุ่มนี้ให้ความสำคัญกับการช่วยเหลือและพัฒนาสังคมเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว กอปรกับมีความคิดเรื่องสิทธิและความเท่าเทียมของคนในทุกระดับชั้นด้วย โดยจะเห็นได้จากการเปิดโอกาสให้ชาวบ้านในชุมชนเป็นผู้ร่วมสร้างสรรค์บทละคร ด้วยความคิดที่ว่า เรื่องนี้เป็นเรื่องของพวกเขา พวกเขาก็ควรจะได้รู้ เห็น ร่วมสร้าง และเสนอแนะได้ด้วย

3.2.3 ขั้นปรับเปลี่ยนแนวความคิด

เป็นขั้นตอนของการทำให้ผู้เรียนเข้าใจได้ดีขึ้น ผ่านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันระหว่างสมาชิกในกลุ่มและนอกกลุ่ม นำไปสู่การสร้างความคิดใหม่และประเมินความคิดใหม่ โดยมีกระบวนการปรับเปลี่ยนแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับวิถีประชาธิปไตย เป็น 3 ขั้นตอน คือ

ก) เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างการทำงานมากขึ้น ในส่วนนี้เยาวชนในกลุ่มละครอิสระให้ความสำคัญมากกับการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างการทำงานในทุก

ขั้นตอน ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในหัวข้อของการมีส่วนร่วม เพื่อให้งานที่ออกมาเกิดจากการมีส่วนร่วมของทุกคนและรวมถึงชุมชนต้นเรื่องด้วย

ข) การสร้างความคิดใหม่ ความคิดใหม่ที่เกิดขึ้นคือ ความรับผิดชอบตามบทบาทหน้าที่ที่ได้รับ กล่าวคือ เมื่อผู้จัดกระบวนการเรียนรู้กำหนดให้จัดแสดงละคร 5 รอบ และจัดอบรมเชิงปฏิบัติการ 1 ครั้ง ในความเป็นจริงบางกลุ่มที่เข้าร่วมโครงการก็เกิดความรู้สึกว่าการทำงานละครตามที่ผู้จัดกำหนดไว้นั้นเป็นภาระที่หนักเกินไป และเกิดความคิดอยากถอนตัวหรือเมื่อทำการกิจกรรมแล้วก็อยากหยุดการทำงานไว้ แต่กลุ่มนี้กลับมีความคิดว่าการสร้างสรรค์ละครและการอบรมเชิงปฏิบัติการของพวกเขามีประโยชน์ต่อคน ชุมชน และสังคม จึงเกิดความคิดที่จะสร้างสรรค์ละครอย่างต่อเนื่องเพื่อจะได้มีส่วนในการพัฒนาชุมชนในอีกมิติหนึ่งด้วย

ค) ประเมินความคิดใหม่ เมื่อเยาวชนสร้างสรรค์ละครจบเรื่องแรกจึงเกิดความคิดใหม่ว่าการรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่นั้น มิใช่เพียงแค่การรับผิดชอบต่องานส่วนตนเท่านั้น การรับผิดชอบต่องานของส่วนรวมก็จะสามารถเป็นอีกฟันเฟืองหนึ่งในการพัฒนาประเทศได้

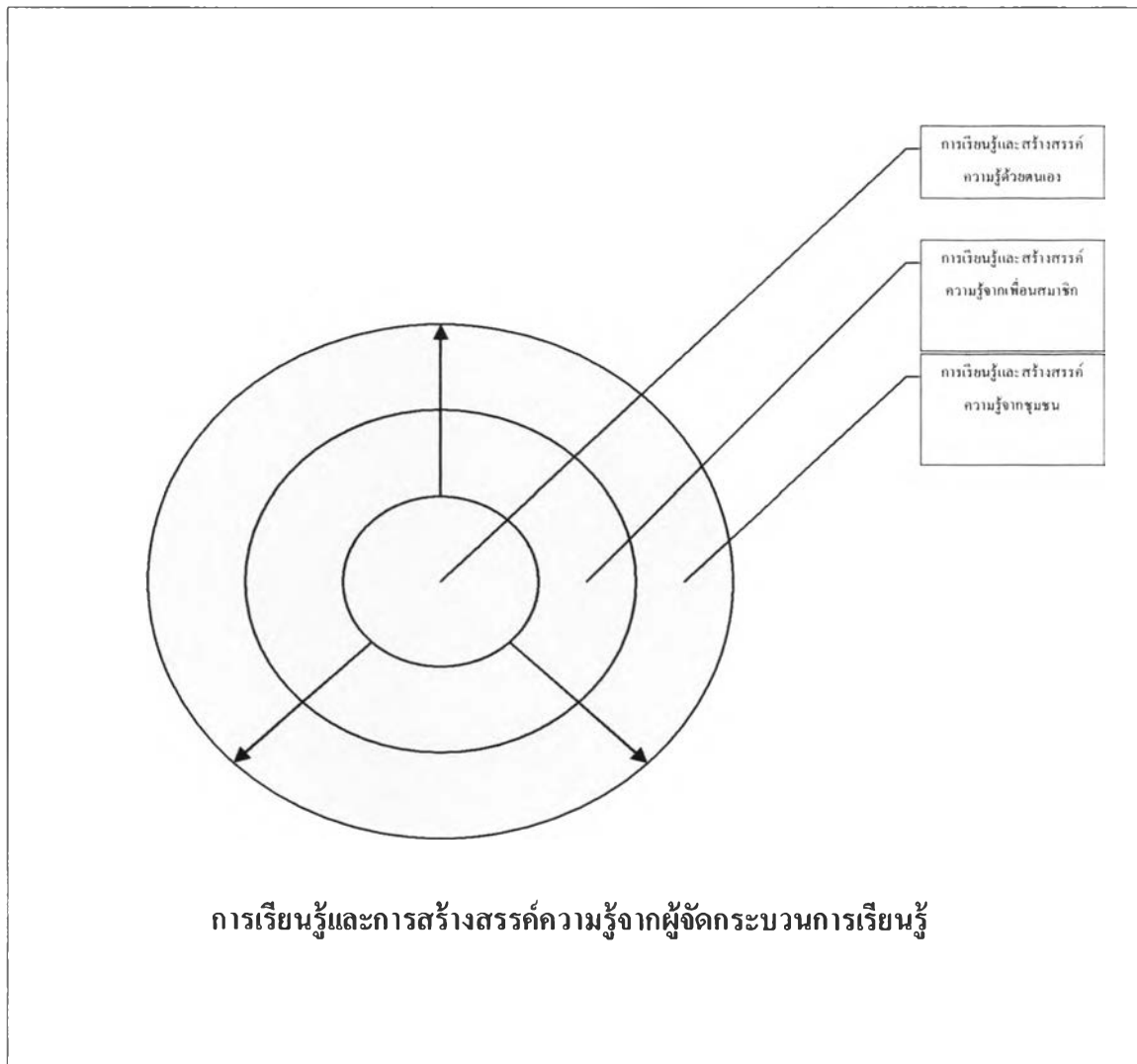
3.2.4 ขั้นนำความคิดไปใช้

เป็นขั้นตอนที่เยาวชนได้นำความคิดหรือความรู้ไปใช้ในสถานการณ์ต่างๆ ทั้งที่คุ้นเคยและไม่คุ้นเคย หลังจากนั้น เยาวชนจึงเลือกที่จะสร้างสรรค์ละครเรื่องที่สองและจัดแสดงกว่า 20 พื้นที่ และยังมีโครงการจะทำเพื่อสังคมด้วยการใช้ละครเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนและสังคมต่อไป โดยประเด็นที่กำลังสร้างสรรค์ละครอยู่ในขณะนี้คือเรื่องความมั่นคงทางอาหาร และยังร่วมกับศูนย์เรียนรู้ธรรมชาติทำกิจกรรมในโรงเรียนและในชุมชนต่างๆ โดยใช้กระบวนการสร้างสรรค์ละครของพวกเขาดูด้วย

3.2.5 ขั้นทบทวน

คือการค้นพบว่าตนเองได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างไรบ้าง เมื่อเทียบกับก่อนเริ่มต้นบทเรียน สิ่งที่เยาวชนค้นพบในขั้นทบทวนในการเตรียมงานนั้นคือ มองว่าตนมีคุณค่าและมีประโยชน์ต่อสังคม จากการลงไปเก็บข้อมูลในพื้นที่ ได้เห็นความคาดหวังต่อการเข้ามาในชุมชน

ของชาวบ้านที่มีต่อพวกเขา ทำให้พวกเขารับผิดชอบในการทำงานทุกขั้นตอน ตั้งแต่เริ่มจนจบการสร้างสรรค์ ซึ่งจัดเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดความรู้สึกมีประสิทธิภาพทางการเมืองอันเป็นสิ่งที่ทำให้เยาวชนอยากจะมีส่วนร่วมทางการเมืองมากยิ่งขึ้น และสามารถนำไปสู่การเป็นพลเมืองเชิงรุก (Active Citizen) ที่กระตือรือร้นต่อกิจการสาธารณะด้วย

ภาพที่ 11 การเรียนรู้ของกลุ่มเยาวชนในกลุ่มละครอิสระผ่าน 5 ชั้น

การเรียนรู้ตามแนว Constructivism

ผังแผนภาพจะพบการเรียนรู้ที่ประกอบด้วย การเรียนรู้ของเยาวชนในกลุ่มละครอิสระที่เกิดการเรียนรู้ในตนเอง การเรียนรู้จากในกลุ่มสมาชิกในระดับหนึ่ง และเกิดการ

เรียนรู้จากการปะทะสังสรรค์และทำกิจกรรมกับชุมชนอีกระดับหนึ่งด้วย ภายใต้การเกิดการเรียนรู้จากการจัดกระบวนการเรียนรู้ของผู้จัด

สิ่งที่เยาวชนควรฝึกปฏิบัติ(Practice)มากขึ้นคือการมีระยะห่างแห่งสุนทรีย์ที่เน้นการคำนึงถึงพื้นที่ส่วนตัวระหว่างเพื่อนสมาชิกเพื่อป้องกันการใช้อำนาจบนความเคยชิน เนื่องจากเยาวชนเป็นเพื่อนกันมากกว่า 4 ปี เพราะวิถีประชาธิปไตยที่ดีต้องคำนึงถึงการให้เสรีภาพและอิสรภาพบนพื้นที่ส่วนตัวของแต่ละบุคคลด้วย แต่จุดเด่นของกลุ่มละครอิสระคือการบริหารงานโดยใช้อำนาจแบบผสมผสาน(plus)คือมีการใช้อำนาจในแนวตั้งจากผู้จัด และเยาวชนก็ใช้การบริหารอำนาจแบบแนวนอนระหว่างเพื่อนสมาชิก ขณะเดียวกันผู้จัดก็เปิดโอกาสให้เยาวชนเข้ามามีส่วนกำหนดเงื่อนไขในการเรียนรู้ จึงจัดเป็นการบริหารอำนาจแบบผสมผสานที่เป็นลักษณะที่สำคัญต่อการเรียนรู้วิถีประชาธิปไตยของเยาวชนอย่างมาก ทำให้การทำงานมีบรรยากาศที่ดี เกิดภาวะเอาใจเขามาใส่ใจเรา

3.3 ลักษณะเฉพาะของการเรียนรู้ภายใต้เงื่อนไข

ลักษณะเฉพาะของการเรียนรู้ คือ การเรียนรู้เป็นกลุ่มเยาวชนขนาดเล็ก มีจำนวนสมาชิกเพียง 3 คน ทั้งนี้เกิดจากเงื่อนไขจากผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ที่กำหนดสมาชิกในกลุ่มแรกเริ่มในการเข้าโครงการเพียงกลุ่มละ 4 คนเท่านั้น เนื่องจากข้อจำกัดบางประการ จึงทำให้ขนาดของกลุ่มเล็ก แต่เมื่อจบโครงการปีแรก เยาวชนกลุ่มนี้ก็ได้ควบรวมกับกลุ่มของมหาวิทยาลัยทางภาคใต้แห่งหนึ่งและสมาชิกเก่าก็ออกจากการเป็นสมาชิกแบบประจำเนื่องจากเรียนจบและต้องทำงานประจำ ไม่สามารถทำงานสร้างสรรค์ละครเป็นงานประจำได้ จึงทำให้กลุ่มมีสมาชิก 3 คน ในปัจจุบัน แต่ก็มีสมาชิกคนอื่นๆที่เคยอยู่กลับมาช่วยงานเป็นระยะๆ ขึ้นอยู่กับเวลาที่ว่างตรงกันด้วย

การเป็นกลุ่มขนาดเล็กมีทั้งข้อดีและข้อควรพิจารณา กล่าวคือ ข้อดีคือสามารถทำงานด้วยกันได้ง่าย มีความเป็นทีมได้ไม่ยากถ้าสมาชิกทุกคนเอาใจใส่และใฝ่รู้ในกระบวนการสร้างสรรค์ละคร แต่ข้อควรพิจารณาคือ กลุ่มยังเล็กก็มีโอกาสในการใช้อำนาจแบบเบ็ดเสร็จได้ง่าย และคนหนึ่งคนมีหลายหน้าที่จนเกินไป ทำให้เกิดความเหนื่อยล้าและอารมณ์หงุดหงิดได้ง่าย หากสมาชิกในกลุ่มไม่ยอมรับซึ่งกันและกัน กอปรกับ หากสมาชิกคนใดคนหนึ่งออกจากกลุ่ม โอกาสที่คนที่เหลือจะสามารถประคองให้เกิดการสร้างสรรคละครอย่างต่อเนื่องย่อมเป็นไปได้ยาก

ตอนที่ 2 ขั้นการแสดง (Production)

เมื่อเยาวชนผ่านการสร้างความรู้(Construct)วิถีประชาธิปไตยในขั้นเตรียมงาน (Pre-Production) จึงเกิดการเปลี่ยนรูปไปให้แต่ละกลุ่มมีความใกล้เคียงกัน ทำให้ขั้นการแสดงมีความรวดเร็วในการเรียนรู้ขั้นและขมวดรูปแบบกระบวนการเรียนรู้ให้มีลักษณะที่ใกล้เคียงกันมากขึ้น ผู้วิจัยจึงขออธิบายเป็น 3 กลุ่มไปพร้อมๆกัน โดยขั้นการแสดงนี้ เป็นขั้นตอนที่น่าละครที่สร้างสรรค์ไว้มาสื่อสารกับผู้ชม โดยผู้วิจัยพบความเหมือนกันและแตกต่างกันของการเรียนรู้วิถีประชาธิปไตยของเยาวชนในขั้นตอนนี้ แบ่งได้เป็น

1.กระบวนการสื่อสาร

กระบวนการสื่อสารเป็นสิ่งสำคัญมากในการเรียนรู้ขั้นการแสดงนี้ โดยกลุ่มเยาวชนผู้สร้างสรรค์ละครจัดเป็นผู้ส่งสารผ่านละคร ในขั้นเตรียมงาน (Pre-Production) เยาวชนเรียนรู้วิถีประชาธิปไตยมากบ้างน้อยบ้างแตกต่างกันตามพื้นฐานความรู้ที่ติดตัวมา ทั้งนี้เกิดจากฐานความรู้และทักษะด้านการสร้างสรรค์ละครที่แตกต่างกันด้วย จึงทำให้การแสดงวิถีประชาธิปไตยนั้นแตกต่างกัน เมื่อนำมาสู่ขั้นการแสดง คนที่มีประสบการณ์ด้านการละครมาก่อน จะสามารถปรับตัวและแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าได้ดีกว่า แต่สิ่งสำคัญคือ ในขั้นการแสดงนี้ทุกคนรู้จักบทบาทและหน้าที่ของตนเองได้อย่างดี เห็นความสำคัญและนำไปสู่ความรับผิดชอบได้ หากขาดวิถีประชาธิปไตยในด้านนี้ การแสดงก็ไม่สามารถเกิดขึ้นได้

โดยสารหรือเรื่องราว เนื้อหาที่ใช้ในการสร้างสรรค์บทละคร แบ่งเป็น

1.1 เนื้อหาในละครแบบทั่วไป คือ เรื่อง ความรัก ความเข้าใจในครอบครัว ในกลุ่มเพื่อน

กลุ่มเยาวชนที่ใช้เรื่องราวความรัก ความเข้าใจในครอบครัว ในกลุ่มเพื่อนทั้งเพื่อนในวัยเรียน เพื่อนร่วมงาน เพื่อนบ้าน เพื่อนร่วมวัย คือ กลุ่มเยาวชนในชมรมศิลปะการแสดง โดยใน 3 ปีที่ทำละครมา เรื่องแรกจะเน้นเรื่องราวที่เป็นความรักความเข้าใจของคนในครอบครัว เรื่องที่สองเน้นความเข้าใจกันของเพื่อนร่วมงาน และเพื่อนในวัยเรียน และล่าสุด เรื่องที่สาม เน้นความรักของชาย หญิง อาจเป็นเพราะกลุ่มผู้ชมของเยาวชนกลุ่มนี้เป็นนิสิต นักศึกษา ในมหาวิทยาลัย จึงไม่

สามารถจะหลีกเลี่ยงเรื่องเหล่านี้ได้ อีกทั้ง เมื่อทำเรื่องราวเกี่ยวกับความรักความเข้าใจ ก็จะได้รับเสียงชื่นชมจากผู้ชมด้วย และในใบแสดงความคิดเห็นที่ผู้ชมทำและส่งคืนมายังเยาวชนนั้น ก็ปรารถนาให้กลุ่มเยาวชนทำละครที่มีเนื้อหาแนวนี้อีก เพราะดูง่าย เข้าใจง่าย และเพลิดเพลิน ซึ่งจัดเป็นวัตถุประสงค์ขั้นพื้นฐานของละครว่าด้วยเรื่องความเพลิดเพลิน ส่วนในฐานของการเจริญปัญญา และนำพาจิตวิญญาณนั้น ละครยังไม่สามารถพาคนดูไปถึงได้ มีเพียงเรื่องที่สองที่ทำให้ภาวะการเจริญปัญญาสอดแทรกอยู่ แต่ก็ได้รับคำวิจารณ์จากผู้ชมว่าบางส่วนของละครน่าเบื่อและสอนเกินไป เป็นต้น รวมทั้ง กลุ่มละครในโรงเรียนซึ่งเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ในปีการศึกษา 2555 ก็เลือกที่จะทำละครในปีต่อมาที่เน้นเรื่องราวของความรักในครอบครัวด้วย โดยเนื้อหาละครในลักษณะนี้นั้นจะเกิดวิถีประชาธิปไตยเรื่องคุณธรรมนำความรู้ ซึ่งโดยพื้นฐานของบทละคร แม้จะเป็นเรื่องราวความรัก ความเข้าใจระหว่างเพื่อนมนุษย์ ก็จะมีพื้นฐานด้านคุณธรรมแฝงอยู่ อาทิ ความซื่อสัตย์ ความซื่อสัตย์ ความมีน้ำใจ เป็นต้น มิได้มีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับระบอบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตยโดยตรง แต่ด้วยกระบวนการสร้างสรรค์ละครก็สามารถสร้างวิถีประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นได้

1.2 เนื้อหาในละครแบบเน้นประเด็นทางสังคมที่นำไปสู่วิถีประชาธิปไตยบางประการของผู้ชม คือ เรื่องของภาวะผู้นำ และเรื่องที่เป็นประเด็นปัญหาของชุมชน

กลุ่มเยาวชนที่ใช้เรื่องราวของภาวะผู้นำ คือ กลุ่มละครในโรงเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 (ปีการศึกษา 2554) ที่ทำเรื่องเกี่ยวกับภาวะผู้นำที่มีเนื้อหาเรื่องราวเกี่ยวกับเยาวชนที่ต้องทำงานร่วมกันโดยมีความแตกต่างกันในลักษณะนิสัยและการทำงาน เมื่อคนที่แตกต่างกันมาอยู่ร่วมกัน จึงต้องปรับตัวเข้าหากัน ฝึกเป็นผู้นำผู้ตามที่ดี และเรียนรู้ถึงความแตกต่างเหล่านี้ โดยผู้ชมที่ชมนั้นเป็นผู้ปกครอง อาจารย์และนักเรียน โรงเรียนเดียวกัน

กลุ่มเยาวชนที่ใช้เรื่องที่เป็นประเด็นปัญหาของชุมชน คือ กลุ่มละครอิสระ ที่ทำเรื่องที่สองที่มุ่งสอนให้เด็กรุ่นใหม่ที่สนใจแต่เทคโนโลยี สนใจเรื่องจีปาดะ ได้หันมาสนใจการเรียนรู้ และรับรู้ถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นบนพื้นที่ทำกินของครอบครัวและที่อยู่อาศัย โดยใช้เทคนิคการเล่าเรื่องแบบย้อนอดีต มีการใช้เพลงที่แต่งใหม่เข้ามาใส่ในช่วงต้นและช่วงท้ายของเรื่อง ที่เน้นการเชิญชวนให้มาเที่ยวจังหวัดสงขลา ในช่วงต้นของเรื่อง เพลงจะบอกถึงสิ่งดีๆที่สงขลาเคยมี และในช่วง

ท้ายเรื่องเพลงจะเล่าถึงสภาพการณ์ในปัจจุบันที่มีโรงแยกก๊าซ โรงไฟฟ้า และอื่นๆเข้ามา ทำให้เกิดผลกระทบต่อคนในพื้นที่ ระหว่างกลางเรื่องจะเป็นตัวละครที่เล่าให้นักเรียนคนฟังถึงสิ่งที่เกิดขึ้นนั้นมันส่งผลต่อชาวบ้านอย่างไร และจบลงด้วยการเสียดสีด้วยความแตกต่าง (Contrast) ระหว่างอารมณ์และสีหน้าของชาวบ้านกับอารมณ์และสีหน้าผู้มีอำนาจมาเปิดแผ่นป้ายที่แตกต่างกัน ซึ่งสิ่งเหล่านี้มันไปกระทบจิตใจคนดูเป็นอย่างมาก ชาวบ้านบางคนร้องไห้ขณะดูละคร บางคนบอกว่ามันเป็นเรื่องราวของพวกเขา และบางคนทนดูไม่ได้ เดินจากไปก็มี

ทั้งสองเรื่องมีภาวะที่ต้องการสื่อสารกับผู้ให้เกิดการรับรู้วิถีประชาธิปไตยบางประการ อาทิ กลุ่มละครในโรงเรียนมุ่งให้ผู้ชมเกิดการรับรู้ถึงบทบาทหน้าที่ การเป็นผู้นำผู้ตาม ความรับผิดชอบ ความแตกต่างหลากหลาย การทำงานร่วมกัน คุณธรรมเรื่องความอดทน อดกลั้น จากอุปสรรคที่ตัวละครเผชิญในฉากต่างๆ มุ่งหวังให้ผู้ชมเรียนรู้จากความผิดพลาดของตนเองจะได้ไม่กระทำซ้ำอีก ในขณะที่กลุ่มละครอิสระมุ่งให้ผู้ชมรับรู้ถึงสิทธิและความเท่าเทียม ของคนในประเทศ 'ไม่ว่าจะชนชั้นใด เป็นผู้อำนาจหรือไม่ ก็มีสิทธิที่เท่าเทียมกัน โดยกลุ่มเยาวชนมุ่งหวังให้เกิดสิทธิขั้นพื้นฐานก่อนคือให้ชาวบ้านรับรู้ถึงข้อมูลข่าวสารที่ส่งผลกระทบต่อตนเองและชุมชน ซึ่งเป็นการปูข้อมูลไปสู่ขั้นประเมินผล (Post-Production) ที่เยาวชนร่วมกับภาคีเครือข่าย นักวิชาการ NGOs และผู้นำชุมชนมาร่วมพูดคุยเพื่อหาทางออกร่วมกันในขั้นตอนนี้ด้วย จัดเป็นการเสริมสร้างพลังชุมชน โดยมีจุดกำเนิดจากการสื่อสารเรื่องราวในละครซึ่งผู้วิจัยจะกล่าวถึงในขั้นตอนประเมินผลต่อไป

รูปแบบการสื่อสาร เป็นแบบซึ่งหน้า (Face to Face) ทั้ง 3 กลุ่ม กล่าวคือ เยาวชนใช้รูปแบบการแสดงแบบละครเวที ละครเร่ ละครชุมชน ซึ่งทั้ง 3 รูปแบบนี้จัดเป็นรูปแบบการสื่อสารเป็นแบบซึ่งหน้าทั้งสิ้น โดยผู้แสดงกับผู้ชมจะอยู่ในพื้นที่เดียวกัน แต่มีลักษณะแตกต่างกันใน 3 กลุ่ม ดังนี้

1) เน้นการสื่อสารกับผู้ชม โดยจัดที่นั่งให้ผู้ชมแยกส่วนกับนักแสดงอย่างชัดเจน เช่น จัดแสดงในโรงละคร หอประชุม ห้องละคร ที่มีการแบ่งพื้นที่และสัดส่วนระหว่างผู้แสดงกับผู้ชมไว้อย่างชัดเจน ไม่ปะปนกัน อาทิ กลุ่มละครในโรงเรียนและกลุ่มละครในชมรม ศิลปะการแสดง

2) เน้นการสื่อสารกับผู้ชม โดยจัดที่นั่งให้ผู้ชมกับนักแสดงแยกส่วนกันไม่ชัดเจน บางครั้ง และในบางช่วงของการแสดงผู้ชมมีส่วนร่วมในการดำเนินเรื่องด้วย อาทิ กลุ่มละครอิสระ ที่จัดแสดงตามท้องถนน เช่นถนนในชุมชนแพรงนรา กรุงเทพมหานคร แสดงที่หาดทรายของชุมชน เป็นต้น และในบางช่วงชาวบ้านก็ร่วมเป็นนักแสดงในฉากพิธีเปิดโรงไฟฟ้า ด้วยการปรบมือให้เกียรติผู้มีอำนาจที่มาเปิดโรงไฟฟ้าด้วย ซึ่งปฏิริยาตอบสนองของผู้ชมต่างภูมิภาคก็แตกต่างกันตามความใกล้ชิดกับประเด็นปัญหา อาทิ คนกรุงเทพ เป็นผู้ใช้ไฟฟ้าเป็นหลักในประเทศ พอถึงฉากนี้ก็ร่วมตบมือกันเกรียวกราว ขณะที่คนในท้องที่อย่างชาวบ้านนั้น พอถึงฉากนี้ก็เงียบ ไม่มีใครร่วมแสดงความคิดเห็นในสิ่งที่พวกเขาได้รับผลกระทบด้วย เป็นต้น

โดยในการสื่อสารกับผู้ชมในการเรียนรู้ชั้นการแสดงนี้ จะเกิดการตอบสนองย้อนกลับ (Feedback) แบบทันทีทันใด ด้วยปฏิริยาของผู้รับสารหรือผู้ชม ขณะชมละคร และนักแสดงนำปฏิริยาเหล่านั้นมาสร้างการเปลี่ยนแปลงในการแสดงของตนเอง

ผู้ชมของกลุ่มเยาวชนทุกกลุ่มที่สร้างสรรค์ละครส่วนใหญ่เป็นนักเรียน นักศึกษา และคนทั่วไป โดยมีมุ่งหวังให้เกิดความเพลิดเพลิน เจริญปัญญา นำพาจิตวิญญาณ ผลของการสร้างการเรียนรู้จากเรื่องราวและการจัดแสดงละครของคนนั้นก็เกิดขึ้นแตกต่างกันไป อาทิ เรื่องของชมรมศิลปะการแสดง ก็จะเน้นความเพลิดเพลินเป็นหลัก และแฝงข้อคิดให้เจริญปัญญาด้วย แต่ผู้ชมบางส่วนก็เข้าไม่ถึงเพราะกลวิธีในการนำพาสารยังไม่น่าสนใจเท่าที่ควร ส่วนเรื่องของละครในโรงเรียน เน้นการเพลิดเพลินและเจริญปัญญาอย่างชัดเจน โดยมีมุ่งหวังให้เกิดการเรียนรู้ถึงความเป็นผู้ดำเนินแต่ละตัวละครและความเป็นผู้นำในตัวผู้ชมด้วย ส่วนกลุ่มละครอิสระ มุ่งเน้นความเพลิดเพลิน โดยการใส่เพลงและกายกรรมเข้ามา เน้นการเจริญปัญญาด้วยการกระตุ้นความคิดถึงปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อพวกเขาด้วย และท้ายสุดมุ่งหวังให้ผู้ชมเกิดการนำพาจิตวิญญาณ คือ ปลุกจิตสำนึกของชาวบ้านให้ตระหนักถึงสิ่งที่พวกเขาจะทำเพื่อชุมชนของเขาได้ เป็นต้น และในกลุ่มละครอิสระนั้นมีผู้รับสารเป็นชาวบ้านในชุมชน เนื่องจากชุมชนเป็นต้นเรื่องของพวกเขา เขาจึงต้องนำเรื่องราวเหล่านั้นไปสื่อสารกลับที่ชุมชนอีกครั้งหนึ่งเพื่อปลุกจิตสำนึกของชาวบ้าน

จุดเด่นของการเรียนรู้ผ่านชั้นการแสดงคือลักษณะของการสื่อสารแบบสองทาง(Two Ways Communication) คือมีการย้อนกลับของข้อมูลระหว่างเยาวชนกับผู้ชม และเกิดการปรับเปลี่ยนการ

แสดงบางอย่าง อาทิ การเพิ่มพลัง เพิ่มเสียงในการแสดง การเปิดตัวให้ผู้ชมเห็นใบหน้าและลำตัวของนักแสดงมากยิ่งขึ้น การขยายท่าทางให้ใหญ่ขึ้นเพื่อที่ผู้ชมที่นั่งอยู่ไกลจากเยาวชนได้รับรู้ถึงพลังในการแสดงนี้ เป็นต้น อันนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงวิถีประชาธิปไตยบางประการ อาทิ การยอมรับความแตกต่างหลากหลายของผู้ชมในแต่ละรอบจะมีปฏิริยาตอบกลับไม่เหมือนกัน หากเยาวชนยึดผลของความพึงพอใจของผู้ชมรอบใดเป็นพิเศษก็จะทำให้ไม่เกิดการปรับตัวตามปฏิริยาตอบกลับของผู้ชมในรอบอื่นๆ สิทธิและความเท่าเทียม ในกรณีที่ผู้ชมในแต่ละรอบต้องได้ชมการแสดงที่มีคุณภาพและมาตรฐานเดียวกันทุกรอบ ไม่เลือกที่รักมักที่ชัง ที่จะเล่นดีหรือรับผิชอบงานดีเป็นพิเศษในรอบที่มีคนพิเศษ อาทิ พ่อ แม่ ครอบครัว แฟน ครู เพื่อนสนิท เป็นต้น

2.กระบวนการเรียนรู้วิถีประชาธิปไตยของเยาวชนในชั้นการแสดง

การเรียนรู้วิถีประชาธิปไตยของเยาวชนทั้ง 3 กลุ่มในชั้นการแสดง ประกอบด้วย

2.1 วิธีการเรียนรู้

สามารถสรุปวิธีการเรียนรู้ของเยาวชนทั้ง 3 กลุ่ม ในชั้นการแสดง(Production) ได้ดังนี้

2.1.1 ความรู้หรือปัญญา

วิถีประชาธิปไตยที่โดยเด่นในชั้นการแสดงนี้คือการมีส่วนร่วมและมีจิตสาธารณะ ภายใต้แนวคิด The Show Must Go On จึงทำให้เยาวชนทั้งสามกลุ่มรับรู้ถึงความรู้เรื่องความสำคัญของส่วนรวม จึงทำให้เกิดการทำงานแบบร่วมมือภายใต้การสร้างความสัมพันธ์และบรรยากาศในการทำงานที่ดี แต่ทั้งนี้สิ่งที่ทำให้วิถีประชาธิปไตยที่เกิดขึ้นได้อย่างไม่มีปัญหาเรื่องพวกมากลากไปต้องอาศัยการฝึกฝน(Practice)เรื่องเหตุผลให้มากขึ้นด้วย แต่ทั้งนี้ ในสามกลุ่มที่ใช้อำนาจในการบริหารงานแตกต่างกัน ทั้งแนวคิด แนวราบ และแนวผสมผสาน มีลักษณะของการใช้เหตุผลแตกต่างกัน 2 แบบ คือ

1)เยาวชนที่มีบทบาทหน้าที่บางประการที่ต้องใช้อารมณ์ในการทำงานในชั้นตอนนี้ อาทิ นักแสดง และผู้ควบคุมแสง เสียง ในกลุ่มละครในโรงเรียนและกลุ่มละครในชมรม

เพราะเน้นการสื่อสารอารมณ์ ความรู้สึก ผ่านการแสดงไปยังผู้ชม โดยมีความเชื่อว่า “การทำงานศิลปะเป็นเรื่องที่ต้องใช้จินตนาการ ไม่สามารถใช้หัวได้หมดในทุกเรื่อง หากนักแสดงใช้หัวโดยปราศจากใจ ใช้เหตุผลโดยปราศจากอารมณ์ การแสดงก็จะไร้รสชาติ” (น้ามนต์ จ้อยรักษา, 7 มีนาคม 2556)

2)เยาวชนที่ใช้เหตุผลในการทำงานร่วมกันในชั้นตอนนี้ ส่วนใหญ่หลายบทบาทในทุกกลุ่มจะใช้เหตุผลในการทำงาน เพื่อให้เกิดการดำเนินงานที่เป็นระบบ แม้แต่นักแสดงในกลุ่มละครอิสระก็เลือกที่จะใช้เหตุผลในการสื่อสารกับผู้ชมที่เป็นชาวบ้าน เพราะเป้าประสงค์ในการทำละครมิได้ให้เกิดความรู้สึกเป็นแกนนำ แต่ต้องการให้ชาวบ้านเกิดการรู้จัก ตำนานในประเด็นปัญหาในละคร การแสดงของกลุ่มจึงไม่เน้นให้เกิดความร่าอารมณ์หรืออารมณ์เป็นตัวเล่าเรื่อง แต่ใช้ประเด็นของเหตุผลเป็นแกนในการเล่าเรื่อง

สิ่งที่เยาวชนเรียนรู้ได้อย่างชัดเจนมากในชั้นการแสดงคือเรื่องบทบาท หน้าที่ เห็นได้ในทุกกลุ่ม กล่าวคือ หากไม่เกิดการเรียนรู้ด้านนี้ ละครก็ไม่สามารถจัดแสดงได้ อาทิ หากนักแสดงจำบทและตำแหน่งที่ต้องยืนบนเวทีหรือพื้นที่การแสดงไม่ได้ หากทีมงานทุกคนในละครไม่มาทำหน้าที่การแสดงก็ไม่สามารถเกิดขึ้นได้ หรือแม้แต่ทำหน้าที่ไม่ครบถ้วน และไม่มีควมรับผิดชอบ อาทิ ทีมงานเบื้องหลังจำคิวไม่ได้ ผู้กำกับการแสดงไม่รวมสมาธิและจิตใจของผู้แสดง และทีมงานก่อนการแสดง การแสดงก็จะออกมาไม่ดีเท่าที่ควร เป็นต้น ความรู้ในด้านนี้จึงเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ในชั้นการแสดงนี้

สิ่งที่เกิดขึ้นกับ 3 กลุ่มอีกอย่างคือ การคำนึงถึงสิทธิและความเท่าเทียม โดยผู้ชมทุกคนในทุกรอบต้องมีสิทธิในการได้รับชมการแสดงที่มีมาตรฐานและคุณภาพที่ใกล้เคียงกัน เมื่อเป็นการแสดงสดแบบละครเวที ละครเร่ ละครชุมชน จึงไม่สามารถจะการันตีว่าทุกรอบจะเล่นเหมือนกันได้ เพราะเกิดขึ้นแบบปัจจุบันขณะ แต่สิ่งที่ทีมงานสร้างสรรค์ทุกคนรู้ดีคือ การทำให้มีความใกล้เคียงกันในเรื่องมาตรฐานให้มากที่สุด ซึ่งการคำนึงถึงสิทธิที่ผู้ชมพึงได้จากชั้นการแสดงนั้น จะเกิดขึ้นกับกลุ่มเยาวชนที่จัดแสดงมากกว่า 1 รอบอย่างชัดเจน กล่าวคือ กลุ่มละครในโรงเรียน จัดแสดงเพียงรอบเดียว การเกิดวิถีประชาธิปไตยในเรื่องของความเท่าเทียมอาจจะเห็นไม่ชัด แต่ในใจเยาวชนรู้ดีว่า ต้องแสดงและทำงานให้ดีเท่ากับที่ซ้อมมา หรือดีกว่า เพื่อให้ผู้ชมที่เสียเวลาเฝ้าติดตามดูละครเพียง 40 นาที ได้ความคุ้มค่ากลับไป ขณะที่กลุ่มที่จัดแสดงมากกว่า 1 รอบ อย่างกลุ่ม

ชมรมศิลปะการแสดง ที่จัดแสดง 2 รอบ และกลุ่มละครอิสระนั้น จัดแสดง 20 รอบ การเข้าใจในเรื่องสิทธิและความเท่าเทียมกันในมาตรฐานการรับชมของผู้ชมนั้นจะต้องใกล้เคียงกัน แต่ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปฏิริยาย้อนกลับของผู้ชมในรอบนั้นๆด้วย

2.1.2 จิตใจ

คุณลักษณะที่สะท้อนวิถีประชาธิปไตยที่เกิดขึ้นขณะที่เยาวชนสร้างสรรค์ละครคือเรื่องคุณธรรม พบลักษณะของคุณธรรมนำความรู้ดังนี้

1) ความอดทน อดกลั้นพบเห็นได้จากกรณีที่เยาวชนแต่ละคนต้องยอมลดอันดับตนเองลงขณะเตรียมการจัดแสดง แต่ต้องมีบทบาทหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบให้เกิดการแสดงได้ อาทิ นักแสดงบางคนไม่ชอบให้ใครมาถูกเนื้อต้องตัวเวลาเปลี่ยนเสื้อผ้า แต่เมื่อต้องการการเปลี่ยนเสื้อผ้าที่รวดเร็ว (Quick Change) เพื่อออกไปให้ทันการแสดงในฉากต่อไป ก็ต้องยอมให้มีทีมงานฝ่ายเสื้อผ้าเปลี่ยนให้ เป็นต้น

2) ความซื่อสัตย์ เห็นได้จากขณะจัดการแสดง ทุกคนจะพุ่งสมาธิไปที่การจัดการแสดงให้เกิดขึ้นทั้งด้านหน้าเวที หลังเวที และหลังคนดูตรงแผนควบคุมไฟและเสียง เยาวชนทุกคนจะทิ้งของมีค่าไว้ในห้องแต่งตัวและห้องทำงาน โดยมีได้สนใจเก็บของมีค่าไว้กับตัว เมื่อการแสดงเสร็จสิ้น ของทุกอย่างของทุกกลุ่มละครก็ยังคงอยู่ครบ และจากประสบการณ์ของผู้วิจัย จะเป็นแบบนี้ในแทบทุกโปรดักชั่นละคร ไม่ว่าจะเป็นละครมืออาชีพ หรือ มือสมัครเล่นก็ตาม อาจเป็นเพราะละครสอนเราให้เป็นคนเอาใจเขามาใส่ใจเรา (Empathy) จึงทำให้เราเข้าใจว่าการเอาของผู้อื่นมาเป็นของตนจะทำให้เขาทุกข์ร้อนเพียงใด จึงไม่ค่อยเกิดเหตุการณ์ในลักษณะของการลักขโมย คดโกง ในละครมากนัก หากจะมี ก็มักเป็นคนที่เพิ่งเรียนรู้เรื่องละครและไม่เข้าใจเป้าหมายของละครข้อนี้ดีพอ แต่ใน 3 กลุ่มนั้นพบคุณธรรมเรื่องความซื่อสัตย์แบบเต็มร้อย

3) ความขยันหมั่นเพียร ในวันแสดงจะมีสิ่งหนึ่งที่ผู้สร้างสรรค์ละครเชื่อมั่นมาตลอดคือมนต์วิเศษ (Magic II) ที่จะเกิดขึ้นในชั้นการแสดงนี้เท่านั้น และเกิดขึ้นในเวลาทีละครสื่อสารกับผู้ชม ทำให้ทีมงานผู้สร้างสรรค์มีพลังพิเศษบางอย่างที่สร้างความขยันหมั่นเพียรในการทำหน้าที่ของตนเองอย่างดีที่สุด ดังคำกล่าวของทีมงานของกลุ่มละครในชมรมว่า “เวลามีคนดูมาอยู่

ตรงหน้าแล้วมันทำให้เราคึกคัก มีพลังอะไรบางอย่าง ทำให้อยากทำงานให้เต็มที่” (สัมภาษณ์ทีมงานละครในชมรม, มกราคม 2555) ทั้งนี้ก็เพื่อสื่อสารสิ่งที่พวกคนทำกันมาในชั้นเตรียมงานให้ออกมาดีที่สุดนั่นเอง

4) ความมีน้ำใจ ในส่วนนี้จะพบเห็นได้จากการช่วยเหลือซึ่งกันและกันและกันในวันแสดง อาทิ นักแสดงคนไหนลืมอุปกรณ์ประกอบฉากไว้บนเวที นักแสดงอีกคนหนึ่งก็จะช่วยเหลือเอาเข้าไปเก็บให้ หรือนักแสดงคนใดเปลี่ยนเสื้อผ้าบนเวทีไม่ทัน นักแสดงคนอื่นก็จะเข้ามาช่วยเหลือโดยมิได้ร้องขอ เป็นต้น หรือแม้แต่ด้านหลังเวทีหอประชุมที่เยาวชนในชมรมจัดแสดง มีความมืด เวลาฝ่ายเสื้อผ้าเปลี่ยนเสื้อผ้าไม่ทันเพราะมองไม่เห็น ทีมงานฝ่ายเบื้องหลังก็จะส่องไฟฉายให้ เพื่ออำนวยความสะดวกในการทำงานของฝ่ายอื่นด้วย

อีกด้านหนึ่งที่เยาวชนเรียนรู้ด้านจิตใจคือเรื่อง จิตสาธารณะ เห็นประโยชน์ของส่วนรวมเหนือส่วนตัว โดยความรู้ที่เยาวชนเรียนรู้ คือ รู้ว่าส่วนรวมสำคัญกว่าส่วนตัว เห็นความสำคัญของส่วนรวม และเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่องานส่วนรวมได้ แบ่งเป็น 2 ระดับ คือ

1) คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมของกลุ่มผู้สร้างสรรค์

ในส่วนนี้ เยาวชนคำนึงถึงความสำเร็จร่วมกันของละคร จึงทำให้เกิดการทำหน้าที่อย่างเต็มที่ในทุกๆหน้าที่ ยังได้ยินเสียงปรบมือหรือหัวเราะของคนดู จะยิ่งทำให้ผู้สร้างสรรค์มีจิตใจไปในแนวทางเดียวกัน เกิดความฮึกเหิมได้ง่ายขึ้น

2) คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมของผู้ชม

นอกจากเยาวชนจะคำนึงถึงประโยชน์ของกลุ่มแล้ว ยังคำนึงถึงประโยชน์ที่ผู้ชมจะได้รับจากการชมละครด้วย อาทิ กลุ่มละครในชมรมศิลปะการแสดง คำนึงถึงความสนุกที่ผู้ชมจะได้รับ และสอดแทรกสาระประเด็นครอบครัว คุณธรรม ไป ขณะที่กลุ่มละครในโรงเรียน และกลุ่มละครอิสระ คำนึงว่าผู้ชมจะได้สาระอะไรที่ต่อยอดจากความเพลิดเพลินในการชมละคร อาทิ ภาวะผู้นำ สิทธิและความเท่าเทียมในการรับรู้ข่าวสาร เป็นต้น

คุณลักษณะที่เด่นชัดอีกประการหนึ่งในขั้นการแสดงของเยาวชนทุกกลุ่ม คือ ความสามัคคี ซึ่งความรู้ที่เยาวชนเรียนรู้ คือ รู้ว่าสามัคคีคือพลัง ให้ความสำคัญกับความสามัคคีและแสดงออกถึงความสามัคคี ด้วยการประสานพลัง ทำงานเป็นทีมร่วมกับผู้อื่นได้ แม้ว่าในขั้นการเตรียมงานนั้น เยาวชนบางกลุ่มจะเกิดความขัดแย้งที่นำไปสู่การเรียนรู้เรื่องการต่อรองอำนาจกันในกลุ่มอย่างไร ในขั้นการแสดงทุกกลุ่มจะมีความสามัคคีกัน ร่วมกันทำงานไปในทิศทางเดียวกัน อาจเป็นเพราะปัจจัยหลายประการ เช่น

- 1) เวลาที่ใช้ในการแสดงนั้นค่อนข้างสั้น ความสามัคคีจะทำให้งานสำเร็จได้ดีกว่า
- 2) พลังกลุ่มที่สะท้อนความร่วมมือแรงร่วมใจในการทำงาน
- 3) การเห็นปฏิกิริยาตอบสนองจากผู้ชม ไม่ว่าจะเป็ฉงบวคหรือฉงลบ ก็จะทำให้เกิดความร่วมมือกันได้

2.1.3 พฤติกรรม

พฤติกรรมที่สะท้อนวิถีประชาธิปไตยในเยาวชนเริ่มขึ้นจากการที่เยาวชนเกิดการเคารพในกฎ กติกา เยาวชนทั้ง 3 กลุ่มจะมีการตั้งกฎ กติกา ร่วมกันในกลุ่ม ดังนี้

กฎ กติกา ข้อที่ 1 สำหรับนักแสดงกฎสำคัญคือการมีสมาธิขณะแสดง

กฎ กติกา ข้อที่ 2 การที่ทีมงานทุกคนมีความพร้อมในการแสดง คือ ต้องทำทุกอย่างให้เสร็จและพร้อมก่อนการแสดงเริ่มหรือเปิดม่าน อาทิ นักแสดงต้องแต่งตัวและแต่งหน้าให้เสร็จก่อนการแสดง ทีมงานฝ่ายเวทีต้องเคลียร์พื้นที่เวทีให้สะอาดและพร้อมสำหรับการเล่น เป็นต้น

กฎ กติกา ข้อที่ 3 การไม่ส่งเสียงรบกวนขณะด้านหน้าเวทีที่มีการแสดง

กฎ กติกา ข้อที่ 4 กฎของการเคารพหน้าที่ของกันและกันและกันและเห็นความสำคัญของทุกหน้าที่เท่ากัน รวมถึงปฏิบัติหน้าที่ให้ดีที่สุดในขณะอยู่ในขั้นการแสดง

กฎ กติกา เหล่านี้จะเป็นกฎพื้นฐานในชั้นการแสดงของทุกกลุ่ม ส่วนในบางกลุ่มอาจจะมีกฎ กติกา เพิ่มเติม อาทิ กลุ่มละครในชมรมศิลปะการแสดง จะมีกฎของการปิดโทรศัพท์มือถือขณะแสดงด้วย เพื่อป้องกันไม่ให้รบกวนสมาธิในการทำงาน เพราะมุ่งหวังให้เกิดการแสดงที่มีประสิทธิภาพสูงสุด เป็นต้น

เมื่อเยาวชนรู้จักกฎ กติกา แล้วนำไปสู่ความเข้าใจและมีพฤติกรรมเรื่องการยอมรับมติ เสียส่วนมาก ในชั้นการแสดงจะไม่มีอาการลงมือในเรื่องใดๆ ส่วนใหญ่จะเป็นการทำงานภายใต้ผลของมติที่ปฏิบัติสืบเนื่องมาจากขั้นเตรียมงานแล้ว ในส่วนนี้จึงเป็นเพียงการทำตามบทบาทหน้าที่ที่ได้ลงมติไว้เรียบร้อยแล้วเท่านั้น และอาจมีเล็กน้อยในเรื่องของการปรับกฎ กติกา บางอย่าง อันเนื่องมาจากจำนวนผู้ชมที่มากเกินไปเกิดความคาดหมาย อาทิ การแจ้งนักแสดงให้รู้ว่าพื้นที่ในการแสดงมีน้อยลง เนื่องจากผู้ชมขยายแถวขึ้นมาด้านหน้า ในกลุ่มละครในโรงเรียน และการแจ้งให้นักแสดงพูดเสียงให้ดังขึ้นของเยาวชนกลุ่มละครในชมรมศิลปะการแสดง เพราะผู้ชมมีจำนวนมากและนั่งไกลไปถึงท้ายหอประชุม หากพูดเสียงเบา ผู้ชมอาจขาดรรถรสในการชม เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เป็นเพียงมติของผู้นำ ไม่ใช่มติของกลุ่ม แต่เยาวชนที่มีบทบาทหน้าที่ที่เกี่ยวข้องจะต้องปรับ เพื่อให้การแสดงออกมาได้ดีขึ้น

วิถีประชาธิปไตยอีกด้านหนึ่งที่สะท้อนออกมาอย่างชัดเจนมากคือการมีส่วนร่วมของเยาวชนในชั้นการแสดง แม้ว่าขั้นการเตรียมงานเยาวชนใน 3 กลุ่มอาจจะเกิดการมีส่วนร่วมไม่เท่ากัน แต่ในชั้นการแสดงนี้จัดเป็นการรวมใจคนให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียมกัน เพราะหากเยาวชนคนใดขาดการมีส่วนร่วมในบทบาทหน้าที่ใดก็ตาม การแสดงก็จะไม่สามารถจัดแสดงได้ หรือหากจัดได้ก็จะไม่ดีเท่าที่เคยซ้อมไว้ เป็นต้น

เนื่องจากขั้นนี้เป็นขั้นที่เยาวชนสื่อสารกับผู้ชมจึงได้เรียนรู้วิถีประชาธิปไตย เรื่องความแตกต่างหลากหลายด้วย โดยความรู้ที่เยาวชนเรียนรู้คือ รู้และเข้าใจ ให้ความสำคัญ ถึงความแตกต่างหลากหลาย อันนำไปสู่การยอมรับฟัง ยอมรับความคิด ยอมรับมติของกลุ่ม เห็นความสำคัญของเสียงส่วนน้อย ให้ความสำคัญกันระหว่างคนในกลุ่มและผู้ชม ในประเด็นนี้อ่านนี้กล่าวถึงแล้วในส่วนของสิทธิความเท่าเทียม เรื่องของการยอมรับความแตกต่างหลากหลายของผู้ชม ไม่ว่าจะผู้ชมจะเป็นใคร สนิทกับทีมงานมากน้อยแค่ไหน ก็ต้องจัดการแสดงให้เท่าเทียมกัน และ

ในขณะที่เดียวกันก็ต้องยอมรับปฏิริยาของผู้ชมที่แตกต่างกันแต่ละรอบได้ด้วย เพราะจะได้ลัดอัตร จากรอบที่จัดแสดงได้ถูกใจคนดูรอบนั้นๆ ทำให้ลืมนำถึงถึงความแตกต่างหลากหลายที่ผู้ชมอาจจะ สะท้อนความชื่นชอบที่แตกต่างกันในแต่ละรอบก็ได้ นอกจากนี้ยังเป็นเรื่องของกรยอมรับความ แตกต่างหลากหลายในหน้าที่ของทีมงานสร้างสรรค์แต่ละคนที่มีความสำคัญเท่าๆกัน ทำให้เกิดการ ร่วมแรงร่วมใจกันมากในขั้นตอนนี้ เพราะมีลมหายใจเดียวกันในวันแสดง

ทั้งนี้ ในการเรียนรู้วิถีประชาธิปไตย เยาวชนก็ได้เรียนรู้เรื่องอำนาจด้วย โดย ความรู้ที่เยาวชนเรียนรู้ คือ รู้จักและเข้าใจอำนาจทั้งในตนเองและต่อผู้อื่น เห็นและมีมุมมองที่ หลากหลายต่ออำนาจ บริหารจัดการอำนาจ ทรัพยากร ต่อรอง มีวินัย และตัดสินใจได้ โดยแบ่ง อำนาจเป็น 2 แบบ คือ

1)อำนาจภายในตนเอง

อำนาจภายในตนเองของเยาวชน คือ อำนาจเชิงบวกที่เยาวชนเกิดแรงจูงใจใฝ่ สัมฤทธิ์ในการอยากทำหน้าที่ของตนให้ดีที่สุด เพื่อผู้ชมที่นั่งอยู่ตรงหน้าของพวกเขา นำไปสู่การ สร้างวินัยบางอย่างในตัวเอง เช่นสั่งตัวเองให้เสียงดังขึ้น สั่งให้ไม่ตื่นเต็นในสถานการณ์ที่คนดูเข้า มาใกล้ชิดมากเกินไป เป็นต้น ขณะที่อำนาจเชิงลบก็เกิดเช่นเดียวกัน เห็นได้จากเยาวชนบางคนก็เกิด การเปรียบเทียบกับเพื่อนนักแสดงด้วยกัน และพยายามที่จะสั่งตัวเองให้เล่นได้ดีเท่ากับเพื่อนคนนั้น หากปฏิริยาในการตอบสนองของคนดูไม่ได้ไปในทิศทางที่ตนต้องการก็จะเสียสมาธิ และลืมน หน้าที่ของตนเองไปนั่นเอง

2)อำนาจภายนอกตนเองหรือต่อผู้อื่น

เห็นได้ชัดในตำแหน่งหน้าที่ของผู้กำกับการแสดงที่เป็นผู้นำ ที่จะมีอำนาจใน การสั่งการทีมงานส่วนต่างๆได้ โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชนที่เน้นการสร้างสรรค์ละครที่มีรูปแบบละคร เวที ผู้กำกับการแสดงจะสามารถบริหารอำนาจภายนอกตนเองได้อย่างเต็มที่ โดยที่สมาชิกในกลุ่ม จะยินยอมยกอำนาจให้เพื่อให้งานของส่วนรวมดำเนินไปในทิศทางเดียวกันได้อย่างดีและมี ประสิทธิภาพ อาทิ กลุ่มละครใน โรงเรียน และกลุ่มละครในชมรมศิลปะการแสดง เป็นต้น ส่วน

กลุ่มละครอิสระนั้นจะไม่มีผู้กำกับที่เด่นชัด ทีมงานทุกคนเป็นนักแสดงในคราวเดียวกัน 1 คนมีหลายหน้าที่ จึงไม่เกิดอำนาจภายนอกตนเองขณะเรียนรู้ขั้นการแสดงขึ้น

2.2 ขั้นตอนการเรียนรู้ตามหลัก Constructivism

2.2.1 ขั้นนำ

ทราบดีวัตถุประสงค์ในการเรียนรู้ โดยผู้เรียนรู้ทราบดีวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ วิธีประชาธิปไตยในการสร้างสรรค์ละครผ่านขั้นการแสดง คือ การทำตามบทบาทและหน้าที่ของตนเองให้ดีที่สุด ขณะเดียวกันก็สามารถช่วยเหลือเพื่อนที่อื่นๆ ได้ด้วย จัดเป็นวิธีประชาธิปไตยแบบการมีบทบาทและหน้าที่แบบไร้พรหมแดน เพื่อให้งานของส่วนรวมสำเร็จลงได้อย่างราบรื่น

2.2.2 ขั้นทบทวนความรู้เดิม

เป็นขั้นตอนการทำงานที่อาศัยความรู้เดิมที่เกี่ยวข้องกับวิธีประชาธิปไตยจากขั้นเตรียมงานมาใช้ในการสร้างสรรค์ละครขั้นการแสดงนี้ ประกอบด้วย คุณธรรมนำความรู้ เน้นบูรณาการ มีบทบาทหน้าที่แบบไร้พรหมแดน เน้นความสามัคคีชอบประนีประนอม มีระยะห่างแห่งสุนทรีย์ เน้นการสร้างความสัมพันธ์ ชอบทำงานและประเมินในบรรยากาศที่ดี เอาใจเขามาใส่ใจเรา และมีส่วนร่วมในกิจการของกลุ่มและมีจิตสาธารณะ

2.2.3 ขั้นปรับเปลี่ยนแนวความคิด

เป็นขั้นตอนของการทำให้ผู้เรียนเข้าใจได้ดีขึ้น ผ่านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันระหว่างสมาชิกในกลุ่ม นำไปสู่การสร้างความคิดใหม่และประเมินความคิดใหม่นี้ มีกระบวนการปรับเปลี่ยนแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับวิธีประชาธิปไตย เป็น 3 ขั้นตอน คือ

1) เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างการทำงานมากขึ้น

ในขั้นตอนการแลกเปลี่ยนนี้ส่วนใหญ่จะเกิดการแลกเปลี่ยนภายในตนเองมากกว่าภายนอกหรือแลกเปลี่ยนกับผู้อื่น เพราะเวลาในรอบการแสดงนั้นมีไม่มาก ของกลุ่มละครในโรงเรียนประมาณ 40 นาที กลุ่มละครในชมรมศิลปะการแสดง ประมาณ 45 นาที และกลุ่มละครอิสระประมาณ 15 นาที ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนระหว่างกันได้ค่อนข้างยาก ประกอบกับทุก

บทบาทหน้าที่จะสมาธิอยู่กับการแสดงที่อยู่ด้านหน้าผู้ชม จึงไม่อาจพูดคุยอันเป็นการก่อให้เกิดเสียงรบกวนสมาธิสมาชิกกลุ่มสร้างสรรค์ฝ่ายอื่นๆและรบกวนอรรถรสในการชมของผู้ชมด้วย จึงเกิดเป็นลักษณะการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นภายในตนเองมากกว่า

2) การสร้างความคิดใหม่ อาทิ เกิดความคิดและทัศนคติใหม่ ขึ้นตอนนี้เกิดขึ้นหลังจากที่ทีมงานเผชิญกับปัญหาหรือเงื่อนไขบางอย่างขณะแสดง แล้วจึงเกิดความคิดในการแก้ปัญหาขึ้น อาทิ ทีมงานใช้อารมณ์ในการทำงานมากไปก่อให้เกิดบรรยากาศที่ไม่ดีในการทำงาน และอาจทำให้เกิดความเสียหายในทรัพย์สินที่เป็นอุปกรณ์ประกอบฉากได้ อาทิ ฝ่ายเสื้อผ้าที่วางอุปกรณ์แรงไปจนของหักพัง ก็ต้องระมัดระวังและใช้เหตุผลให้มากขึ้นในการทำงาน หรือ การขาดความรับผิดชอบของฝ่ายเสื้อผ้าบางคนที่วางเสื้อผ้าผิดตำแหน่ง ก็ทำให้ตัวละครหาเสื้อผ้าไม่เจอ ทำให้ไม่ได้เปลี่ยนเสื้อผ้าออกไปในฉากต่อไป เป็นต้น

3) ประเมินความคิดใหม่ เป็นขั้นที่เยาวชนเรียนรู้เรื่องการทำหน้าที่ของตนเอง ด้วยความรับผิดชอบต่อทั้งตนเองและผู้อื่น เกิดวิถีประชาธิปไตยแบบใหม่ที่เข้าใจและมีพฤติกรรมที่สอดคล้องกับประโยชน์ของส่วนรวมมากขึ้น อาทิ การวางของให้ถูกที่ตามกติกาที่วางไว้ การรับผิดชอบต่อหน้าที่เพื่อให้ทีมงานส่วนอื่นทำงานได้ การมีจิตสาธารณะนี้ถึงส่วนรวมก่อน การเคารพในความสำคัญของบทบาทที่แตกต่างกัน เป็นต้น

2.2.4 ขั้นนำความคิดไปใช้

เป็นขั้นตอนที่นิสิตได้นำความคิดหรือความรู้ไปใช้ในสถานการณ์ต่างๆทั้งที่คุ้นเคยและไม่คุ้นเคย ข้อดีของละครเวที ละครเร่ และละครชุมชน คือ เมื่อเกิดการปะทะสังสรรค์แบบซึ่งหน้า และผู้ชมส่งผลตอบสนองแบบทันทีทันใด จึงทำให้เยาวชนสามารถนำความรู้ในวิถีประชาธิปไตยที่เกิดขึ้นมาใช้ได้ทันที อาทิ นักแสดงก็ปรับเสียงตนให้ดังขึ้นเมื่อผู้ชมหัวเราะกลบเสียงของตนอยู่เพื่อให้ผู้ชมคนอื่นๆได้ยินเสียงตนอย่างเท่าเทียมกัน เป็นต้น

2.2.5 ขั้นทบทวน

คือการค้นพบว่าตนเองได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างไรบ้าง เมื่อเทียบกับก่อนเริ่มต้นบทเรียน การทบทวนที่ว่านี้จะเกิดขึ้นเพียงเสี้ยววินาทีหลังจากเยาวชนนำพฤติกรรมที่ได้

เปลี่ยนแปลงแล้วไปใช้แบบทันที โดยการทบทวนนี้จะอยู่ได้นานหรือไม่ขึ้นอยู่กับขั้นตอนการประเมินผล(Post-Production) ในการสร้างสรรค์ละครนี้หรือไม่ และต่อจากการจบการแสดงรอบนั้นๆเลยหรือไม่

2.3 ลักษณะเฉพาะของการเรียนรู้ภายใต้เงื่อนไข

การเรียนรู้เนื้อหาด้านเหตุผลของวิถีประชาธิปไตยนั้น จะเกิดขึ้นไม่เท่ากันในแต่ละบทบาทหน้าที่ บางบทบาทหน้าที่ อาทิ นักแสดง ผู้ควบคุมการเปิดและปิด ไฟ และ เสียงประกอบการแสดง อาจมีลักษณะของการใช้อารมณ์เหนือเหตุผล เพื่อสร้างสร้างงานให้ออกมามีความเป็นศิลปะมากขึ้น เพราะหากใช้เหตุผลกับทุกอย่างอาจทำให้การแสดงแข็งและจืดชืดได้

3.4 ปัญหาและอุปสรรคในการเรียนรู้

ส่วนใหญ่จะเป็นปัญหาทางเทคนิค อาทิ เครื่องขยายเสียงมีปัญหา เช่น เฮดเซต (Head Set) ไม่ดี เสียงขาดๆหาย ในกลุ่มละครในชมรมศิลปะการแสดง ปัญหาผู้ชมไม่ได้ยินเสียงเนื่องจากเสียงรบกวนจากสิ่งแวดล้อม อาทิ เสียงเรือ เสียงลม เสียงคลื่น ของกลุ่มละครอิสระ และปัญหาที่นั่งของผู้ชมที่มองเห็นการแสดงไม่ครบถ้วนเนื่องจากจัดที่นั่งในระนาบเดียวกัน จึงเกิดการบังกันขึ้น ในกลุ่มละครในโรงเรียน เป็นต้น

ตอนที่ 3 ชั้นประเมินผล (Post-Production)

ในชั้นประเมินผล เป็นขั้นตอนที่ผู้เรียนรู้สรุปและประเมินผลหลังการแสดงจบแต่ละรอบ และหลังจากการแสดงทุกรอบเสร็จสิ้น เพื่อสรุปบทเรียน ประเมินผลงานและการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในการสร้างสรรค์ละคร โดยผู้วิจัยพบความเหมือนกันและแตกต่างกันของการเรียนรู้ในชั้นตอนนี้แบ่งได้เป็น

1. วัตถุประสงค์ในการประเมินผล

การประเมินผลนั้นส่วนหนึ่งเกิดจากการตอบสนองย้อนกลับ (Feedback) แบบภายหลังการแสดงของผู้ชมในรูปแบบของ 1)แบบสอบถาม พบได้ในกลุ่มละครในโรงเรียนและกลุ่มเยาวชนในชมรมศิลปะการแสดง และ 2)การเสวนาพูดคุยระหว่างกลุ่มละคร ผู้ชมที่เป็นชาวบ้าน นัก

อนุรักษ์(NGOs) และนักวิชาการ ถึงประเด็นที่ละครพูดถึงภายหลังละครจบ พบได้ในกลุ่มละครอิสระ โดยการประเมินผลจากผู้ชม 2 ลักษณะนี้นำไปสู่วัตถุประสงค์ในการประเมินผล ดังนี้

1.1 ประเมินผลเพื่อนำไปพัฒนาผลงานละคร

การประเมินผลนี้เกิดจากทั้ง 3 กลุ่ม กล่าวคือ ในกลุ่มละครในโรงเรียนและกลุ่มเยาวชนในชมรมศิลปะการแสดง นั้นจะได้รับแบบสอบถามที่ประเมินคุณค่าด้านการแสดงจากผู้ชม เมื่อนำมาประมวลแล้ว จึงนำไปพัฒนาผลงานละครให้มีความตรงใจผู้ชมมากขึ้น ขณะที่กลุ่มละครอิสระนั้น เมื่อฟังความคิดเห็นจากชาวบ้านแล้วก็นำมาพัฒนาประเด็นในละครของตัวเองให้ตรงใจและตรงกับความต้องการของชาวบ้านให้มากขึ้นด้วย

1.2 ประเมินผลเพื่อนำไปพัฒนากระบวนการเรียนรู้

การประเมินผลในลักษณะนี้เกิดได้ 2 แบบคือ

1.2.1 การประเมินจากเยาวชนด้วยตนเอง

จะพบได้ในกลุ่มละครอิสระ ที่เมื่อฟังการเสวนาร่วมกับชาวบ้านและภาคีเครือข่ายแล้ว จึงหันกลับมาทบทวนกระบวนการสร้างสรรค์ของตนเองว่าตอบ โจทย์ของชาวบ้านมากน้อยแค่ไหน และปรับปรุงงานของตนเองให้สามารถพัฒนาได้ตรงกับความต้องการของชาวบ้านให้มากขึ้น โดยในการปรับนั้นเยาวชนก็ได้พัฒนากระบวนการเรียนรู้ของตนเองไปอีกขั้นด้วย

1.2.2 การประเมินจากผู้จัดกระบวนการเรียนรู้

พบได้ใน 3 กลุ่มผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ ทั้ง อาจารย์ผู้ดูแลโครงการภาวะผู้นำของโรงเรียน เจ้าหน้าที่กองกิจการนิสิตของมหาวิทยาลัย ผู้ดูแลชมรมศิลปะการแสดง และมูลนิธิสื่อชาวบ้าน มะขามป้อม ที่ดูแลกระบวนการสร้างสรรค์ละครของกลุ่มละครอิสระ โดยเน้นสรุปเป็นรูปเล่มรายงานกระบวนการเรียนรู้ของเยาวชนไปยังต้นสังกัดและผู้ให้ทุนสนับสนุน อาทิ ผู้อำนวยการ โรงเรียน อธิการบดีมหาวิทยาลัย และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) เป็นต้น ในการประเมินผลและทำรายงานสรุปผลนี้แบ่งออกเป็น 2 ประเด็น คือ 1)

เน้นที่ Output คือคู่มือของการนำเสนอละครเป็นหลัก และ 2)เน้นที่ Outcome คือสิ่งที่เยาวชนได้จากการสร้างสรรค์ละครเป็นหลัก โดยทุกกลุ่มจะมีทั้ง 2 แบบผสมผสานกัน มากบ้างน้อยบ้างต่างกันไป อาทิ ละครในโรงเรียนและชมรมจะมีทั้ง 2 อย่างพอกัน แต่มะขามป้อมจะเน้นรายงาน Outcome ที่เกิดขึ้นการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงเยาวชนมากกว่า

2.รูปแบบของการประเมินผล

2.1 แบบเป็นทางการ เน้นการประเมินแบบมีการประชุมหลังจบ โปรดักชั่น มีการสะท้อนตนเองของผู้เรียนรู้ และการสรุปเพื่อทำรูปเล่มรายงาน โดยส่วนใหญ่รูปแบบนี้เกิดโดยผู้จัดเป็นส่วนใหญ่ เพราะผู้จัดมีความเห็นว่าขั้นตอนการประเมินผลเป็นสิ่งสำคัญที่เยาวชนจะได้ทบทวนความรู้ทั้งหมดที่ได้ทำการสร้างสรรค์ละครมา และเกิดเป็นองค์ความรู้ที่สามารถนำไปใช้ใน ชีวิตประจำวันได้

2.2 แบบกึ่งทางการ เน้นการประเมินแบบพูดคุยกันในบรรยากาศสบายๆ ในร้านอาหาร ในการเดินทาง เป็นต้น รูปแบบการประเมินในลักษณะนี้เกิดขึ้นกับตัวเยาวชนเอง โดยเกิดขึ้นหลังจากเล่นละครเสร็จแต่ละรอบ หรือ เล่นทุกรอบเสร็จแล้ว อาทิ กลุ่มเยาวชนในชมรม ศิลปะการแสดง ที่เมื่อเล่นเสร็จทุกรอบก็ไปทานข้าวพูดคุยประเมินผลการทำงานในลักษณะที่สบายๆ เน้นการเปิดใจ และทบทวนสิ่งที่ได้ทำในขั้นเตรียมงานและขั้นแสดงที่ผ่านมา ส่วนกลุ่มละครอิสระนั้น เน้นการพูดคุยประเมินผลจากขั้นการแสดงและประเมินผลขั้นต้นผ่านการเสวนากันภายในช่วงเวลาเดินทางกลับจากชุมชน คุยกันในรถ บางครั้งก็คุยกันที่ร้านอาหาร เพื่อหาประเด็นที่จะเพิ่มเติมในเนื้อหา และปรับปรุงการแสดงให้ดีขึ้น รวมถึงทบทวนถึงกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นด้วย

ทั้งนี้ การประเมินผลที่พบใน 3 กลุ่ม มีลักษณะที่เหมือนกันคือ การประเมินในบรรยากาศแบบเป็นกันเอง สบายๆ ทั้งแบบที่อยู่ในพื้นที่สร้างสรรค์และนอกพื้นที่สร้างสรรค์ อาทิ ร้านอาหาร บริเวณรอบมหาวิทยาลัย ชุมชน เป็นต้น เนื่องจากกลุ่มละครทั้ง 3 กลุ่มเป็นกลุ่มที่เน้นการรวมตัวแบบอาสา เป็นกลุ่มละครสมัครเล่น ซึ่งกลุ่มละครลักษณะนี้สามารถเปลี่ยนแปลงจำนวนของสมาชิกได้ตลอดเวลา และกลุ่มก็สามารถสลายได้ตลอดเวลาเช่นกัน จึงทำให้การประเมินผลในรูปแบบทางการอาจไม่ส่งผลต่อการสร้างบรรยากาศที่ดีในการทำงาน และไม่เอื้อต่อการมีจิตใจที่จะ

สละเวลาส่วนตนมาทำงานของส่วนรวม อีกทั้งรูปแบบการประเมินที่ดีต้องอยู่ภายใต้การประเมินแบบเสริมแรงเชิงบวกด้วย มิฉะนั้น เยาวชนก็พร้อมจะออกจากการเป็นสมาชิกกลุ่มได้ทุกเมื่อนอกจากนี้การประเมินผลอาจเกิดจากความไม่ตั้งใจของเยาวชนผู้สร้างสรรค์ แต่อาจเกิดจากผู้ชมที่ได้รับชมละครทำการประเมินในสภาวะแบบไม่รู้ตัว กล่าวคือ ขณะที่เยาวชนใช้ชีวิตทั่วไปตามสถานที่สาธารณะ ผู้ชมที่จดจำเยาวชนได้ว่าเป็นผู้สร้างสรรค์ละครก็อาจกล่าวทักทายเป็นชื่อตัวละครในเรื่องหรือชื่อละคร ทำให้เยาวชนเกิดความภาคภูมิใจ เห็นคุณค่าถึงสิ่งที่ตนเองทำว่านอกจากสร้างคุณค่าความหมายบางอย่างให้กับผู้ชมแล้วยังสร้างการจดจำตนเองได้ด้วย

3.การมีส่วนร่วมของผู้ชมในการประเมินผล

แบ่งเป็น 2 รูปแบบ คือ

3.1 การมีส่วนร่วมในการตอบแบบสอบถามเพื่อสะท้อนภาพรวมของผลงานละคร

ในลักษณะนี้พบได้ในกลุ่มละครในโรงเรียนและชมรมศิลปะการแสดง คือ ผู้ชมมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นเพื่อนำไปสู่การปรับปรุงภาพรวมของผลงานละครในรอบถัดไปหรือในเรื่องถัดไป เป็นการเปิดพื้นที่ให้ผู้ชมได้เข้ามามีส่วนร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ อันนำไปสู่ความเคารพกันในความแตกต่างหลากหลายด้วย

3.2 การมีส่วนร่วมในการสะท้อนความเห็นต่อประเด็นในละคร

ลักษณะนี้พบได้ในกลุ่มละครอิสระ คือ ผู้ชมได้พูดคุยแลกเปลี่ยนกันมีส่วนร่วมต่อการพัฒนาประเด็นในละคร เพราะประเด็นเหล่านั้นมันส่งผลย้อนกลับไปยังตัวชาวบ้านและชุมชนด้วย จัดเป็นการเปิดพื้นที่ให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดหรือพัฒนาเรื่องราวที่พวกเขาได้เป็นต้นทางของข้อมูลและร่วมรับรู้ด้วย

4.กระบวนการเรียนรู้วิถีประชาธิปไตยของเยาวชนในชั้นประเมินผล

ในชั้นประเมินผล เป็นขั้นตอนที่ผู้เรียนรู้สรุปและประเมินผลหลังการแสดงจบแต่ละรอบ และหลังจากการแสดงทุกรอบเสร็จสิ้น เพื่อสรุปบทเรียน ประเมินผลงานและการเรียนรู้ที่

เกิดขึ้นในการสร้างสรรค์ละคร โดยการเรียนรู้วิถีประชาธิปไตยของเยาวชนชั้นทั้ง 3 กลุ่มในชั้น ประเมินผลประกอบด้วย

4.1 วิธีการเรียนรู้

สามารถสรุปการเรียนรู้ของเยาวชนทั้ง 3 กลุ่ม ในชั้นประเมินผล (Post-Production) ได้ตามเนื้อหาของวิถีประชาธิปไตยได้ดังนี้

4.1.1 ความรู้หรือปัญญา

ขั้นนี้เป็นขั้นทบทวนบทบาทหน้าที่ของตนเองที่ได้ทำมาตลอดการสร้างสรรค์ และเยาวชนได้มีบทบาทหน้าที่ใหม่ที่จะฟังเสียงของผู้ชมและเพื่อนร่วมงานให้มากขึ้น เป็นบทบาทของผู้ฟัง มากกว่าผู้สั่งการ เป็นบทบาทของผู้แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ที่เคารพในความแตกต่าง หลากหลาย เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นในทุกกลุ่มที่มีการประเมินผล เพราะเยาวชนเรียนรู้มาตลอด ขั้นตอนการเตรียมงานและการแสดงแล้ว เมื่อมาถึงขั้นตอนของการอ่านผลการประเมินของผู้ชม และฟังการประเมินจากเพื่อนร่วมงาน ก็ทำให้มีใจกว้าง ยอมรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่าง หลากหลายได้ ภายใต้อารมณ์ของสิทธิและความเท่าเทียมกันของการเป็นหนึ่งในสมาชิกกลุ่ม สร้างสรรค์ละคร

ทั้งนี้ในการฟังการสะท้อนตนเองและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชั้นประเมินผล นั้น เยาวชนจำเป็นต้องมีวิถีประชาธิปไตยเรื่องเหตุผลเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะการให้ความสำคัญ กับเหตุผลเหนืออารมณ์ เนื่องจาก ในการประเมินผลอาจจะมีข้อความหรือประเด็นบางอย่างไป กระทบจิตใจผู้ฟังหรือทีมงานสร้างสรรค์ได้ง่าย สิ่งสำคัญคือ เยาวชนที่มีเหตุผลจะสามารถรับฟัง ความเห็นที่ต่างและมองว่าเป็นการวิจารณ์บนหลักของเหตุผลและเพื่อให้งานดำเนินไปได้อย่างดี มิได้พุ่งเป้ามาที่ตัวตนของเยาวชนแต่อย่างใด จึงทำให้เยาวชนยอมรับฟังเหตุผลของคนอื่นได้ อีก อย่าง ผู้จัดกระบวนการเรียนรู้จะมีการให้ข้อมูลว่าเวลาวิจารณ์ต้องวิจารณ์ด้วยหลักเหตุผลเชิง สร้างสรรค์ อย่าใช้อารมณ์ในการวิจารณ์ มิฉะนั้นจะทำให้เกิดความขัดแย้งได้ง่าย

4.1.2 จิตใจ

คุณลักษณะที่สะท้อนจิตใจของเยาวชนที่มีวิถีประชาธิปไตย คือ เรื่องคุณธรรม โดยคุณธรรมที่พบมากในชั้นประเมินผลของเยาวชนคือ การอดทน อดกลั้น ต่อคำวิจารณ์ที่อาจจะไม่ตรงใจผู้สร้างสรรค์มากนัก แต่เนื่องจากหลักการยอมรับความแตกต่างหลากหลายที่เยาวชนสร้างมาตลอดชั้นเตรียมงานและชั้นการแสดง จึงทำให้เยาวชนผ่านช่วงนี้ไปได้ และอดทนอดกลั้นต่อความแตกต่างได้ดียิ่งขึ้น

ส่วนเรื่องจิตสาธารณะ เห็นประโยชน์ของส่วนรวมเหนือส่วนตัวนั้นจะพบได้ชัดเจนมากในกรณีเยาวชนที่แสดงหลายรอบ อาทิ กลุ่มเยาวชนในชมรมศิลปะการแสดง และกลุ่มละครอิสระ ที่นำคำวิจารณ์ของกลุ่มและผู้ชมมาปรับปรุงตนเองในรอบถัดไป ไม่มียึดถือตนเองเป็นหลัก ไม่มียึดติดงานไม่ยอมปรับตนเอง ทำให้งานของส่วนรวมดีขึ้นในที่สุด

เมื่อเยาวชนทำงานร่วมกับผู้อื่น ความรู้ที่เยาวชนเรียนรู้อีกอย่างที่สำคัญ คือ เรื่องความสามัคคี การให้ความสำคัญกับความสามัคคีและแสดงออกถึงความสามัคคี ด้วยการประสานพลัง ทำงานเป็นทีมร่วมกับผู้อื่นได้ เรื่องความสามัคคีนี้สำหรับผู้สร้างสรรค์ละครทั่วไปจากประสบการณ์ของผู้วิจัย เมื่อเสร็จสิ้นละครจะเห็นได้ชัดมาก 3 กรณี คือ 1) รักกันมาก จบจากละครก็ยังคงไปไหนมาไหน มีกิจกรรมร่วมกันอยู่ และ 2) รู้จักกัน เคยทำงานร่วมกัน แต่ไม่ได้ผูกพันกัน และ 3) เกือบกันไปเลย ไม่อยากทำงานร่วมกันอีก โดยตัวแปรที่ทำให้เกิดความแตกต่างคือ การยอมรับและเคารพซึ่งกันและกัน หากเยาวชนคนไหนเข้าใจแก่นแท้ของละครที่มุ่งให้คนเรียนรู้ความเป็นมนุษย์ที่แตกต่างหลากหลายผ่านการสร้างสรรค์ละครร่วมกัน ก็จะเป็นในลักษณะที่ 1 ที่ต่อให้เลิกทำละครด้วยกันแล้ว มิตรภาพก็จะยังคงอยู่ และในแบบที่ 2 คือคนที่ทำตามหน้าที่เสร็จก็ถือว่าเสร็จสิ้นงาน ได้ผลของงานจนเป็นที่พอใจแล้ว ก็ไปมีร่วมสร้างสรรค์งานกับกลุ่มใหม่ๆต่อ มิได้ผูกพันกันมากนัก และหากเยาวชนคนไหนมีอคติในตัวค่อนข้างสูง ไม่เคยนึกถึงผู้อื่น เมื่อละครจบเยาวชนเหล่านี้ก็จะเกิดความรู้สึกแบบที่ 3

ในส่วนของ การเก็บข้อมูลวิจัย ทั้ง 3 กลุ่ม จะพบในกรณีที่ 1 คือรักกันมาก ในกลุ่มเยาวชนในชมรมศิลปะการแสดง และเยาวชนในกลุ่มละครอิสระ และพบกรณีที่ 2 คือรู้จักกัน เคยทำงานร่วมกัน แต่ไม่ได้ผูกพันกัน ในเยาวชนที่เป็นสมาชิกกลุ่มละครในโรงเรียน เนื่องจาก

ภายในการสร้างสรรค้งานละครชั้นเตรียมงาน มีความขัดแย้งในช่วงต้นพอสมควร และเยาวชนบางส่วนยังมีอัตราค่อนข้างสูง จึงทำให้เมื่อจบหน้าที่ก็ดำเนินหน้าที่ใหม่ต่อไปทันที

4.1.3 พฤติกรรม

พฤติกรรมที่สะท้อนวิถีประชาธิปไตยในเยาวชนเริ่มจากการที่เยาวชนเกิดการเคารพในกฎ กติกา กฎหมาย โดยในการประเมินผลจะมีกฎในหมู่ผู้สร้างสรรค์ละครอยู่แล้วว่า เวลาเราแสดง เราทำงาน เราจะไม่ค่อยเห็นงานของตนเองเท่าไร เพื่อนร่วมงานและผู้ชมจะมองเห็นได้ชัดเจนกว่า เป็นกระจกให้เราได้ เมื่อทุกคนยึดตามกฎ กติกานี้ร่วมกัน ก็จะทำให้สามารถฟังคำวิจารณ์ได้อย่างใจเป็นกลางมากขึ้น การยอมรับนี้ได้ขยายขอบเขตของการยอมรับไปสู่เรื่องมติและเสียงส่วนมากด้วย โดยความรู้ที่เยาวชนเรียนรู้ คือ รู้ว่าเสียงส่วนมากเป็นหลักการของประชาธิปไตยยอมรับในเสียงส่วนมาก และปฏิบัติตามมติที่เสียงส่วนมากเห็นชอบ ยกตัวอย่างเช่น เสียงส่วนมากในการประเมินผลบอกว่าการแสดง หรือ การทำหน้าที่ตรงไหนยังบกพร่อง เยาวชนคนนั้นก็ปรับปรุงตัวและพัฒนาให้ได้ตามมติของเสียงส่วนมาก มีเพียงเยาวชนที่มีอัตรามากเกินไปเท่านั้นที่ยืนยันจะทำงานในลักษณะแบบเดิมๆ

ขณะที่เยาวชนที่ยอมรับเสียงส่วนมาก ก็พยายามรับฟังเสียงส่วนน้อยด้วย เนื่องจากเยาวชนให้ความสำคัญกับความแตกต่างหลากหลาย สิ่งนี้จะพบได้อย่างชัดเจนในช่วงของการเปิดใจพูดคุยหลังละครเลิก ถือเป็นหัวใจหลักสำคัญของการเรียนรู้ในชั้นประเมินผล โดยผู้ที่มีประสบการณ์ที่ดีต่อการยอมรับความแตกต่างหลากหลายก็จะมีส่วนร่วมในลักษณะหนึ่ง ขณะที่ในทางตรงกันข้าม หากเยาวชนรับความคิดเห็นที่แตกต่างหลากหลายไม่ได้ในชั้นประเมินผล ก็จะทำให้เกิดการมีส่วนร่วมอีกรูปแบบหนึ่ง โดยการมีส่วนร่วมนี้แบ่งได้เป็น 2 รูปแบบ คือ 1) เยาวชนที่มีส่วนร่วมในการประเมินผลอย่างดี เพื่อทบทวนการเรียนรู้และพัฒนาตนเอง และ 2) เยาวชนที่ไม่เห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการประเมิน โดยจะพบรูปแบบของการตอบแบบประเมินตนเองในโครงการแบบเขียนเพื่อให้เสร็จ หรือ ฟังการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชั้นประเมินเพื่อให้อจบกระบวนการ แต่มีได้นำไปปรับใช้จริง เป็นต้น จะเห็นได้ว่าเยาวชนแบบที่ 2 ที่ขาดการมีส่วนร่วมในการประเมินนั้นนอกจากจะเคยมีประสบการณ์ในอดีตที่ไม่ดี ใจไม่กว้างพอ แล้วอาจเป็นเพราะ

เยาวชนขาดแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ในขั้นนำของกระบวนการเรียนรู้อยู่แล้ว จึงเป็นผลสืบเนื่องมา แต่มีจำนวนไม่มากนัก

ทั้งนี้ ในการเรียนรู้วิถีประชาธิปไตยในขั้นประเมินผล เยาวชนยังได้เรียนรู้เรื่องอำนาจที่เกิดขึ้นด้วย โดยความรู้ที่เยาวชนเรียนรู้ คือ รู้จักและเข้าใจอำนาจทั้งในตนเองและต่อผู้อื่น เห็นและมีมุมมองที่หลากหลายต่ออำนาจ บริหารจัดการอำนาจ ทรัพยากร ต่อรอง มีวินัย และตัดสินใจได้ โดยแบ่งอำนาจเป็น 2 แบบ คือ

1)อำนาจภายในตนเอง

อำนาจภายในตนเองของเยาวชน คือ การสั่งและควบคุมตนเองให้แก้ไขตามสิ่งที่ได้รับคำวิจารณ์หรือการประเมินมา โดยมองว่าเป็นการพัฒนา ในทางตรงกันข้าม เยาวชนบางคนก็ลดทอนคุณค่าในตนเองลง แทนที่จะมองว่าการวิจารณ์และแลกเปลี่ยนกันเป็นการเรียนรู้แต่กลับมองว่าเป็นการด้อยความสามารถของตนเอง ทำให้ไม่เกิดแรงกายและแรงใจในการทำละครหรือทำงานกับผู้อื่นต่อ

2)อำนาจภายนอกตนเองหรือต่อผู้อื่น ในอำนาจรูปแบบนี้คือการใช้อำนาจในบทบาทหน้าที่ของตนเองในการประเมินงานของผู้อื่น อาทิ บทบาทของผู้นำกลุ่ม บทบาทของผู้กำกับการแสดง และบทบาทของผู้จัดที่มีการใช้อำนาจภายนอกตนเองจัดกระบวนการให้เยาวชนถอดองค์ความรู้หรือประเมินตนเอง เพื่อให้เยาวชนได้เรียนรู้จากสิ่งที่ทำมาแล้วตลอดเรื่อง เป็นต้น

ทั้งนี้สิ่งที่เยาวชนต้องฝึกปฏิบัติ(Practice)ให้มากขึ้น คือ การบูรณาการ เนื่องจากสิ่งที่เยาวชนทบทวนและสะท้อนตนเองนั้นต้องอาศัยทักษะการบูรณาการทั้งประสบการณ์ความรู้ที่เคยเรียนรู้ผ่านขั้นการเตรียมงานและขั้นการแสดง รวมทั้งเมื่อถอดองค์ความรู้ที่จำเป็นได้แล้วในการเรียนรู้ขั้นประเมินผลนี้ ก็ต้องฝึกบูรณาการความรู้เข้ากับชีวิต เพื่อให้สามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ด้วย จึงจะเรียกว่าเป็นการพัฒนาวิถีประชาธิปไตยอย่างแท้จริงบนเป้าหมายร่วมกันคือเรา (us) ที่อยู่ร่วมกันบนความคิดเห็นที่แตกต่างหลากหลายได้

4.2 ขั้นตอนการเรียนรู้ตามหลัก Constructivism

4.2.1 ขั้นนำ

ทราบวัตถุประสงค์ในการเรียนรู้ โดยผู้เรียนรู้มีความต้องการในการทบทวนตนเองถึงการทำงานสร้างสรรค์ที่ผ่านมาทั้งหมด ทั้งขั้นเตรียมงาน และขั้นแสดง

4.2.2 ขั้นทบทวนความรู้เดิม

เป็นขั้นตอนการทำงานที่อาศัยความรู้เดิมที่เกี่ยวข้องกับวิถีประชาธิปไตยมาใช้ในการสร้างสรรค์ละคร โดยเฉพาะวิถีประชาธิปไตยด้านการเคารพความแตกต่างหลากหลาย การยอมรับฟัง ยอมรับความคิด ยอมรับมติ รวมถึงการคำนึงถึงความเท่าเทียม และการมีบทบาทหน้าที่ในการปรับปรุงและพัฒนาตนเองให้ดีขึ้น การบูรณาการสิ่งที่ได้เรียนรู้มาซึ่งจริงในสถานการณ์ต่างๆ

4.2.3 ขั้นปรับเปลี่ยนแนวความคิด

เป็นขั้นตอนของการทำให้ผู้เรียนเข้าใจได้ดีขึ้น ผ่านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันระหว่างสมาชิกในกลุ่ม นำไปสู่การสร้างความคิดใหม่และประเมินความคิดใหม่นี้ มีกระบวนการปรับเปลี่ยนแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับวิถีประชาธิปไตย เป็น 3 ขั้นตอน คือ

ก)เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างการทำงานมากขึ้น คือ ฟังกันและกันมากขึ้น รวมถึงฟังสิ่งที่ผู้ชมได้แสดงความคิดเห็นไว้ด้วย

ข)การสร้างความคิดใหม่ อาทิ เกิดความคิดและทัศนคติใหม่ ว่าคนที่ฟังและพร้อมปรับตัวจะทำให้เกิดการเรียนรู้ที่ดีกว่า

ค)ประเมินความคิดใหม่ ว่าการฟังนำไปสู่การพัฒนาตนเองได้อย่างแท้จริง และนำไปสู่การพัฒนาของส่วนรวมให้สำเร็จได้ด้วย

4.2.4 ขั้นนำความคิดไปใช้

เป็นขั้นตอนที่นิสิตได้นำความคิดหรือความรู้ไปใช้ในสถานการณ์ต่างๆทั้งที่คุ้นเคยและไม่คุ้นเคย โดยการนำสิ่งที่ทบทวนมามาใช้ในรอบการแสดงต่อไป ในกรณีที่เยาวชนจัด

แสดงหลายรอบ อย่างกลุ่มละครในชมรมศิลปะการแสดงและกลุ่มละครอิสระ ขณะที่กลุ่มละครในโรงเรียนยังไม่สามารถบอกได้ว่าเยาวชนจะนำสิ่งที่ได้เรียนรู้ไปใช้ต่อหรือไม่ เนื่องจาก ต้องรออีก 1 ปีกว่าจะมีการสร้างสรรค์ละครอีกครั้งหนึ่ง ส่วนการวัดผลเชิงนอกห้องเรียนนั้นค่อนข้างทำได้ยาก เว้นเสียแต่จะสามารถติดตามผลได้จากการทำงานร่วมกันอีกในงานกลุ่มในชั้นเรียน

4.2.5 ชั้นบททวน

คือการค้นพบการเปลี่ยนแปลงเมื่อเทียบกับก่อนเริ่มต้นบทเรียน คือ

1) พบในเชิงปฏิบัติได้ในกลุ่มละครในชมรมศิลปะการแสดงและกลุ่มละครอิสระ โดยพบการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการแสดงบางอย่าง และปรับเนื้อหาบางอย่างให้เหมาะสมกับความต้องการของผู้ชม และพบพฤติกรรมที่ยอมรับฟังความเห็นของผู้อื่น มีส่วนร่วมในการปรับปรุงและพัฒนางาน และมีความรับผิดชอบในบทบาทหน้าที่ของตนด้วย

2) พบได้ในเชิงความคิดในแบบสะท้อนตนเองของกลุ่มละครในโรงเรียนในเอกสารสรุปโครงการภาวะผู้นำของผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ และในแบบสะท้อนที่เยาวชนทำให้ผู้วิจัย โดยพบว่า พวกเขาได้เรียนรู้เรื่องความรับผิดชอบในบทบาท และเรื่องการยอมรับความแตกต่างหลากหลายในการทำงานสร้างสรรค์ละครร่วมกัน

4.3 ลักษณะเฉพาะของการเรียนรู้ภายใต้เงื่อนไข

ลักษณะของการประเมินมีรูปแบบที่แตกต่างกัน บางกลุ่มเน้นการประชุมหลังละครจบ และร่วมสรุปสิ่งที่ได้เรียนรู้ร่วมกัน และบางกลุ่มก็ใช้การประชุมขณะเดินทางกลับ ขณะที่บางกลุ่มเน้นการประเมินเพื่อปรับปรุงละคร และบางกลุ่มเน้นการประเมินเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ ภายใต้การประเมินผลที่แตกต่างกัน ความลึกซึ้งในผลของการประเมินจึงแตกต่างกันด้วย

4.4 ปัญหาและอุปสรรคในการเรียนรู้

เยาวชนไม่ค่อยให้ความสำคัญกับการประเมินผลมากนัก ผู้จัดกระบวนการเรียนรู้จึงต้องเข้ามามีบทบาทค่อนข้างมาก เพื่อถอดกระบวนการเรียนรู้และถอดบทเรียนที่เยาวชนได้เรียนรู้ เพื่อให้เยาวชนสามารถทำงานครั้งต่อไปได้ง่ายขึ้นและก้าวข้ามปัญหาเดิมๆ ได้

ตอนที่ 4 การจัดกระบวนการเรียนรู้โดยผู้จัด

จากการศึกษาเอกสารการจัดกิจกรรมของผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ในกลุ่มที่มีการบริหารอำนาจแบบแนวดิ่ง แนวนราบ และแนวผสมผสาน ผนวกกับการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึก พบข้อมูลที่เป็นสภาพ ปัญหา และปัจจัยในการจัดกระบวนการเรียนรู้ผ่านการสร้างสรรค์ละครเพื่อพัฒนาวิถีประชาธิปไตยของเยาวชนของผู้จัดกระบวนการดังนี้

1. การจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีการบริหารอำนาจแบบแนวดิ่ง โดยอาจารย์ผู้ดูแลโครงการภาวะผู้นำ ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนเอกชนในเขตกรุงเทพมหานคร

การจัดกระบวนการเรียนรู้ให้กับเยาวชนในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 นั้น เป็นการจัดกระบวนการเรียนรู้ในรูปแบบโครงการภาวะผู้นำ คือ เน้นการทำโครงการเพื่อเรียนรู้ภาวะผู้นำ โดยในโครงการนี้เยาวชนเลือกที่จะทำการปิดโครงการด้วยการสร้างสรรค์ละครเรื่องภาวะผู้นำ โดยมีอาจารย์คอยดูแลและกำหนดเงื่อนไขของรูปแบบกิจกรรมต่างๆให้ โดยในการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาเยาวชนในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ในรูปแบบโครงการภาวะผู้นำนั้น มีรายละเอียดการจัดกระบวนการดังต่อไปนี้

1.1 คุณค่าและความเชื่อมั่นในกระบวนการสร้างสรรค์ละครเพื่อการพัฒนา

ละครเป็นเพียงทางเลือกหนึ่งของเยาวชนที่จะใช้เป็นกิจกรรมสำหรับปิดโครงการภาวะผู้นำ ซึ่งเยาวชนในแต่ละปีก็จะมีกิจกรรมในการปิดโครงการที่ห้องการละคร (Drama Room) แตกต่างกันไป แต่ท้ายสุดแล้วเยาวชนจะมีการแสดงหนึ่งเพื่อสื่อสารถึงสิ่งที่พวกเขาทำมาตลอด 1 ปี ภายใต้การเรียนรู้แบบ Project Approach เรื่อง ภาวะผู้นำ (Leadership) เพื่อสื่อสารกับผู้ปกครอง อาจารย์ และเพื่อนร่วมโรงเรียนชั้นอื่นๆถึงสิ่งที่ได้ทำทั้งหมด อาทิ การระดมทุนเพื่อการบริจาค เช่น งานวัด หรือ Fun Fair การออกทริปเพื่อไปบริจาคและทำกิจกรรมกับผู้ด้อยโอกาส การไปค่ายเพื่อเรียนรู้ทักษะการเป็นผู้นำ การจัดนิทรรศการเพื่อสรุปความรู้และความคิดเรื่องภาวะผู้นำ เป็นต้น ส่วนการแสดงนั้นมีทั้ง เกมสัโช่ว เรียลลิตี้ ละคร และละครเพลง โดยใน 2 ปีล่าสุด (พ.ศ.2554-2555) เยาวชนเลือกทำละครเพลงและละครพูด

ความคาดหวังของผู้จัดจึงมิได้อยู่ที่เยาวชนต้องทำละครเพื่อปิดโครงการ เยาวชนสามารถทำการแสดงใดเป็นการปิดโครงการก็ได้ แต่มีเงื่อนไขว่าใช้จัดแสดงในห้องการละคร และไม่ว่าจะเป็นการแสดงประเภทไหนก็มีลักษณะการทำงานคล้ายละครทั้งสิ้น คือ ต้องมีการเตรียมฉาก สถานที่ เสียงประกอบ สร้างสรรค์บท ซ้อม มีนักแสดง จึงอาจกล่าวได้ว่า การแสดงปิดโครงการของเยาวชนจัดเป็นการแสดงละคร เพียงแต่มีรูปแบบของเรื่องราวแตกต่างกันไปในแต่ละปีเท่านั้น

อีกทั้งผู้จัดหรืออาจารย์มิได้เป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญละคร โดยเฉพาะ เป็นเพียงอาจารย์ที่ดูแลโครงการนี้ซึ่งในแต่ละปีจะมีอาจารย์ดูแลเป็นหลัก 1 ท่าน และมีอาจารย์ท่านอื่นๆช่วยดูแลอีกราว 1-2 ท่าน และมีอาจารย์ที่เป็นอาจารย์ชาวต่างชาติที่สอนการละครที่โรงเรียนให้คำปรึกษาบ้าง อาจารย์ที่เป็นหลักจะอาศัยเครือข่ายส่วนบุคคลติดต่ออาจารย์ผู้ชำนาญการด้านทักษะละครมาช่วยบ้างในบางครั้ง

ความเชื่อมั่นที่มีต่อละครจึงเป็นไปในลักษณะของกิจกรรมอีกรูปแบบหนึ่งที่จะใช้ในการถ่ายทอดเนื้อหาเพื่อสื่อสารกับผู้ปกครอง อาจารย์ และเพื่อนร่วมโรงเรียน และไว้เพื่อพัฒนาเยาวชนด้านภาวะผู้นำเท่านั้น

1.2 ปัญหาที่เคยพบจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ผ่านการสร้างสรรค์ละคร

1) การหมุนเวียนอาจารย์เข้ามารับหน้าที่จัดกระบวนการเรียนรู้

เมื่ออาจารย์ผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันดูแลโครงการในแต่ละปี ทำให้อาจารย์ที่เข้ามาทำหน้าที่ดูแลมีทักษะความชำนาญด้านการละครซึ่งเป็นเครื่องมือในการจัดกระบวนการเรียนรู้ไม่เท่ากัน บางปีอาจารย์มีทักษะมากและมีเครือข่ายนักการละคร ก็จะทำให้เยาวชนมีกระบวนการทำงานที่มีคนดูแลอย่างใกล้ชิด คอยให้คำแนะนำและคำปรึกษาได้ แต่บางปี ครูที่มารับหน้าที่ไม่มีความรู้และความชำนาญด้านละครเลย ทำให้ไม่สามารถจะเป็นที่ปรึกษาให้กับเยาวชนได้ เมื่อเยาวชนมีปัญหาจึงต้องพบอาจารย์ต่างประเทศแทน แต่เยาวชนก็จะมีความเกรงใจที่จะไปขอคำปรึกษาจากอาจารย์ต่างประเทศ

2)ภาระงานของอาจารย์มีมาก นอกจากภาระงานในการทำโครงการแล้ว อาจารย์ยังมีภาระงานสอนและกิจกรรมต่างๆด้วย เห็นได้จาก ผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ในปี พ.ศ.2554 นั้นเป็นอาจารย์ด้านนาฏศิลป์ จึงต้องดูแลรับผิดชอบงานกิจกรรมอื่นๆด้วย ทำให้ไม่สามารถจะดูแลกระบวนการเรียนรู้ของเยาวชนได้ตลอดเวลา ผนวกกับด้วยแนวคิดที่อยากให้อิสระในการทำงานมากขึ้น จึงปล่อยให้เยาวชนทำงานสร้างสรรค์เองค่อนข้างมาก แต่เนื่องจากเยาวชนยังไม่คุ้นเคยกับการต้องทำทุกขั้นตอนด้วยตนเอง เนื่องจากปีที่ผ่านมาตอนทำโครงการละครเพื่อเปิดโครงการการบริหารความขัดแย้งของเยาวชนในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 มีอาจารย์คอยบอกให้ทำในทุกขั้นตอน พอมาปีนี้ อาจารย์ให้อิสระ จึงไม่รู้จะไปในทิศทางใด และเมื่อมีผู้นำ เยาวชนก็ไม่ค่อยเชื่อถือและไว้วางใจในผู้นำมากนัก จึงทำให้การทำงานเป็นไปอย่างไม่กระตือรือร้นเท่าที่ควร

3)ห้องที่ใช้ในการซ้อมของเยาวชนมีไม่พอ เนื่องจากห้องการละครมีเพียงห้องเดียว แต่มีระดับชั้นที่ต้องทำกิจกรรมปิดโครงการในห้องการละครค่อนข้างมาก จึงมีเวลาในการเรียนรู้ค่อนข้างจำกัด

4)ปัญหาส่วนตัวของผู้เรียนรู้ ที่ไม่ค่อยมีเวลาในการเรียนรู้ในกระบวนการสร้างสรรค์ละคร เนื่องจากติดภารกิจการเรียนพิเศษ เพื่อเตรียมสอบเข้า เนื่องจากศึกษาในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 และการแสดงนี้จะจัดแสดงในช่วงท้ายเทอม 2 ด้วย จึงทำให้เยาวชนเร่งกววิชาเพื่อเตรียมตัวสอบจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 และเตรียมตัวสอบเข้าระดับอุดมศึกษาค่อนข้างมาก

1.3 เป้าหมายในการจัดกระบวนการเรียนรู้ในครั้งนี้

เพื่อให้เยาวชนทบทวนความรู้ที่เรียนรู้ผ่านโครงการภาวะผู้นำมาตลอด 1 ปีการศึกษา โดยเยาวชนเลือกที่จะใช้ละครในการปิดโครงการในห้องการละครเพื่อสื่อสารกับผู้ปกครอง อาจารย์และเพื่อนร่วมโรงเรียนถึงสิ่งที่ได้เรียนรู้ผ่านโครงการมาตลอด

1.4 รูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้

แบ่งเป็น

1.4.1 แนวทางการเรียนรู้

เน้นการเรียนรู้แบบ Project Approach ที่ใช้การเรียนรู้ผ่านการลงมือทำ (Learning by Doing) โครงการต่างๆ

1.4.2 ขั้นตอนการจัดการเรียนรู้

ขั้นตอนการจัดการเรียนรู้มี 2 ลักษณะ คือ ขั้นตอนที่สร้างกระบวนการเรียนรู้แบบทั้งโครงการตลอด 1 ปีการศึกษา และขั้นตอนการจัดการเรียนรู้ผ่านการสร้างสรรค์ละครเพื่อปิดโครงการ ในที่นี้ ผู้วิจัยจะพูดถึงขั้นตอนการเรียนรู้ในลักษณะหลัง เพื่อให้เห็นภาพว่ากระบวนการจัดการเรียนรู้โดยใช้ละครของผู้จัดนั้นเป็นอย่างไร

1) โสมรุมกับอาจารย์ผู้ดูแลโครงการในส่วนของความรู้เรื่องภาวะผู้นำ อาทิ

(1) ความหมายของผู้นำ

(2) ผู้นำในดวงใจ

(3) ให้เยาวชนเขียนนิยามและหาผู้นำในดวงใจมานำเสนอ พร้อมทั้งอธิบายเหตุผลประกอบ

(4) อธิบายถึงกิจกรรมต่างๆที่จะต้องทำระหว่างปีการศึกษา คือ การแสดงในห้อง การละครเพื่อปิดโครงการ การจัดนิทรรศการที่เน้นแนวความคิดรวบยอดเรื่องพิพิภักดิ์ การระดมทุนและการออกค่ายเพื่อบริจาคและทำกิจกรรมกับผู้ด้อยโอกาส

2) พาเยาวชนไปออกค่ายภาวะผู้นำ โดยจัดกิจกรรมเพิ่มความรู้และเสริมทักษะเรื่องภาวะผู้นำ 3 วัน 2 คืน โดยทิ้งท้ายการออกค่ายด้วยการจัดกิจกรรม Leadership's Got Talent เพื่อให้เยาวชนนำเสนอรูปแบบของการแสดงที่จะใช้ในการปิดโครงการ

3) ให้เยาวชนลงมติในการเลือกรูปแบบที่จะใช้ในการนำเสนอวันปิดโครงการ

4) มอบหมายให้กลุ่มที่ได้รับการลงมติเป็นผู้นำในการดูแลเรื่องนั้นๆ อาทิ การแสดงในห้องการละคร การจัดนิทรรศการ การระดมทุน และการออกค่ายเพื่อบริจาคและทำกิจกรรมกับ

ผู้ด้อยโอกาส และกลุ่มอื่นต้องช่วยเหลือ กล่าวคือ ผลัดกันเป็นผู้นำในเรื่องที่ตนได้รับมติเสียงส่วนมาก และเป็นผู้ตามในเรื่องที่ผู้อื่นได้มติไป

5) เปิดโอกาสและอิสระให้เยาวชนนัดหมายและดำเนินการประชุมเพื่อคัดเลือกทีมงาน ทั้งคนเขียนบท ผู้กำกับ การแสดง นักแสดง ฝ่ายองค์กรประกอบศิลป์ เป็นต้น

6) เปิดโอกาสและอิสระให้เยาวชนซ้อมการแสดงและสร้างสรรค์ส่วนต่างๆ ในละคร โดยกำหนดให้ส่งงานอาจารย์เป็นระยะๆ และให้คำแนะนำเพิ่มเติมเพื่อทำให้งานของเยาวชนเป็นรูปเป็นร่างขึ้นโดยนักส่งงานและรายงานความคืบหน้ากับอาจารย์และเพื่อนร่วมงานในทุกชั่วโมง โสมรวม

7) ติดตามงานและความคืบหน้า รับทราบปัญหาและช่วยแก้ไขปัญหามาเป็นระยะๆ

8) นัดส่งงานการแสดงให้ดูพร้อมกันทุกฝ่ายก่อนวันแสดงจริง

9) ประชุมเตรียมความพร้อมก่อนวันแสดงจริง

10) ดูแลความเรียบร้อยวันงานจริง ประเมินผลการทำงานของเยาวชนในวันแสดง

11) ประชุมสรุปงานหลังจากเสร็จสิ้นวันปิดโครงการ

สามารถสรุปช่วงการเรียนรู้ได้ 4 ช่วง ดังนี้

1) ช่วงที่ 1 ช่วงการเตรียมฐาน วางแผน (Planing)

ประกอบด้วยขั้นที่ 1- 4 คือ การโสมรวม พาเยาวชนไปค่าย เสนอละคร ลงมติมอบหมายให้ผู้ชนะการลงมติดูแลเป็นผู้นำในการสร้างสรรค์ละคร

2) ช่วงที่ 2 ช่วงสังเกตการณ์ (Observation)

ประกอบด้วยขั้นที่ 5 คือ ให้อิสระการทำงาน

3) ช่วงที่ 3 ช่วงการเรียนรู้ (Learning)

ประกอบด้วยชั้นที่ 6-10 คือ เปิดโอกาสให้ซ่อม ติดตามงาน ช่วยแก้ปัญหา นัดส่งงาน
ประชุม ดูผลการแสดงวันจริง

4)ช่วงที่ 4 ช่วงการประเมินผล (Evaluation)

ประกอบด้วยชั้นที่ 11 คือ การประชุมสรุปบทเรียน

สรุปการจัดกระบวนการเรียนรู้ของผู้จัดกระบวนการตามการบริหารงานสร้างสรรค์
ในแนวคิดได้ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 8 การจัดกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มละครในโรงเรียน

ขั้นตอนการ เรียนรู้ตามแนว Constructivism	ขั้นตอนการสร้างสรรค์ละคร			การจัดกระบวนการเรียนรู้ โดยผู้จัด	
	1.ขั้นเตรียมงาน	2.ขั้นการแสดง	3.ขั้นประเมินผล	ขั้นตอน การจัด	ช่วงการ เรียนรู้
1.ขั้นนำ	อาจารย์กำหนด ประเด็น	เกิดแรงงูใจใน การแสดง	อาจารย์กำหนด ประเด็น	ขั้นที่ 1-4 โสมรุม พา ไปค่าย เสนอ ละคร ลงมติ มอบหมาย ให้ผู้ชนะเลิศ ดูแล	ช่วงที่ 1 เตรียมฐาน วางแผน (Planning)
2.ขั้นทบทวน ความรู้เดิม	ทำงานตาม ความรู้และ ลักษณะนิสัยเดิม	เตรียมตัวทำ สมาธิก่อนแสดง	รับฟังคำวิจารณ์	ขั้นที่ 5 ให้อิสระการ ทำงาน	ช่วงที่ 2 สังเกตการณ์ (Observation)

ขั้นตอนการ เรียนรู้ตามแนว Constructivism	ขั้นตอนการสร้างสรรค์ละคร			การจัดกระบวนการเรียนรู้ โดยผู้จัด	
	1.ขั้นเตรียมงาน	2.ขั้นการแสดง	3.ขั้นประเมินผล	ขั้นตอน การจัด	ช่วงการ เรียนรู้
3.ขั้นปรับเปลี่ยน แนวคิด	ซ้อมและทำงาน สร้างสรรค์ แลกเปลี่ยนใน กลุ่ม	สื่อสารกับผู้ชม	สะท้อนความคิด กลับ	ขั้นที่ 6-10 เปิดโอกาส ให้ซักถาม ติดตามงาน ช่วย แก้ปัญหา นัด ส่งงาน ประชุม ดูแล การแสดงวัน จริง	ช่วงที่ 3 การเรียนรู้ (Learning)
	เกิดความคิดใหม่	รับปฏิกริยา ย้อนกลับจาก ผู้ชมขณะสื่อสาร	ปรับความคิด ตนเอง		
	เลือกจะทำ หรือไม่ทำตาม ความคิดใหม่	ปรับเปลี่ยนการ แสดงและการ ทำงานของ ตนเอง	สรุปทเรียนผ่าน การสะท้อนตนเอง		
4.ขั้นนำไปใช้	นำความคิดใหม่ มาใช้	ทุ่มเท รับผิดชอบ ตามบทบาท หน้าที่	ปรับความคิดเพื่อ นำไปใช้ชนก ห้องเรียนหรือการ สร้างสรรค์ครั้ง หน้า		
5.ขั้นทบทวน	ทบทวนบทบาท หน้าที่ และความ รับผิดชอบ	รับปฏิกริยา ย้อนกลับจาก ผู้ชม จากใบประเมิน ทบทวน สิ่งที่ตนเองทำ	ทบทวนองค์ ความรู้ที่เกิดขึ้น จากการสร้าง	ขั้นที่ 11 ประชุมสรุป บทเรียน	ช่วงที่ 4 ประเมิน (Evaluation)

1.5 ผลที่คาดว่าจะได้รับ

เยาวชนเกิดความรู้และทักษะต่อไปนี้

1.5.1 เกิดภาวะผู้นำและผู้ตามที่ดี

1.5.2 มีคุณธรรมเรื่อง การอดทน อดกลั้น เสียสละ ความตรงต่อเวลา ความมีน้ำใจ เห็นอกเห็นใจผู้อื่น

1.5.3 การทำงานร่วมกับผู้อื่น ทักษะการวางแผน การสื่อสาร การแสดงออก ผ่านกระบวนการกลุ่ม

1.5.4 การรับผิดชอบตามบทบาทหน้าที่ที่ได้รับ

1.5.5 การตัดสินใจ

1.5.6 มีมุมมองต่อผู้อื่นที่แตกต่างหลากหลาย

1.5.7 มีความกล้าในการแสดงออกทั้งความคิดเห็น การพูด และการแสดงออก

1.5.8 เกิดมิตรภาพ

1.5.9 มีทักษะการคิดวิเคราะห์

1.5.10 มีจิตสาธารณะ

1.6 ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จ

แบ่งเป็น

1.6.1 ปัจจัยภายในบุคคล กลุ่ม รวมถึงผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ด้วย

แบ่งเป็น

1)แรงจูงใจภายใน (Passion)และความมุ่งมั่น

เนื่องจากผู้จัดกระบวนการเรียนรู้กำหนดขั้นนำในการสร้างสรรค์การแสดงเพื่อใช้ในการสื่อสารในวันปิดโครงการ จึงทำให้เยาวชนบางส่วนขาดแรงจูงใจภายในและขาดความมุ่งมั่นในการทำงาน ในขณะที่กลุ่มเยาวชนที่ให้ความร่วมมืออย่างคืบหน้ามาจากการที่ชื่นชอบการสร้างสรรค์การแสดงและละครเป็นทุนเดิมอยู่แล้วจึงทำให้ขั้นนำที่อาจารย์กำหนดให้นั้นสอดคล้องกับแรงจูงใจภายในของเยาวชน จึงทำให้เยาวชนสร้างสรรค์งานอย่างมุ่งมั่นและเกิดแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ได้

แรงจูงใจภายในจึงมีผลมากต่อความสำเร็จของกระบวนการเรียนรู้นี้ ที่จะทำให้เยาวชนเกิดการทุ่มเทในการสร้างสรรค์งานอย่างมีส่วนร่วมในงานของกลุ่มได้มากน้อยต่างกัน

2) ตัวตน (Identity) และ อัตตา (Ego)

ตัวตนด้านวิถีประชาธิปไตยนั้น เยาวชนส่วนใหญ่จะถูกก่อรูปมาก่อนเข้าโครงการละคร เนื่องจากการสร้างสรรค์ละครใช้ระยะเวลาในการสร้างสรรค์ตลอดโครงการไม่นานนัก คือประมาณ 10-15 วัน ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้มากน้อยไม่เท่ากันตามทุนเดิมของการเลี้ยงดูและวิถีปฏิบัติในชีวิตของเยาวชนอยู่แล้ว แต่ขณะเดียวกันก็มีเยาวชนบางคนเกิดการต่อรองอำนาจบางประการกับผู้นำ เนื่องจากมีความกล้าที่จะแสดงความคิดเห็นตามสิทธิของตนเพื่อให้เกิดความเท่าเทียมกันในการทำงานสร้างสรรค์นี้ เยาวชนกลุ่มนี้ถือว่าเกิดตัวตนใหม่ที่มีการบริหารจัดการอำนาจเพื่อสร้างให้เกิดการมีส่วนร่วมและการมีพื้นที่ในกลุ่มได้ค่อนข้างมาก

ขณะเดียวกัน เยาวชนบางคนก็มีอัตตามากเกินไป จนไม่ยอมฟังความคิดเห็นของเพื่อนบางคน บางกลุ่ม จึงทำให้ไม่เกิดวิถีประชาธิปไตยมากนัก มีบรรยากาศของอัตตาครอบคลุมอยู่ เมื่อบรรยากาศในการทำงานไม่ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วม จึงทำให้เยาวชนที่เหลือไม่กล้าที่จะแสดงความคิดเห็น เป็นต้น

ตัวตนจึงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ แต่ถ้าตัวตนแข็งแรงเกินไปจนกลายเป็นอัตตา ก็จะอุปสรรคในการก้าวข้ามไปสู่ความมีวิถีประชาธิปไตยได้

3) ความรู้สึกเป็นเจ้าของผลงานร่วมกัน

สิ่งนี้สำคัญมากต่อเยาวชนในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 เนื่องจากช่วงวัยยังเป็นวัยรุ่น มีภาวะความคิดร่วม(Group Think) ค่อนข้างสูง เมื่อมีความรู้สึกเป็นเจ้าของผลงานร่วมกันจะทำให้เกิดพลังสามัคคีในการทำงานเป็นทีมมากขึ้น แต่ทั้งนี้ก็ต้องระมัดระวังความเป็นเจ้าของแบบยึดติดด้วย เพราะจะทำให้เกิดพวกพ้องได้ง่าย และทำลายความมีเหตุผลในวิถีประชาธิปไตยลงได้

4) การบริหารจัดการอำนาจในการจัดกระบวนการเรียนรู้

มีลักษณะการบริหารอำนาจแบบแนวตั้งที่ดูแลและควบคุมการสร้างสรรค์ละครของเยาวชนในทุกขั้นตอน จากประสบการณ์การทำงานสร้างสรรค์ละครกับโรงเรียนมา พบว่าผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียนมีความแตกต่างที่การให้อิสระและเปิดพื้นที่ให้เยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในการคิดและตัดสินใจค่อนข้างสูงในหลายขั้นตอนการสร้างสรรค์ อาทิ การเลือกรูปแบบการแสดง การเลือกเพลง การคัดเลือกนักแสดง การออกแบบศิลป์ เพียงแต่ต้องมีการส่งงานให้ดูเป็นระยะๆแต่ไม่ได้ครอบงำความคิดหรือตัดสินใจแทน

ดังนั้นหากมุ่งหวังให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ผ่านการสร้างสรรค์ละครเพื่อพัฒนาวิถีประชาธิปไตยของเยาวชนนั้น การเปิดโอกาสและพื้นที่ให้เยาวชนได้มีส่วนร่วมถือเป็นสิ่งจำเป็นมากต่อการสร้างบรรยากาศในการเรียนรู้ของเยาวชน

1.6.2 ปัจจัยภายนอกบุคคล กลุ่ม คือ

1) ความเข้าใจของครอบครัวและกระบวนการทัศน์ (Paradigm) เรื่องการให้ความสำคัญกับการกวัดวิชามากกว่ากระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากโรงเรียน

ปัจจัยนี้มีผลอย่างมากต่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ผ่านการสร้างสรรค์ละคร จะเห็นได้จาก กลุ่มเยาวชนที่มีลักษณะแตกต่างกัน 2 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มที่ครอบครัวให้การสนับสนุนในการเรียนรู้ผ่านการสร้างสรรค์ละครจะไม่เคยตั้งคำถามหากเยาวชนต้องมาซ้อมและทำงานกันในวันหยุด หรือกลับบ้านช้ากว่ากำหนด เมื่อครอบครัวเข้าใจ เยาวชนก็จะเกิดความรู้สึกปลอดภัยที่จะได้มีส่วนร่วมในงานสร้างสรรค์ได้อย่างเต็มที่ก็จะเกิดการเรียนรู้วิถีประชาธิปไตยที่เข้มข้น ในขณะที่กลุ่มที่ 2) ครอบครัวสนับสนุนการเรียนพิเศษเพื่อเตรียมสอบเข้ามหาวิทยาลัยมากกว่าการเรียนรู้ผ่านกระบวนการสร้างสรรค์ละคร จึงทำให้เยาวชนให้ความสำคัญในการสร้างสรรค์ละครน้อยกว่า

การเรียนพิเศษ กรณีนี้เยาวชนกลุ่มที่ 2 ก็จะเรียนรู้วิถีประชาธิปไตยจากกระบวนการกลุ่มดังกล่าวได้น้อยกว่าเยาวชนกลุ่มที่ 1 ที่ครอบครัวสนับสนุน

1.7 แผนการในอนาคต

ยังคงใช้การเรียนรู้แบบ Project Approach เพื่อพัฒนาเยาวชนให้เกิดความรู้ จิตใจ และพฤติกรรมเรื่องภาวะผู้นำในเยาวชนระดับมัธยมศึกษาปีที่ 5 ต่อไป

1.8 บทบาทของผู้จัดกระบวนการเรียนรู้

เป็นผู้เอื้อกระบวนการ (Facilitator) เป็นผู้ฝึกสอน (Coach) และเป็นผู้ให้คำปรึกษา (Consultant)

2. การจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่มีการบริหารอำนาจแบบแนวราบ โดยที่ปรึกษาชมรม ศิลปะการแสดง

การจัดการกระบวนการเรียนรู้ให้กับเยาวชนในชมรมนั้น เป็นการจัดการกระบวนการเรียนรู้ในรูปแบบของชมรมในมหาวิทยาลัย คือ โดยในช่วงแรกเริ่มคือช่วงปีที่ 1-2 (พ.ศ.2553-2554) ของชมรมศิลปะการแสดงนั้น การจัดการกระบวนการเรียนรู้ยังไม่เป็นทางการมากนัก มีผู้ดูแลชมรมเป็นเจ้าหน้าที่จากกองกิจการนิสิตของมหาวิทยาลัย จนดำเนินงานมาในปีที่ 3 (พ.ศ.2555) จึงมีที่ปรึกษาชมรมอย่างเป็นทางการ และเป็นอาจารย์ที่มีความเชี่ยวชาญด้านศิลปะการแสดงโดยตรง โดยที่ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลในช่วงปี พ.ศ. 2553-2554 ซึ่งเป็นช่วงที่การจัดการกระบวนการเรียนรู้ยังเป็นในลักษณะกึ่งทางการอยู่ ในปีแรกห้องชมรมที่ใช้สำหรับการประชุมและซ้อมการแสดงยังไม่เกิดขึ้น มาเกิดขึ้นในปี พ.ศ.2554 จึงจัดเป็นช่วงก่อรูปของชมรม ลองผิดลองถูก ทดลอง สัมผัสคลุกคลานมาด้วยกันระหว่างผู้จัดการกระบวนการเรียนรู้กับเยาวชน โดยการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนานิสิตในมหาวิทยาลัยในรูปแบบชมรมศิลปะการแสดงนั้น มีรายละเอียดการจัดการกระบวนการดังต่อไปนี้

2.1 คุณค่าและความเชื่อมั่นในกระบวนการสร้างสรรค์ละครเพื่อการพัฒนา

ความตั้งใจแรกในการคิดก่อตั้งชมรมศิลปะการแสดง เริ่มจากหัวหน้ากองกิจการนิสิตเชื่อมั่นว่ากระบวนการสร้างสรรค์ละครสามารถทำให้นิสิตใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ได้ ซึ่ง

สอดคล้องกับเป้าประสงค์ในการก่อตั้งชมรมขึ้นในมหาวิทยาลัย ประกอบกับความต้องการให้นักศึกษามหาวิทยาลัยได้มีโอกาสรับรู้และเข้าใจถึงศิลปะการแสดงแขนงนี้ จึงจัดทำเป็นโครงการเพื่อก่อตั้งชมรมศิลปะการแสดงขึ้น และเมื่อเห็นเยาวชนสร้างสรรค์ละครขึ้นมาแล้วก็เห็นคุณค่าในการพัฒนาของกระบวนการสร้างสรรค์ละครในมิติอื่นๆมากขึ้น อาทิ ความกล้าแสดงออก ความคิดสร้างสรรค์ การทำงานเป็นทีม ความรับผิดชอบ การเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี เป็นต้น จึงดำเนินการก่อตั้งชมรมศิลปะการแสดงได้สำเร็จในที่สุด และมอบหมายให้เจ้าหน้าที่ของกองกิจการนิสิตท่านหนึ่งเป็นผู้จัดกระบวนการเรียนรู้และดูแลเยาวชนในชมรม โดยในภายหลังเยาวชนเรียกเจ้าหน้าที่ท่านนี้ว่า “แม่” โดยเจ้าหน้าที่ท่านนี้ได้เขียนถึงคุณค่าของละครไว้ในคำนำของโครงการดังนี้

“ละครเวที เป็นศิลปะร่วมในหลากหลายแขนง มีส่วนผสมอันสำคัญของความคิด จิตใจและอารมณ์เป็นพื้นฐานแห่งการสร้างสรรค์ และยังสามารถสะท้อนวิถีชีวิต วัฒนธรรมและประเพณีและสภาพสังคมในขณะนั้น ได้เป็นอย่างดี อีกทั้งเป็นเครื่องมือหนึ่งที่จะสามารถบูรณาการหลักคุณธรรมจริยธรรมให้เห็นเป็นรูปธรรมและเข้าถึงได้ง่าย เพื่อให้ผู้รับชมได้ซึมซาบอันจะนำไปสู่การหยั่งลึกด้วยคุณธรรมจริยธรรมในจิตใจ กองกิจการนิสิตได้เล็งเห็นถึงความสำคัญในการทำกิจกรรมของนิสิต เพื่อให้เกิดองค์ความรู้กับการพัฒนาทางด้านวิชาการควบคู่กิจกรรมเสริมหลักสูตร การจัดแสดงละครเวทีเป็นกิจกรรมอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งนอกจากจะเป็นเรื่องศิลปะและความบันเทิงแล้ว ยังเป็นกิจกรรมที่ฝึกทักษะการทำงาน ในหลากหลายรูปแบบให้กับนิสิต และยังเป็นอีกกิจกรรมหนึ่งที่กระตุ้นทำให้นักศึกษได้ฝึกฝนทักษะเพื่อให้แสดงออกต่อสังคมในทางที่ถูกต้อง และเป็นบัณฑิตที่มีคุณภาพต่อไปในอนาคต”

(เจ้าหน้าที่กิจการนิสิตผู้ดูแลโครงการ, 2554)

2.2 ปัญหาที่เคยพบจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ผ่านการสร้างสรรค์ละคร

ก่อนผู้จัดกระบวนการเรียนรู้จะก่อตั้งชมรมศิลปะการแสดง จะเป็นปัญหาในลักษณะที่นิสิตต่างคนต่างทำละครของตนเอง แต่ขาดการร่วมแรงร่วมใจกันภายในมหาวิทยาลัย เกิด

การแบ่งพรรคแบ่งพวก ซึ่งดีชิงเด่นกัน จึงทำให้เกิดความคิดที่จะตั้งชมรมศิลปะการแสดงขึ้นมาเพื่อรวมคนจากทุกคณะมาทำละครร่วมกัน ได้รู้จักเพื่อนต่างสาขา ต่างวิธีคิด และได้มาเรียนรู้ซึ่งกันและกันผ่านละคร

เมื่อเกิดการตั้งชมรมแล้วจึงมีปัญหาเรื่องการหาช่วงเวลาที่เหมาะสมในการจัดโครงการให้แก่ทุกชั้นปี ซึ่งจัดเป็นอุปสรรคและข้อจำกัดของการจัดโครงการอย่างมาก เพราะหากจัดโครงการช่วงปิดภาคเรียนเยาวชนส่วนใหญ่ก็จะกลับบ้าน และกรณีจัดในช่วงเปิดภาคเรียนเยาวชนส่วนใหญ่จากสาขาต่างๆก็จะมีกิจกรรมอย่างมาก เวลาที่ว่างก็จะไม่ตรงกัน

โดยปัญหาที่ว่ามานี้พบได้ตั้งแต่ทำละครขึ้นในปีแรก พ.ศ. 2553 ละครเวทีเรื่องแรกของชมรม เป็นละครตลก(Comedy) ที่รวมนักกิจกรรมจากคณะอื่นๆเข้ามาไว้ด้วยกัน ทำให้เยาวชนไม่ค่อยมีเวลามาซ้อม แม้ว่าจะมีการเตรียมการแสดงล่วงหน้านาน 1 เดือน แต่ก็ไม่เกิดความก้าวหน้าในงานมากนัก เนื่องจากเยาวชนติดกิจกรรมและงานของสาขาและคณะของตนเองค่อนข้างมาก ปัจจัยเรื่องเวลาและการบริหารจัดการเวลาจึงเป็นปัญหาที่พบมากที่สุด รองลงมาคือปัญหาเรื่องการทำงานร่วมกัน เนื่องจากทุกคนเพิ่งมาเจอกันในชมรม มาจากต่างคณะกัน ต่างคนก็เป็นเด็กกิจกรรมของสาขาและคณะตนเอง จึงเกิดอึดตาค่อนข้างสูง ผนวกกับทุกคนมีพื้นฐานด้านการละครมาอย่างพอๆกันคือเกิดความรู้จากการที่ผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ได้เชิญวิทยากรมาอบรมให้ จึงทำให้ยังไม่เกิดความเข้าใจกันมากนัก การทำงานจึงเป็นไปด้วยความยากลำบาก

ผู้จัดกระบวนการเรียนรู้จึงใช้วิธีการจัดประชุมอาทิตย์ละครั้ง เพื่อให้เยาวชนบอกเล่าเรื่องราวและปรึกษาหารือ และเพื่อสร้างขวัญกำลังใจในการทำงานของเยาวชนด้วย

2.3 เป้าหมายในการจัดกระบวนการเรียนรู้ในครั้งนี้

เพื่อให้เยาวชนต่างสาขา ต่างคณะ สามารถทำงานเป็นทีมเดียวกันได้ ภายใต้อุปสรรคการสร้างสรรค์ละคร และสามารถบูรณาการคุณธรรมจริยธรรมเข้าไปขณะสร้างสรรค์ได้ด้วย

2.4 รูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ แบ่งเป็น

2.4.1 แนวทางการเรียนรู้

เน้นกระบวนการเรียนรู้แบบเรียนรู้ผ่านโครงการ (Project Based Learning) โดยให้เยาวชนสร้างสรรค์ละคร โดยมีได้กำหนดว่าต้องเป็นละครแนวไหน และมีได้กำหนดว่าต้องจัดแสดงกี่เรื่องต่อปี เน้นการเปิดอิสระให้เยาวชนคิดและตัดสินใจภายใต้การมีส่วนร่วมของสมาชิกในชมรมศิลปะการแสดงด้วยกัน

2.4.2 ขั้นตอนการเรียนรู้อันนำไปสู่การสร้างตัวตนใหม่

ขั้นตอนการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้จัดจัดให้เยาวชนมีดังนี้

1) จัดอบรมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) เรื่องกระบวนการสร้างสรรค์ละคร จำนวน 3 วันๆ ละ 4 ชั่วโมง รวมทั้งสิ้น 12 ชั่วโมง โดยเชิญวิทยากรภายนอกมาจัดอบรมให้

2) ให้เยาวชนคัดเลือกและลงมติกันว่า จะให้ใครมีบทบาทและหน้าที่อะไร โดยเฉพาะบทบาทหลักๆ อย่าง ผู้กำกับ การแสดง ผู้เขียนบท ผู้ฝึกสอนการแสดง (Acting Coach) เป็นต้น

3) ให้เยาวชนร่วมกันคิดถึงแนวของละคร (Genre) รูปแบบการนำเสนอ (Style) และเค้าโครงเรื่อง (Plot) เพื่อให้ผู้เขียนบทนำไปเขียนบท (Script) ต่อ และประชุมหาช่วงเวลาที่จะจัดแสดงละครในมหาวิทยาลัย

4) นัดประชุมเพื่อให้เยาวชนแสดงความคิดเห็นต่อบท และลงมติว่าจะปรับบทไปในทิศทางไหนร่วมกัน

5) เมื่อปรับบทสำเร็จแล้ว ให้เยาวชนที่มีบทบาทหลักคัดเลือกนักแสดงหลักและนักแสดงในเรื่อง

6) ให้เยาวชนดำเนินการซ้อม และสร้างสรรค์องค์ประกอบศิลป์ โดยเปิดโอกาสให้มาปรึกษาได้เป็นระยะๆ

7) นัดประชุมเพื่อให้เยาวชนได้นำเสนอความคืบหน้าต่อหน้าสมาชิกด้วยกัน และช่วยกันคิดสร้างสรรค์และคิดวิธีแก้ไขปัญหาาร่วมกัน

8)ช่วยเหลือเยาวชนในการเป็นคนกลางในการประสานกับมหาวิทยาลัยในเรื่องต่างๆ อาทิ งบประมาณในการสร้างสรรค์ละคร หอประชุมใหญ่ซึ่งเป็นสถานที่ในการจัดแสดง สถานที่ในการติดตั้งแผ่นไว้นิทเพื่อประชาสัมพันธ์ละคร เป็นต้น

9)ดูแลความเรียบร้อย คอยให้ความช่วยเหลือในวันแสดงจริง

10)จัดประชุมเพื่อสรุปบทเรียนของเยาวชนในการสร้างสรรค์ละครในครั้งนี้

สามารถสรุปช่วงการเรียนรู้ได้ 4 ช่วง ดังนี้

1)ช่วงที่ 1 ช่วงการเติมฐาน วางแผน (Planning)

ประกอบด้วยขั้นที่ 1 คือ เชิญวิทยากรมาจัดอบรมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) ด้านการสร้างสรรค์ละคร

2)ช่วงที่ 2 ช่วงสังเกตการณ์ (Observation)

ประกอบด้วยขั้นที่ 2-3 คือ ให้อิสระการทำงาน ให้เยาวชนร่วมคิด ร่วมสร้าง

3)ช่วงที่ 3 ช่วงการเรียนรู้ (Learning)

ประกอบด้วยขั้นที่ 4-9 คือ นัดประชุม เปิดโอกาสให้คัดเลือกนักแสดง ให้ดำเนินการซ้อม นัดประชุมถามความคืบหน้า ร่วมแก้ปัญหา เป็นคนกลางประสานงานระหว่างเยาวชนกับมหาวิทยาลัย และดูแลในวันจัดแสดง

4)ช่วงที่ 4 ช่วงการประเมินผล (Evaluation)

ประกอบด้วยขั้นที่ 10 คือ การประชุมสรุปบทเรียน

สรุปการจัดกระบวนการเรียนรู้ของผู้จัดกระบวนการตามการบริหารงานสร้างสรรค์ในแนวราบได้ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 9 การจัดกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มละครในชมรม

ขั้นตอนการ เรียนรู้ตามแนว Constructivism	ขั้นตอนการสร้างสรรค์ละคร			การจัดกระบวนการเรียนรู้ โดยผู้จัด	
	1.ขั้นเตรียมงาน	2.ขั้นการแสดง	3.ขั้นประเมินผล	ขั้นตอน การจัด	ช่วงการ เรียนรู้
1	แรงจูงใจมาจาก ตัวเขาตนเอง	เกิดแรงจูงใจใน การแสดง	1.เกิดแบบเป็น ทางการหลังแสดง เสร็จแต่ละรอบ โดยเขาตนเอง 2.เกิดแบบเป็น ทางการหลังเสร็จ สิ้นโครงการ โดยผู้จัด 3.เกิดแบบไม่เป็น ทางการหลังเสร็จ สิ้น โดยเขาชน ไปรับประทาน อาหารเพื่อเฉลิม ฉลอง	ขั้นที่ 1 เชิญวิทยากร มาจัดอบรม เชิง ปฏิบัติการ (Workshop) ด้านการ สร้างสรรค์ ละคร	ช่วงที่ 1 เตรียม วางแผน (Planning)
2	ทำงานตาม ความรู้และ ลักษณะนิสัยเดิม	เตรียมตัวทำ สมาธิก่อนแสดง	รับฟังคำวิจารณ์	ขั้นที่ 2-3 ให้อิสระการ ทำงานให้ เขาชนร่วม คิด ร่วมสร้าง	ช่วงที่ 2 สังเกตการณ์ (Observation)

ขั้นตอนการ เรียนรู้ตามแนว Constructivism	ขั้นตอนการสร้างสรรค์ละคร			การจัดกระบวนการเรียนรู้ โดยผู้จัด	
	1.ขั้นเตรียมงาน	2.ขั้นการแสดง	3.ขั้นประเมินผล	ขั้นตอน การจัด	ช่วงการ เรียนรู้
3	ซ้อมและทำงาน สร้างสรรค์ แลกเปลี่ยนใน กลุ่ม	สื่อสารกับผู้ชม	สะท้อนความคิด กลับ	ขั้นที่ 4-9 นัดประชุม เปิดโอกาส ให้คัดเลือก นักแสดง ดำเนินการ ซ้อม ถาม ความคืบหน้า ร่วม แก้ปัญหา เป็นคนกลาง ประสานงาน ระหว่าง เยาวชนกับ มหาวิทยาลัย และดูแลใน วันจัดแสดง	ช่วงที่ 3 การเรียนรู้ (Learning)
	เกิดความคิดใหม่	รับปฏิกริยา ย้อนกลับจาก ผู้ชมขณะสื่อสาร	ปรับความคิด ตนเอง		
	เลือกว่าจะทำ หรือไม่ทำตาม ความคิดใหม่	ปรับเปลี่ยนการ แสดงและการ ทำงานของ ตนเอง	สรุปทเรียนผ่าน การสะท้อนตนเอง		
4	นำความคิดใหม่ มาใช้	ทุ่มเท รับผิดชอบ ตามบทบาท หน้าที่	ปรับความคิดเพื่อ นำไปใช้นอก ห้องเรียนหรือการ สร้างสรรค์ครั้ง หน้า		
5	ทบทวนบทบาท หน้าที่ และความ รับผิดชอบ	รับปฏิกริยา ย้อนกลับจาก ผู้ชมจากใบ ประเมิน ทบทวนสิ่งที่ ตนเองทำ	ทบทวนองค์ ความรู้ที่เกิดขึ้น จากการสร้าง	ขั้นที่ 10 ประชุมสรุป บทเรียน	ช่วงที่ 4 ประเมิน (Evaluation)

2.5 ผลที่คาดว่าจะได้รับ

เยาวชนที่เข้าร่วมเรียนรู้ได้มีความรู้ ความสามารถในการสร้างสรรค์ละครเวที และสามารถบูรณาการคุณธรรมจริยธรรมเข้าไว้ในการทำงานได้อีกด้วย

2.6 ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จ แบ่งเป็น

2.6.1 ปัจจัยภายในบุคคล กลุ่ม รวมถึงผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ด้วย แบ่งเป็น

1) แรงจูงใจภายใน (Passion) และความมุ่งมั่น

เยาวชนส่วนใหญ่ที่ร่วมสร้างสรรค์ละครเวทีเรื่องที่สอง มีความมุ่งมั่นในการสร้างสรรค์ละครด้วยแรงจูงใจภายในที่เต็มเปี่ยม จึงทำให้เยาวชนไม่เกิดความท้อระหว่งสร้างสรรค้งาน และลุกขึ้นมาบริหารจัดการเวลาและงานที่ตนรับผิดชอบทั้งในบทบาทนิสิต บทบาทรุ่นน้องที่ต้องทำกิจกรรมกับพี่ๆในคณะ และบทบาทของผู้สร้างสรรค์ละครได้ในคราวเดียวกัน เกิดความเสียสละและจิตสาธารณะ ด้วยความคิดที่ว่า ถ้าพวกเขาไม่เข้ามาทำงาน งานของกลุ่มก็จะไม่สามารถสำเร็จลงได้

2) ตัวตน (Identity) และ อัตตา (Ego)

ตัวตนที่แตกต่างกันเมื่อมาอยู่รวมกันมีข้อดีคือ ในความหลากหลายของตัวตนและความสามารถ ทำให้เกิดการเติมเต็มซึ่งกันและกัน เข้าใจข้อดีของตนเองและผู้อื่น เห็นถึงความสำคัญในการทำงานร่วมกันมากยิ่งขึ้น ในขณะที่อัตตาที่โดดเด่นจะทำให้เยาวชนคนนั้นเกิดความแปลกแยกจากกลุ่มและรู้สึกว่าตนเองเป็นคนนอก เมื่อทุกคนทำงานร่วมกันอย่างแท้จริง ฟังกันและกัน ช่วยเหลือกัน พอมีเยาวชนที่ทำอะไรแล้วยึดอัตตาตนเองเป็นหลัก เยาวชนในกลุ่มก็จะเข้าใจและยอมรับเพื่อน แต่เยาวชนคนนั้นจะไม่สามารถทนที่จะทำงานภายใต้มติหลักของกลุ่มได้ อาทิ ความเชื่อมั่นในตนเองว่าจะทำบทบาทหน้าที่บางประการ ได้อย่างดี แต่มติกลุ่มเห็นว่าควรเป็นบุคคลอื่น เยาวชนก็เลือกที่จะถอนตัวออกจากกลุ่มแทน

ดังนั้น ตัวตนเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ ทำให้เยาวชนยอมรับในตัวตนของคนที่แตกต่างกันหลากหลายแต่อยู่รวมกันได้ แต่อัตตาเป็นอุปสรรคที่ทำให้เยาวชนที่มีเกิดการเรียนรู้ได้น้อยกว่าผู้อื่น

3) ลักษณะนิสัยของผู้จัดกระบวนการเรียนรู้

ปัจจัยด้านลักษณะนิสัยของผู้จัดส่งผลมากต่อความสำเร็จในการสร้างสรรค์ละครในกลุ่มนี้ เนื่องจาก การสร้างสรรค์ละครในชมรมไม่ได้มีคำตอบแทนให้ ไม่มีเกรด ทุกคนที่มาทำจึงมาทำด้วยความเต็มใจ การที่ผู้จัดใส่ใจในการทำงานจึงทำให้เยาวชนทั้งหลายทุ่มเทในบทบาทและหน้าที่ของตน และเห็นความสำคัญของส่วนรวม โดยลักษณะนิสัยที่ว่านี้ ประกอบด้วย ความใจดี มีเมตตา ให้ความช่วยเหลือ โดยไม่มีขอบเขตเรื่องเวลาและสถานที่ เป็นที่พึ่งทางจิตใจยามที่เยาวชนมีปัญหามาจากนอกชมรมอันเป็นผลจากการทำงานในชมรม เป็นเสมือนแม่ของเยาวชน เยาวชนที่อยู่ไกลบ้านและส่วนใหญ่พักอาศัยอยู่หอพักของมหาวิทยาลัยและรอบๆมหาวิทยาลัย จึงรู้สึกอบอุ่นใจ และทุ่มเททำงาน "ไม่ว่าจะดึกแค่ไหน" เมื่อมีแม่เป็นตัวอย่าง (Role Model) ที่ทุ่มเทในการทำงาน ไม่เคยบ่น เยาวชนจึงเกิดแรงบันดาลใจที่อยากจะอุทิศตัวให้กับงานของส่วนรวมบ้าง

4) การบริหารจัดการอำนาจในการจัดกระบวนการเรียนรู้

ผู้จัดกระบวนการเรียนรู้เน้นการบริหารอำนาจแบบเปิดโอกาสให้เยาวชนคิดและทำเองในทุกขั้นตอน โดยดูแลอยู่ห่างๆ และคอยสนับสนุนและช่วยเหลือเมื่อเยาวชนร้องขอ

แต่เนื่องจากการบริหารอำนาจเป็นไปในลักษณะครอบครั้ว ที่เยาวชนเรียกผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ว่าแม่นั้น ทำให้เห็นลักษณะของการใช้อำนาจแบบแนวดิ่งที่มีเรื่องอาวุโสของแม่และลูก รุ่นพี่และรุ่นน้อง ซึ่งวิธีคิดแบบไทยที่ให้ความสำคัญกับความเคารพผู้อาวุโส จึงทำให้กลุ่มนี้ไม่มีลักษณะการบริหารอำนาจแบบแนวราบ 100 เปอร์เซ็นต์ แต่มีแนวดิ่งผสมด้วย "วิธีคิด" มิใช่ "วิธีการ" กล่าวคือ แม้ว่าจะมีความสัมพันธ์ทางอำนาจแบบมีเรื่องอาวุโสมาเกี่ยวข้องด้วย แต่วิธีการในการบริหารอำนาจเน้นการมีส่วนร่วมของเยาวชนกับผู้จัด และเยาวชนด้วยกันเองค่อนข้างสูง จึงเกิดความร่วมมือในการทำงานค่อนข้างมาก

2.6.2 ปัจจัยภายนอกบุคคล กลุ่ม แบ่งเป็น

1) ทุน แบ่งเป็น

(1) ทุนในส่วนของงบประมาณ

การได้รับงบประมาณที่พอประมาณกับค่าใช้จ่าย อาทิ ค่าสวัสดิการระหว่างซ่อม ค่าองค์ประกอบศิลป์ต่างๆ ที่จำเป็น จะสามารถทำให้เยาวชนเกิดกำลังใจในการเรียนรู้และสร้างสรรค์งานมากขึ้น ไม่จำเป็นต้องเป็นงบประมาณที่มากเกินไป เพราะจะทำให้เยาวชนใช้สอยอย่างไม่ระมัดระวังและขาดการใช้การคิด วิเคราะห์ ด้วยหลักเหตุผลในการสร้างสรรค์งาน แต่ก็ไม่ควรน้อยเกินไป หรือ ไม่มีงบประมาณสนับสนุนใดๆ เพราะทุนในส่วนนี้แม้ไม่ใช่เป็นลมหายใจ แต่ก็จัดเป็นน้ำยาหล่อลื่นให้เครื่องจักรของกระบวนการละครมันเคลื่อนต่อไปได้

(2) ทุนในส่วนของคุณรู้ด้านศิลปะการแสดง

หากเยาวชนได้มีการเสริมความรู้และทักษะด้านศิลปะการแสดงที่เข้มข้นมากกว่าที่เป็นอยู่ จะทำให้เยาวชนสามารถคิดต่อยอดในการสร้างสรรค์ได้ ประกอบกับการมีความรู้ในเรื่องเหล่านี้ยังช่วยให้พวกเขาเรียนรู้บทบาทหน้าที่และทำตามบทบาทหน้าที่ของตนเองได้อย่างเหมาะสมมากขึ้นด้วย ทำให้เยาวชนมีเหตุมีผลในการคิดแก้ปัญหาบนพื้นฐานของหลักการ อันจะช่วยลดความขัดแย้งที่เกิดขึ้นให้มันน้อยลงได้

2) การมีนโยบายในการสนับสนุนที่เปิดกว้างต่อการเรียนรู้ของเยาวชน อาทิ การไม่กำหนดรูปแบบ ขนาด เรื่อง องค์ประกอบของละคร โดยให้เยาวชนเป็นผู้สร้างสรรค์เองตามมติของกลุ่มได้ตามอิสระ

2.7 แผนการในอนาคต

ผลิตละครเวทีขนาดใหญ่ปีละ 1 เรื่อง ผ่านการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นการร่วมมือกันในการสร้างสรรค์ละคร

2.8 บทบาทของผู้จัดกระบวนการเรียนรู้

เป็น ผู้อำนวยการ (Facilitator) ในการจัดหาวิทยากรและผู้ฝึกสอนในเรื่องของการสร้างสรรค์ละครมาเสริมทักษะให้เยาวชน เป็นพี่เลี้ยง (Mentor) เป็นผู้ให้คำปรึกษา (Consultant) และเป็นผู้ให้กำลังใจ (Reinforcer) เป็นตัวอย่าง (Role Model) ที่ทุ่มเทในการทำงาน

ไม่เคยบ่น อุทิศตัวให้กับงานของส่วนรวม เป็น “แม่” (Mother) คือเป็นเสมือนคนในครอบครัวของกลุ่มเยาวชนในชมรมนี้ ดูแลเยาวชนในทุกเรื่องทีนอกเหนือไปจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ด้วย

3. การจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีการบริหารอำนาจแบบแนวผสมผสานให้กลุ่มละครอิสระ โดยมูลนิธิสื่อชาวบ้าน มะขามป้อม

การจัดกระบวนการเรียนรู้ให้กับเยาวชนในกลุ่มละครอิสระ โดยมูลนิธิสื่อชาวบ้าน มะขามป้อม เป็นการจัดภายใต้โครงการละครเพื่อการเปลี่ยนแปลง ที่ได้รับการสนับสนุนทุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) เป็นโครงการที่ทำมาเกือบ 4 ปี ภายใต้ชื่อโครงการว่า “ละครเพื่อการเปลี่ยนแปลง” โดยที่กลุ่มละครอิสระเป็นหนึ่งในกลุ่มเยาวชนที่ร่วมเรียนรู้ในโครงการนี้ด้วย กิจกรรมภายในโครงการ มีการสร้างสรรค์ละครของกลุ่มเยาวชนด้วย และผู้วิจัยก็ได้ศึกษากลุ่มละครอิสระในเรื่องของกระบวนการเรียนรู้ผ่านการสร้างสรรค์ละครเพื่อพัฒนาวิถีประชาธิปไตยของเยาวชนด้วย ทั้งนี้ในการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงของกลุ่มมะขามป้อมนั้น มีรายละเอียดการจัดกระบวนการดังต่อไปนี้

3.1 คุณค่าและความเชื่อมั่นในกระบวนการสร้างสรรค์ละครเพื่อการพัฒนา

มูลนิธิสื่อชาวบ้าน หรือ มะขามป้อม มีความเชื่อมั่นในเครื่องมือและกระบวนการละครเพื่อพัฒนามากว่า 20 ปี โดยมองว่าคนในองค์กรทุกคนใช้เครื่องมือและกระบวนการนี้เป็นหลักในกระบวนการพัฒนาขององค์กร โดยมีปรัชญาขององค์กรที่จะสร้างความเสมอภาค เท่าเทียม ในความเป็นมนุษย์ และเลือกที่จะใช้ละครเป็นกระบอกเสียงและเครื่องกระจายเสียงของคนกลุ่มเด็ก กลุ่มน้อย ชนชาติพันธุ์ ชนชั้น รวมถึงคนชายขอบด้วย

นอกจากนี้ มะขามป้อมยังเชื่อว่า “ละครเป็นเครื่องมือมหัศจรรย์ทำให้เกิดแรงปะทะเชิงบวก” (พฤษัท พหลกุลบุตร, 2556) กล่าวคือในการปะทะสังสรรค์ระหว่างผู้แสดงกับผู้ชม การปะทะนั้นถูกส่งผ่านงานศิลปะที่ช่วยกล่อมเกลาคิดใจ ให้ความรู้คนได้ด้วย และท้ายที่สุดนำไปสู่การฟังเสียงกันและกัน โดยที่ “ละคร ฝึกให้คนอยู่ร่วมกันได้บนความเกลียดชัง” (พฤษัท พหลกุลบุตร, 2556) ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นในสภาพสังคมไทยในปัจจุบันมาก การนำกระบวนการสร้างสรรค์

ละครมาใช้ในการพัฒนาวิถีประชาธิปไตยจึงเป็นเรื่องที่สอดคล้องกัน และสอดคล้องกับหลักการบางประการของกลุ่มมะขามป้อมอีกด้วย

3.2 ปัญหาที่เคยพบจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ผ่านการสร้างสรรค์ละคร

เกิดจากการที่มะขามป้อมมีประสบการณ์ในการสร้างสรรค์ละครและใช้กระบวนการละครเพื่อการพัฒนาเยาวชน จึงทำให้พบการเปลี่ยนแปลงที่มีตัวอย่างดี ๆ มาก ความรู้ที่เคยมีกลายเป็นความเชี่ยวชาญ แต่ในขณะเดียวกัน เยาวชนที่กำลังก่อร่างสร้างความรู้ นั้น กำลังค่อยๆปรับการเรียนรู้ ปรับผลงาน บางครั้งต้องพยายามปรับความคิดของกลุ่มให้เปลี่ยน มุมมองงานของเยาวชนจากค่างานที่มีมาตรฐาน กับ งานที่เน้นกระบวนการอย่างแท้จริง

“เราคาดหวังสูงไปทั้งกับยุคสมัย ทั้งกับเด็ก ซึ่งมันไม่แฟร์ หรือบางทีเราเลือกแล้วว่าเราจะมาทางนี้ เราทำมาแล้ว 20 ปี แล้วเราก็ไปคาดหวังมาตรฐาน (Standard) บางอย่างกับเด็ก มันไม่แฟร์กับเด็กเลย ว่าเด็กก็ต้องเรียน เวลาเรานึกถึงว่าเราซ้อม ในความคิดของเรา เราต้องซ้อมแบบ 3-4 เดือน แต่เด็กมันไม่ใช่ออย่างนั้น มันเรียนใน กว่ามันจะซ้อมเตอร์ไซค์มาข้ามอำเภอมาเจอกัน เพราะฉะนั้นซ้อมกันสักชั่วโมงหนึ่งก็เก่งแล้ว อดตาหลับขับตานอน มันจะมีกะใจแล้วก็ต้องให้เรียนรู้ว่ามันก็ปรับไป แต่ว่าในภาพรวมก็ไม่มีอะไรแย่ง กว่าจะได้ประมาณนี้มันก็ได้ ทีนี้กลุ่มไหนที่มันทุ่มเทมากมันก็เรียนรู้มาก เติบโตมาก ก้าวข้ามมาก กลุ่มไหนที่เหนื่อยหน่อยแล้วไม่เอา มันก็จะไม่ค่อยได้เปลี่ยนอะไร ”

(พฤษัท พหลกุลบุตร, สัมภาษณ์, 31 มกราคม 2556)

ตามทฤษฎีของฟูโกต์ (อ้างถึงใน ธีรยุทธ์ บุญมี, 2551) การควบคุมเพื่อให้ได้ค่ามาตรฐานบางอย่างนั้นจัดเป็นการใช้อำนาจอีกรูปแบบหนึ่ง ซึ่งการที่มะขามป้อมพยายามไม่คาดหวังกับค่ามาตรฐานบางอย่างที่กำหนดขึ้น นำไปสู่การจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นให้เกิดอิสระในการเรียนรู้ อย่างแท้จริง

3.3 เป้าหมายในการจัดกระบวนการเรียนรู้ในครั้งนี้

ผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ของมะขามป้อมมองว่า เยาวชนในปัจจุบัน ขาดทักษะด้านการตั้งคำถามกับตัวเอง เยาวชนไม่รู้ว่าตนเองเป็นใครบนโลกใบนี้ เมื่อไม่รู้ราก จึงไม่สามารถตั้งเข็มทิศหรือภารกิจในการดำเนินชีวิตได้ การมีส่วนร่วมต่อกิจการใดๆของสังคมจึงลดน้อยถอยลง เพราะขาดความรู้สึกมีประสิทธิภาพทางการเมืองของตนเอง ไม่เห็นคุณค่าของตนเอง เป้าหมายสำคัญของโครงการนี้จึงเริ่มที่การตั้งคำถามกับตนเองก่อน เมื่อสามารถตั้งคำถามและตอบกับตนเองได้แล้ว อย่างอื่นจะตามมา โดยใช้กิจกรรมในการเรียนรู้ในช่วงระยะเวลาในการตั้งคำถามกับตนเอง อาทิ กิจกรรมแผนที่ชีวิต ที่มุ่งเน้นให้เยาวชนวาดภาพเหตุการณ์สำคัญหรือเรื่องราวในการดำเนินชีวิตที่ผ่านมา และหาจุดพลิกผันที่ทำให้ตนเป็นตนเองได้ในขณะนี้ เมื่อวาดเสร็จ จึงถ่ายทอดผ่านการเล่าเรื่องให้เพื่อนในห้องฟังด้วยบรรยากาศแบบสบายๆไม่เน้นการตัดสินกัน เป็นต้น การเห็นอดีตของตนเอง นำไปสู่อนาคตได้ และช่วยกำหนดเป้าหมายในชีวิตได้ด้วย ขึ้นอยู่กับการเรียนรู้ของเยาวชน แต่ละคนว่าจะกลายยืนยันในเป้าหมายข้างหน้าหรือไม่ และตอบได้ว่าทำไปเพื่ออะไร เป็นต้น

3.4 รูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ แบ่งเป็น

3.4.1 แนวทางการเรียนรู้

เน้นการเรียนรู้ผ่านกระบวนการสร้างสรรค์ละครที่ผนวกทฤษฎีทางจิตปัญญาเรื่องการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงเข้ามาเพื่อพัฒนาการเปลี่ยนแปลงของเยาวชน เริ่มจากตนเอง กลุ่มชุมชน และถ้าขยายผลไปสู่สังคมและประเทศชาติได้ก็จะดีมาก

3.4.2 ขั้นตอนการเรียนรู้อันนำไปสู่การสร้างตัวตนใหม่ ประกอบด้วย ๑. ขั้นตอน

ดังนี้

1) เริ่มพูดคุยกันและแสดงความคิดเห็น

2) เริ่มสร้างละคร ทมวดหมู่ของการติดทักษะพื้นฐาน เรื่องการแสดง เรื่องร่างกาย เรื่องสมาธิ และประสาทสัมผัสทั้ง 5 และการพัฒนากายนอกและภายในพร้อมกัน ไม่ได้เรียนการแสดงเพื่อการแสดง แต่เรียนเพื่อเข้าใจชีวิต

3)ทำแผนที่ชีวิตเพื่อการทบทวนและมาแลกเปลี่ยนกัน ต่อมาก็เป็นการทบทวนเรื่องของตัวเอง ไปสู่ความเป็นครูเกิดการเรียนรู้ความผิดพลาดที่เกิดขึ้นในอดีตที่อยากแก้ไข ซึ่งบทเรียนของทุกคนสามารถนำมาสร้างเป็นละครของตนเองได้

4)การเสนอโครงการ ระยะเวลาทำงาน ทั้งการแสดง 5 รอบและจัดอบรมเชิงปฏิบัติการอีก 1 รุ่น

(5)การสร้างบทละครด้วยการสร้างภาพ โดยมีจุดเริ่มเรื่อง จุดขัดแย้ง และจุดจบด้วยเทคนิค Image Theatre โดยสร้างให้เกิดแนวความคิดรวบยอด (Concept)

6)กิจกรรมเรื่องกายภาพการปกครอง เรื่องเล่า ความเชื่อ และเรื่องปัญหาในสังคม จนสุดท้ายเกิดเป็นความสัมพันธ์ในชุมชน

7)การพัฒนาบทละครหรือวรรณกรรมที่นำเรื่องเล่ามาตีความและประยุกต์ ทำให้เกิดความน่าสนใจและมีมิติทางชุมชนและสังคมด้วย โดยการเลือกเรื่องที่มีประเด็นซ่อนอยู่ในชุมชนที่จะศึกษา จัดทำเป็นภาพลำดับเหตุการณ์ (Story Board)

8)การซ้อมและการพัฒนารูปแบบละคร ให้สามารถสื่อสารประเด็นและมีความเป็นศิลปะด้วย

9)การแสดง โดยให้บทบาทของละครมีหน้าที่ในการสื่อสารมากขึ้น

10)พูดคุย จุดประเด็นความเข้าใจ

11)สรุปผลการทำงานทั้งหมด

จนเกิดวงจรการเรียนรู้ 4 ช่วง คือ

1)ช่วงเริ่มต้น (Introduction) คือ ช่วงของการเตรียมความพร้อมให้กับผู้เรียนรู้ ประกอบด้วยขั้นตอนการเรียนรู้ ชั้นที่ 1-6

2)ช่วงการเรียนรู้ (Learning) คือ ช่วงของการลงมือปฏิบัติการสร้างสรรค์ละคร ประกอบด้วยขั้นตอนการเรียนรู้ที่ ชั้นที่ 7-8

3) ช่วงสรุปผล (Evaluation) คือ ช่วงของการต่อยอด เพิ่มทักษะการเรียนรู้ให้กับเยาวชนเพื่อเติมเต็มความถนัดของแต่ละกลุ่มเยาวชน โดยเยาวชนทุกกลุ่มอาจได้รับการต่อยอดไม่เหมือนกัน อาทิ กลุ่มละครอิสระที่เป็นกลุ่มเป้าหมายในการวิจัยมีความสามารถด้านการลงชุมชนอยู่แล้ว ในกลุ่มมีผู้ชาย 2 คน จึงเลือกเพิ่มทักษะกายกรรมและการเคลื่อนไหว เพื่อให้เยาวชนเรียนรู้และนำไปใช้ในการซ้อมและสร้างสรรค์ละครของกลุ่มตนเองได้ ทำให้ละครมีความเป็นศิลปะมากยิ่งขึ้น ประกอบด้วยขั้นตอนการเรียนรู้ที่ ชั้นที่ 8-10

4) ช่วงประยุกต์ (Apply) คือ ช่วงประยุกต์ใช้ ระหว่างประสบการณ์ที่มีมากับการสร้างสรรค์ละครมารวมกันให้ได้ความรู้ใหม่ นึกทบทวนความรู้เก่าเพื่อนำมาใช้ใหม่ เราเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงได้หรือไม่ เพื่อจะมีประสบการณ์ใหม่ องค์กรความรู้ใหม่ มุมมองใหม่ จากการแลกเปลี่ยนประสบการณ์อย่างค่อยเป็นค่อยไป ประกอบด้วยขั้นตอนการเรียนรู้ที่ ชั้นที่ 11

สรุปการจัดกระบวนการเรียนรู้ของผู้จัดกระบวนการตามการบริหารงานสร้างสรรค์ในแนวผสมผสานได้ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 10 การจัดกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มละครอิสระ

ขั้นตอนการเรียนรู้ตามแนว Constructivism	ขั้นตอนการสร้างสรรค์ละคร			การจัดกระบวนการเรียนรู้ โดยผู้จัด	
	1.ขั้นเตรียมงาน	2.ขั้นการแสดง	3.ขั้นประเมินผล	ขั้นตอนการจัด	ช่วงการเรียนรู้
1	มีความสนใจประเด็น	สร้างแรงจูงใจให้ตัวเองและสร้างแรงจูงใจให้ผู้ชม	1.จัดแบบเป็นทางการในการจัดเสวนา ชาวบ้าน NGOs และ นักวิชาการ 2.จัดแบบไม่เป็นทางการ คือ พูดคุย	ขั้นที่ 1-6 พูดคุย ให้เครื่องมือละคร ทบทวนตนเอง เสนอโครงการ	ช่วงที่ 1 เริ่มต้น (Introduction)

ขั้นตอนการ เรียนรู้ตามแนว Constructivism	ขั้นตอนการสร้างสรรค์ละคร			การจัดกระบวนการเรียนรู้ โดยผู้จัด	
	1.ขั้นเตรียมงาน	2.ขั้นการแสดง	3.ขั้นประเมินผล	ขั้นตอน การจัด	ช่วงการ เรียนรู้
			กันในรอบหลังจาก เดินทางกลับจาก ชุมชน	สร้างความรู้ เรื่องการเขียน บทและการ ตีความสร้าง ความสัมพันธ์ กับชุมชน	
2	ลงชุมชน	ทำสมาธิ ทบทวนสิ่งที่ มาชมไปคม สอนมาในเรื่อง การแสดง	ทบทวนถึงสิ่งที่ทำ ในละคร เพื่อ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ กัน	ขั้นที่ 7 พัฒนาบท ละครให้ เชื่อมโยงกับ ชุมชน	ช่วงที่ 2-3 เรียนรู้ ทดลอง สรุปผล (Learning & Evaluation)
3	แลกเปลี่ยนในกลุ่ม ชุมชน และภาค	สื่อสารกับผู้ชม	สะท้อนความคิด กลับ	ขั้นที่ 8 ซ้อม พัฒนา รูปแบบด้วย การให้ความรู้ ต่อยอด และ ประสาน โหนด เครือข่าย	ช่วงที่ 2-3 เรียนรู้ ทดลอง สรุปผล (Learning & Evaluation)
	ประสานคน กลุ่ม ชุมชน ภาค	รับปฏิกริยา ย้อนกลับจากผู้ชม แบบทันที	ปรับความคิด ตนเอง		
	สร้างการมีส่วน ร่วม ระหว่างคน ในกลุ่ม ชุมชน คิงภาคีเข้าร่วม และซ้อม (สร้างสรรค์)	เกิดการเห็น คุณค่าในตนเอง ที่มีต่อชุมชน รู้สึกมี ประสิทธิภาพ ทางการเมือง	สรุปบทเรียนให้ ตนเอง คิดถึงวาระ ที่ต้องนำไปใช้		

ขั้นตอนการ เรียนรู้ตามแนว Constructivism	ขั้นตอนการสร้างสรรค์ละคร			การจัดกระบวนการเรียนรู้ โดยผู้จัด	
	1.ขั้นเตรียมงาน	2.ขั้นการแสดง	3.ขั้นประเมินผล	ขั้นตอน การจัด	ช่วงการ เรียนรู้
4	คนในชุมชน ร่วมทำบท คนนอกชุมชน เสนอพื้นที่ใน การจัดแสดง และซ้อม	ทุ่มเท รับผิดชอบตาม บทบาทหน้าที่	นำไปใช้ในรอบ ต่อไป	ขั้นที่ 9-10 สื่อสาร พูดคุย กับผู้ชม	ช่วงที่ 2-3 เรียนรู้ ทดลอง สรุปผล (Learning & Evaluation)
5	ซ้อม รับ ข้อเสนอแนะ จากชุมชน ปรับละคร ตนเอง	รับไปปฏิบัติ ย้อนกลับในช่วง ท้ายของละคร	ทบทวนการ ทำงานทั้งหมด ประเมินผลในครั้ง นี้ สร้างกระบวนการ เรียนรู้/องค์ความรู้ เมื่องานเสร็จสิ้น	ขั้นที่ 11 สรุปการ ทำงาน ทั้งหมด	ช่วงที่ 4 ต่อยอดกับ ชีวิต (Apply)

3.5 ผลที่คาดว่าจะได้รับ

มีจุดเน้นที่ขั้นของการเปลี่ยนแปลง ตามลำดับ ดังนี้

ขั้นที่ 1 ละครเพื่อการเปลี่ยนแปลงตัวเอง เน้นเรื่องการสำรวจตัวเอง

ขั้นที่ 2 ละครเพื่อการเปลี่ยนแปลงกลุ่ม เริ่มสร้างสร้างสรรค์ละครจากประสบการณ์จริงมาสร้างให้เป็นเรื่องเล็กๆ สร้างมุมมองสะท้อนชีวิต การทำงานเป็นทีมแบบมีเป้าหมายที่จะข้ามไปด้วยกัน

ขั้นที่ 3 ละครชุมชนเพื่อสะท้อนเรื่องราวเกี่ยวกับชุมชนที่มีความเห็นแตกต่างกัน การพัฒนาจิตสำนึก

ขั้นที่ 4 กลุ่มละครที่ทำให้เป็นมืออาชีพมากขึ้น สามารถสะท้อนสังคมได้พัฒนาความสามารถด้านศิลปะ จัดการความสามารถของกลุ่มได้

4 ขั้นตอนนี้ขยับขึ้นมาเป็นละครเพื่อการเปลี่ยนแปลงเริ่มจากกลุ่มเล็กๆก่อน สิ่งที่ต้องใช้คือการมีพลัง ความมุ่งมั่น แต่สิ่งที่ต้องใช่มากที่สุดคือใส่ใจในการเรียนรู้ เพื่อนำไปสู่การทดลองและแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันที่สุดในที่สุด

3.6 ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จ แบ่งเป็น

3.6.1 ปัจจัยภายในบุคคล กลุ่ม รวมถึงผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ แบ่งเป็น

1) แรงจูงใจภายใน (Passion) และความมุ่งมั่น

ผู้จัดกระบวนการเรียนรู้เชื่อว่า ถ้าภายในของเขาวงคนเต็มเปี่ยมไปด้วย แรงจูงใจภายในและความมุ่งมั่น เขาวงคนผู้นั้นจะสามารถก้าวข้ามความกลัวต่างๆไปได้ แล้วประเด็นที่ออกมาจากละครที่ผ่านการค้นคว้าและสร้างสรรค์ก็จะเป็นประเด็นที่มีความลึกซึ้ง เห็นแง่มุมและมีมิติต่างๆของสังคม อันนำไปสู่การเริ่มที่จะมองสังคมด้วย ซึ่งหากเขาวงคนเริ่มมองสังคมแล้ว การมีส่วนร่วมในสังคมส่วนต่างๆจะตามมาได้

“ที่เรียกมันว่าความตั้งใจอย่างแรงกล้า พี่รู้สึกว่าคุณกลุ่มไหนมันไม่มีความปรารถนา มันก็ไม่ทำลึก ก็ทำประเด็นตื้นๆ เองง่ายๆ แต่กลุ่มไหนที่มันฮึด จะยากนะตอนเริ่มแต่ถ้าก้าวข้ามได้ก็จะทะลุไปเลย แต่ว่ามันต้องมีภายในแน่นแล้วก็มีมีความปรารถนาด้วย ถ้ามันกล้าลงทุนมันก็ได้ผลตอบแทนเยอะ มันยอม เขาวงคนที่ทำละคร ทุกคนมีงาน มันเลิกงานหมดเลยนะ มันไปซ้อม

กันเดือนหนึ่ง แล้วมันก็ไปเร่ ขอมเหมือนเสียงตาย มันลอยมากจริงๆ ที่มันจะ โคนยิงเอา พอมันไปเล่น มันก็ยิ่งไปแกลอะไรบางอย่าง เพราะข้างในมันมาก ผลมันก็ได้มาก มันไปเห็นเด็กที่เปลี่ยนเลย บางครั้งมันไม่เคยรู้ข้อมูล บางอย่าง เช่น ครูใหญ่ไม่ยอมให้เล่น ให้กลับไปเล่นนะ มันไปเจอแรง ปะทะ แต่แรงปะทะนั้นเป็นเชิงบวก เครื่องมือนี้เป็นเครื่องมือมหัศจรรย์ แต่ ถ้าเด็กเล่นประเด็นลัลล้า ผิวๆ ไม่คันคว้า ไม่ทุ่มเทอะไร มันก็จะได้แค่นั้น คนดูที่ดูไปแล้วก็เฉยๆ เพราะมันไม่ลงทุน ถ้ามันลงทุนเอาชีวิตเข้าแลก มัน ส่งผลกระทบในงาน มันก็มีผล”

(พฤษ หลกลบุตร, สัมภาษณ์, 31 มกราคม 2556)

จากคำกล่าวนี้จะพบว่า ละครนอกจากเป็นเครื่องมือในการสืบค้นความต้องการ ภายในของเยาวชนแล้ว ละครยังเป็นเครื่องมือในการเสริมแรงที่จะเพิ่มความกล้าให้เยาวชนเข้าไป สื่อสารในพื้นที่ต่างๆ ได้อันเนื่องจากความเหมือนจริงและใกล้เคียงชีวิตของมนุษย์ในละคร ทำให้ ละครสามารถเข้าถึงใจคนทำและคนดูได้ง่ายขึ้น ดังนั้น เยาวชนคนไหนใช้ละครในการสืบค้น ตนเองจนพบความปรารถนาในการใช้เครื่องมือในการมีส่วนร่วมกับชุมชนผ่านจิตสาธารณะที่มีได้ ก็จะสามารถนำละครไปสร้างแรงปะทะเชิงบวกที่จะก่อให้เกิดการคิด การรับรู้ ให้กับผู้ชมได้อีกชั้น หนึ่งด้วย

ดังนั้นการเรียนรู้ได้มากหรือน้อยขึ้นอยู่กับพื้นฐานของเยาวชนด้วย เพราะพวกเขาเป็นคนสร้างความรู้จากตัวพวกเขาเอง ฐานที่มีอยู่จึงสำคัญ

2) ตัวตน (Identity) และ อัตตา (Ego)

การพัฒนา ตัวตน (Identity) ของเยาวชนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่ตัวตนใหม่ นั้นสำคัญ แต่ต้องเกิดจากเยาวชนที่มีใจรักในการเรียนรู้ครั้งนี้ก่อน แล้วจะสามารถพัฒนาต่อยอด ไปสู่ตัวตนใหม่ได้ ในทางตรงกันข้าม เยาวชนต้องลด อัตตา (Ego) ของตัวเองลงเพื่อนำไปสู่การเปิด ใจกว้างยอมรับฟังความคิดเห็นที่หลากหลาย ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ เคารพสิทธิและเสรีภาพของ ผู้อื่นเช่นเดียวกับที่เยาวชนเคารพตนเอง

“อึดตาสาคัญมาก พอรวมกัน แหมเธอไม่ได้ตั้งใจเลย คนนี้ก็ทำเป็นลืตา คือ ถ้ามันก้าวข้ามอึดตาอันนี้ของมัน ไปไม่ได้นะ มันก็จะเป็นการกิจร่วมของกลุ่มที่จะต้องเผชิญมัน แล้วก็จบ อึดตาของตัวเอง อันนี้ดูทำไม่ได้ดี ฉันทอน สมอติกว่า ถ้าก้าวข้ามได้ มันก็จะเรียนรู้เออะนะ ด้วยมันต้องก้าวข้ามตัวเอง ถ้ามันทำงานกลุ่มมันก็ต้องยอม ยอมเพื่อน ยอมลดอึดตาของตัวเองมากๆ ยอมเจ็บปวดบ้าง แต่ถ้าตัวแข็งแรงมาก ยิ่งมากไป แค่นั้นก็เจ๊งแล้ว”

(พฤษิต พหลกุลบุตร, สัมภาษณ์, 31 มกราคม 2556)

ในความเป็นประชาธิปไตย ขณะที่เยาวชนเกิดกระบวนการทำงานด้วยกัน สร้างละครมาด้วยกัน ถ้าในส่วนของการเตรียมงานแล้วไม่เกิดความสำเร็จเพราะส่วนหนึ่งมันมาจาก อึดตาดึงจืดเป็นส่วนหนึ่งของความไม่เป็นประชาธิปไตย

“คำว่าอึดตาในที่นี้มันก็หมายถึงการไปให้ระบบในคุณค่าว่าฉันเก่ง ส่วนคน นั้นไม่เก่ง ฉันทิส่วนคนนั้นไม่ดี ฉันทิฉลาดและคนนั้น โง่ เพราะฉันทิเป็นผู้ชาย และเธอเป็นกระเทย คิดว่าเราไม่เท่าเรา เพราะฉะนั้นมันก็จะมีการจัดแบบนี้ ทันที ถ้าเป็นนี้สังคมนี้มันเหมาะกับคนเจริญแล้วอย่างฉันทิ แต่ว่าคน โง่อย่าง เธอไม่ควรเข้ามาร่วมสังคมกับคนอย่างฉันทิ แต่ถ้ามันมองใหม่ ถ้า อึดตามัน ไม่รุนแรงก็ โอเค ความคิดฉันทิ ความคิดเธออาจจะต่างไปแต่ก็ไม่ได้เลวร้าย ไปกว่าฉันทิ ฉันทิเกลียดเธออะ แต่ก็ต้องอยู่ร่วมกัน ไป แต่มันก็อีกแบบหนึ่งนะ มันไม่ผลักไสคนอื่นออกไป”

(พฤษิต พหลกุลบุตร, สัมภาษณ์, 31 มกราคม 2556)

อึดตาดึงอาจทำให้เยาวชนมีความเป็นอำนาจนิยมที่มองว่าเสียงตัวเองมีค่า มากกว่าเสียงคนอื่น ขณะที่ถ้าเป็นประชาธิปไตยก็คือ ทุกเสียงมีค่าเท่ากัน

“ซึ่งอันนี้ต้องฝึก และสังคมไทยก็อ่อนแอเรื่องนี้ ก็ต้องฝึก จะมาพูดว่ารู้อย่าง นี้ไม่ได้หรอก แล้วหลายครั้งเราก็คิดแบบนั้น แล้วก็ไปอำนาจนิยม พอรู้ตัว อีกทีก็ออ ฝึกหน่อยๆ โดยใช้กระบวนการสร้างละครไปคุย พี่ถึงยืนยัน ถึง

เลือกข้อมูลนี้ เพราะมันฝึกเรื่องนี้ เพราะมันฝึกเรื่องการอยู่ร่วมกันให้ได้บน
ความเกลียดชัง”

(พฤษ หลกลบุตร, สัมภาษณ์, 31 มกราคม 2556)

โดยสรุปคือ คุณพฤษ หลกลบุตร มองว่า กระบวนการสร้างสรรค์ละคร
สามารถพัฒนาวิถีประชาธิปไตยให้กับเยาวชนได้ โดยมีสิ่งที่ต้องพิจารณาร่วมกันคือ ความตั้งใจอัน
แรงกล้า ความปรารถนาภายในเยาวชนที่จะต้องเกิดความต้องการอยากเรียนรู้ด้วยตนเอง อันจะ
ส่งผลให้เยาวชนเกิดการตั้งคำถามกับชีวิตและตนเอง นำไปสู่การตั้งเป้าหมายในการเรียนรู้ที่
สามารถนำไปใช้ในชีวิตจริงได้ นอกจากนี้สิ่งสำคัญในการทำให้เยาวชนเกิดปฏิสัมพันธ์และการ
เรียนรู้ระหว่างเยาวชนร่วมกันได้คือ การลดอัตตาของตนเองลง โดยยอมรับความแตกต่าง
หลากหลายของความสามารถของเยาวชนที่เป็นสมาชิกในกลุ่มให้มากขึ้น เห็นคุณค่าของความ
หลากหลายและเท่าเทียม จึงจะทำให้เยาวชนอยู่ร่วมกันได้ในกลุ่มและสังคมด้วย

3) ความใกล้ชิดและความเหมือนของพื้นที่

ประเด็นนี้คือ หากเรื่องที่เยาวชนสร้างสรรค์ละครนั้นเป็นประเด็นที่ใกล้เคียงกับ
ความสนใจหลักของเยาวชนอยู่แล้วก็จะง่ายขึ้นต่อการมีมุมมองแบบคนใน หรือมีพื้นที่ที่ใกล้เคียง
หรือเหมือนกับพื้นที่ของตน ก็จะทำให้เยาวชนเข้าใจกระบวนการในการลงไปเรียนรู้กับชุมชนนั้น
ได้ง่ายขึ้น อาทิ มะนาวหวานที่เลือกชุมชนในภาคใต้ เพราะเขาชนมีภูมิตำนานในภูมิภาคนั้น ก็จะ
เข้าใจหัวอกของชาวบ้านและหยิบประเด็นมาสร้างละครได้เห็นภาพชัดกว่า สร้างการมีส่วนร่วมของ
ชุมชนกับเยาวชนได้มากกว่าด้วย

4) การรับผลกระทบจากประเด็นสังคมนั้นๆ

อีกมุมหนึ่ง บางครั้งเยาวชนบางกลุ่มอาจไม่มีภูมิตำนานในภูมิภาคนั้นๆ แต่
ประเด็นที่ตนสนใจนั้นเป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบระดับประเทศ แม้ไม่ได้อยู่ในภูมิภาคนั้น แต่ก็อยู่
ในประเทศไทย จะหลีกเลี่ยงผลกระทบต่างๆก็ไม่พ้น จึงทำให้เยาวชนลุกขึ้นมาสร้างสรรค์ละครใน
ประเด็นนั้น จัดเป็นการมีจิตสาธารณะอย่างแท้จริง อาทิ กลุ่มละครอิสระอีกกลุ่มหนึ่ง ที่ทำละครใน

ประเด็นเขื่อนแม่วงก์ เป็นต้น ขณะที่กลุ่มละครอิสระที่ผู้วิจัยศึกษาก็ขยับขยายมาทำละครที่เกี่ยวข้องกับการต่อสู้กับแผนการพัฒนาหลักทางภาคใต้อยู่ในขณะนี้ โดยมีกระบวนการเรียนรู้ในลักษณะนี้

“มันเป็นประเด็นใหญ่ถึงแม้มันจะไม่ได้อยู่ใกล้บ้านมันก็ตาม แต่มันก็เป็นประเด็นร่วม เรื่องนี้คือได้รับผลกระทบ หมายความว่ามันเห็นประเด็นที่ใหญ่กว่าประเด็นระดับชุมชน กว้างขึ้น พี่ว่าตอนนี้กลุ่มนี้(กลุ่มที่ผู้วิจัยศึกษา)ก็ไม่ได้มีประเด็นที่มันจะทำเฉพาะของมัน พี่ว่าจิตวิญญาณของมันยังไกลไปนะ มันต่อสู้กับแผนการพัฒนาหลักทางภาคใต้ พี่รู้สึกอย่างนั้น มันสนใจประเด็นนี้ด้วยกัน มันไปศึกษา การที่มันศึกษาเนี่ยทำให้มันพบ ไปศึกษาไปค้นคว้า แล้วเวลามันได้งาน มันเอาไปเล่น แล้วมันเจอ เจอปฏิกิริยาเจออะไรอย่างนี้ มันถึงจะเข้าใจความสำคัญของเครื่องมือและกระบวนการ”

(พหุหัตส พหุลกุลบุตร, สัมภาษณ์, 31 มกราคม 2556)

5) การรู้จักถอดทบทวนและรอคอยต่อผลลัพธ์ที่ไม่เป็นรูปธรรมและค่อนข้างใช้เวลานานและไม่กลัวความผิดพลาด

สิ่งสำคัญของปัจจัยแห่งความสำเร็จของการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาเยาวชนคือ ผู้ใหญ่ที่ให้การดูแลและสนับสนุนเยาวชนเหล่านั้นต้องไม่ใจร้อน และสามารถอดทนรอต่อผลลัพธ์ที่อาจใช้เวลานานในการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงค่อนข้างนานและไม่แน่นอนในแต่ละบุคคล ผนวกกับการเปลี่ยนแปลงนั้นอาจจะเป็นได้ทั้งเชิงรูปธรรมและนามธรรม เมื่อเป็นการทำงานกับมนุษย์ เราจึงไม่สามารถไปกะเกณฑ์อะไรบางอย่างได้

แม้จะเกิดความผิดพลาดขึ้นมาในผลของงาน กลุ่มมะขามป้อมก็ไม่เคยมองว่าเป็นความล้มเหลว (Failed) กลับมองว่าการเผชิญกับความผิดพลาดและปวศร้าวของเยาวชนเป็นสิ่งที่จำเป็น “ถ้าไม่ผ่านความปวศร้าวมาก่อน เราก็เป็นประชาธิปไตยกันไม่ได้” (พหุหัตส พหุลกุลบุตร, 2556) แต่ความผิดพลาดเหล่านั้นกลับเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ได้

“โครงการเราไม่ได้มองความล้มเหลวว่าผิดพลาดร้ายแรงอะไร เรามองเรื่องการเติบโต คราวนี้เด็กจะล้มเหลวก็ล้มเหลว จะล้มเหลวซ้ำเราก็ยอม ที่นี้เราก็

ล้มเหลวกันตั้งเยอะตั้งแยะ มันก็ล้มเหลวไปสิ จะไปเครียดอะไร มันเป็น
ความจริงของโลกที่มันต้องเผชิญ ล้มเหลวเลย พยายามว่าเป็นการเรียนรู้”

(พฤษ หลกลบุตร, สัมภาษณ์, 31 มกราคม 2556)

ทั้งนี้ ผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ของมะขามป้อมเชื่อเรื่องความแข็งแกร่งของ
มนุษย์ หากแต่ในความเป็นจริง ชาวชนบางส่วนก็อ่อนแอและถอนตัวไป ซึ่งผู้จัดก็ไม่ได้คิดใจเรื่อง
เหล่านี้ เพราะชาวชนมีสิทธิ์เลือกที่จะอยู่หรือไปก็ได้ เพียงแต่ ด้วยจิตสาธารณะที่ชาวชนพึงมีนั้น
การถอนตัวออกกลางคันจัดเป็นการไปกันพื้นที่ของชาวชนคนอื่นที่อยากเข้าร่วม โครงการนี้และ
เป็นการไ้ซึ่งงบประมาณในการพัฒนาที่สูญเปล่า เมื่อเทียบกับการลงทุนต่อหัว แต่ผู้จัดก็มองว่า
ชาวชนคนนั้นก็ได้รับรู้ข้อประสบการณ์หนึ่งไปแล้ว

6) การปรับตัวเพื่อชาวชนผู้เรียนรู้อย่างแท้จริง

ผู้จัดเลือกที่จะฟังสิ่งที่พวกเขาพูดและนำมาปรับกระบวนการเรียนรู้ของผู้
จัด เพื่อให้ชาวชนรู้สึกปลอดภัยในการเรียนรู้และสร้างตัวตนในแบบของเขาได้

“สิ่งสำคัญเลย พี่ผู้ใหญ่ พี่รู้สึกว่าเป็นคนนอก ในโครงการ พี่ต้องเงี้ยวฟัง
แล้วดูท่าทีมันมากเลย เพราะหลายครั้งเราไม่ได้เชื่อมกับมัน เนื่องจากรุ่นมัน
ห่างกัน 20 ปีมัน เราต้องวางลงไปมาก วิธีสร้างมา 10-20 ปีที่แล้ว กับวันนี้ของ
มันคนละแบบกัน ว่ามันไปสนใจอะไร มันพูดยังไงมันมีไวยากรณ์ของมัน
ยังไง แบบงูเบบ ไรจี้ เพราะบางที่เราพูดมันก็ไม่ค่อยเข้าใจ”

(พฤษ หลกลบุตร, สัมภาษณ์, 31 มกราคม 2556)

7) สร้างคนในระดับชาวชนขึ้นมาเป็นทีมงาน และคิดเครื่องมือการเป็นผู้จัด
กระบวนการเรียนรู้ให้กับชาวชนด้วย

ผู้จัดเลือกที่จะดึงชาวชนบางส่วนเข้ามาเป็นผู้จัดกระบวนการเรียนรู้กับ
มะขามป้อมด้วย เนื่องจากเห็นในศักยภาพและเชื่อมั่นว่าชาวชนเหล่านี้เรียนรู้ได้ แม้ว่าชาวชน
เหล่านี้อาจจะทำงานผิดพลาด ไม่ได้สมบูรณ์แบบ แต่ก็เกิดการเรียนรู้ แล้วก็จัดเป็นการสร้างคน

ใหม่ ๆ ขึ้นมาในวงการละครเพื่อการพัฒนาด้วย จัดเป็นการให้โอกาสและพื้นที่กับเยาวชนในการลุก
ขึ้นมาเป็นผู้กระทำกรือรูปแบบหนึ่งในลักษณะของการจัดกระบวนการเรียนรู้

8) การบริหารจัดการอำนาจในการจัดกระบวนการเรียนรู้

ผู้จัดให้ความสำคัญมากกับ “พื้นที่ปลอดภัยแห่งการเรียนรู้” โดยมองว่าเยาวชน
ควรมีพื้นที่ปลอดภัยไว้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน และเมื่อเสียงของเยาวชนได้รับการฟัง จะทำให้
พวกเขากล้าที่จะแสดงความคิดเห็นมากยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ ผู้จัดยังจัดให้เยาวชนหลายๆกลุ่มที่เข้าร่วมกิจกรรมในโครงการ ได้มี
โอกาสแลกเปลี่ยนมุมมองซึ่งกันและกันผ่านงานสร้างสรรค์ด้วย จัดเป็นการเปิดพื้นที่ถ่ายเทอำนาจ
ให้ไปอยู่ในมือของเยาวชนกันเอง พยายามกระตุ้นให้ได้เถียงกันและไม่ได้ต้องการคำตอบแบบ
เบ็ดเสร็จ เพื่อให้เยาวชนได้เรียนรู้จักอำนาจและเข้าใจ และยอมรับความแตกต่างหลากหลายของ
ผู้คนที่อยู่ภายใต้อำนาจร่วมกันด้วย และจากกิจกรรมดังกล่าว ทำให้เด็กเห็นคุณค่าของตนเอง เห็น
คุณค่าของงานของตนและของเพื่อนเยาวชนคนอื่นๆด้วย

อีกประการหนึ่งคือ เรื่องของอำนาจในทีม แกนนำของกลุ่มจึงมีความสำคัญ
มากต่อการสร้างอำนาจร่วมเชิงบวกและแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ในกลุ่ม ถ้าแกนนำเป็นผู้ที่เปิดโอกาส
ให้คนเข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์ละครมาก กลุ่มนั้นก็จะมีความเป็นประชาธิปไตยสูง แต่ถ้า
ไม่ และเน้นการตัดสินใจแบบมีอึดคาค่อนข้างสูง โอกาสที่เพื่อนจะลดน้อยถอยลงและเลิกรา
กลางคันก็มีสูงไม่แพ้กัน

“เรารู้สึกว่า การมีส่วนร่วมมีผลมาก เช่นกลุ่มเยาวชนกลุ่มหนึ่ง ครูเข้าไป
จัดการมาก แล้วเด็กเหมือนเป็นตัวประกอบว่าครูเขาอยากจะทำอะไร แต่
เขาออกแบบให้ดูเหมือนเด็กมีส่วนร่วม แต่จริงๆ แล้วไม่มี แล้วพอถึงตรง
หนึ่งเด็กมันก็ไม่อิน แล้วก็ออก ในขณะที่งานเขามันคุดินะ ในขณะที่กลุ่มนี้
(กลุ่มที่ผู้วิจัยศึกษา) รูปแบบการแสดงมันไม่คุดินะ แต่มันคุยกัน มันมีส่วน
ร่วม แต่อันนี้มันเป็นคนในพื้นที่ มันอยู่ เพราะว่ามันอิน มันมีส่วนร่วม ที่นี้
แกนมันมีแค่สอง มันก็มีส่วนหนึ่งที่เข้ามามีส่วนร่วมนะ มันก็มีใจกันมานะ

เรารู้สึกว่ามันเปิดพื้นที่ให้ทุกคนช่วยกันคิด เพื่อนๆ เป็นปัจจัยสำคัญ รั้งกลุ่มไหนที่มีการเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมสูงเนี่ย หรือมีความประชาธิปไตยในกลุ่มมาก มันก็จะเกิดความเป็นเจ้าข้าวเจ้าของ ยังจะพูดว่ายังยืนไม่ได้ แต่อยากจะให้มันอยู่ต่อไปนานขึ้น มากกว่ากลุ่มที่ไม่ได้มีการจัดการเรื่องการเป็นมีส่วนร่วม ... จำนวนคนไม่มีผลต่อการเป็นประชาธิปไตยมากเท่าความชัดเจนของแกนนำหรือผู้นำ ความเป็นประชาธิปไตยในตัวของแกนนำจึงมีผลต่อการดำรงอยู่ของกลุ่มด้วย ในขณะที่เยาวชนอีกกลุ่มหนึ่ง ผลัดสถานะการนำกัน ไม่มีแกนนำที่ชัดเจน ก็มีความเป็นประชาธิปไตยเหมือนกัน คือมีประชาธิปไตยในทุกๆคนในกลุ่ม”

(พฤษัท พหลกุลบุตร, สัมภาษณ์, 31 มกราคม 2556)

จึงจะเห็นได้ว่า อำนาจในมือผู้จัดก็สำคัญ ต้องบริหารจัดการแบบสร้างให้เกิดการมีส่วนร่วม ในขณะที่อำนาจในมือผู้เรียนรู้ก็สำคัญที่ผู้นำหรือแกนนำของกลุ่มและเพื่อนสมาชิกในกลุ่มว่ามีความเป็นประชาธิปไตยมากน้อยเพียงใด

3.6.2 ปัจจัยภายนอกบุคคล กลุ่ม แบ่งเป็น

1) เครือข่าย

สำหรับการจัดกระบวนการเรียนรู้ผ่าน โครงการละครเพื่อการเปลี่ยนแปลงนี้ ได้รับความร่วมมือจากภาคีเครือข่ายมากมาย ซึ่งมะขามป้อมเรียกว่า โหนด โดยในประเทศตอนนี้มี 6 โหนดสำคัญในภูมิภาคต่างๆ อาทิ เหนือ ใต้ กลาง อีสาน การได้รับความร่วมมือและช่วยเหลือโดยโหนดที่อยู่ใกล้กับเยาวชนเมื่อเยาวชนแยกย้ายไปสร้างสรรค์ละครตามภูมิภาคของตนเอง โหนดเหล่านี้ก็จะเป็นที่เลี้ยงและให้คำปรึกษากับเยาวชนได้อย่างใกล้ชิด และได้ขยายขอบเขตของความรู้เรื่องกระบวนการของละครเพื่อการพัฒนาไปยังองค์กรใหม่ๆ ที่โหนดเหล่านี้มีเครือข่ายอีกด้วย นำไปสู่การมีเครือข่ายกว่า 36 องค์กรที่เข้ามาช่วยเหลือและแลกเปลี่ยนข้อมูลซึ่งกันและกัน ทำให้รู้สึกว่าการทำงานไม่โดดเดี่ยว และมีการพัฒนาในแต่ละจุด แต่ละภูมิภาค ไปอย่างพร้อมๆกัน วันหนึ่งก็จะสามารถส่งผ่านไปยังทั่วประเทศได้

2)ทุน

คือการให้การสนับสนุน ทั้งในเรื่องของเงิน ความรู้ และความมั่นคงทางรายได้ ที่จะส่งผลให้เยาวชนหรือกลุ่มละครสามารถเรียนรู้ผ่านการสร้างสรรค์ละครได้อย่างราบรื่นมากขึ้น แบ่งเป็น

(1)การสนับสนุนโครงการ อาทิ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ เอกชน องค์กร อีสาระ ควรให้การสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง อย่างในโครงการละครเพื่อการเปลี่ยนแปลง สำนักงาน กองทุนสนับสนุนและส่งเสริมสุขภาพ (สสส.) ก็ได้ให้การสนับสนุนมาตลอด 3 ปี เมื่อมีความต่อเนื่องของทุน จะสามารถขยายขอบเขตและฐานของความรู้ที่ก่อให้เกิดผลกระทบ (Impact) ได้ง่ายขึ้น

(2)การสนับสนุนอาชีพ อาทิ หากหน่วยงานการปกครองท้องถิ่น อาทิ อบต. ให้การสนับสนุนให้เกิด โครงการ 1 ตำบล 1 กลุ่มละคร จะสามารถขยายฐานของการเรียนรู้จาก เครื่องมือและกระบวนการนี้ไปได้กว้างมากขึ้น ทั้งนี้ ควรสร้างอาชีพนักการละครเพื่อการพัฒนาให้เกิดขึ้นและอยู่ได้จริงในตำบลหรือพื้นที่ด้วย ควรมีเงินเดือน เพื่อลดปัญหาของการเลิกหรือออกจาก กระบวนการอันเนื่องมาจากต้องทำมาหาเลี้ยงชีพ เพราะในความคิดของเยาวชนส่วนใหญ่ยังคิดว่า สิ่งที่ทำอยู่นั้นเป็นอาชีพไม่ได้ในความเป็นจริง หากได้รับการสนับสนุนอย่างจริงจัง จะสามารถ ทำให้เยาวชนเหล่านี้มีที่ทางที่อยู่ได้และพัฒนาประเทศต่อไปในมุมและมิติของกระบวนการละคร อย่างที่กลุ่มละคร อีสาระที่ผู้วิจัยศึกษา ยังคงทำอยู่ได้เพราะได้รับการสนับสนุนจากศูนย์เรียนรู้วิถี ธรรมชาติ เป็นต้น

3)การเปิดพื้นที่ทางสังคม

มะขามป้อมมีความพยายามที่จะเปิดพื้นที่เรื่องละครเพื่อพัฒนามาตลอด 20 ปี เพื่อให้สังคมรับรู้ถึงคุณประโยชน์ของเครื่องมือและกระบวนการของละคร การให้โอกาสในการ เปิดพื้นที่จึงเป็นสิ่งสำคัญมากสำหรับผู้มีอำนาจและคนในสังคม หากผู้มีอำนาจเล็งเห็นถึง ความสำคัญและนำกระบวนการเรียนรู้ผ่านกระบวนการละครนี้เข้าไปพัฒนามนุษย์ จะพบว่ามนุษย์ เราเปลี่ยนแปลงได้ จากจุดเล็กๆคือเปลี่ยนแปลงตนเอง เปลี่ยนแปลงกลุ่ม เปลี่ยนแปลงชุมชน

เปลี่ยนแปลงสังคม และเปลี่ยนแปลงประเทศ เพราะมะขามป้อมเชื่อในเรื่องของผู้กระทำการเปลี่ยนแปลง (Change Agent) ผ่านกระบวนการนี้ หากเริ่มเปลี่ยนจากจุดเล็กๆก่อน จุดใหญ่ก็จะตามมาทีหลัง แต่อาจต้องใช้เวลาเท่านั้นเอง

4) เทคโนโลยี

ในด้านนี้ มะขามป้อมได้นำมาใช้ในการเชื่อมเครือข่ายกับเยาวชนและภาคีเครือข่าย โดยเริ่มมามีบทบาทในช่วง 2 ปีหลัง โดยเปิดเป็นแฟนเพจของละครเพื่อการเปลี่ยนแปลง เพื่อเอาไว้รายงานผลการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ระดมความคิดเห็น แสดงผลงาน และอื่นๆอีกมากมาย ระหว่างคนในโครงการและผู้สนใจนอกโครงการด้วย ภายใต้อัฒิชื่อว่า “ชุมชนละคร เพื่อการเปลี่ยนแปลง” โดยในปัจจุบันมีสมาชิกกว่า 4,400 คน (เดือนมีนาคม พ.ศ.2556)

ภาพที่ 12 แฟนเพจ ชุมชนละครเพื่อการเปลี่ยนแปลงของมูลนิธิสื่อชาวบ้าน มะขามป้อม

3.7 แผนการในอนาคต

คาดหวังให้เกิด 1 ตำบล 1 กลุ่มละคร ดังที่ได้กล่าวไปแล้วในหัวข้อเรื่องปัจจัยแห่งความสำเร็จ

3.8 บทบาทของผู้จัดกระบวนการเรียนรู้

เป็นผู้เอื้อกระบวนการ (Facilitator) เป็นผู้ฝึกสอน (Coach) เป็นพี่เลี้ยง (Mentor) เป็นผู้ให้คำปรึกษา (Consultant) และเป็นผู้ให้กำลังใจ (Reinforcer)

โดยในการเรียนรู้ที่ผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ คือ มะขามป้อมมองว่า เกิดการเรียนรู้วิถีประชาธิปไตยได้ทั้ง 3 ขั้นตอนการสร้างสรรค์ ทั้ง ขั้นตอนเตรียมงาน (Pre-Production) ขั้นตอนการแสดงผล (Production) และขั้นประเมินผล (Post-Production)

“ก็เกิดทั้งสามช่วง ในมิติที่ไม่เหมือนกัน เช่นตอนพริกก็ออกมาเข้าค่าย ตัดตั้งเครื่องมือ เรียนรู้เครื่องมือใหม่ ทักษะบางอย่าง กลับไปสร้างบทของมันเป็น เรียนรู้ช่วงเตรียมงาน ช่วงที่มันต้องก้าวข้ามปัญหาตบตี การบริหารอะไรเยอะมาก ซึ่งอันนี้ก็เป็นกระบวนการเรียนรู้ ก้อนใหญ่สำคัญ ตอนที่ไปเล่นละครจริง ก็ต้องไป ติดต่อกับชาวบ้านไปเจอกับปัญหาอุปสรรคอะไร หลังจากนั้นช่วงประเมินผลก็ลำดับภาพมาหนึ่งเรื่อง ก็แชร์กันลำดับภาพตัวเอง แล้วก็มาสรุปประเด็นใหญ่ คุณานข้ามกันไปมา พี่ว่ามันก็มีกระบวนการจะเติบโตเรียนรู้ไปทุกชั้นแหละ ในคนละมิติกัน แต่ที่มันใหญ่สุดก็น่าจะเป็นช่วงที่ดี แต่พี่ว่ามันเท่าๆกัน คนละแบบ แต่มันได้ทดสอบตอนที่มันลงมือทำเยอะนะ ช่วยเตรียมงานกับช่วงแสดงเนี่ย อีกทั้งมันเกิดทักษะอะไรบ้าง”

ผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ยังมองอีกด้วยว่า

“ช่วงที่มันจะเกิดหัวมันต้องเป็นช่วงประเมินผล สรุปบทเรียน นั้งนั่งๆ คุณว่าตัวเองทำอะไรไป...ระหว่างขั้นการแสดงคือเล่นเอาไปสื่อสารกับชุมชน มันเกิดกระบวนการเรียนรู้ในตัวมันขณะที่กำลังสื่อสารกับชุมชนด้วย...นี่ถึงตอนนั้นที่เราเรา เราต้องคุยผู้ชมมากๆ โอเคเรื่องเดิมเราซ้อมกันมาเสร็จสรรพ ออกแบบเป็นอย่างนี้ แต่พอเราเร่ โจทย์มันจะเปลี่ยน กลุ่มนี้เน้นเด็กเล็ก อีกรอบหนึ่งมัน โตขึ้นมาเป็นเด็กประถม อันนี้เป็นเด็กป่วย โรงพยาบาลมาอะไร

เงี้ย เล่นเรื่องหนูน้อยหวมกแดงนี้แหละ แต่ว่าเราจะเล่าเรื่องยังไงให้มันไม่เหมือนกัน หรือกลุ่มนี้คนแก่ พี่ว่าอันนี้มันจะเข้าใจธรรมชาติ ที่เราเลือก ออกแบบการเรียนรู้ว่า ให้เล่นหাঁรอบ แต่แตกต่างกัน ยิ่งแตกต่างกันยิ่งดี ยิ่งถ้าในกลุ่มที่รู้สึกเอาไม่อยู่ยิ่งดี เพราะอยากให้เจอประสบการณ์อย่างนี้มาก ละคร่ำเล่นในกลุ่มที่หลากหลาย มันต้องจัดการ ยังไง เราไม่ได้เอาเรื่องที่มันต้องสำเร็จตลอด มันต้องหาวิธีการ ก็ทำท่ายมัน สุดท่ายมันก็จะไม่เลือกที่จะ อยู่แต่ในที่ปลอดภัยเดิมๆ ของมัน "

(พฤษิต พหลกุลบุตร, สัมภาษณ์, 31 มกราคม 2556)

การทำกิจกรรมเสริมการเรียนรู้ทุกอย่างจึงผ่านการออกแบบมาอย่างดีแล้ว และเปิดพื้นที่ บางขั้นตอนให้เกิดการมีส่วนร่วมจากเยาวชนผู้เข้าร่วมโครงการด้วย

ตอนที่ 5 สรุปกระบวนการเรียนรู้และการจัดรูปแบบกระบวนการเรียนรู้ผ่านการวิเคราะห์และ สังเคราะห์ร่วมกับการเรียนรู้ตามหลัก Constructivism

ขั้นตอนการเรียนรู้วิถีประชาธิปไตยตามหลัก Constructivism ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน คือ 1)ขั้นนำ 2)ขั้นทบทวนความรู้เดิม 3)ขั้นปรับเปลี่ยนแนวคิด 4)ขั้นนำไปใช้ และ 5)ขั้นทบทวน โดยในแต่ละขั้นเยาวชนที่มีอำนาจในการบริหารงานสร้างสรรค์แตกต่างกัน ก็ทำให้เรียนรู้วิถีประชาธิปไตยที่แตกต่างกัน โดยมีกระบวนการเรียนรู้วิถีประชาธิปไตยของเยาวชน 5 ขั้น คือ

1.ขั้นนำ

เป็นขั้นที่ผู้เรียนจะรับรู้ถึงจุดมุ่งหมายและมีแรงจูงใจในการเรียนบทเรียน ขั้นนี้จัดเป็นขั้น สำคัญมากต่อการเรียนรู้ ทั้งในเชิงของการกำหนดเป้าหมายของการเรียนรู้ และการสร้างความ ชัดแย้งทางปัญญาให้เกิดขึ้น โดยเป้าหมายหลักของการเรียนรู้คือการอยู่ร่วมกันบนความหลากหลาย ในสังคมได้ คำว่า เรา(us) ไม่ได้หมายถึงเพียงแค่มันและเธอ แต่ยังหมายถึงบุคคลที่เป็นสมาชิกใน กลุ่มผู้กระทำการด้วย นอกจากนี้ยังสามารถขยายขอบเขตของการเรียนรู้ไปสู่ระดับครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศได้ เพราะการเรียนรู้ตามหลัก Constructivism นั้น เยาวชนจะเป็นผู้ สร้างสรรค์ความรู้(Construct)ด้วยตนเองตามความสนใจของผู้เรียนรู้ ผ่านการปรับเปลี่ยนและบูรณา

การประสบการณ์เก่าของตนเองเข้ากับสถานการณ์ใหม่ที่เผชิญ เขาจะจนถึงได้ลองคิด ลองทำ สืบค้น สืบค้น ตรวจสอบ ความรู้ด้วยตนเอง ซึ่งความรู้ในลักษณะนี้จะทำให้เขาสามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ และความรู้จะคงอยู่ได้อย่างยาวนานด้วย เขาจะจึงสามารถนำความรู้ไปใช้ในขอบเขตที่กว้างกว่าแค่เราที่เป็นรูปแบบของเพียงฉันและเธอเท่านั้น เพียงแต่มีเงื่อนไขว่า ในขั้นตอนนี้เขาจะต้องเป็นผู้กำหนดเงื่อนไขการเรียนรู้ด้วยตนเอง หรือมีส่วนร่วมในการกำหนดเงื่อนไขเพื่อนำไปสู่การสร้างแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ในการเรียนรู้ และนำไปสู่การสร้างความคิดหรือรื้อฟื้นในการมีส่วนร่วมกับการของกลุ่มเพื่อการทำงานของส่วนรวมด้วย

สิ่งสำคัญในการเรียนรู้ในขั้นตอนนี้ เขาจะควรเรียนรู้(Learning)วิถีประชาธิปไตยเรื่องการเอาใจเขามาใส่ใจเรา ดังที่กล่าวไปแล้วนั้น เป้าหมายของการเรียนรู้คือการอยู่ร่วมกัน สิ่งสำคัญที่จะทำให้คนอยู่ร่วมกันได้คือการต้องให้เกียรติซึ่งกันและกัน มีความสัมพันธ์ที่เข้าใจกัน เกิดภาวะการเอาใจเขามาใส่ใจเรา มิได้ยึดตนเองเป็นศูนย์กลางของทุกสิ่ง แต่ยึดความต้องการของส่วนรวมเป็นที่ตั้ง หากเขาจะเรียนรู้วิถีประชาธิปไตยด้านนี้ เวลาที่เขาจะคิด พูด หรือแสดงพฤติกรรมใด เขาจะเกิดความคิดเชิงซ้อน กล่าวคือ มีการคิดแบบสองชั้น คือ คิดชั้นแรกคือคิดสร้างสรรค์เรื่องที่จะแสดงความคิดเห็น แต่เมื่อคิดชั้นที่สองว่าควรจะทำอย่างไรเพื่อไม่เป็นการทำลายน้ำใจหรือทำร้ายผู้อื่นทางวาจา จึงเกิดการคิดวิเคราะห์แยกแยะว่าสิ่งใดควรพูด สิ่งใดไม่ควรพูด หรือจะพูดบนหลักการ ทฤษฎี หรือเหตุผลประการใดมาประกอบ มิใช่พูดแบบหลักลอยโดยใช้อารมณ์เป็นฐานในการแสดงความคิด เพราะสิ่งสำคัญในวิถีประชาธิปไตยอีกประการหนึ่งคือเรื่องเหตุผล หากเขาจะผู้เรียนรู้สามารถใช้เหตุผลในการแสดงความคิดเห็น ทำงานหรือดำรงชีวิตได้ ก็จะทำให้สามารถลดความขัดแย้งในกลุ่มและสังคมลงได้

การเอาใจเขามาใส่ใจเรานี้จะนำมาซึ่งบรรยากาศที่ดีในการพูดคุย อันเป็นการสะท้อนถึงพื้นที่สาธารณะในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้(Sharing) ซึ่งเป็นการแสดงออกถึงการพบกันครึ่งทางเป็นการแลกเปลี่ยนพื้นที่ปลอดภัยซึ่งกันและกัน พื้นที่นี้ทุกคนที่เป็นสมาชิกผู้กระทำการสามารถก้าวเข้าไปได้โดยไม่รู้สึกรังเกียจ โดยองค์ประกอบของพื้นที่ปลอดภัยนี้ควรประกอบด้วย การแสดงออกทางกายและวาจาอย่างให้เกียรติซึ่งกันและกัน การฟังกันอย่างแท้จริง การแขวนการตัดสินใจโดยที่ผู้ฟังจะไม่ติดตรา(Labeling)ใครก่อนที่จะฟังเขาพูดจบหรือก่อนที่จะรู้จักตัวตนเขาอย่างแท้จริง การให้

สิทธิในการร่วมแลกเปลี่ยนอย่างเท่าเทียมกัน การให้เวลาในการพูดอย่างเสมอกัน เป็นต้น โดยปัจจัยที่จะส่งผลให้เกิดพื้นที่ปลอดภัยในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในขั้นตอนนี้ คือ ผู้เอื้อกระบวนการหรือกระบวนการ (Facilitator) สิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นอย่างเห็นได้ชัดในการเรียนรู้ผ่านเครื่องมือคือกระบวนการสร้างสรรค์ละครในขั้นเตรียมงาน (Pre-Production) ที่เยาวชนจะร่วมกันพิจารณาความสนใจของกลุ่มว่ามีความต้องการเรื่องใด กระบวนการอาจร่วมกำหนดโจทย์แบบกว้างๆ เพื่อเป็นการตั้งข้อสงสัยให้กับเยาวชนในการนำไปสู่การกระตุ้นการมีส่วนร่วมให้มากยิ่งขึ้น ส่งผลให้เกิดความต้องการในการลงมือปฏิบัติในขั้นตอนต่อไป

ในขณะที่การเรียนรู้ในขั้นนำของขั้นการแสดง (Production) นั้น สิ่งสำคัญคือการกระตุ้นให้เยาวชนคำนึงถึงเป้าหมายของการสื่อสาร เนื่องจากขั้นนี้เป็นขั้นตอนที่เน้นเรื่องการนำละครที่เยาวชนร่วมคิดร่วมสร้างมาสื่อสารกับผู้ชม ซึ่งอาจจะเป็นเยาวชนด้วยกันเอง บุคคลภายนอก หรือคนในชุมชนก็ได้ การตั้งเข็มทิศให้ชัดเจนว่าการสื่อสารครั้งนี้เมื่อรู้ว่าจะเน้นที่เป้าประสงค์ใดจะช่วยให้การสร้างสรรค์ละครนี้มีคุณค่ามากขึ้นทั้งในแง่ของตัวเยาวชนผู้เรียนรู้ผ่านเครื่องมือนี้และในแง่ของผู้ชมผู้เรียนรู้จากสื่อละครนี้ด้วย โดยเป้าหมายการสื่อสารนั้นอาจเป็นเพียงการแจ้งข้อมูลให้ทราบ อย่างกลุ่มละครในโรงเรียนและกลุ่มละครในชมรมที่มีผู้ชมเป็นนักเรียน นิสิต และคนทั่วไป การมีเป้าหมายในการแจ้งให้ทราบจัดเป็นการให้ข้อมูลให้ผู้ชมจะสามารถนำข้อมูลนั้นไปปรับเปลี่ยนความรู้ ทักษะ หรือพฤติกรรมของเขา ทั้งนี้จะเกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับใดก็ขึ้นอยู่กับกลวิธีการสื่อสารในละครด้วย แต่เยาวชนในฐานะผู้เรียนรู้ก็จะเกิดความเข้าใจว่าพวกเขามีหน้าที่อย่างไรในการทำงานเพื่อให้สารนั้นไปถึงผู้ชมได้ ในขณะที่กลุ่มละครอิสระเป้าหมายในการสื่อสารคือการแจ้งให้ทราบและการนำให้คิด คือให้ข้อมูลที่ชาวบ้านพึงรู้ถึงสิ่งที่ส่งผลต่อการดำรงชีวิตของพวกเขา และเยาวชนก็ยังใช้กลวิธีการละครให้ละครสามารถโน้มนำความคิดของผู้ชมให้คิดถึงสิ่งที่กำลังจะเกิดกับพวกเขาหากพวกเขานิ่งเฉยและไม่ลุกขึ้นมาเป็นผู้กระทำการทางสังคมในชุมชนของเขา โดยกลวิธีที่เกิดขึ้นนี้คือการดึงผู้ชมมามีส่วนร่วมในการแสดงให้มากขึ้น

ดังนั้นวิถีประชาธิปไตยที่เกิดขึ้นในขั้นนำของขั้นการแสดงนี้ที่สำคัญมากคือการมีส่วนร่วมและการมีจิตสาธารณะ เมื่อเยาวชนถูกกระตุ้นความคิดถึงเป้าหมายในการสื่อสารแล้ว เยาวชนก็จะเห็นความสำคัญและคุณค่าของตนเองที่เกิดขึ้นในการทำงานเพื่อส่วนรวมเพื่อให้งานนั้นสำเร็จตาม

เป้าหมายที่วางไว้ โดยในการมีส่วนร่วมนี้กระทำได้โดยการรักษาบทบาทหน้าที่ของตนเองไว้และทำให้ดีที่สุด ในขณะที่เดียวกันก็พร้อมที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลในบทบาทหน้าที่อื่นๆด้วยเพื่อให้งานสำเร็จอย่างราบรื่น ขณะเดียวกันเยาวชนก็สามารถสร้างคุณค่าให้เกิดขึ้นในตัวผู้ชมอย่างกลุ่มละครอิสระที่เปิดโอกาสให้ผู้ชมเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินเรื่องของละครด้วย นำไปสู่การกระตุกความคิดและสร้างชั้นนำโดยการสร้างความขัดแย้งทางปัญญาให้กับผู้ชมได้อีกทอดหนึ่ง การคำนึงถึงผู้อื่นนี้จัดเป็นการมีจิตสาธารณะอย่างแท้จริง โดยไม่มองว่าประโยชน์ที่เกิดขึ้นจะเกิดแก่ตนเองเท่านั้นแต่ยังเกิดกับผู้อื่นได้อีกด้วย

ขณะที่การเรียนรู้ในขั้นนำของขั้นประเมินผล(Post-Production)นั้นคือการตั้งวัตถุประสงค์และรูปแบบการประเมินผล จึงทำให้เห็นว่าสิ่งที่ผู้เรียนรู้ควรฝึกฝน(Practice)เป็นพิเศษคือเรื่องของการประเมินกัน ในบรรยากาศที่ดี คำว่าดีนั้นมีได้หมายถึงการที่ทุกคนต้องพูดคุยกันเท่านั้น แต่คำว่าดีคือการอยู่ในบรรยากาศที่มีการเสริมแรงเชิงบวกเนื่องจากกลุ่มละครเหล่านี้มีภาวะเป็นกลุ่มที่ไม่ถาวร หากเน้นการประเมินผลที่จริงจังมากเกินไปหรือมีการใช้ภาษาที่ไม่เหมาะสมในการประเมิน อาจส่งผลให้สมาชิกในกลุ่มเกิดการสลายตัวได้ เนื่องจากไม่มีข้อผูกมัดในการเป็นสมาชิกในกลุ่มแบบถาวร จึงไม่มีความจำเป็นต้องอยู่ร่วมกันไปตลอด การประเมินในบรรยากาศที่ดีจะช่วยให้เกิดแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ในการทำงานส่วนรวมมากขึ้นด้วย ทั้งนี้กระบวนการที่ทำหน้าที่จัดหรือดำเนินการประเมินและเยาวชนที่ร่วมเรียนรู้ในขั้นนำของการประเมินนี้ควรคำนึงถึงสิ่งต่างๆดังนี้

1.การวางรูปแบบการประเมินผลที่หลากหลาย ทั้งแบบทางการ แบบกึ่งทางการ แบบไม่เป็นทางการ เพื่อให้เกิดความรู้ที่เยาวชนประสงค์จะทบทวนด้วยตนเอง เนื่องจากการเก็บรวบรวมข้อมูลของผู้วิจัยพบว่า ผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ส่วนใหญ่นิยมจัดรูปแบบการประเมินผลแบบทางการ ทำให้เยาวชนบางคนขาดการมีส่วนร่วม เพราะรู้สึกว่าการประเมินผลนี้ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับตัวเขา การประเมินเป็นเพียงการสรุปโครงการของผู้จัดในรูปแบบของรูปเล่มเพื่อส่งโรงเรียนมหาวิทยาลัย เท่านั้น ในขณะที่บางกลุ่มใช้การประเมินในรูปแบบกึ่งทางการ กลับเกิดการเรียนรู้วิถีประชาธิปไตยที่มากกว่า ขณะที่เยาวชนกลับนิยมใช้การประเมินแบบไม่เป็นทางการมากที่สุด ดังนั้นรูปแบบของการประเมินก็ส่งผลต่อการเรียนรู้วิถีประชาธิปไตยเช่นกัน โดยมีรายละเอียดดังนี้

1.1 การประเมินในรูปแบบทางการ คือ การประเมินผลที่เน้นการสะท้อนตนเองผ่านการเขียนเพื่อเล่าเรื่องราว โดยนิยมจัดการประเมินโดยให้เยาวชนเขียนสิ่งที่ได้เรียนรู้ไปจากกระบวนการกลุ่มในอีกวันหรือช่วงเวลาหนึ่งหลังจากเยาวชนทำละครเสร็จสิ้น การประเมินผลรูปแบบนี้ส่งผลดีต่อผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ในการมีเอกสารอ้างอิงที่เป็นรูปธรรมสามารถวัดประเมินการจัดการเรียนรู้และส่งผลการเรียนรู้ให้กับหน่วยงานที่ทำหน้าที่ตรวจประเมินการจัดการเรียนการสอนได้ แต่ปัญหาที่พบคืออาจได้ข้อมูลที่ไม่ได้จริงแท้แบบ 100% เนื่องจากเยาวชนขาดแรงจูงใจในการมีส่วนร่วมในการเขียนประเมินตนเอง และขาดการสะท้อนกลับซึ่งกันและกันระหว่างเพื่อนสมาชิกในกลุ่ม การพูดคุยบอกเล่าเรื่องราวอาจเป็นวิธีที่ผู้จัดจะให้เห็นการแสดงออกทางพฤติกรรมและวาจาที่จริงแท้มากกว่า เพียงแต่ต้องเป็นการสะท้อนภายใต้บรรยากาศแห่งความปลอดภัยด้วย และต้องสามารถรับรองได้ว่าเมื่อเยาวชนพูดความจริงแล้วต้องไม่เกิดปัญหากับเยาวชนผู้นั้นในภายหลัง

1.2 การประเมินในรูปแบบกึ่งทางการ การประเมินผลรูปแบบนี้จะเป็นส่วนผสมของการเป็นทางการและไม่ทางการ กล่าวคือ มีการประเมินใน 2 ลักษณะ คือ มีการให้เยาวชนเขียนสะท้อนตนเอง ร่วมกันสะท้อนคิดในกลุ่มสรุปเป็นลายลักษณ์อักษรเพื่อสรุปบทเรียนเป็นองค์ความรู้ที่มีประโยชน์ต่อส่วนอื่นด้วย ในขณะที่ตัวเยาวชนก็ประเมินผลระหว่างกันแบบไม่เป็นทางการ คือเน้นการพูดคุยกันระหว่างซ้อม ระหว่างเลิกซ้อมและเดินทางกลับบ้าน หรือระหว่างงานเลี้ยงปิดโปรดัคชั่นเป็นต้น หากผู้จัดกระบวนการเรียนรู้สามารถนำรูปแบบ 2 ลักษณะนี้มาผสมผสานและสร้างแรงจูงใจในขั้นนำในการประเมินผลได้ เยาวชนก็จะเกิดการเรียนรู้แบบหลายมิติ เป็นการต่อยอดและสรุปบทเรียนรวมถึงฝึกคุณค่าในตัวเยาวชนถึงความมีประสิทธิภาพทางการเมืองที่เยาวชนสามารถสร้างประโยชน์ให้กับกลุ่มได้ และการประเมินในลักษณะที่เยาวชนเป็นผู้กำหนดเองก็จะสามารถสะท้อนวิถีประชาธิปไตยซึ่งกันและกันภายใต้บรรยากาศที่ดีได้ด้วย

1.3 การประเมินในรูปแบบไม่เป็นทางการ เป็นการประเมินที่เยาวชนผู้สร้างสรรค์ละครส่วนใหญ่นิยมใช้ กล่าวคือ เป็นการพูดคุยแบบไม่มีวาระ ไม่มีโอกาสแบบเจาะจง หรือไม่ได้กำหนดความตั้งใจไว้ว่าจะพูดคุยกันถึงบทเรียนต่างๆ แต่เกิดขึ้นด้วยบรรยากาศที่พาไปเอง เกิดได้อย่างสม่ำเสมอ ทุกเมื่อ และทุกระดับความสัมพันธ์ การประเมินผลในลักษณะนี้เป็นการต่อยอดความคิดบทเรียนตลอดการทำงานผ่านกระบวนการกลุ่ม การประเมินนี้จะทำให้ได้ความรู้ที่แท้จริงที่สามารถ

นำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ เพียงแต่ผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ต้องสามารถกลมกลืนไปกับบรรยากาศการประเมินเหล่านั้นได้และจดจำรายละเอียดการพูดคุยนั้น นำมาบันทึกเป็นข้อมูล (Data) และวิเคราะห์ แยกแยะ จำแนก หาความสัมพันธ์ของคู่ขัดแย้งหรือคู่สถานประโยชน์ พิจารณาตามหลักเกณฑ์ในการชี้วัดในการประเมินผล ข้อมูลที่ได้เหล่านี้ก็จะพัฒนาขึ้นเป็นข้อมูลความรู้ (Information) และพัฒนาต่อเป็นความรู้ (Knowledge) และปัญญา (Wisdom) ได้ในที่สุด เพียงแต่ในขั้นนำนี้ผู้จัดหรือผู้นำเยาวชนที่ทำหน้าที่นี้ต้องรู้จักสังเกตและจดจำได้อย่างดี

2.การกำหนดช่วงเวลาในการประเมินผล การประเมินผลเพื่อให้เกิดการเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา เพื่อให้เยาวชนสามารถนำความรู้ไปใช้ตลอดการทำงานและดำรงชีวิตได้นั้น ควรมีการกำหนดช่วงเวลาในการประเมินผลที่มีลักษณะกระจายอยู่ในทุกขั้นตอน โดยอาศัยการประเมินผลที่เยาวชนรู้ตัวและไม่รู้ตัว เพื่อให้เยาวชนได้มีโอกาสฝึกทบทวนตนเอง สะท้อนตนเองอย่างสม่ำเสมอ และสามารถนำความรู้ไปใช้ได้ทันทีด้วย

3.การสร้างบรรยากาศที่ดีในการประเมินผล สิ่งนี้เป็นสิ่งจำเป็นมากสำหรับการเรียนรู้ในการประเมินผลโดยเฉพาะขั้นนำนี้ เนื่องจากถ้าเยาวชนเกิดการตีตราไปแล้วว่าการประเมินผลคือช่วงเวลาแห่งการโดนว่า เยาวชนอาจไม่เข้ามามีส่วนร่วม หรือมีส่วนร่วมแค่ตามหน้าที่ แต่หากเยาวชนเรียนรู้ว่าขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนของการเรียนรู้ ที่จะได้ตระหนัก ทบทวน วิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้น ผวนอกกับสังเคราะห์บทเรียนขึ้นมา เยาวชนก็จะมีแรงจูงใจในการเรียนรู้ขั้นนี้มากขึ้น โดยสิ่งที่ควรคำนึงถึงในการสร้างบรรยากาศ คือ

3.1 ภาษา ท่าทาง และความสัมพันธ์ สิ่งเหล่านี้จะเป็นตัวสะท้อนว่าสมาชิกคนอื่นคิดกับเยาวชนอย่างไร หากภาษาและท่าทางที่ใช้มีลักษณะเป็นการปิดความสัมพันธ์ เยาวชนจะเลือกเพิกเฉยและเฉื่อยชาในขั้นนำของการเรียนรู้ แต่หากภาษาและท่าทางสะท้อนความสัมพันธ์แบบเปิดที่เปิดโอกาสให้คนเข้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันอย่างแท้จริง โดยคำนึงถึงการให้เกียรติซึ่งกันและกัน เอาใจเขามาใส่ใจเรา เคารพความแตกต่างหลากหลาย ก็จะสามารถก่อให้เกิดการเรียนรู้ได้อย่างดี

3.2 การมีพื้นที่สาธารณะที่เป็นพื้นที่ปลอดภัยในการประเมิน พื้นที่สาธารณะที่ว่านี้ หมายถึงพื้นที่ทางกายภาพและทางความคิดและสังคมด้วย แบ่งเป็น

3.2.1 พื้นที่ทางกายภาพ พื้นที่ที่ใช้ในการจัดการประเมินผลการเรียนรู้วิถีประชาธิปไตยนั้นควรมีความเป็นกลาง กล่าวคือเป็นพื้นที่ร่วมกัน ไม่ได้ทำให้สมาชิกของกลุ่มคนใดรู้สึกเป็นคนนอกหรือถูกกีดกันออกจากกลุ่ม เพราะพื้นที่เป็นส่วนที่ช่วยทำให้คนเกิดอำนาจในการครอบงำความคิดของผู้อื่น การเลือกพื้นที่ที่เป็นพื้นที่สาธารณะที่ทุกคนมีภาวะความเป็นเจ้าของร่วมกันหรือไม่เป็นเจ้าของร่วมกันในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น จะทำให้เยาวชนมีความกล้าในการแสดงความคิดเห็นและแสดงออกมากยิ่งขึ้น

3.2.2 พื้นที่ทางความคิดและสังคม พื้นที่ที่สามารถทำให้เยาวชนแสดงความคิดเห็นได้อย่างเสรี สมาชิกทุกคนรวมถึงผู้จัดมีการแขวนการตัดสินใจหรือลดละเลิกการตีตราผู้อื่นโดยปราศจากการทำความเข้าใจอย่างถ่องแท้ จะนำไปสู่การที่เยาวชนมีพื้นที่ทางสังคมได้มากยิ่งขึ้น ซึ่งพื้นที่ทางสังคมนี้เองที่ส่งผลให้เกิดการเห็นคุณค่าในตนเอง(Self Esteem)ของเยาวชน และทำให้เยาวชนเกิดความต้องการมีส่วนร่วมในกิจการของส่วนรวมมากยิ่งขึ้น

หากผู้จัดกระบวนการเรียนรู้และเยาวชนสามารถสร้างบรรยากาศที่ดีในการทำงานและการประเมินผลแบบเสริมแรงบวกนี้ได้ตั้งแต่ขั้นนำของการเรียนรู้ผ่านการประเมินผล ก็จะทำให้เยาวชนได้มีส่วนร่วมในการสรุปบทเรียนของตนเองอย่างแท้จริง

ในขั้นนำนี้กลุ่มที่มีการเรียนรู้ที่ชัดเจนที่สุดคือกลุ่มละครในชมรมเนื่องจากมีความแตกต่างหลากหลายในการรวมกลุ่มสูง คือ มีสมาชิกมาจากหลายสาขาวิชา หลายคณะ และมาจากหลายจังหวัด ในความหลากหลายนี้เยาวชนจึงมีวิถีประชาธิปไตยเรื่องการเอาใจเขามาใส่ใจเราค่อนข้างมาก โดยเฉพาะในการเรียนรู้ขั้นเตรียมงาน(Pre-Production)นั้นหากเยาวชนในกลุ่มละครในชมรมไม่เกิดภาวะเอาใจเขามาใส่ใจเราโอกาสที่กลุ่มจะสลายตัวก็จะมีมาก เนื่องจากเป็นกลุ่มที่รวมกันแบบอาสา ไม่มีความถาวร สมาชิกสามารถเลิกและถอนการเป็นสมาชิกได้ตลอดเวลา การสร้างความสัมพันธ์อันดีผ่านการคำนึงถึงใจเขาใจเราจึงช่วยให้กลุ่มสามารถดำรงอยู่เพื่อสร้างงานของส่วนรวมได้

2. ขั้นล้วงความคิด ทบทวนความรู้เดิม

เป็นขั้นตอนที่เยาวชนได้สืบค้นความรู้เก่าของตนเอง สังเกตสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในการทำงานผ่านกระบวนการกลุ่ม ฝึกคิด ฝึกมอง และเลือกที่จะปฏิบัติโดยใช้ความรู้จากประสบการณ์เดิมเป็นฐานในการคิด ตัดสินใจ และกระทำการ โดยที่เยาวชนจะทำหน้าที่ตรวจสอบและทำซ้ำผ่านการปฏิสัมพันธ์กันในกลุ่มขณะสร้างสรรค์ละคร โดยการเรียนรู้ในขั้นตอนนี้จะเน้นวิถีประชาธิปไตยด้านการบูรณาการค่อนข้างมาก เนื่องจากเยาวชนต้องดึงทักษะที่ตนเองมีจากวิชาต่างๆหรือประสบการณ์ต่างๆมาใช้ในการทำงาน โดยผ่านเครื่องมือการเรียนรู้คือกระบวนการสร้างสรรค์ละคร 3 ขั้นตอน

ในการเรียนรู้แบบทบทวนความรู้เดิมมาใช้ในการเรียนรู้ขั้นเตรียมงานคือการประชุมระดมความคิดเพื่อเลือกรูปแบบและเนื้อหาการแสดง รวมทั้งสืบเสาะ(Inquiry)ข้อมูลเพื่อพิจารณาว่าสิ่งที่ตนเคยรู้มาสามารถนำมาใช้ได้จริงในสถานการณ์ใหม่นี้หรือไม่ ดังนั้นวิถีประชาธิปไตยที่ควรเรียนรู้(Learning)ในขั้นเตรียมงานคือการบูรณาการเพื่อดึงประสบการณ์เก่าออกมาในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และสืบเสาะหาความรู้จากแหล่งวิทยาการใหม่เพื่อบูรณาการความรู้ที่เหมาะสมต่อการแก้ปัญหา(Problem Solving)ในสถานการณ์ที่กำลังเผชิญในปัจจุบัน

ขณะที่ในการเรียนรู้ขั้นการแสดงเยาวชนจะได้เรียนรู้เรื่องความสามัคคีและประนีประนอมจากการที่เยาวชนถูกกระตุ้นให้เกิดความต้องการจะสื่อสารกับผู้ชมแล้วนั้น เยาวชนจะเกิดการรวมใจประสานพลังกันเพื่อทำงานของส่วนรวม ด้วยการทำสมาธิ ทบทวนบทบาทและหน้าที่ของตนเอง และทำหน้าที่ของตนเองอย่างดีที่สุด เน้นการคำนึงถึงส่วนรวมก่อนส่วนตัว ทั้งนี้ส่วนที่เยาวชนกลุ่มละครอิสระและกลุ่มละครในชมรมควรฝึกฝน(Practice) คือการมีระยะห่างแห่งสุนทรีย์ กล่าวคือเยาวชนมีความสนิทสนมกันมากเนื่องจากเรียนด้วยกันและเป็นเพื่อนกันมาก่อน จึงทำให้เยาวชนเกิดความเคยชินในการคิดและการกระทำ เมื่อเยาวชนเรียนรู้ในลักษณะล้วงความคิดเดิมมาใช้กับคนเดิมก็ยังดอกรักความเคยชินให้เกิดขึ้นมากกว่าเก่า ซึ่งสิ่งที่น่ากลัวสำหรับความเคยชินคือการใช้อำนาจแบบไม่รู้ตัว หากเยาวชนสนิทสนมกันมากจนก้าวล่วงเข้าไปในพื้นที่ส่วนตัวของผู้อื่นโดยปราศจากความเคารพ จะทำให้เกิดการครอบงำได้ง่าย ดังนั้นในการเรียนรู้เรื่องความสามัคคีก็ต้องมี

การฝึกฝนเรื่องระยะห่างแห่งสุนทรีย์ที่เหมาะสมด้วย โดยให้เยาวชนควรคิดก่อนทำในทุกขั้นตอน คิดบนฐานของเหตุผลและการเคารพซึ่งกันและกัน

ส่วนขั้นล้างความคิดในขั้นการประเมินผลนั้นถือว่าจำเป็นมาก โดยเยาวชนต้องล้างความคิดทบทวนความรู้เดิมที่พวกเขาเคยเรียนรู้ผ่านบทบาทและหน้าที่มาตลอดกระบวนการกลุ่ม และนำมาถ่ายทอดผ่านการบอกเล่า การสะท้อนตนเองหลากหลายรูปแบบ โดยบทบาทที่เยาวชนถ่ายทอดนั้นเป็นบทบาทแบบไร้พรหมแดน กล่าวคือ นอกจากบทบาทหลักของเยาวชนแล้ว ยังมีบทบาทอื่นๆ ที่เยาวชนเข้าไปมีส่วนร่วมเพื่อให้งานของส่วนรวมสำเร็จลงได้ สิ่งเหล่านี้เรียกกว่าการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งเกิดขึ้นในทุกกลุ่ม การล้างความคิดเดิมนี้อาจกระทำโดยการสอบถามผ่านประเด็นกลางที่ไม่ได้พาดพิงถึงใคร เน้นที่เป้าหมายของการทำงานมากกว่าการมุ่งจับผิดหรือโจมตีความผิดพลาดของสมาชิกคนใด การหาประเด็นร่วมนี้จะช่วยให้การล้างข้อมูลเก่าเป็นไปได้อย่างสิ้นเปลืองมากขึ้น และก่อให้เกิดการเรียนรู้ได้ง่ายขึ้นด้วย เพราะทุกคนจะรู้สึกว่ามีพื้นที่ปลอดภัยในการสะท้อนตนเองได้

ในขั้นของการทบทวนความคิดโดยการล้างความรู้เดิมมาใช้ นั้น เป็นขั้นตอนที่เยาวชนแสดงทักษะด้านภาษาและความกล้าแสดงออกที่ไม่เท่ากัน กล่าวคือ พื้นฐานครอบครัวของเยาวชนคนใดเปิดโอกาสให้ลูกได้แสดงออกทางความคิดในครอบครัวได้อย่างเสรี เยาวชนคนนั้นก็จะสามารถดึงความรู้เก่าออกมาใช้ได้อย่างมั่นใจและทันท่วงที ในทางตรงกันข้าม เยาวชนคนไหนถูกเลี้ยงดูหรือมีประสบการณ์ในโรงเรียนที่มีการใช้อำนาจแบบเบ็ดเสร็จมา ก็จะไม่ค่อยกล้าแสดงความคิดเห็นหรือบอกกล่าวเรื่องราวใดๆ ดังนั้นพื้นฐานของเยาวชนที่ไม่เท่ากันในขั้นตอนนี้ก็จะส่งผลไปยังผลของการเรียนรู้ในปลายทางที่ไม่เท่ากันด้วย

กลุ่มที่มีการเรียนรู้ที่ชัดเจนที่สุดในขั้นทบทวนความรู้เดิมนี้อีกกลุ่มละครในโรงเรียน เนื่องจากเกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีประชาธิปไตยที่ไม่เท่ากัน เพราะพื้นฐานความรู้เดิมที่ไม่เท่ากัน เยาวชนบางคนยังยึดติดการบริหารจัดการแบบอิตาเลียอยู่ และบางส่วนมีความปรารถนาจะกระทำการมีส่วนร่วมภายใต้การบริหารจัดการแบบประชาธิปไตย แต่ก็ไม่สามารถเข้าไปมีพื้นที่ในการมีอำนาจในการตัดสินใจได้จึงเรียกร้องสิทธิของตนผ่านการเพิกเฉยและเฉื่อยชา หรือแม้แต่โหมน้ำวเพื่อน

และอาจารย์ให้ทำตามความคิดเห็นของตน แต่เนื่องจากพื้นฐานความรู้ที่ไม่เท่ากัน ผลของการมีวิถีประชาธิปไตยจึงไม่เท่ากัน

3. ขั้นปรับเปลี่ยนแนวคิด

ขั้นปรับเปลี่ยนแนวคิด เป็นขั้นตอนที่เยาวชนจะทำความเข้าใจและแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน และกัน เยาวชนจะเข้าใจได้ดียิ่งขึ้น โดยพิจารณาความแตกต่างและความขัดแย้งระหว่างความคิดตนเองกับความคิดผู้อื่น ผ่านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และลงมือทำ อันนำไปสู่การสร้างความคิดใหม่ จากการอภิปรายและสาธิต เมื่อเยาวชนได้เห็นแนวทางแบบวิธีการที่หลากหลาย จึงเกิดการตีความปรากฏการณ์ใหม่ที่น่าไปสู่การกำหนดความคิดและความรู้ใหม่ และนำไปทดลอง เพื่อแสวงหาทางออกที่ดีที่สุด โดยขั้นการเรียนรู้นี้จะเน้นการชิมชั้บ คูดชิม ความรู้เพื่อปรับโครงสร้างทางปัญญาของตนเองในการพัฒนาไปสู่ข้อมูลความรู้(Information)ในที่สุด

ในการเรียนรู้ขั้นปรับเปลี่ยนแนวคิดในขั้นเตรียมงานประกอบ ไปด้วยการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การประสานงานสมาชิกในกลุ่ม การทำงานตามบทบาทหน้าที่ของตนเองนั้น วิถีประชาธิปไตยที่เยาวชนเรียนรู้คือการมีบทบาทและหน้าที่แบบไร้พรมแดน กล่าวคือ เยาวชนเกิดการตีความสัญลักษณ์ของตัวคนใหม่ว่าการช่วยเหลือเกื้อกูลกันเป็นสิ่งที่ดี นอกจากจะดีต่อคุณค่าที่มีในตนเองแล้ว ยังดีต่องานของส่วนรวมอีกด้วย จึงทำให้เยาวชนกระตือรือร้นที่จะมีส่วนร่วมในกิจการของกลุ่มมากยิ่งขึ้น

ขณะที่การเรียนรู้ขั้นปรับเปลี่ยนแนวคิดในขั้นการแสดงคือการสื่อสารกับผู้ชมและการรับปฏิกิริยาย้อนกลับจากผู้ชม การเรียนรู้ขั้นนี้จะมุ่งเน้นที่วิถีประชาธิปไตยด้านการบูรณาการ นำสิ่งที่เรียนรู้มาตลอดขั้นเตรียมงานมาใช้ในขั้นการแสดงเพื่อสื่อสารกับผู้ชม กลุ่มที่บูรณาการได้ดีที่สุดคือกลุ่มละครอิสระที่นอกจากจะบูรณาการความรู้ของตนเองเพื่อให้เกิดวิถีประชาธิปไตยในกลุ่มแล้ว ยังสามารถนำความรู้ของชาวบ้านในชุมชนมาบูรณาการในเรื่องราวและส่งต่อย้อนกลับไปยังผู้ชมได้อีกด้วย วิถีประชาธิปไตยที่เกิดขึ้นนี้เกิดจากการที่กลุ่มละครอิสระได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับชาวบ้านและนำเรื่องราวพวกเขา มาสร้างสรรค์เป็นละครและเปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในการพิจารณาละครด้วย เมื่อนำความคิดใหม่นี้ไปประเมินโดยชาวบ้านและเห็นแรงงูใจใฝ่

สัมฤทธิ์ในตัวชาวบ้าน ยิ่งทำให้เยาวชนพึงพอใจต่อกลวิธีการเปิดโอกาสในการมีส่วนร่วมให้ชาวบ้านนี้เป็นกลวิธีแบบใหม่ที่สร้างประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นได้ทั้งกับตนเองและผู้อื่น

ส่วนการทบทวนความรู้เดิมในชั้นประเมินผลคือการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น สะท้อนกัน และกันระหว่างสมาชิกในกลุ่ม พุคคุยถึงบทเรียนต่างๆที่ได้จากกระบวนการกลุ่ม วิธีประชาธิปไตยที่เยาวชนได้เรียนรู้คือการมีคุณธรรมนำความรู้ ซึ่งคุณธรรมที่ว่านี้คือการอดทนอดกลั้น กล่าวคือ ในการเรียนรู้ผ่านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการประเมินผลนั้นเยาวชนต้องรู้จักอดทนอดกลั้นต่อความคิดเห็นที่แตกต่างหลากหลายได้อย่างใจปกติ โดยสิ่งที่จะช่วยให้เกิดได้คือการมีวิถีประชาธิปไตยด้านการเอาใจเขามาใส่ใจเรา เยาวชนควรคำนึงว่าตนไม่ปรารถนาจะฟังถ้อยคำใดที่เป็นการมุ่งทำร้ายตัวบุคคลมากกว่ามุ่งประโยชน์ส่วนรวม ก็ไม่ควรพูดถ้อยคำนั้นหรือแสดงกิริยาที่ไม่เหมาะสมออกไป การเรียนรู้วิถีประชาธิปไตยนี้จึงเป็นการช่วยให้เกิดการเรียนรู้ในเรื่องอื่นๆต่อไปได้ด้วย

กลุ่มละครอิสระจัดเป็นกลุ่มที่เรียนรู้วิถีประชาธิปไตยในขั้นการนำไปใช้ได้ดี กล่าวคือ มีการบูรณาการความคิดเก่ากับใหม่ พิจารณา เลือกรสรความคิดใหม่ที่น่าไปใช้ได้อย่างทันที ภายใต้บทบาทหน้าที่แบบไร้พรหมแดน และในการเรียนรู้ขั้นประเมินผลก็สามารถอดทนอดกลั้นต่อความแตกต่างหลากหลายของสมาชิกในกลุ่มและความคิดเห็นของชาวบ้านที่เป็นผู้ชมได้อีกด้วย

4. ขั้นนำไปใช้

เป็นขั้นตอนที่เยาวชนใช้ความรู้ที่ได้เรียนรู้มาในสถานการณ์ที่คุ้นเคยและไม่คุ้นเคย เป็นการแสดงว่าการเรียนรู้ที่มีความหมาย โดยเน้นการกระตุ้นให้เกิดการปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางปัญญาผ่านการวิเคราะห์ แยกแยะ จำแนก และบูรณาการประสบการณ์เดิมเข้ากับประสบการณ์ใหม่ไปใช้ผ่านการลงมือทำ โดยในการเรียนรู้ขั้นเตรียมงาน เยาวชนจะเกิดการนำไปใช้ในการซ้อมแบบต่อเนื่อง (Runthrough) และตรวจสอบความรู้ผ่านการหาคนมาช่วยดูงานและแนะนำแก้ไข อาทิ อาจารย์ รุ่นพี่ ที่ปรึกษา ชาวบ้าน เป็นต้น โดยในขั้นตอนนี้สิ่งที่เยาวชนได้เรียนรู้(Learning)คือการมีส่วนร่วมและจิตสาธารณะ โดยกลุ่มละครใน โรงเรียนควรฝึกปฏิบัติ(Practice)เรื่องนี้ให้มากขึ้น เนื่องจากเยาวชนในกลุ่มละครใน โรงเรียนจะมีลักษณะปัจเจกชนที่ชอบทำงานคนเดียวค่อนข้างมาก จึงทำให้การพิจารณาถึงการทำงานเพื่อส่วนรวมจึงน้อยลงไป อีกทั้งหากเป็นการทำงานเพื่อส่วนรวมก็จะเน้นเรื่องของคุณธรรมนำความรู้เรื่องข้อสัคัญต่อบุคคล ทำให้เกิดปัญหาเรื่องพวกพ้อง และเกิด

การต่อต้านอำนาจจากเพื่อน แต่หากเยาวชนพัฒนาวิถีประชาธิปไตยด้านคุณธรรมเรื่องการซื้อตรง ต่อหน้าที่ให้มากขึ้น พิจารณาประโยชน์ของส่วนรวมเป็นหลัก จะทำให้เยาวชนมีส่วนร่วมในงานของกลุ่มมากขึ้นและได้เรียนรู้วิถีประชาธิปไตยที่มากยิ่งขึ้นด้วย

ส่วนขั้นนำไปใช้ในการเรียนรู้ขั้นการแสดง คือการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าขณะแสดง ปรับเปลี่ยน ทุ่มทริบผิดชอบตามบทบาทหน้าที่เพื่อส่วนรวม เยาวชนจึงได้เรียนรู้วิถีประชาธิปไตย เรื่องการมีบทบาทและหน้าที่แบบไร้พรหมแดน เนื่องจากคั้งที่ได้กล่าวมาแล้ว เมื่อเยาวชนมีภาวะ บังเอิญชนในตอนต้น พอเยาวชนได้เรียนรู้การทำงานผ่านกระบวนการกลุ่มในขั้นเตรียมงานมาแล้ว ก็จะทำให้เกิดการเรียนรู้เรื่องการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ทำให้เกิดการขยายขอบเขตของบทบาทของตนเองและเกิดการช่วยเหลือส่วนรวมด้วยการเกื้อกูลบทบาทหน้าที่อื่นด้วย อันจะนำไปสู่การเรียนรู้ ในขั้นประเมินผลที่เยาวชนได้ปรับเปลี่ยนแนวคิดและนำแนวคิด ไปใช้ในเรื่องต่อไปหรือนำไปใช้ ในชีวิตประจำวัน โดยเยาวชนเกิดการเรียนรู้เรื่องความสามัคคีได้มากที่สุด เมื่อเยาวชนเกิดความรู้ (Knowledge) ในเรื่องความต่างและการเคารพซึ่งกันและกัน จึงทำให้เยาวชนมีความประนีประนอม ในการแสดงออกในการพูดและการทำงานมากยิ่งขึ้น

กลุ่มละครอิสระถือว่าเป็นกลุ่มที่เกิดการเรียนรู้ในขั้นนำไปใช้ค่อนข้างมาก เนื่องจากเห็น ประโยชน์ของสิ่งที่ได้เรียนรู้ในสถานการณ์หนึ่งแล้ว จึงเกิดการทดลองนำไปใช้ในอีกสถานการณ์ หนึ่ง โดยในทุกวันนี้แม้ว่าจะผ่านไปเกือบห้าปีแล้ว แต่กลุ่มละครอิสระก็ยังคงทำละครและใช้ เครื่องมือละครเป็นเครื่องมือในการพัฒนาการรู้เท่าทันข้อมูลของรัฐให้กับชุมชนต่างๆ เพียงแต่ เปลี่ยนประเด็นไปตามบริบทเท่านั้น

5. ขั้นทบทวน

เป็นขั้นตอนที่เยาวชนได้ทบทวนความคิด ความเข้าใจที่เปลี่ยนไป โดยเปรียบเทียบความคิด เมื่อเริ่มต้นบทเรียนกับความคิดเมื่อสิ้นสุดบทเรียน โดยสิ่งที่เยาวชนได้เรียนรู้ (Learning) ในขั้น เตรียมงานผ่านการซ้อมใหญ่ (Rehearsal) คือการมีระยะห่างแห่งสุนทรีย์ กล่าวคือ ในการทำงาน ร่วมกัน เมื่อผ่านช่วงเวลาหนึ่งเยาวชนจะเกิดความสนิทสนมกันมากจนทำให้สิ่งที่ยึดถือปฏิบัติ นั้น ถูกทำให้กลายเป็นความเคยชิน ทำให้ทักษะในการคิดน้อยลง การมีระยะห่างระหว่างกันที่เหมาะสม จะนำมาซึ่งการเคารพซึ่งกันและกัน โดยกลุ่มที่มีความโดดเด่นในเรื่องนี้มากคือกลุ่มละครใน

โรงเรียน เนื่องจากพื้นฐานเดิมเยาวชนมีความเป็นปัจเจกชนสูงอยู่แล้ว แต่เมื่อผ่านการฝึกปฏิบัติมา ระยะหนึ่งจึงทำให้เยาวชนผนวกการทำงานเป็นทีมเข้าไปในความคิดและก่อให้เกิดการเปิดพื้นที่ ส่วนตัวของตนเองมากยิ่งขึ้น แต่ก็ยังรักษาระยะห่างที่เหมาะสมที่จะไม่ก้าวล่วงเข้าไปในพื้นที่ของ คนอื่นอย่างไม่ให้เกียรติ สิ่งเหล่านี้เกิดจากพื้นฐานการเลี้ยงดูในครอบครัวด้วย ส่วนอีกสองกลุ่มมี ลักษณะเป็นคนต่างจังหวัดที่มีความถนัดในการทำงานแบบรวมกลุ่มอยู่แล้ว เมื่อรวมกลุ่มจนเหนียว แน่นมากเกิน ไปได้ก็อาจทำให้เกิดความเคยชินและเกิดปัญหาการครอบงำได้ง่ายเช่นกัน ดังนั้น ระยะห่างที่เหมาะสมที่จะสร้างสุนทรีย์ให้เกิดขึ้นระหว่างกันจึงจัดเป็นวิถีประชาธิปไตยที่ให้เกียรติ และเคารพในกันและกันได้เป็นอย่างดี

ส่วนการเรียนรู้ขั้นทบทวนในชั้นการแสดงที่เยาวชนได้พูดคุยหลังละครจบเพื่อทบทวน สิ่งที่ผ่านมาในรอบนั้นๆ เยาวชนได้เรียนรู้(Learning)วิถีประชาธิปไตยเรื่องการสร้างความสัมพันธ์ที่ มุ่งเน้นการทบทวนการทำงานผ่านการทำงานกลุ่ม เน้นที่วิธีการและงานที่เกิดจากการปฏิบัติ และใน ชั้นการประเมินผลเยาวชนได้ทบทวนการเรียนรู้ทั้งหมดและถอดบทเรียนจนเกิดเป็นปัญญา (Wisdom) ในที่สุด โดยวิถีประชาธิปไตยที่เยาวชนได้เรียนรู้ทั้ง 9 ประการ ประกอบด้วย คุณธรรมนำ ความรู้ เน้นบูรณาการ มีบทบาทและหน้าที่แบบไร้พรมแดน เน้นความสามัคคี ชอบประนีประนอม มีระยะห่างแห่งสุนทรีย์ เน้นการสร้างความสัมพันธ์ ชอบทำงานและประเมินกันในบรรยากาศที่ดี เอาใจเขามาใส่ใจเรา และมีส่วนร่วมในกิจการของกลุ่มและมีจิตสาธารณะ โดยในแต่ละกลุ่มละครก็ ได้เรียนรู้วิถีประชาธิปไตยทั้ง 9 ประการนี้ไม่เท่ากัน และมีจุดเด่นในลักษณะของวิถีประชาธิปไตย ที่แตกต่างกันด้วย

กล่าวคือ กลุ่มละครในโรงเรียนจะมีวิถีประชาธิปไตยที่โดดเด่นคือการมีระยะห่างแห่ง สุนทรีย์ เนื่องจากเยาวชนมีพื้นฐานที่มีความเป็นปัจเจกชนค่อนข้างสูง เมื่อทำงานผ่านกระบวนการ กลุ่มจึงสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมแต่ยังคงรักษาระยะห่างสิทธิของตนเองได้ ขณะที่กลุ่มละครใน ชมรมจะโดดเด่นในวิถีประชาธิปไตยเรื่องการเอาใจเขามาใส่ใจเรา เนื่องจากเป็นกลุ่มที่รวมตัวกัน แบบหลวม ไม้มีความถาวร สมาชิกสามารถถอนสภาพการเป็นสมาชิกได้ตลอดเวลา ผนวกกับไม่มี ผลตอบแทนใดๆเข้ามาเกี่ยวข้อง ในขั้นนำของการเรียนรู้เยาวชนจึงแสดงวิถีเรื่องเอาใจเขามาใส่ใจ เราเพื่อกระตุ้นความสนใจให้กับเพื่อนสมาชิกในกลุ่มให้เกิดความต้องการอยากจะมีส่วนร่วมมาก

ยิ่งขึ้น ขณะที่กลุ่มละครอิสระนั้นมีวิถีประชาธิปไตยที่เด่นมากเรื่องการมีส่วนร่วมและจิตสาธารณะ ทั้งในการสร้างการมีส่วนร่วมให้เกิดขึ้นภายในกลุ่มและภายนอกกลุ่ม กล่าวคือ ผู้ชมหรือชาวบ้าน ในชุมชนซึ่งเป็นคนต้นเรื่องก็สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการเรียนรู้วิถีประชาธิปไตยได้ด้วยได้ นอกจากนี้ผู้ชมที่เป็นบุคคลทั่วไปก็สามารถมีส่วนร่วมในการเสนอและลงมติสถานที่ในการจัดแสดงละครของกลุ่มละครอิสระได้ด้วย จึงนับว่ามีวิถีด้านการมีส่วนร่วมที่เข้มแข็ง

สามารถสรุปกระบวนการเรียนรู้ตามหลัก Constructivism ได้ดังตารางต่อไปนี้

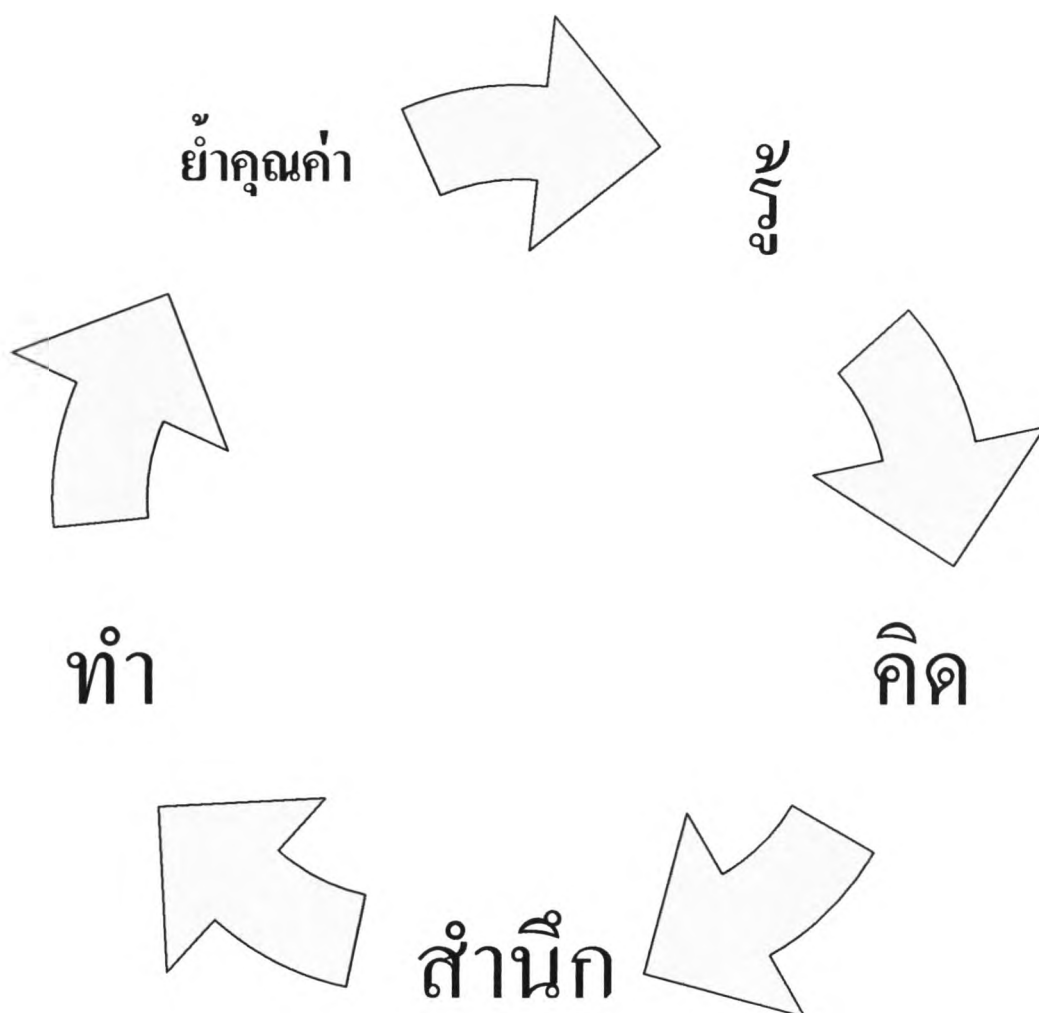
ตารางที่ 11 กระบวนการเรียนรู้ตามหลัก Constructivism ผ่านการสร้างสรรค์ละครเพื่อพัฒนาวิถีประชาธิปไตยของเยาวชน

ขั้นตอนการเรียนรู้	ขั้นเตรียมงาน	ขั้นการแสดง	ขั้นประเมินผล
ตามหลัก Constructivism			
ขั้นนำ	L : เน้นสร้าง ความสัมพันธ์และ เอาใจเขามาใส่ใจเรา us : อยู่ร่วมกันบน ความแตกต่าง หลากหลาย	L : การมีส่วนร่วม มีจิตสาธารณะ us : อยู่ร่วมกันบน ความแตกต่าง หลากหลาย	P : ทุกกลุ่มควรฝึก ประเมินใน บรรยากาศที่ดี L : การประเมิน ในบรรยากาศที่ดี us : อยู่ร่วมกันบน ความแตกต่าง หลากหลาย
ขั้นทบทวนความรู้เดิม	L : เน้นบูรณาการ us : อยู่ร่วมกันบน ความแตกต่าง หลากหลาย	P : กลุ่มละครอิสระ และกลุ่มละครใน ชมรมควรฝึกปฏิบัติ เรื่องการมีระยะห่าง	L : มีบทบาท หน้าที่แบบไร้ พรมแดน

ขั้นตอนการเรียนรู้	ขั้นเตรียมงาน	ขั้นการแสดง	ขั้นประเมินผล
ตามหลัก Constructivism			
ขั้นปรับเปลี่ยนแนวคิด	L : มีบทบาทหน้าที่ แบบไร้พรมแดน us : อยู่ร่วมกันบน ความแตกต่าง หลากหลาย	<p>แห่งสุนทรีย์</p> <p>L : เน้นสามัคคี ประนีประนอม</p> <p>us : อยู่ร่วมกันบน ความแตกต่าง หลากหลาย</p> <p>L : เน้นบูรณาการ</p> <p>us : อยู่ร่วมกันบน ความแตกต่าง หลากหลาย</p>	<p>us : อยู่ร่วมกันบน ความแตกต่าง หลากหลาย</p> <p>L : คุณธรรมนำ ความรู้(อดทนอด กลั้น) และ เอาใจ เขามาใส่ใจเรา</p> <p>us : อยู่ร่วมกันบน ความแตกต่าง หลากหลาย</p>
ขั้นนำไปใช้	P : กลุ่มละครใน โรงเรียนควรรฝึก ปฏิบัติเรื่องการมีส่วน ร่วม และคุณธรรม เรื่องความซื่อตรงต่อ หน้าที่	<p>L : มีบทบาทหน้าที่ แบบไร้พรมแดน</p> <p>us : อยู่ร่วมกันบน ความแตกต่าง หลากหลาย</p>	<p>L : เน้นสามัคคี ชอบ ประนีประนอม</p> <p>us : อยู่ร่วมกันบน ความแตกต่าง หลากหลาย</p>

ขั้นตอนการเรียนรู้	ขั้นเตรียมงาน	ขั้นการแสดง	ขั้นประเมินผล
ตามหลัก Constructivism			
ขั้นทบทวน	L : การมีส่วนร่วม และมีจิตสาธารณะ us : อยู่ร่วมกันบน ความแตกต่าง หลากหลาย	L : เน้นการสร้าง ความสัมพันธ์ us : อยู่ร่วมกันบน ความแตกต่าง หลากหลาย	L : ทบทวนวิถี ประชาธิปไตย 9 ประการ us : อยู่ร่วมกันบน ความแตกต่าง หลากหลาย

ทั้งนี้สามารถสรุปกระบวนการเรียนรู้ของเยาวชนได้ดังแผนภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 13 กระบวนการเรียนรู้ผ่านการสร้างสรรค์ละครเพื่อพัฒนาวิถีประชาธิปไตยของเยาวชน

สามารถอธิบายกระบวนการเรียนรู้นี้ได้ว่า

1. การรู้ คือการที่เยาวชนรู้ว่าตนเองมีความรู้เดิมอย่างไรมา ผ่านการตรวจสอบ สืบค้น เพื่อดึงความรู้จากประสบการณ์เก่ามาใช้ในสถานการณ์ใหม่
2. การคิด คือการคิดสร้างสรรค์ความรู้ใหม่ แล้วนำมาเปรียบเทียบกับความรู้เก่า ผ่านการปฏิสัมพันธ์ในกระบวนการกลุ่มที่ร่วมเรียนรู้

3. การสร้างสำนึก คือ เมื่อได้ความรู้ใหม่ผ่านการตีความและประเมินแล้วจึงเกิดการเห็นคุณค่าในความรู้ นั้น มีการปรับทัศนคติและมุมมองต่อความรู้ใหม่และรอเวลาที่จะนำไปใช้ในสถานการณ์ต่างๆ

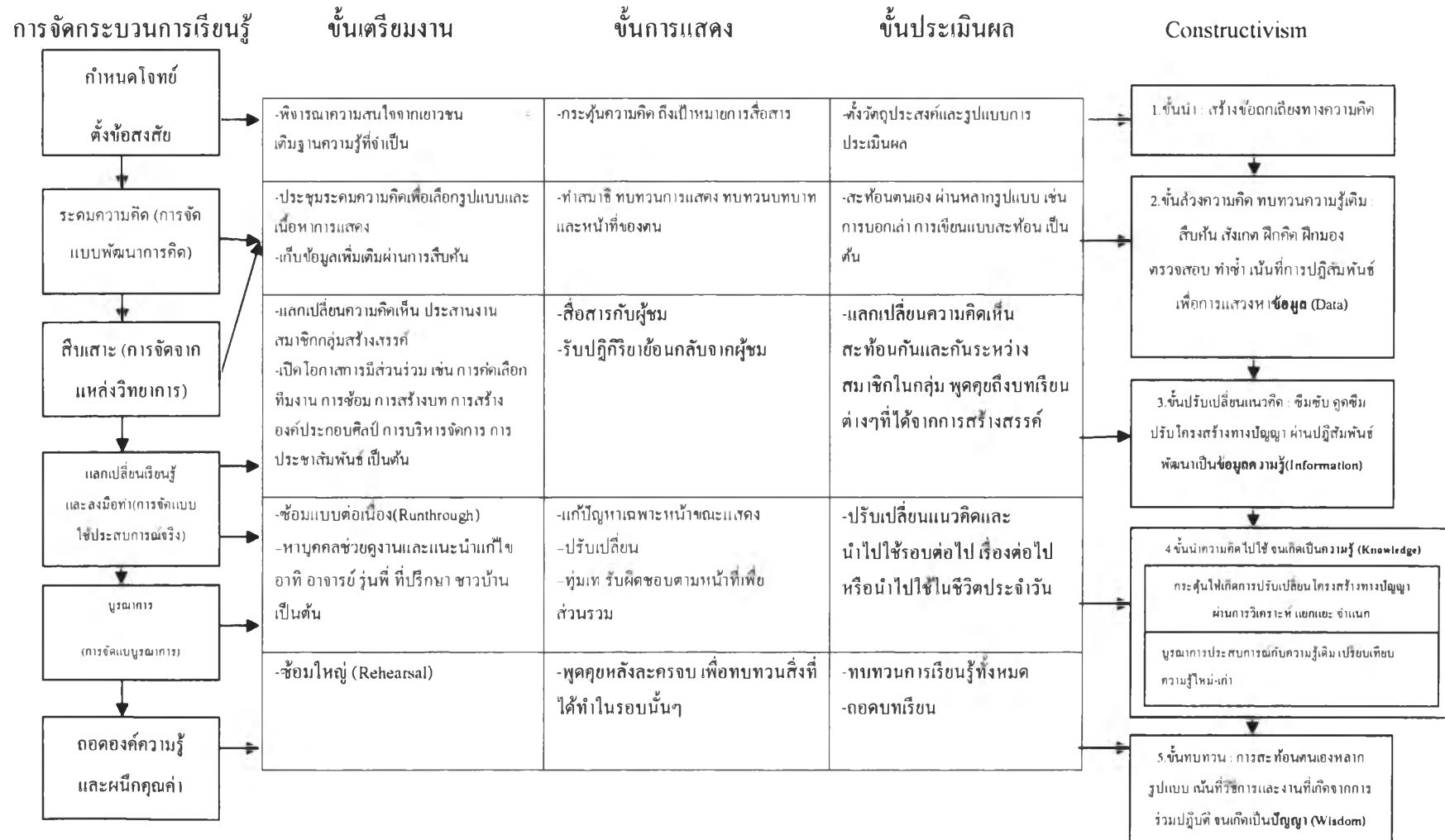
4. การลงมือทำ คือ การนำความรู้ที่ได้รับการสร้างขึ้นมาแล้วมาทดลองด้วยการปฏิบัติและลงมือทำ เพื่อเป็นการพิสูจน์ว่าความรู้ที่ใช้อยู่ได้จริงหรือไม่

5. การย้าคุณค่า คือ การนำความรู้ที่ได้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น เพื่อฝึกคุณค่าและความภูมิใจในตนเองและผู้อื่น

โดยกระบวนการเรียนรู้ 5 ขั้นนี้มีลักษณะที่ไม่มีวันจบสิ้น เนื่องจากเยาวชนจะทดลองความรู้ไปเรื่อยๆ ในสถานการณ์ใหม่ๆ อีกประการหนึ่งการเรียนรู้ตามหลัก Constructivism ก็จัดเป็นการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นการศึกษาตลอดชีวิต กล่าวคือเยาวชนผู้สร้างสรรค์ความรู้จะทำการปรับเปลี่ยนความรู้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่พวกเขาต้องเผชิญได้ เมื่อเยาวชนสร้างความรู้ให้ตนเอง จึงสามารถปรับเปลี่ยนความรู้ได้ด้วยตนเองเช่นกัน การเรียนรู้ตามกระบวนการนี้จึงไม่สิ้นสุด

นอกจากนี้ จากการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งหมดจากเยาวชนในกลุ่มละครและผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ ผ่านการวิเคราะห์และสังเคราะห์การเรียนรู้ตามแนว Constructivism สามารถแสดงให้เห็นกระบวนการเรียนรู้ผ่านการสร้างสรรค์ละครละครเพื่อพัฒนาวิถีประชาธิปไตยของเยาวชนได้ดังแผนภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 14 การจัดการกระบวนการเรียนรู้ผ่านการสร้างสรรค์ละครเพื่อพัฒนาวิถีประชาธิปไตยของเยาวชน

ทั้งนี้จากแผนภาพข้างต้นสามารถอธิบายการจัดรูปแบบกระบวนการเรียนรู้ผ่านการ
สร้างสรรค์ละครเพื่อพัฒนาวิถีประชาธิปไตยของเยาวชน ได้ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 12 การจัดการกระบวนการเรียนรู้ผ่านการสร้างสรรค์ละครเพื่อพัฒนาวิถีประชาธิปไตยของเยาวชน

เป้าหมาย การจัดการเรียนรู้	วิธีการ/เครื่องมือ การเรียนรู้	ขั้นตอนการเรียนรู้	ผลการเรียนรู้	ปัจจัยที่ส่งผลต่อ การเรียนรู้	แหล่งข้อมูล การเรียนรู้
<p>1.กำหนดโจทย์ ตั้ง ข้อสงสัย</p> <p>2.ระดมความคิด</p> <p>3.สืบเสาะ</p> <p>4.แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และลงมือทำ</p> <p>5.บูรณาการ</p> <p>6.ถอดองค์ความรู้ ผนึกคุณค่าภายใน</p>	<p>กระบวนการสร้างสรรค์ละคร 3 ขั้นตอน คือ</p> <p>1.ขั้นเตรียมงาน (Pre-Production) ประกอบด้วย การคัดเลือกทีมงาน การสร้างบท การซ้อม การสร้าง องค์ประกอบศิลป์ การบริหาร จัดการ การประชาสัมพันธ์ เป็นต้น</p> <p>2.ขั้นการแสดง (Production) คือ ขั้นตอนที่นำเรื่องราวที่เตรียมมา แสดงและสื่อสารสู่สายตาของผู้ชม</p> <p>3.ขั้นประเมินผล (Post-Production) คือ ขั้นหลังการแสดงที่เน้นการ สะท้อนตนเองและแลกเปลี่ยน เรียนรู้ เพื่อผนึกคุณค่าของตนเอง</p>	<p>ขั้นตอนการเรียนรู้ ตามหลัก Constructivism ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน คือ</p> <p>1.ขั้นนำ</p> <p>2.ขั้นทบทวนความรู้ เดิม</p> <p>3.ขั้นปรับเปลี่ยน แนวคิด</p> <p>4.ขั้นนำความคิดไป ใช้</p> <p>5.ขั้นทบทวน</p>	<p>วิถีประชาธิปไตย</p> <p>9 ประการ คือ</p> <p>1.คุณธรรมนำความรู้</p> <p>2.เน้นบูรณาการ</p> <p>3.มีบทบาทและหน้าที่แบบ ไร้พรมแดน</p> <p>4.เน้นความสามัคคี ซอกบ ประนีประนอม</p> <p>5.มีระยะห่างแห่งสุนทรีย์</p> <p>6.เน้นการสร้าง ความสัมพันธ์</p> <p>7.ชอบทำงานและประเมิน กันในบรรยากาศที่ดี</p> <p>8.เอาใจเขามาใส่ใจเรา</p> <p>9.มีส่วนร่วมในกิจการของ กลุ่มและมีจิตสาธารณะ</p>	<p>1.คนและความคิด ประกอบด้วย</p> <p>1.1 คนที่เป็นอิสระจาก โครงสร้าง มีจุดยืนของตนเอง</p> <p>1.2 คนที่ติดอยู่กับโครงสร้าง ทางสังคมบางส่วน</p> <p>1.3 คนที่ติดอยู่กับโครงสร้าง ทางสังคมอย่างแน่นหนา</p> <p>2.พื้นที่ ประกอบด้วย</p> <p>2.1 คนที่มีพื้นที่ทางสังคม</p> <p>2.2 บุคคลที่ไม่มีพื้นที่ทาง สังคม</p> <p>2.3 บุคคลที่ถูกกีดกันออกจาก พื้นที่ทางสังคม</p> <p>3.เทคโนโลยี ประกอบด้วย</p> <p>3.1 คนที่เข้าถึงเทคโนโลยีอย่าง เสรี</p> <p>3.2 คนที่ไม่สามารถเข้าถึง เทคโนโลยีได้</p> <p>3.3 คนที่ถูกปิดกั้นในการ เข้าถึงเทคโนโลยี</p>	<p>1.ประเภทของแหล่งข้อมูล ประกอบด้วย</p> <p>1.1 แหล่งข้อมูลในรูปแบบ ของบุคคล/กลุ่มคน ที่คอย ช่วยเหลือระหว่าง กระบวนการเรียนรู้ อาทิ ที่ ปรึกษา พี่เลี้ยง โค้ช ครู อาจารย์ พ่อแม่ ผู้ปกครอง บุคคลสาธารณะ บุคคลในสื่อ</p> <p>1.2 แหล่งข้อมูลในรูปแบบ สื่อ อาทิ เครือข่ายทางสังคม (Social Network) และ หนังสือ</p> <p>1.3 แหล่งข้อมูลในรูปแบบ สถานที่ อาทิ ชุมชน</p> <p>2.ที่มาของแหล่งข้อมูล แบ่งเป็น</p> <p>2.1 ในสถานศึกษา</p> <p>2.2 นอกสถานศึกษา</p>

จากตารางสามารถอธิบายการจัดกระบวนการเรียนรู้ได้ดังนี้

1.การจัดกระบวนการเรียนรู้

การจัดกระบวนการเรียนรู้ที่สามารถพัฒนาวิถีประชาธิปไตยของเยาวชนได้นั้นมีขั้นตอนการจัดดังต่อไปนี้

1.1 การกำหนดโจทย์ ตั้งข้อสงสัย

เป็นการให้โจทย์ในการทำงานให้กับเยาวชนด้วยการตั้งข้อสงสัยในประเด็นต่างๆ อาทิ ความเสมอภาคในการเข้าถึงทรัพยากร ความเหลื่อมล้ำของเพศ ความอยู่รอด การเปลี่ยนแปลงทางสิ่งแวดล้อม เป็นต้น เพื่อจุดประกายความคิดในการทำงาน อันนำไปสู่การสร้างแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ในการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมในกระบวนการกลุ่มต่อไป

1.2 การระดมความคิด

เป็นขั้นตอนที่นำประเด็นต่างๆที่ตั้งข้อสงสัยหรือกำหนดไว้มาพูดคุย หาประเด็นที่เยาวชนสนใจและอยากศึกษาต่อ จัดเป็นการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบพัฒนาการคิด คือ คิด วิเคราะห์ คิดสร้างสรรค์ และยังช่วยในการพัฒนาความกล้าในการคิดและแสดงออก รวมถึงพัฒนาการเคารพในความคิดเห็นซึ่งกันและกันด้วย หลักในการระดมความคิดควรเริ่มที่การเปิดให้แสดงความคิดเห็นได้อย่างหลากหลาย แล้วจึงสรุปจัดกลุ่มความคิด สรุปประเด็นที่ได้จากการคิดนั้น ทั้งนี้สิ่งที่สำคัญคือการสร้างบรรยากาศที่ปลอดภัยในการแสดงความคิดเห็น เพื่อให้เกิดเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นอย่างแท้จริง

1.3 การสืบเสาะ

เป็นกระบวนการที่เยาวชนจะต้องสืบค้น เสาะหา สืบรวจ ตรวจสอบ และค้นคว้าด้วยวิธีการต่างๆ จนทำให้เกิดความเข้าใจและเกิดการรับรู้ข้อมูลอย่างมีความหมาย จัดเป็นการจัดกระบวนการเรียนรู้จากแหล่งวิทยาการ อาทิ สถานที่นอกห้องเรียน ชุมชน เป็นต้น การสอนแบบสืบเสาะหาข้อมูลนี้ เป็นวิธีการส่งเสริมให้เยาวชนรู้จักคิดด้วยตนเอง รู้จักค้นคว้าหาเหตุผล และสามารถแก้ปัญหาได้ โดยการนำเอาวิธีการต่างๆ ของกระบวนการทางวิทยาศาสตร์มาใช้ นอกจากนี้ยังเป็น

รูปแบบการสอนที่เน้นทักษะการคิดอย่างมีระบบ โดยคำนึงถึงความสัมพันธ์ระหว่างเหตุและผล ซึ่งต้องมีหลักฐานสนับสนุน วิธีนี้เป็นวิธีที่เยาวชนพิจารณาเหตุผล สามารถใช้คำถามที่ถูกต้องและคล่องแคล่ว สามารถสร้างและทดสอบสมมติฐานด้วยการทดลอง และตีความจากการทดลองด้วยตนเอง โดยไม่ขึ้นอยู่กับคำอธิบายของครู เป็นวิธีการที่ช่วยให้เยาวชนมีระบบวิธีการแก้ปัญหาด้วยตนเอง

1.4 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้และลงมือทำ

เน้นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อนำข้อมูลที่เป็นสาระมาแลกเปลี่ยนกัน สะท้อนความเห็นซึ่งกันและกัน หาข้อสรุปและตัดสินใจร่วมกัน นำไปสู่การลงมือทำกิจกรรมการเรียนรู้ผ่านกระบวนการกลุ่ม ที่เป็นการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบใช้ประสบการณ์จริง เน้นการลงมือทำและฝึกปฏิบัติ การจัดการเรียนรู้ในลักษณะนี้จะช่วยให้เกิดการมีส่วนร่วมในกิจการของกลุ่มได้

1.5 การบูรณาการ

เป็นการจัดการเรียนรู้โดยใช้ความรู้ ความเข้าใจ และทักษะในวิชาต่าง ๆ มากกว่าหนึ่งวิชาขึ้นไป เพื่อแก้ปัญหาหรือแสวงหาความรู้ ความเข้าใจเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ทำให้เยาวชนได้ประยุกต์ใช้ความคิด ประสบการณ์ ความสามารถ และทักษะต่าง ๆ ในเวลาเดียวกัน ทำให้ได้รับความรู้ ความเข้าใจลักษณะองค์รวม

1.6 ถอดองค์ความรู้และฝึกคุณค่า

เป็นขั้นตอนของการสรุปทบทวนเพื่อทบทวนสิ่งที่เยาวชนได้เรียนรู้ผ่านการปฏิบัติ และมีประสบการณ์ร่วมผ่านกระบวนการกลุ่ม ขณะที่เยาวชนสรุปทบทวนถอดองค์ความรู้ที่เยาวชนก็ได้ฝึกคุณค่าในตนเองให้กับตนเองและผู้อื่นด้วย

ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ 6 ขั้นตอนนี้ ต้องอาศัยเครื่องมือคือกระบวนการสร้างสรรค์ละคร

2. เครื่องมือ-วิธีการในการพัฒนาการเรียนรู้วิถีประชาธิปไตยของเยาวชนคือกระบวนการสร้างสรรค์ละคร แบ่งเป็น 3 ขั้นตอน คือ

2.1 ขั้นเตรียมงาน(Pre-Production) ประกอบด้วย

2.1.1 พิจารณาความสนใจจากเยาวชน

2.1.2 เติมฐานความรู้ที่จำเป็น

2.1.3 ประชุมระดมความคิดเพื่อเลือกรูปแบบและเนื้อหาการแสดง

2.1.4 เก็บข้อมูลเพิ่มเติมผ่านการสืบค้น

2.1.5 แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประสานงานสมาชิกกลุ่มสร้างสรรค์

2.1.6 เปิดโอกาสการมีส่วนร่วม เช่น การคัดเลือกทีมงาน การสร้างบท การซ้อม การสร้างองค์ประกอบศิลป์ การบริหารจัดการ การประชาสัมพันธ์ เป็นต้น

2.1.7 ซ้อมแบบต่อเนื่อง(Runthrough) คือ การซ้อมตั้งแต่ฉากแรกถึงฉากสุดท้ายแบบต่อเนื่อง ไม่หยุด เพื่อดูความเรียบร้อยของการแสดงทั้งหมด

2.1.8 หาบุคคลช่วยดูงานและแนะนำแก้ไข อาทิ อาจารย์ รุ่นพี่ ที่ปรึกษา ชาวบ้าน เป็นต้น

2.1.9 ซ้อมใหญ่(Rehearsal) คือ การซ้อมเสมือนจริง มีฉาก เสื้อผ้า การแต่งกาย ที่เสมือนเล่นจริง เพื่อทบทวนสิ่งที่ได้ทำมาทั้งหมดตามบทบาทหน้าที่ที่ได้รับ

2.2 ขั้นการแสดง (Production) ประกอบด้วย

2.2.1 กระตุ้นความคิดถึงเป้าหมายของการสื่อสาร

2.2.2 ทำสมาธิ ทบทวนการแสดง ทบทวนบทบาทและหน้าที่ของตน

2.2.3 สื่อสารกับผู้ชม

2.2.4 รับปฏิกริยาย้อนกลับ(Feedback)จากผู้ชม

2.2.5 แก้ปัญหาเฉพาะหน้าขณะแสดง

2.2.6 ปรับเปลี่ยนการแสดงเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้ชมและตามความเหมาะสม

2.2.7 ทุ่มเท รับผิดชอบ ตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย

2.2.8 พுகุยหลังละครจบ เพื่อทบทวนสิ่งที่ได้ทำในรอบนั้นๆ

2.3 ชั้นประเมินผล (Post-Production) ประกอบด้วย

2.3.1 ตั้งวัตถุประสงค์และกำหนดรูปแบบการประเมินผล

2.3.2 สะท้อนตนเองผ่านหลากหลายรูปแบบ เช่น การบอกเล่า การเขียนแบบสะท้อน เป็นต้น

2.3.3 แลกเปลี่ยนความคิดเห็น สะท้อนกันและกันระหว่างเพื่อนสมาชิกในกลุ่ม พุกุยถึงบทเรียนต่างๆที่ได้จากการสร้างสรรค์

2.3.4 ปรับเปลี่ยนแนวคิดและนำไปใช้รอบต่อไป เรื่องต่อไป หรือนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน

2.3.5 ทบทวนการเรียนรู้ทั้งหมดตลอดกระบวนการสร้างสรรค์ละครเพื่อการเรียนรู้วิถีประชาธิปไตยของเยาวชน

2.3.6 ถอดบทเรียนการเรียนรู้ทั้งหมดเพื่อสรุปองค์ความรู้เป็นบทเรียนให้กับกลุ่มละครที่จะทำต่อไป หรือนำบทเรียนนี้ไปพัฒนาต่อยอดความรู้ในการเรียนรู้ครั้งใหม่ของตนเอง

จากการเรียนรู้ในการสร้างสรรค์ละครทั้ง 3 ขั้นตอนนี้ นำไปสู่การเรียนรู้วิถีประชาธิปไตยตามหลัก Constructivism ที่มีขั้นตอนการเรียนรู้ดังหัวข้อย่อยต่อไปนี้

3.กระบวนการเรียนรู้วิถีประชาธิปไตยตามหลัก Constructivism

ขั้นตอนการเรียนรู้วิถีประชาธิปไตยของเยาวชนผ่านเครื่องมือคือกระบวนการสร้างสรรค์ละครนั้น พบขั้นตอนการเรียนรู้ดังนี้

3.1 ขั้นนำ เป็นขั้นของการสร้างความขัดแย้งทางปัญญา เป็นขั้นตอนที่สำคัญมาก เนื่องจากส่งผลต่อการสร้างแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ในเยาวชนผู้เรียนรู้ และส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในกิจการของส่วนรวมด้วย

3.2 ขั้นล้างความคิด ทบทวนความรู้เดิม เป็นขั้นตอนของการสืบค้น สังกศ ผึกคิด ผึกมอง ตรวจสอบ ทำซ้ำ เพื่อแสวงหาข้อมูล(Data) โดยเน้นที่การปฏิสัมพันธ์ผ่านกระบวนการกลุ่ม ที่อาศัยการดึงความรู้เดิมออกมาตรวจสอบเพื่อพิจารณาว่าจะใช้ความรู้เดิมในการทำงานหรือจะใช้ข้อมูลใหม่ในการลงมือปฏิบัติ

3.3 ขั้นปรับเปลี่ยนแนวคิด เป็นขั้นตอนของการซึมซับ ดูดซึม สิ่งที่ได้ข้อมูลมาผ่านการปฏิสัมพันธ์จนเกิดการปรับเปลี่ยน โครงสร้างทางปัญญา เพื่อพัฒนาสิ่งที่เรียนรู้เป็นข้อมูลความรู้ (Information)

3.4 ขั้นนำความคิดไปใช้ เป็นขั้นตอนที่เยาวชนได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้และลงมือทำ จนเกิดการกระตุ้นให้เกิดการปรับเปลี่ยน โครงสร้างทางปัญญาอย่างต่อเนื่อง ผ่านการวิเคราะห์ แยกแยะ จำแนก ข้อมูลความรู้ และนำไปบูรณาการกับประสบการณ์เดิม โดยเน้นที่การเปรียบเทียบความรู้เก่าและความรู้ใหม่ และนำความรู้(Knowledge)ไปใช้ได้ในสถานการณ์ต่างๆ

3.5 ขั้นทบทวน เป็นขั้นตอนการสะท้อนตนเองหลากหลายรูปแบบ เน้นที่วิธีการและงานที่เกิดจากการร่วมปฏิบัติ จนเกิดเป็นปัญญา (Wisdom)

4.ผลการเรียนรู้

วิถีประชาธิปไตย 9 ประการ คือ 1)คุณธรรมนำความรู้ 2)เน้นบูรณาการ 3)มีบทบาทและหน้าที่แบบไร้พรมแดน 4)เน้นความสามัคคี ชอบประนีประนอม 5)มีระยะห่างแห่งสุนทรีย์ 6)เน้นการสร้างความสัมพันธ์ 7)ชอบทำงานและประเมินกันในบรรยากาศที่ดี 8)เอาใจเขามาใส่ใจเรา และ 9)มีส่วนร่วมในกิจการของกลุ่มและมีจิตสาธารณะ

5.ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ ประกอบด้วย

5.1 คน

บุคคลที่มาจากรูปแบบของการบริหารอำนาจในการทำงานสร้างสรรค์ที่แตกต่างกัน ก็มีรายละเอียดของการเรียนรู้วิถีประชาธิปไตยที่แตกต่างกัน กล่าวคือ บุคคลที่อยู่รูปแบบของการใช้อำนาจในแนวคิดในการสร้างสรรค์งานก็มีแนวโน้มที่จะใช้อำนาจแบบแนวคิดส่งต่อกันเป็นทอดๆ อาทิ จากครูสู่ผู้นำเยาวชน และจากผู้นำเยาวชนส่งต่อเยาวชนด้วยกันเองอีกทอดหนึ่งเป็นต้น ดังนั้น สำหรับกลุ่มที่มีลักษณะการบริหารอำนาจในแนวคิดนั้น หากผู้นำมีความเป็นประชาธิปไตยที่มากพอ จะสามารถทำให้เกิดวิถีประชาธิปไตยในการสร้างสรรค์งานละครได้

ในขณะที่ในกลุ่มที่มาจากการบริหารอำนาจในแนวราบ แม้ไม่มีรูปแบบการบริหารจัดการแบบแนวคิดที่ชัดเจน แต่ด้วยวิถีประชาธิปไตยแบบไทย ที่เน้นระบบอาวุโสก็ยังทำให้เห็นระบบการสั่งการ การขอมงาน ต่อแนวคิดของผู้ที่มีอาวุโสมากกว่า โดยการทำงานที่ว่าจะเน้นการทำงานบนฐานของความสามัคคีและมีบรรยากาศที่ดีในการทำงาน จึงทำให้เยาวชนเกิดการยอม (Compromise) เพื่อให้งานของส่วนรวมสำเร็จลุล่วง ในกลุ่มทำงานลักษณะนี้ หากสมาชิกในกลุ่มมีความเป็นประชาธิปไตยที่มากพอและมีจำนวนสมาชิกที่มีวิถีประชาธิปไตยที่มากพอ ก็จะทำให้เกิดวิถีประชาธิปไตยในการสร้างสรรค์ละครได้

และในรูปแบบการบริหารอำนาจผสมผสานก็เช่นกัน มีลักษณะของการกำหนด ออกแบบเงื่อนไขบางอย่าง แต่ในขณะเดียวกันผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ ผู้สนับสนุน และคนรอบข้าง ก็เปิดโอกาสให้เยาวชนได้มีส่วนร่วมในการกำหนดเงื่อนไขหรือออกแบบการเรียนรู้ของตนเองในปัจจัยการเรียนรู้บางอย่าง ลักษณะการบริหารอำนาจในแบบนี้ จะส่งผลให้เกิดการฟังกันและกันมากขึ้น รู้จักการให้และการรับ (Give and Take) ทำให้เยาวชนผู้สร้างสรรค์เกิดภาวะเห็นคุณค่าในตนเอง (Self-Esteems) อันเป็นส่วนสำคัญในการพัฒนาวิถีประชาธิปไตย กล่าวคือ การจะทำให้เยาวชนกลายเป็นพลเมืองเชิงรุก (Active Citizen) ได้ นั้น ต้องทำให้เยาวชนเกิดความรู้สึกมีประสิทธิภาพทางการเมืองเสียก่อน และความรู้สึกนี้ก็มีรากฐานมาจากความภูมิใจและเห็นคุณค่าในตนเองนั่นเอง

จึงอาจกล่าวได้ว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ในเรื่องของคนกับอำนาจในการบริหารจัดการนั้น ในสังคมไทยไม่มีการบริหารอำนาจแบบแนวราบที่แท้จริง จะมีเครือข่ายของความสัมพันธ์ระบบอาวุโส ที่เข้ามามีส่วนต่อการปฏิบัติและไม่ปฏิบัติกิจการของกลุ่ม และส่งผลต่อการมีส่วนร่วม

ร่วมของกลุ่มเยาวชนอยู่ ทั้งนี้ มิได้หมายความว่าเมื่อเกิดสิ่งนี้ขึ้นแล้วจะไม่ได้ไปเสียหมด เพราะใน ส่วนที่ดีคือ เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เห็นความสำเร็จของส่วนรวมสำคัญกว่าส่วนตน เพียงแต่ทุก การกระทำที่เกิดขึ้นนี้ ควรอยู่บนฐานของคุณธรรมเพื่อนำพากลุ่มไปสู่เป้าหมายที่ตั้งใจด้วย

5.2 ความคิด

ปัจจัยนี้มีผลต่อพฤติกรรมที่สะท้อนวิถีประชาธิปไตยของเยาวชนเป็นอย่างมาก เนื่องจาก ในกระบวนการสร้างสรรค์ละคร เยาวชนจะปรับเปลี่ยนความรู้ จิตใจ พฤติกรรม เพื่อมีวิถี ประชาธิปไตย ขณะสร้างสรรค์ละคร โดยผ่านการสร้างตัวตนแบบใหม่ ที่อาศัยการให้ความหมาย และคุณค่าใหม่ ผ่านกระบวนการสร้างสัญลักษณ์ใหม่ นำไปสู่การแปลความหมายใหม่ นำไปสู่การ ประเมินผลใหม่ นำไปสู่การนิยามและกำหนดพฤติกรรมใหม่ และนำไปสู่ตัวตนใหม่ ซึ่งสอดคล้อง กับขั้นตอนการเรียนรู้วิถีประชาธิปไตยตามแนวคิด Constructivism ที่เน้นการเรียนรู้ผ่าน 5 ขั้นตอน คือ ขั้นนำ ขั้นทบทวนความรู้เดิม ขั้นปรับเปลี่ยนแนวคิด ขั้นนำไปใช้ และขั้นทบทวน โดยเยาวชนที่ สามารถผ่านขั้นที่ 3 ขั้นปรับเปลี่ยนแนวความคิดไปได้ จะสามารถมีพฤติกรรมและตัวตนใหม่ได้ ในขณะที่เยาวชนคนไหนยังยินดีที่จะใช้ความรู้หรือวิถีประชาธิปไตยแบบเดิมในการสร้างสรรค์งาน และทำงานร่วมกับกลุ่ม เยาวชนคนนั้นก็จะไม่เกิดการเปลี่ยนแปลงใด ทั้งนี้เป็นได้ 2 ประการ คือ 1. เยาวชนพอใจต่อการทำงานแบบเบ็ดเสร็จ จึงเลือกใช้ชีวิตการสั่งการแบบเบ็ดเสร็จเข้ามาใช้เพื่อมุ่งหวัง ให้เกิดความรวดเร็วในการทำงาน เยาวชนนี้จึงไม่เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีประชาธิปไตยแต่อย่างใด กับ 2. เยาวชนมีความเป็นประชาธิปไตยเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว จึงเลือกใช้ชีวิตเดิมในการสร้างสรรค์งาน กระบวนการทำงานของเยาวชนนี้จะมีความเป็นประชาธิปไตย แต่ไม่ได้เกิดการเปลี่ยนแปลง เพราะ เป็นประชาธิปไตยมาเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว เป็นต้น

ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับทุนสังคมเดิมที่เยาวชนมีอยู่แล้วด้วยว่า เขาเรียนรู้วิถีประชาธิปไตยใน ลักษณะไหนมา เน้นการบริหารจัดการอำนาจในการสร้างสรรค์งานแบบใด และการสร้างสรรค์ ละครนี้ทำให้เขาเปลี่ยนไปหรือไม่ อย่างไร เป็นต้น

5.3 พื้นที่

ปัจจัยเรื่องพื้นที่แบ่งออกได้เป็น 2 รูปแบบ คือ

5.3.1 พื้นที่ทางกายภาพ

เป็นพื้นที่ทางกายภาพที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการสร้างสรรค์งานอย่างมีวิถีประชาธิปไตย มีทั้งพื้นที่เปิด และพื้นที่ปิด โดยส่วนใหญ่พบว่า พื้นที่เปิดจะเกิดวิถีประชาธิปไตยมากกว่า เนื่องจากไม่ถูกจำกัดด้วยเงื่อนไขของผู้มีอำนาจ เงื่อนไขของเวลาและงบประมาณ แต่ในพื้นที่ปิด จะก่อให้เกิดวิถีประชาธิปไตยในเชิงการต่อรองทางอำนาจที่ค่อนข้างสูงกว่า เนื่องจากถูกเงื่อนไขในการควบคุมในกระบวนการเรียนรู้ค่อนข้างมาก จึงทำให้เยาวชนเกิดการเรียนรู้ที่จะต่อสู้และต่อรองเงื่อนไขต่างๆ ทำให้เกิดพลเมืองเชิงรุก (Active Citizen) มากขึ้น แต่ในทางตรงข้าม ในบางพื้นที่ อาจเกิดภาวะจำยอมภายใต้เงื่อนไข โดยปราศจากการเรียกร้องสิทธิที่พึงมี

ดังนั้นพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ทั้งสองแบบจึงมีผลต่อการเรียนรู้วิถีประชาธิปไตยทั้งพื้นที่แบบเปิดและแบบปิด ขึ้นอยู่กับลักษณะของผู้เรียนรู้ว่ามีลักษณะของการเป็นพลเมืองเชิงรุก (Active Citizen) ที่มีส่วนร่วมในกิจการของกลุ่มมากน้อยเพียงใด

5.3.2 พื้นที่ทางความคิดและพื้นที่ทางสังคม

เยาวชนที่มีความรู้ถึงการมีประสิทธิภาพทางการเมืองของตนเองสูง จะเชื่อมั่นว่าตนมีพื้นที่ทางความคิดที่สามารถแสดงความคิดเห็นต่อส่วนรวมได้ภายใต้สิทธิที่พึงมีในระบอบประชาธิปไตย เยาวชนเหล่านี้จะมีพื้นที่ทางสังคมของตนเองค่อนข้างเด่นชัด ส่วนใหญ่จะเป็นผู้นำหรือผู้กระทำการในบทบาทสำคัญๆ ในละคร อาทิ ผู้กำกับการแสดง หัวหน้าฝ่ายศิลป์ต่างๆ เป็นต้น ในขณะที่เยาวชนที่เป็นผู้ปฏิบัติการทำไป อาทิ นักแสดงจะคิดเพียงว่าตนทำตามหน้าที่ของตนเองคือเชื่อฟังผู้กำกับการแสดง จึงทำให้พื้นที่ทางความคิดของตนถูกจำกัดด้วยหน้าที่และความเชื่อเหล่านี้ แต่เยาวชนเหล่านี้จะมีพื้นที่ทางสังคมที่เด่นชัดในวันแสดง ซึ่งจัดเป็นเบื้องหน้าของการแสดงละคร จึงทำให้เยาวชนรู้สึกถึงการมีประสิทธิภาพทางการเมืองของตนเองสูงขึ้น ทำให้กล้าที่จะแสดงตนเข้าไปในพื้นที่ทางสังคมมากยิ่งขึ้น ในขั้นของการแสดงซึ่งเป็นขั้นที่ 2 ของการสร้างสรรค์ละคร

ดังนั้น บทบาทหน้าที่ที่เยาวชนได้รับหรือทำงานอยู่นั้น ย่อมส่งผลต่อเสรีภาพในการใช้พื้นที่ทางความคิดและพื้นที่ทางสังคมด้วย

5.4 เทคโนโลยี

เป็นปัจจัยที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับค่อนข้างมากในการเรียนรู้วิถีประชาธิปไตยของเยาวชนในรูปแบบการเรียนรู้แบบ Constructivism นี้โดยเทคโนโลยีที่เยาวชนเลือกใช้ค่อนข้างมากคือเครือข่ายทางสังคม (Social Network) และโทรศัพท์ เพื่อใช้ในการติดต่อสื่อสาร นัดหมาย ประชุม ประชาสัมพันธ์ และเข้าถึงความรู้ที่จะทำให้ตนมีอำนาจในการต่อรองมากยิ่งขึ้น

เยาวชนคนไหนมีการเข้าถึงหรือครอบครองทรัพยากรด้านเทคโนโลยีได้มากกว่า ก็จะมีอำนาจในการต่อรองต่อกลุ่มได้มากขึ้น อำนาจที่ว่านี้ยังมาจากทักษะความเชี่ยวชาญด้านเทคโนโลยีที่เยาวชนมีเป็นทุนเดิมอยู่แล้วด้วย

ดังนั้นหากต้องการเสริมกระบวนการเรียนรู้วิถีประชาธิปไตยอย่างทั่วถึง การติดทักษะด้านเทคโนโลยีก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ต้องคำนึงถึง เพราะบนฐานของข้อมูลที่มากมายบนโลกออนไลน์ในปัจจุบัน เยาวชนที่รู้จักคิดวิเคราะห์บนฐานของเหตุผล รู้จักเลือกใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีเพื่อกิจการของส่วนรวม บนสิทธิของตนและไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับสังคมระบอบประชาธิปไตย ที่ต้องการความแตกต่างหลากหลายของข้อมูลและแหล่งเรียนรู้ด้วย

6. แหล่งข้อมูลการเรียนรู้

แหล่งข้อมูลการเรียนรู้ของเยาวชนขณะสร้างสรรค์ละคร แบ่งได้เป็น 2 รูปแบบ คือ

6.1 ประเภทของแหล่งข้อมูล

6.1.1 แหล่งข้อมูลในรูปแบบของบุคคล/กลุ่มคน ที่คอยให้คำแนะนำและช่วยเหลือระหว่างขั้นตอนการเรียนรู้วิถีประชาธิปไตยของเยาวชนขณะสร้างสรรค์ละคร ประกอบด้วย

1) ที่ปรึกษา/พี่เลี้ยง/โค้ช คือ ผู้ที่มีความเชี่ยวชาญทางด้านเครื่องมือละคร มีหน้าที่ติดอาวุธของเครื่องมือละครให้กับเยาวชน ให้คำแนะนำ ชี้แนะแนวทางและการแก้ไขปัญหา หากเยาวชนร้องขอ

2) ครู/อาจารย์ คือ ผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ ที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนรู้เกิดกระบวนการเรียนรู้จากการสร้างสรรค์ละคร ในส่วนนี้ ผู้เชี่ยวชาญบางท่านมีความเห็นว่า ควรที่จะมีความรู้ด้านเครื่องมือละคร จะทำให้สามารถจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ทำให้ระดับความเข้มข้นของเนื้อหาอยู่ในระดับ 5 คือ มากที่สุดได้ในทุกเนื้อหาและทุกระดับของความรู้ ทั้งความรู้ จิตใจ และพฤติกรรม

3) พ่อแม่/ครอบครัว/ผู้ปกครอง คือ ผู้ที่สร้างทุนทางประสบการณ์ให้เยาวชน โดยเยาวชนสามารถดึงทุนเหล่านั้นมาใช้ในยามคับขันหรือใช้เพื่อการทำงานในการสร้างสรรค์ละคร โดยทุนที่ว่านี้เป็นรูปแบบของความรู้ จิตใจ และพฤติกรรมที่สะท้อนวิถีประชาธิปไตย เป็นต้น

4) บุคคลสาธารณะ/บุคคลในสื่อ คือ ผู้ที่มีอิทธิพลต่อความคิด ความรู้สึก และพฤติกรรมของเยาวชน เป็นต้นแบบ (Role Model) ของเยาวชน อาทิ นักการเมือง ดารา นักแสดง ผู้ที่อยู่ในกระแส เช่น นื่องเนยรักย์โลก พุฒิ เดชอุดม เป็นต้น

6.1.2 แหล่งข้อมูลในรูปแบบของสื่อ โดยสื่อเหล่านี้เป็นแหล่งข้อมูลในการค้นคว้าในการดำเนินงาน แหล่งนัดพบ ประชุมงาน ประชาสัมพันธ์ และประกาศระดมพล ในการทำงานแต่ละครั้ง เป็นต้น ประกอบด้วย

1) เทคโนโลยี/เครือข่ายทางสังคม อาทิ YouTube Facebook Line Whatapps

2) หนังสือ

6.1.3 แหล่งข้อมูลในรูปแบบของสถานที่ อาทิ ชุมชน เป็นแหล่งข้อมูลที่เป็นพื้นฐานในการเก็บข้อมูลเพื่อมองหาประเด็นในการสร้างสรรค์เรื่องราวของละคร ที่จะย้อนไปสื่อสารกลับไปยังชุมชน

6.2 ที่มาของแหล่งข้อมูล

6.2.1 ในสถาบันการศึกษา เป็นครู อาจารย์ ที่ปรึกษาชมรม ในสถาบันการศึกษา

6.2.2 นอกสถาบันการศึกษา เป็นพี่เลี้ยงของโครงการ ชาวบ้านในชุมชน พ่อแม่และครอบครัว องค์กรอิสระ กลุ่มละคร ที่สามารถจัดกระบวนการเรียนรู้ด้านการสร้างสรรค์ละครให้กับเยาวชนและผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ได้ เป็นต้น

7. ข้อควรคำนึงถึง

เป็นข้อควรคำนึงถึงสำหรับผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ จากประสบการณ์ในการวิจัยครั้งนี้

7.1 ความสำเร็จของงานมิใช่ตัวชี้วัดวิถีประชาธิปไตยที่เกิดขึ้น กระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมที่เน้นการเปิดโอกาสและพื้นที่ให้กับเยาวชนต่างหากที่เป็นตัวชี้วัดที่เหมาะสม

7.2 ความสามัคคีที่เห็นพ้องกันทุกเรื่องจนนำไปสู่ความไม่ปลอดภัยในการแตกต่างของเยาวชน ไม่สามารถสนับสนุนให้เกิดวิถีประชาธิปไตยได้ บางครั้งความขัดแย้ง การต่อรองอำนาจ บางประการ อาจช่วยก่อร่างสร้างความเป็นวิถีประชาธิปไตยได้มากกว่า เพราะความขัดแย้งไม่ใช่เรื่องเลวร้ายอะไร ความชอบกับความไม่ชอบบางครั้งมันต่างกัน ความขัดแย้งไม่ใช่การแตกแยก แต่เป็นการยืนอยู่บนฐานของหลักการที่แตกต่างกัน การขัดแย้งแต่ยังอยู่ร่วมกันได้จึงยังอยู่บนฐานของหลักการประชาธิปไตยอยู่ แต่ต้องไม่ลืมว่า “แตกต่างแต่ต้องไม่แตกแยก”

7.3 ความผิดพลาดเป็นการเรียนรู้ อย่างกลัวที่จะผิดพลาด หากผู้จัดกระบวนการเรียนรู้กลัวที่จะผิดพลาด จะเหลือที่จะยึดอำนาจในการบริหารจัดการ ไว้ที่ตนเพียงผู้เดียว ทำให้ไม่เปิดโอกาสให้เยาวชนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้

7.4 การถอนตัวออกจากการเป็นสมาชิกในกลุ่ม มิใช่ว่าเยาวชนผู้นั้นจะไม่เกิดวิถีประชาธิปไตย บางครั้ง การถอนตัวนั้นอาจเป็นการยืนยันสิทธิอันพึงมี และอำนาจในการยืนยันสิทธิของตนภายใต้กฎ กติกา ของกลุ่ม และของสังคม ในระบอบประชาธิปไตยก็เป็นได้

7.5 ระมัดระวังเรื่องการสร้างแรงเสริมเป็นเครื่องล่อใจ อาทิ การให้เกรด การให้รางวัล หรือ การให้งบประมาณ เพราะสิ่งเหล่านี้กับเยาวชนบางคนอาจทำให้เกิดการบริหารงานที่เน้นการใช้อำนาจแบบเบ็ดเสร็จ เพื่อมุ่งเน้นที่ผลสัมฤทธิ์จนลืมมองกระบวนการในการทำงานเพื่อการเรียนรู้ก็เป็นได้

7.6 ในขั้นการสร้างสรรค์ละครชั้นที่ 3 ขั้นประเมินผล (Post-Production) เป็นช่วงเวลาเปิดใจและเรียนรู้ เยาวชน สมาชิกในกลุ่ม และผู้จัด ควรชวนการตัดสินใจเวลาฟังด้วย

7.7 ยิ่งได้ยิ่งดี ไม่สำคัญเท่ากับ ยิ่งให้เท่ากับยิ่งได้รับ หม่อมเมืองจันท(2555)ได้เขียนไว้ในหนังสือเรื่อง ความรู้สึกเป็นเหตุผลประการหนึ่ง ว่า “คนที่ให้แม่มือจะว่างเปล่า แต่หัวใจเขาเต็มเปี่ยม” เช่นเดียวกัน การเป็นผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ที่มุ่งหวังให้เยาวชนได้และในฐานะผู้จัดได้ผลสัมฤทธิ์ของโครงการจัดการเรียนรู้ นั้นไม่สำคัญเท่าเยาวชนได้ให้อะไรกับเราในฐานะผู้จัดบ้าง ขณะที่จัดกระบวนการให้เยาวชนเรียนรู้ ผู้จัดต้องถามตัวเองด้วยว่า เราได้เรียนรู้อะไรจากกระบวนการนั้นบ้าง

7.8 การเรียนรู้ตามหลักการ Constructivism ไม่จำเป็นที่ผู้เรียนรู้ต้องเปลี่ยนทุกคน เพราะแต่ละคนมีความรู้และทุนสังคมติดตัวมาไม่เท่ากัน